

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Kampen om skolelovene af 1958

En studie i interesseorganisationers politiske aktivitet

Odense University
Studies in History and Social
Sciences · Vol. 4

HENNING BREGNSBO

Kampen om skolelovene af 1958

*Et studie i interesseorganisationers
politiske aktivitet*

ODENSE UNIVERSITY PRESS · 1971

HENNING BREGNSBO

Kampen om skolelovene af 1958

*En studie i interesseorganisationers
politiske aktivitet*

The Struggle Over the Education Acts of 1958

A Study in the Political Activity of Interest-Groups

Odense University Press . 1971

Forord

I forbindelse med min undersøgelse af skolelovene af 1958 har jeg måttet søge hjælp og oplysning mange steder, og jeg takker hjerteligt de politikere, organisationsfolk og private, der har stillet sig til rådighed for interviews eller på anden måde været mig behjælpelig.

For adgangen til at benytte de politiske partiers gruppeprotokoller er jeg partigrupperne og deres bestyrelser stor tak skyldig. Danmarks Lærerforening og Gymnasieskolernes Lærerforening har med stor generøsitet ladet mig få adgang til internt kildemateriale, der har været mig til værdifuld hjælp. Stor hjælp har jeg også haft af de offentlige biblioteker, først og fremmest Odense Universitetsbibliotek og Statens pædagogiske Studiesamling.

En særlig tak skylder jeg professor, dr. phil. Tage Kaarsted, Odense, som med aldrig svigtende interesse har fulgt mit arbejde og ansporet mig.

Dalum, november 1971

HENNING BREGNSBO.

1.0 Indledning

1.1 Afgrænsning af emnet

Emnet for undersøgelsen er tilblivelsen af skolelovene af maj 1958, der gennemførtes af folketinget efter en årelang, ofte dramatisk og bitter politisk kamp.¹

Som kronologisk udgangspunkt har jeg valgt året 1937, da Jørgen Jørgensens folkeskolelov blev vedtaget.² Der var overvejende tilfredshed med loven blandt folkeskolelærere, hvor især landsbylærerne stillede store forventninger til lovens løfteparagraffer om en udbygning af landsbyskolerne.³ En del murren over loven kunne spores i friskole- og højskolekredse, men her har formodentligt den højskoleinteresserede og grundtvigske undervisningsministers navn haft en beroligende virkning.⁴

Tiden efter 1937 blev præget af en stedse stigende *politisering*⁵ af

1. Se f.eks. Willis Dixon: *Education in Denmark*, 1958, pp. 221–233.

2. H. Kyrre: *Vor skole, dens liv og love*, 1960, p. 273.

3. Se f.eks. Fsk. 37, 360 og *passim*.

4. Højsk. bl. 37, 329 ff., 246 ff.

5. Begrebet politisering bruges i almindelig dansk sprogbrug. Björn Molin sondrer i »Tjänstpensionsfrågan« (1965) mellem et politiseret og et ikke-politiseret plan. Afgørende for hans sondring er, om et givet spørgsmål indgår i partiernes propaganda eller ej. (p. 141). Stig Hadenius har i *Statsvetenskaplig tidskrift*, 1965, nr. IV, kritiseret todelingen som værende for skarp, og foreslået en yderligere sondring mellem politisering og *almen*politisering. Jeg foretrækker at arbejde med begrebet *politiseringsgrad* og tale om større, mindre, høj, lav osv. grad af politisering. Symptomerne på henholdsvis svag og stærk grad af politisering kan da samles omkring begreberne *standpunkt*, *engagement* og *taktik*.

Under en lav (evt. ingen) grad af politisering møder man standpunkter, der går på tværs af parti- og organisationsgrænser. Partierne og organisationerne har ikke selv formelt taget standpunkt i spørgsmålet. Debatten er overvejende præget af de større, principielle synspunkter, der kun i ringe grad er konkret udformet.

Debatten – hvis der overhovedet er nogen – er præget af specialister. Den foregår først og fremmest i fagpresse, og giver kun i ringe grad genlyd i massemedierne. Meningsudvekslinger foregår i en afslappet atmosfære. I det store og

skolespørgsmålet. Særlig intens blev denne politisering i årene 1954–58, hvor undervisningsminister Jul. Bomholt forgæves søgte at hugge den gordiske knude over ved hjælp af sit såkaldte midterlinieforslag, og hvor endelig Jørgen Jørgensen, der påny var blevet undervisningsminister, efter megen dramatik fik gennemført en ny skolelov med bred politisk tilslutning. Undersøgelsens tyngdepunkt er denne fase, og inden for denne især Jørgen Jørgensens periode. Efter folketingets vedtagelse af skolelovene i maj 1958 blev der atter som i 1937 ro om skolespørgsmålet.⁶

Foruden den her skitserede tidsmæssige afgrænsning, fra 1937 til 1958, fra a-politisering gennem politisering og mere politisering til ny a-politisering, er undersøgelsen afgrænset derved, at det er de i lovgivningsprocessens forløb faktisk kommunikerende organisationer, grupper osv. der er inddraget i analysen. Dette synspunkt skal jeg søge at uddybe.

hele træffes en vis vag tilfredshed (utilfredshed) med den bestående tilstand og ingen stærkt formulerede ønsker om at bevare (ændre) det bestående.

Der gøres få eller ingen taktiske overvejelser. De taktiske overvejelser, der faktisk forekommer, er på lang sigt.

Regeringen har ingen planer om at tage noget initiativ i form af kommission, lovforslag eller lign. Ingen/få venter/kræver det.

Under en stærk grad af politisering møder partierne og organisationerne hinanden med faste standpunkter. Disse foreligger eventuelt konkret udformet som egl. lovforslag, henvendelser til offentlighed eller myndighederne, nøje udformede reformplaner mv. Hvis et parti eller en organisation undtagelsesvis ikke har et standpunkt, lader spørgsmålet stå åbent helt eller delvis ligger der en bevidst, ofte taktisk hensigt bag.

Intensiteten i den offentlige debat er høj. Hele offentligheden er bekendt med problemet. Massemedierne bringer reportager og synspunkter. Undertiden er sagen forsidestof.

Det emotionelle engagement er højt. I partier og organisationer kan der herske stærk intern spænding mellem forskellige opfattelser. Modsatte opfattelser står stejlt overfor hinanden såvel her som i offentligheden i almindelighed. Man møder stærke tilkendegivelser af tilfredshed, henholdsvis utilfredshed med det bestående.

Det taktiske element spiller en stor rolle. De taktiske overvejelser er gennemgående kortsigtede af natur. I interne diskussioner i partigrupper og organisationsledelser skinner taktiske synspunkter tydeligt igennem, eller man taler frit om disse ting. Regeringen har foretaget et udspil eller overvejer et sådant med henblik på en parlamentarisk afgørelse.

6. Den administrative sejr, den udelte skole vandt så hurtigt i kraft af undtagelsesbestemmelserne i loven og en almindelig imødekommethed fra lokale skolemyndigheders og forældres side, er ikke inddraget i analysen. Tilsyneladende er den gået let og smertefrit og også med købstadlærernes billigelse eller passivitet fra deres side, jvf. 10.0.

At betragte en lovgivningsproces som en kommunikationsproces (eller en flersidig dialog, om man vil) er ikke fremmed for tanken. Ordet parlament betyder et sted, hvor man taler om tingene. Det er også en velkendt sag, at der undertiden i en folketingsdebat tales ud af vinduerne, mere agitatorisk til offentligheden end til den forsamling, der officielt sidder som tilhørere.

I folketingsudvalg fortsætter den kommunikationsproces, der påbegyndtes i plenum, under andre, mere intime og fortrolige former.

Offentligheden kan overfor folketing og folketingsudvalg lade sin røst høre.

Interesseorganisationer kan søge foretræde for folketingsudvalget og der tilkendegive deres synspunkter.

I ledende artikler kan pressen give sit besyv med.

Pressen kan lade andre få ordet i sine spalter gennem læserbreve, kronikker, interviews mv. og således i al fald i princippet fungere som neutral kommunikationskanal.

Før en sag når frem til drøftelse på det parlamentariske plan, kan den have været genstand for en offentlig drøftelse, der kan have givet genlyd på regeringsplan. Der medført en drøftelse og eventuelt nedsættelse af et sagkyndigt udvalg, hvor politikere, embedsmænd og andre sagkyndige gennemdrøfter spørgsmålet, måske gennem måneder eller år.

Fra dette udvalg afgives der en betænkning.

Denne kan igen give regeringen anledning til overfor folketinget at fremsætte forslag af en eller anden art, der ledsages af en fremsættelsestale af den pågældende fagminister til folketinget.

Stedse er det tydeligvis muligt at tale om en kommunikationsproces, og det turde være klart, at det ville være en urimelighed alene at påagte den verbale kommunikation. Holdninger og tegn kan have et kommunikativt indhold, og kommunikationsbegrebet må derfor forstås i en vid betydning.⁷

Et i den politiske videnskab almindeligt anvendt paradigma⁸ opstiller følgende spørgsmål i forbindelse med en enkelt-yrting eller – over tid – en kommunikationsproces:

1. hvem
2. siger hvad

7. En elementær indføring i kommunikationsbegrebet som analyseredskab gives i Charles McClelland: *Theory and the International System*, 1966, kap. 4 og 5.

8. Se f.eks. Gunnar Sjöblom: *Party Strategies in a Multiparty System*, 1968, p. 99.

3. hvorledes
4. til hvem
5. under hvilke omstændigheder
6. med hvilket formål
7. med hvilken virkning

De syv spørgsmål falder i tre hovedgrupper.

Den ene består af 1. (hvem) og 4. (til hvem), og peger på de i processen kommunikerende enheder, organisationer, partier, grupper.

Den anden er 2. (hvad), 3. (hvorledes) og 5. (omstændighederne). Denne gruppe omfatter i princippet »ydre«, i fysisk forstand objektivt observerbare fænomener. Disse spørgsmål er af essentielt deskriptiv natur.

Den tredje hovedgruppe består af 6. (formål) og 7. (virkning). I modsætning til den anden hovedgruppe er der her tale om genetiske og kausale fænomener af en principielt ikke-observerbar natur. En hensigt kan aldrig iagttages direkte, men kun bestemmes gennem symptomer og indicier, der peger mod den. En virkning forudsætter kendskab til kausale, principielt ikke-observerbare fænomener.⁹

Analysen af lovgivningsprocessen må i overensstemmelse med dette siges at forudsætte dels en nærmere bestemmelse af komponenterne, dels en beskrivelse og dels en kausal-genetisk analyse.

Tankegangen kan illustreres som vist på figuren (fig. 1).

	A	B	C	D	E	F
A						
B						
C						
D						
E						
F						

Fig. 1.

Kommunikationsprocessen (lovgivningsprocessen) er her opfattet som et system af komponenter (A, B, C . . F).

Ruderne, f. eks. den skraverede B-D, repræsenterer de ytringer, der

9. Se f.eks. Ernest Nagel: *The Structure of Science*, 1968, pp. 447 ff.

udveksles mellem kommunikationsenhederne eller komponenterne, i eksemplet altså B og D. Ruderne repræsenterer, kan man sige, systemets indhold.

Hvis man vil kende indholdets genesis og virkning må man gå ind i de enkelte komponenter og spørge om henholdsvis formål (paradigmets 6.) og virkning (paradigmets 7.).¹⁰

Den *approach* eller indgangsvinkel, som disse tids- og begrebsmæssige afgrænsninger repræsenterer, udelukker en analyse af, hvad man kunne kalde dybere, samfundsmæssige, sociale, demografiske, geografiske mv. determinanter, hvor interessante sådanne iøvrigt måtte være at analysere.

Man må altså ikke i min fremstilling forvente dybtgående overvejelser m.h.t. hvad der eksempelvis gav det, som Jul. Bomholt benævnte »det sociale motiv«, styrke og politisk gennemslagskraft.¹¹

Forældreærgerrighed på børnenes vegne – disse skulle mir nix dir nix i eksamensmellemskolen – lå bag den stigende tilgang til denne skoleform (Bomholts »sociale motiv«) og hang igen formodentlig sammen med faktorer som økonomisk og industriel udvikling, befolkningsstruktur og mentalitet. Hvad determinerede Socialdemokratiet helt fundamentalt til at tage spørgsmålet op til løsning og just på det tidspunkt, det skete, kunne man her spørge.

Også Askovtanken om den udelte skole, en idé der var ældre end Askovudvalget og 1937-loven,¹² kunne, synes man, kræve en »dybere« forklaring. Hvilke folkelige kredse sluttede op herom, og hvad var bestemmende for deres tilslutning, hvilke idealer, hvilke motiver osv. repræsenterede de?

Det var også tydeligt, at krigen havde bevirket en radikaliserung af sindene, som også gav sig udslag på det pædagogiske område. Men hvorfor egentlig, kunne man atter spørge.

De lige opkastede spørgsmål tjener altså til at klargøre undersøgelsens bevidst valgte afgrænsning. Sigtet med undersøgelsen er iøvrigt principielt en samtidshistorisk¹³ – med anvendelse af bl.a. interviews med involverede politikere og organisationsfolk gennemført – analyse af lovgivningsprocessen indenfor de således afstukne rammer. Undersøgelsen har det videre mål at kaste lys over en lovgivningsproces i almindelighed,

10. McClelland, op.cit. kap. 4.

11. Se Jul. Bomholts tale på første rundbordskonference i novbr. 1954, Bal.

12. Se f.eks. Jul. Bomholt: Den danske Folkeskole, 1938, pp. 96 f.

13. Om dette begreb og dets problematik, se T. Kaarsted: Dansk Politik i 1960'erne, 1969, kap. 1.

specielt med henblik på interesseorganisationers interventionsforsøg. I et afsluttende kapitel (10.0 »Sammenfatning og konklusion«) vil hovedlinierne og hovedresultaterne blive søgt fremlagt.

Det er mit håb, at undersøgelsen vil kunne indgå som led i en videre, systematisk udforskning af interessegruppers politiske aktivitet i Danmark.¹⁴ En studie i DLFs rolle over tid og i bredere forstand, ikke i relation til blot én bestemt lovgivning, men også til anden lovgivning og i relation til administration, offentlighed, andre organisationer osv. synes mig eksempelvis nærliggende.¹⁵

1.2 Kildemateriale

Det benyttede kildemateriale kan inddeles i nogle hovedgrupper:

1. Lovforslag, bemærkninger til lovforslag, udvalgsbetænkninger og -betretninger med tilhørende bilag og de stenografiske referater af folketingsdebatterne
2. Lærerorganisationernes og de andre organisationers medlemsblade
3. Dagspressen
4. Organisationernes arkivmateriale
5. Andet arkivmateriale
6. De politiske partiers gruppeprotokoller
7. Interviewoplysninger
8. Andet trykt materiale end det under pkt. 1–3 nævnte (bøger, piecer mv.)

Det trykte materiale under hovedgruppe 1. har været grundstammen i og udgangspunktet for fastlæggelsen af det detaillerede, kronologiske – ydre – hændelsesforløb. Med hensyn til det taktiske spil og de taktiske overvejelser bagom begivenhederne lader dette materiale imidlertid én ganske i stikken. Ministrenes fremsættelsestaler og ordførerindlæggene bærer præg af velovervejethed og udadvendthed, og tingene fremstilles ud fra – smukke – principielle og ideelle synspunkter, medens egne taktiske motiver skydes i baggrunden eller bagatelliseres. Det samme gælder ens egne interne stridigheder og divergenser. Man får i dette materiale præsenteret parternes synspunkter i den form, parterne ønsker dem opfattet af offentligheden og de andre parlamentariske aktører.¹⁶

14. Medens den internationale litteratur er righoldig, er vi i Danmark fattigt stillet, Erik Rasmussen: *Komparativ Politik*, I, 1968, p. 147.
15. Forbilledlig er f.eks. Ronald A. Manzer: *Teachers and Politics*, 1970.
16. Sml. Erik Rasmussen: *Statslånskrisen 1919, 1957*, p. 10.

I de polemiske afsnit og i eventuelle polemiske dueller efter ordfører-indlæggene kan det være muligt at finde oplysninger om eller fingerpeg i retning af politisk-taktiske baggrundsfaktorer.¹⁷ De trykte lovforslag og udvalgsbetænkningerne og beretningerne gør det muligt at følge de store og små ændringer, som forslagene undergik under behandlingerne. De kan også give visse enkeltheder om forhandlingerne i udvalgene og oplysninger om udenforståendes interventionsforsøg, hvem der har søgt foretræde for et udvalg, hvilke skrivelser mv. der evt. måtte være tilgået udvalget osv.¹⁸

En nærlæsning af dette materiale kan ofte give udbytte, da der bag små og måske »uskyldigt« udseende ændringer kan ligge hård politisk kamp eller strategi. Den omstridte Ollerup-paragraf i den Jørgen Jørgensenske fase af skolelovskampen er blot ét eksempel herpå.¹⁹

Da der ikke tidligere er givet en mere detaljeret fremstilling af det emne, jeg her har taget op, har også bemærkningerne til lovforslagene været nyttige. De er udarbejdet af ministerielle embedsmænd, og giver ofte udmærkede historiske oversigter, der kan danne et første udgangspunkt for en fremstilling.

Lærerorganisationernes og andre organisationers medlemsblade under hovedgruppe 2. har stor værdi for forståelsen af de forskellige organisationers synspunkter og som hjælp til fremdragelsen af det kronologiske, detaljerede hændelsesforløb for så vidt angår den ikke-parlamentariske sfære.

Medlemsbladene har som kilde den samme svaghed som det i første hovedgruppe nævnte materiale. Lederartikler og andre kommenterende artikler bærer som ofte et udadvendt, velovervejet præg med hovedvægten eller ene-vægten på ideelle, pædagogiske, principielle synspunkter, medens politisk-taktiske, fagforeningsmæssige og økonomiske motiver underbetones, forties eller fremføres mellem linierne.

Også for dette materiale gælder naturligvis, at polemikker kan afsløre

17. Jul. Bomholt bemærkede i en replik til den konservative ordfører Fl. Hvidberg (der iflg. Bomholt havde sagt ikke blot nej til midterlinieforslaget, men »nej med knald«): »Så er det, hvor mange Karl Olsen'er der findes«, dvs. hvorvidt de konservative ville kunne inddrages i forhandlinger, idet den konservative rektor Karl Olsen var positiv overfor forslaget. Hvidberg havde fra sin plads i salen råbt »Een, een!«. Hvidberg fik ret, men min. prøvede længe at få de konservative i tale. Ft. 55/56, sp. 683 og 706. Se også 3.0 og 10.0.
18. Se f.eks. betænkning af 11/4 1957, der giver oplysninger om forløbet af kommissionsforhandlingerne februar-marts 1957. Ft. 56/57, B, sp. 465 ff., jvf. 4.1.
19. Se 7.1.

de bagom liggende mindre ideelle, mindre principielle og mere fagfor-
eningsmæssige eller økonomiske motiver.

Medlemsbladene bringer fyldige referater af generalforsamlinger, re-
præsentantskabsmøder og andre større foreningsmæssige arrangementer.
Som oftest er hovedvægten lagt på formandens beretning og i det hele
taget på den officielle linie. Debatindlæg, der støtter den, vil som oftest
få en bedre placering, end debatindlæg, der går imod foreningens linie.²⁰

Læserbreve fra menige medlemmer af organisationerne kan give oplys-
ninger om stemningen og atmosfæren i større eller mindre medlemskredse
og tillade en vurdering af foreningens muligheder for at holde fast ved
en officielt fastlagt linie. Man må dog være opmærksom på muligheden
af en redaktionel frasortering, forkortelser o.lign.²¹

Rent praktisk har især lærerorganisationernes medlemsblade haft værdi
for mig i kraft af som regel ganske fyldige pressecitater, der dog ofte vil
være udvalgt med hovedvægten på de set fra redaktionens synsvinkel
mere positive eller politisk-taktisk set mest opmuntrende kommentarer.
En svaghed er naturligvis, at de citerede artikler så godt som altid kun
gives i uddrag.

En systematisk gennemgang har været foretaget af *Folkeskolen*, *Gym-
nasieskolen*, *Københavns Kommuneskole*, *Den danske Realskole*, *Hjem
og Skole*, *Skole og Samfund*, *Højskolebladet* og *Bavnen* (fra 1958
Friskolens Tidende).

Folkeskolen var DLFs officielle medlemsorgan og udkom hver uge.
Dens redaktionelle linie var præget af streng loyalitet overfor foreningens
officielle linie, og kritiske læserbreve, artikler, referater af oppositionelle
møder osv. fik næsten ufravigelig en kommentar med på vejen, der
satte tingene »på plads«.

Gymnasieskolen var organ for GLs medlemmer. Det udkom hver 14.
dag. Det var også af mindre omfang end *Folkeskolen*, mindre alsidigt
end dette, men har haft værdi som kilde til GLs synspunkter og forhold-
dene i denne forening. Ligesom *Folkeskolen* var det præget af loyalitet

20. *Folkeskolens* og *Gymnasieskolens* redaktører overværede sædvanligvis møderne
i hovedstyrelsen, henh. styrelsen.
21. I dagspressen, især Venstre-pressen, var der periodevis mange læserbreve fra
menige landsbylærere, der – angav de – var afvist af *Folkeskolen*. Det må
dog erkendes, at bladets læserkreds var relativt stor, og at afvisning af et
læserbrev også kunne være journalistisk begrundet. Se f.eks. Fsk. 55, 369 og
passim.

overfor den officielle linie, men uden dette blads pågående fighter-ånd, hvad der muligvis kan hænge sammen med, at gymnasielærerne i mod-sætning til folkeskolelærerne ikke stod splittet.²²

Københavns Kommuneskole udkom hver uge og har haft nytte for forståelsen af de specielt storkøbenhavnske forhold. Redaktionelt lå bladet på linie med *Folkeskolen*, men havde efter sagens natur ingen kritisk landsbylærer-lærerkreds at frygte. Ligesom *Folkeskolen* var bladet, der var fællesorgan for de to københavnske lærerorganisationer KK og KKL, præget af de hårde foreningsstandpunkter.

Den danske Realskole var medlemsblad for DR og udkom hver 14. dag. Det var af omfang omtrent som *Gymnasieskolen*. Af lærerorganisationsbladene var det det blad, som i mindst grad følte sig bundet af den officielle foreningslinie. Det stillede sig således yderst kritisk overfor midterlinieforslaget, og var vel med til at svække dette forslags politiske muligheder i løbet af sommeren 1955. De andre lærerorganisationsblade var tydeligvis forargede over denne lækage i lærerorganisationernes samlede front.²³

De andre medlemsblade, således også *Højskolebladet*, som ikke kan kaldes et organisationsblad i egentlig forstand, lå alle i sympati på den udelte skoles side, og de har haft værdi ved at give et indblik i stemninger og anskuelser i kredse, der stod partierne Venstre og Det radikale Venstre nær.

Et spørgsmål, der f. eks. lå *Bavnen* stærkt på sinde, var de såkaldte Ollerup-lærere, og bladet kan kaste lys over den pression de to førnævnte partier har været ude for fra friskole- og højskoleside i denne og andre henseender.²⁴

Hverken *Højskolebladet* eller *Bavnen* var i nær samme grad som lærerorganisationernes blade præget af den dagsaktuelle politik.

Der er ikke for så vidt angår tredje hovedgruppe foretaget nogen systematisk gennemgang af dagspressen eller dele af denne, men en ud-klipssamling, mest omfattende lederartikler, mødereferater mv. og fyldigst for årene 1957–58 har været stillet til min rådighed af Danmarks Journalisthøjskole. Også DLF har stillet en fyldig ud-klipssamling til min

22. Det var således en meget lille kreds, der gik ind for det 5-årige gymnasium. I de sidste uger af skolelovskampen sluttede til gengæld næsten alle gymnasie-lærere op om tanken, jvf. 6.5 og 9.0.

23. Se f.eks. lederartikel 6/9 1955, DdR 55, 379–80, cf. Fsk. 55, 1120 og 1152.

24. Se f.eks. *Bavnen*, 1955, p. 2.

liggjorte erindringer er der i forhold til det manuskript, jeg havde adgang til, et par ændringer. Jørgen Jørgensen har desuden gennemlæst et foreløbigt manuskript til min fremstilling og tilføjet et par oplysninger.

Kontorchef J. Munck-Hansen, undervisningsministeriet, der bl.a. var referent ved rundbordskonferencerne i 1954 og 1955 og også senere på embeds vegne virkede i nær tilknytning til skolelovsproblematikken, har gennemlæst det samme manuskript, givet en række nyttige kommentarer hertil og desuden stillet til min rådighed en fortegnelse over ministerielle aktstykker, især for skolekampens sidste par år. Fortegnelsen har bestyrket mig i min tro på, at jeg har haft adgang til de væsentligste af disse dokumenter, nemlig referaterne af møderne mellem ministeren og repræsentanterne for Danmarks lærerforening i april og maj 1958.

En særdeles vigtig kilde har været de politiske partiers gruppeprotokoller, som er gennemgået for perioden 1954–58, da skolespørgsmålet nåede frem til parlamentarisk behandling. Især har Venstres og Det konservative Folkepartis gruppeprotokoller i kraft af deres relativt fyldige referater af gruppediskussionerne haft stor betydning. Man bør være opmærksom på, at en vis skævhed i fremstillingen kan hidrøre fra dette forhold. Dog har jeg grund til at tro, at skolepolitikken faktisk har spillet en mindre rolle i Socialdemokratiets overvejelser end for Venstre og Det konservative Folkeparti, optaget af at regere landet, som partiet var. Ligeledes har jeg grund til at tro, at også i Det radikale Venstre var der normalt mindre diskussion på grund af Jørgen Jørgensens stærke stilling. Den største splid fandtes i Venstre. I Det konservative Folkeparti var der ligesom i Det radikale Venstre og Socialdemokratiet relativt stor enighed, men den konservative gruppeprotokol giver meget fyldige, ofte tilsyneladende stenografiske referater af debatterne i gruppen. Referaterne er udarbejdet af en ikke-politiker, en kvindelig sekretær, som i ringe grad synes at have bearbejdet eller sammenfattet stoffet. Dette forøger naturligvis værdien deraf som historisk kilde, men til gengæld findes der lakuner, bl.a. fordi sekretæren lejlighedsvis er blevet kaldt ud under mødet. Ved et par lejligheder er der lakuner med blot en bemærkning om, at »formanden gav nogle fortrolige oplysninger« i stedet for et egentligt referat. Den konservative gruppeprotokol udmærker sig ved stor åbenhed også med hensyn til taktiske overvejelser og forholdet til andre partier, spec. Venstre. Protokollen beror i partisekretariatet på Christiansborg.

Venstres gruppeprotokol, der beror i partisekretariatet i Hammerichsgade i København, er mindre åbenhjertig og mindre fyldig end den kon-

servative protokol. Referatet er udarbejdet af en af de i det pågældende partimøde deltagende politikere, ofte Marius Buhl eller Henry Christensen. Referaterne har ofte summarisk karakter eller er rene beslutningsreferater, tilsyneladende lavet under mødet eller kort efter på grundlag af hukommelse eller stikord.

Den radikale gruppeprotokol beror i partisekretariatet på Christiansborg. Den indeholder bogstaveligt talt intet af interesse, bortset fra en enkelt oplysning, som er benyttet.³⁰ Dens indhold er hovedsagelig indklæbede, stencilerede folketingsmødedagsordener.

Den socialdemokratiske gruppeprotokol beror i Folketingets bibliotek. Jeg har ikke haft adgang til den direkte, men den er i min nærværelse blevet gennembladet af daværende folketingsbibliotekar Magnus Sørensen, der oplæste de steder, han fandt, hvor der var tale om skolelovgivning. Det var forbavsende få oplysninger, der var i den ellers fyldige gruppeprotokol, og forholdet kunne synes at bestyrke det indtryk jeg gennem flere af de i næste hovedgruppe nævnte interviews havde dannet mig, nemlig af undervisningsminister Jul. Bomholt stort set fik lov at køre skolelovssagen selv uden indblanding fra gruppen.

Som et supplement til det skriftlige materiale har jeg gennemført en række interviews med politikere og organisationsfolk, som på forskellig måde spillede en rolle i skolelovsstriden.³⁰

Interviewene er gennemført i perioden november 1967–maj 1968 samt et par lidt senere og har som regel haft en varighed af ½–4 timer. Jeg har ikke benyttet spørgeskemaer eller båndoptager, og interviewene har formet sig som brede, orienterende samtaler.

Det ville efter min mening have været vanskeligt at have lavet mere eller mindre ensartede spørgeskemaer på grund af interview-personernes forskelligartede placering i skolelovskampen. Båndoptager frygtede jeg ville kunne virke forstyrrende og formindske mine muligheder for at få oprigtige og spontane svar på mine spørgsmål.

Under samtalerne fulgte jeg normalt den fremgangsmåde i stor udstrækning at lade vedkommende følge sin egen tankegang og nøjes med på passende tid og sted at indskyde de spørgsmål, jeg på forhånd havde

30. Med Jul. Bomholt, M. Buhl, Skotte Bych, Erik Eriksen, Poul Hartling, W. F. Hellner, Sv. Horn, A. C. Højberg-Christensen, Sigurd Højby, Albert Johansen, Jørgen Jørgensen, Axel Kristensen, Edele Kruchow, Ruth Lachmann, Helge Larsen, J. Munck-Hansen, Stinus Nielsen, Karl Olsen, K. Helveg Petersen, Erik Rasmussen, Ole Rindung og Poul Sørensen.

udtænkt. For de endnu aktive politikeres vedkommende kunne det være nødvendigt at gå mere lige til sagen på grund af tidspres.

Forud for interviewet har jeg altid nævnt formålet med mit komme (en videnskabelig undersøgelse) og nævnt offentliggørelse i bogform som 29. Se 9.0.

en mulighed. Det er ikke mit indtryk, at dette sidste har svækket mine muligheder for at få oplysninger. Så vidt jeg har kunnet skønne, har så godt som alle de udspurgte udtalt sig med oprigtighed. En vis forbeholdenhed har jeg dog måske kunnet fornemme hos de endnu aktive politikere blandt de udspurgte.

Under samtalerne havde jeg tilladelse til at gøre notater. Notaterne har jeg renskrevet umiddelbart efter samtalen. I enkelte tilfælde har jeg kunnet indhente yderligere supplerende oplysninger eller har haft fornyede samtaler med de pågældende.

Samtalerne har givet mig lejlighed til at erfare stemninger og politisk atmosfære og har givet mig mulighed for at vurdere det skriftlige materiale ud fra dets egne forudsætninger. Samtalerne har sat mig på sporet af ting, der var væsentlige, og har tilladt mig med større tryghed at gå forbi ting, som måtte opfattes som blindspor. Som hovedresultat af samtalerne vil jeg nævne, at de har givet mig større sikkerhed i fortolkningen af det skriftlige materiale. Deres hovedværdi ligger ikke, som man måske kunne tro, i de konkret givne oplysninger. Der kan næppe være tvivl om, at just de konkrete detaljer, der gives under et interview, skal behandles med stor forsigtighed. Interviewpersonernes erindring er præget af forglemmelser, forskydninger og selv-centrering.³¹

Den sidste hovedgruppe af materiale omfatter diverse bøger og piecer mv. hvortil der vil være henvist i noter.

Af større kildemæssige lakuner skal påpeges undervisningsministeriets arkivmateriale udover det, der er stillet til min rådighed eller er blevet gjort tilgængeligt for mig fra andre arkiver.³²

Dernæst drøftelserne på regeringsplan. Man kunne tænke sig, at visse taktiske overvejelser havde fundet sted her, men nogen større rolle er der dog ikke grund til at tro, at skolespørgsmålet har spillet på dette plan.

Endvidere mangler som allerede nævnt hele DLFs arkivmateriale udover de førnævnte »Udsendelser«. Ligeledes er ikke heller DRs arkivalier inddraget i undersøgelsen. Ej heller GLs arkivalier fra før 1954.

31. Om interviews som kilde se Henning Poulsen: Om samtidshistorisk intervjuing, Scandia, 1968.

32. Jvf. f.eks. foran om kontorchef J. Munck-Hansen.

Det svagest funderede led i undersøgelsen er utvivlsomt DR, hvor jeg har været henvist til alene at benytte trykt materiale. Den føromtalte større åbenmundethed i *Den danske Realskole* kan måske i nogen grad have afbødet dette.

Langt flere interviews også med mere perifert placerede personer kunne naturligvis have været gennemført. Ligeledes kunne man tænke sig, at der fandtes flere privat-arkiver, der ville kunne kaste lys over skolelovsstriden.

En systematisk gennemgang af dagspressen eller i hvert fald dele deraf ville også have været ønskelig.

En principielt uundgåelig lakune hidrører fra det valgte emnes alder, idet meget materiale er gået tabt gennem dødsfald, glemsel eller tilintetgørelse af arkivmateriale.

2.0 Den gamle skoleordning. Kritik og reformforslag

2.1 1937-loven

Den ydre ramme omkring den danske skole var forud for maj 1958 fastlagt i henholdsvis undervisningsminister Jørgen Jørgensens folkeskolelov af 1937 og – for gymnasieskolens og mellem- og realskolens vedkommende – i alment skoleloven af 1903.¹ Mellem skolen, der skulle være bindeled mellem folkeskolen og gymnasiet og videre universitetet, var oprindeligt tænkt som en eliteskole for de bogligt begavede elever, 10 måske 15 og allerhøjst 20 procent af eleverne havde alment skolelovens fædre forestillet sig.² Og man havde ment, at folkeskolen stort set skulle kunne forblive upåvirket af denne ret beskedne afgang af elever efter 4. eller 5. klasse.³

Imidlertid kom der i årenes løb et stedse stigende pres fra forældrene, som ville have deres børn i mellem skolen, der formentes »at føre til noget« i modsætning til folkeskolens ældste klasser, hvor børnene f. eks. intet eksamensbevis modtog ved udgangen.⁴

Det var de fleste steder efterhånden blevet det almindelige, at omved halvdelen af eleverne i en 5. klasse gik fra til mellem skolen.⁵

Resultatet var blevet en forvridning af skolestrukturen, der var ødelæggende for både mellem skolen, hvis niveau sænkedes af for mange tunge elever, og for folkeskolens 6., 7. og 8. klasser, der led under den store

1. Se f.eks. Kyrre, op. cit.

2. Kyrre, p. 273, Bal. pp. 19–21 og 29–30.

3. Under rigsdagsbehandlingen af alment skoleloven udtalte kultusminister I. C. Christensen: »Ved dette lovforslag lades folkeskolen ganske uberørt, den kommer til at leve sit liv som hidtil«, Bal. p. 30.

4. Bal. pp. 44–45. I lærerorganisationernes fællesudvalgsbetænkning af maj 1952 hed det: »...selv veludrustede og dygtige elever fra denne skoleafdeling (i hvert fald i storbyer, hvor det stærkt forgrenede erhvervsliv ingen kontakt har med den enkelte skole) er handicappede på arbejdsmarkedet over for eksamensskolens elever, fordi de intet fyldigt duelighedsbevis kan fremlægge« (p. 6).

5. I København kom 44% af børnene i eksamensmellem skolen, på Frederiksberg 57%, i Gentofte 73% og i fem eksempelvis valgte købstæder fra 40–60% af børnene. Ft. 55/56, A, sp. 145.

afgang, og som det kunne opfattes som nærmest deklasserende at gå i. Her gik elever, kunne det hævdes, der ikke havde kunnet »klare« optagelsesprøven, der herskede »nederlagsstemning« i klasserne, eleverne var »stemplede« osv.⁶

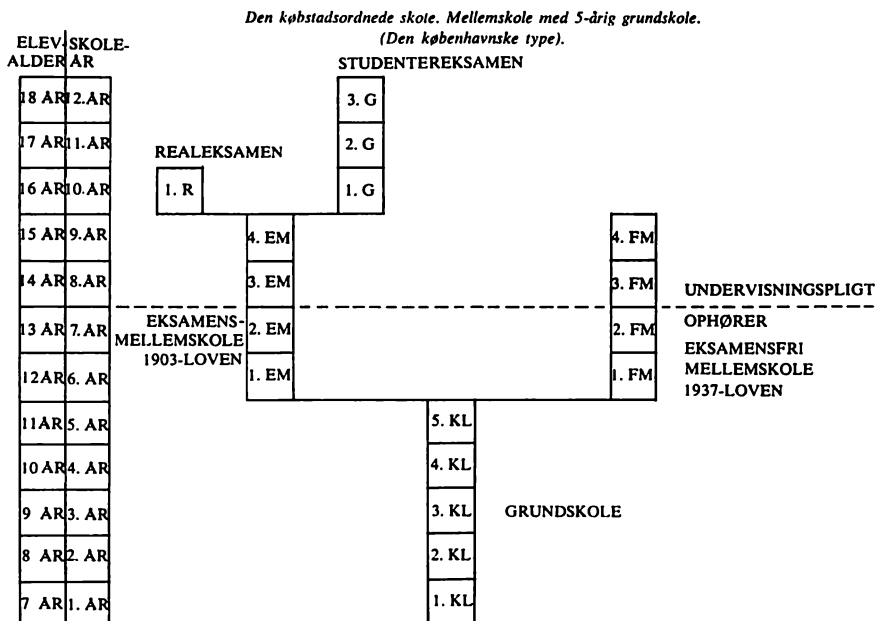

Fig. 2.

I København og i mange købstæder, især de større, var grundskolen 5-årig. En del købstæder havde 4-årig grundskole. Dette bevirkede, at børnene blev studenter, realister osv. et år tidligere end efter den københavnske ordning, men formen var i vigen. På grund af det store frafald ved undervisningspligtens ophør var der forholdsvis få 3. fm-klasser, og næsten ingen 4. fm-klasser. I København gik 2–4 % af børnene fra den eksamensfri mellemsskole videre i en 4. fm-klasse.

Folkeskoleloven af 1937 søgte at råde bod på den skævhed, der således var kommet i skolebilledet med den stedse mere efterstræbte mellemsskole.

Som en slags parallel til denne indførtes den såkaldt eksamensfri mel-

6. Se f.eks. Leo Dirch Petersens skildring i *Dansk Pædagogisk Tidsskrift*, 1955, nr. 3. Frafaldet fra eksamensmellemsskolen lå i København på ca. 25%, på 15–20% i de i forrige note nævnte købstæder og på Frederiksberg. I Gentofte var det noget lavere. Frafaldet i den eksamensfri mellemsskole var langt alvorligere. Ft. 55/56, A, sp. 144–145. Ministeren talte om den eksamensfri mellemsskole, der »allerede i starten ligner en ruin« (Bal. p. 49).

K. A. Kristensen (1881–1964). Lærereksamen (Jelling) 1904, ansættelse i Karise 1908, oprettede Karise realskole 1914, leder af denne til 1947. Lærerkredsformand 1919, medlem af DLFs hovedstyrelse 1924, formand 1936–44. I K. A. Kristensens formandstid vedtoges folkeskoleloven af 1937, som man i DLF stillede store forventninger til. I en erklæring fra K. A. Kristensen hed det om vedtagelsen af loven, at den »betyder et mægtigt fremskridt for folkeskolen, navnlig for landsbyskolen«. Loven blev ikke desto mindre en skuffelse, idet økonomiske og politiske vanskeligheder, krig og besættelse stillede sig i vejen for en gennemførelse af mange af de smukke mål. K. A. Kristensen gik af som formand, inden den hvasse efterkrigskritik af skolen satte ind.

lemsskole, som man tænkte sig skulle være bindeled mellem skolen og erhvervslivet, ungdomsskoler og anden form for uddannelse.⁷

Man håbede, at nye arbejdsformer, især den såkaldte emneundervisning, kunne give den eksamensfri mellemskole prestige, så der kunne komme en formindskelse af presset på eksamensmellemskolen.⁸

Den eksamensfri mellemskole skulle ligesom eksamensmellemskolen være 4-årig og kunne ligesom denne bygge på en enten 4- eller 5-årig grundskole.⁹

Loven havde imidlertid også et andet og ligeså vigtigt mål, nemlig at hjælpe landsbyskolen, der endnu stort set levede sit liv efter 1814-lo-

7. Ft. 55/56, A, sp. 144–45, cf. Rd. 36/37, A, sp. 3049–52.

8. Kyrre, op. cit. p. 291.

9. ib.

ven.¹⁰ Mange landsbyskoler var små og utilstrækkeligt udstyrede med faglokaler, hygiejniske installationer mv. Hverandendagsundervisning var almindelig.¹¹ Under den såkaldte vestjyske skoleordning gik børnene i skole om vinteren og havde fri – til f.eks. at hjælpe med i bedriften – om sommeren.¹² Det pligtige timetal var mindre for børnene i landsbyskolerne end for børn i byen. På grund af de ofte ganske små børnetal var en gennemført klassesdeling med 7 klasser, dvs. én for hver af undervisningspligtens årgange, ikke mulig. Såkaldt én-klassede landsbyskoler var ikke noget særsyn.¹³

1937-loven søgte at nærme by og land. Sondringen mellem landsby- og købstadsskoler erstattedes af en sontring mellem landsby- og købstadsordnede skoler, idet landsbyskoler med tilstrækkeligt stort børnetal nu kunne få købstadsordning.¹⁴ Det bestemtes i loven, at det pligtige minimumstal skulle være ens for land og by. Endvidere opstilledes der en række krav med hensyn til faglokaler (sløjde, husgerning og gymnastik) og hygiejniske installationer.¹⁵ I loven gaves der kommunerne en 10-års frist. Loven trådte i kraft 1/4 1938, og dens krav skulle således være gennemført i 1948.¹⁶

Loven gennemførtes af 1930'ernes socialdemokratisk-radikale koalitionsregering Stauning-Munch. Det var den radikale undervisningsminister Jørgen Jørgensen, der lagde navn til loven.¹⁷ Men lovforslaget byggede i stor udstrækning på undervisningsminister F. J. Borgbjergs forslag af 1934.¹⁸ Dette igen byggede i stor udstrækning på den såkaldt »store« skolekommissions betænkning af 1923, uden at det socialdemokratisk-

10. ib., cf. »Betænkning fra fællesudvalget vedr. den eksamensfri mellemskole og landsbyskolen«, maj 1952, p. 6.
11. Se artikel om »Folkeskolen« i Leksikon fra Opdragere (red. af A. C. Højbjerg Christensen m.fl.), 1953, I, sp. 598 ff.
12. ib. sp. 599.
13. Endnu i 1949 fandtes der 97 énklassede skoler. »Betænkning fra fællesudvalget vedr. den eksamensfri mellemskole og landsbyskolen«, maj 1952, p. 10.
14. Artikel »Folkeskolen«, Leksikon for Opdragere. (red. af A. C. Højbjerg Christensen m.fl.), 1953, I, sp. 598 ff.
15. ib.
16. Forskrifterne i lovens § 59 om indlægning af vand til håndvask og i § 56 om indretning af gymnastiksal og idrætsplads skulle være gennemført henholdsvis 2 og 5 år efter lovens ikrafttræden. 10-årsfristen gjaldt bestemmelserne i lovens § 2 og § 3 om eksamensfri mellemskole og fortsættelsesklasse og § 16–22 om timetal og fagrække, Rd. årbog 36/37, sp. 653.
17. ib. p. 629 ff.
18. ib., cf. Jørgen Jørgensens erindringer, 1970, p. 31.

radikale kommissionsflertals forslag om afskaffelse af mellemskolen dog var fulgt.¹⁹ Borbjerg havde landstingets oppositionsflertal at tage hensyn til. Dette erobredes ganske vist i 1936, men Jørgen Jørgensen ønskede om muligt »bred« tilslutning til lovforslaget. Han betonedede dette gang på gang under forhandlingerne på rigsdagen 1936/37 og søgte i vid udstrækning at imødekomme oppositionens synspunkter.²⁰

Jørgen Jørgensens bestræbelser lykkedes ikke. Ved den endelige afstemning i folketinget undlod de konservative at stemme, og Venstre gik imod. Ved tredje behandling i landstinget stemte begge partier imod.²¹ Men virkelig kraft og saft var der ikke i de to partiers opposition, der overvejende var politisk og økonomisk bestemt. Med rette betegner Jørgen Jørgensen selv i sine erindringer loven som »vel ikke meget revolutionerende«. ²²

Lærerorganisationerne var iøjnefaldende passive under rigsdagens behandling af lovforslaget. På baggrund af de samme organisationers livlige engagement under kampen om skolelovene af 1958 kunne dette virke ejendommeligt.

For GLs og DRs vedkommende kan det sikkert bedst forklares ved, at forslaget ikke syntes at berøre de skoleformer, som de to organisationer repræsenterede, altså henholdsvis gymnasiet og realafdelingen, begge med tilhørende eksamensmellemskoler. Der var ingen, der ville pille ved denne sidste skoleform, snarere syntes den jo at skulle konsolideres gennem oprettelsen af den eksamensfri mellemskole. Ingen af de to organisationer foretog henvendelser til rigsdagsudvalgene.

DLF og dens to københavnske søsterorganisationer KK og KKL stillede sig klart velvillige overfor lovforslaget. Landsbyfraktionen i DLF kunne også kun være glade for udsigten til forbedringer af materiel og anden art, som forslaget syntes at stille i udsigt indenfor en overskuelig fremtid. Købstadslærerne beholdt mellemskolen og syntes – kunne man mene – at få en ny og spændende arbejdsmark i den eksamensfri mellemskole.

En uforbeholden positiv stillingtagen kom således til udtryk i *Folkeskolen* umiddelbart efter den endelige vedtagelse af lovforslaget i landstin-

19. Rd. årbog 33/34, pp. 528 ff.

20. Se f.eks. Jørgen Jørgensen: *Erindringer*, p. 34 og samme, *Landstingets forhandlinger*, 5/5 37, sp. 2512.

21. Rd. årbog 36/37, pp. 658–59.

22. Om Venstres holdning, se Jørgen Jørgensen: *Erindringer*, pp. 33–36.

get og kort før lovens officielle stadfæstelse. I en slags parallel-kommentar med undervisningsminister Jørgen Jørgensen og DLFs formand K. A. Kristensens navne i faksimile smukt side om side, sagde K. A. Kristensen, at loven betød »et mægtigt fremskridt«. ²³

2.2 Kritik af skolen. Lærerorganisationernes reformplaner

I årene efter 1937 var der ro om skolens struktur, men mod slutningen af anden verdenskrig begyndte en voldsom principiel kritik af den danske skole.

Allerede i 1944 udsendte den kommunistiske skoleinspektør Inger Merete Nordentoft en piece »Opdragelse til Demokrati«, i hvilken hun karakteriserede den danske skole som autoritær og ikke-demokratisk i sin grundholdning.

Skolens struktur berørte hun kun i forbigående, idet hun et sted omtalte »det store skisma« ved overgangen til mellemskolen og herom skrev, at adskillelsen af eleverne »måske er til gavn for de flinkeste børn, men . . . absolut er til skade for de svagere, som i de vanskelige overgangsårs må savne den støtte, som de i deres første skoleår har fået af deres bedre udrustede kammerater«. ²⁴

Efter krigen fremstod Inger Merete Nordentoft som en af hovedmændene i den såkaldte Frit Danmarks lærergruppe.

I juli 1945 indsendte gruppen i fællesskab med Socialpædagogisk Forening et forslag til undervisningsministeriet (befrielsesregeringen V. Buhl med den radikale A. M. Hansen som undervisningsminister) et forslag om anvendelse af det tyske skolekompleks i Emdrup ved København til forsøgsvirksomhed, der også skulle omfatte spørgsmålet skolens rette struktur. ²⁵

Det fremgik af forslaget, at man tænkte sig en *udelt* barneskole fra det 5. til det 14. år. Herudover tænkte man sig etableret fritidshjem, statsseminarium og småbørnsseminarium med vuggestue og børnehave, der sammen med en ny lærerhøjskole skulle udgøre en slags organisk helhed. ²⁶

DLF måtte som taleorgan for den danske folkeskolelærerstand se med

23. Fsk. 37, 360.

24. »Opdragelse til demokrati«, p. 28. Se også I. M. Nordentoft og Aa. Svendstorp (red.): Og hverdagen skiftede – (1946), p. 320.

25. Nordentoft og Svendstorp, p. 332.

26. ib. p. 328.

Hartvig Frisch (1893–1950). Professor i klassisk filologi ved Københavns Universitet 1941–48. Undervisningsminister i ministeriet Hedtoft 1947. Hartvig Frisch var med til gennem politisk set uforpligtende udtalelser at bære ved til den pædagogiske steppebrand, der raserede omkring decennium-skiftet, én af de – med DLF-formanden, førstelærer Niels Nielsens ord – »stærke kræfter (der) vil søge at vælte hele vor smukke skolebygning for på dens ruiner at opføre en bygning, hvis konturer endnu skjuler sig i tågen«. Hartvig Frisch lod i sommeren 1949 afholde en slags skolerigsdag med repræsentanter for partier og organisationer. Afstanden mellem parterne var, som man kunne vente, stor, og drøftelserne resulterede alene i, at Hartvig Frisch i rigsdagen fremsatte og fik gennemført et forslag om ændring i den gældende skolelovgivning, der gav ministeren bemyndigelse til at fravige lovbestemmelserne for kommuner, der ønskede at iværksætte *forsøgsarbejde* i folkeskolen. Lærerorganisationerne havde nok så gerne set deres egen forsøgsplan af 1947 gennemført!

ængstelse på forslaget, ikke mindst det gamle spøgelse den udelte barne-skole, som man havde ment manet i jorden i 1937.

I en skarp kommentar angreb *Folkeskolens* redaktør H. Bahne Jensen planen, og sluttede med en personlig bekendelse. Jo ældre man blev, desto mindre troede man på *ydre* reformers betydning. Det var i lærerens *sind*, det afgørende skete. Når dette fyldtes med følelsen af ansvar for hvert enkelt barns udvikling og skæbne havde man »den reform, der (var) nødvendig«. Målestokken kunne ikke være de gængse slagord om »fremskridt«, sluttede Bahne Jensen.²⁷

27. Fsk. 45, 258.

Der kan næppe være tvivl om, at et meget stort flertal af foreningens medlemmer sluttede op om disse konservative synspunkter, og umiddelbart var der heller ingen fare for større omvæltninger, idet bl.a. de politiske konjunkturer skiftede allerede i oktober 1945 med dannelsen af Venstre-regeringen Knud Kristensen, i hvilken den københavnske skoleinspektør M. Hartling var undervisningsminister. Så længe han var minister, kunne DLF og de andre lærerorganisationer føle sig trygge. Ved hans afgang som minister i 1947 kunne da også *Folkeskolen* kippe med flaget og som noget positivt fremhæve, at M. Hartling *ikke* som minister havde været »aktivitetens og initiativets mand«. Overfor »fremstormende, uafklarede planer« (Emdrupprojektet!) havde Hartling holdt »klogt« igen, »med fare for at blive udskreget som reaktionær stod (han) fast.«²⁸

Den med krigsafslutningen frembrusende kritik af skolen voldte dog tydeligvis DLF bekymring på længere sigt. Da Hans Hedtofts socialdemokratiske mindretalsregering med først Hartvig Frisch og efter hans død i et kort stykke tid Jul. Bomholt som undervisningsminister afløste Knud Kristensens regering, måtte den parlamentariske situation tegne sig frygtindgydende set fra DLFs side. Hverken Frisch eller Bomholt lagde skjul på deres lyst til at reformere skolen radikalt, og de var begge med til gennem politisk set uforpligtende udtalelser at bære ved til den pædagogiske steppebrand, der rasede omkring 1950.²⁹ Med DLF-formanden, førstelærer Niels Nielsens ord: »Stærke kræfter vil søge at vælte hele vor smukke skolelovgivning for på dens ruiner at opføre en bygning, hvis konturer endnu skjuler sig i tågen«!³⁰

DLF havde da heller ikke ligget på den lade side. Ud fra en klart defensiv tankegang, havde man i samarbejde med de andre lærerorganisationer, GL, der repræsenterede gymnasielærerne, DR, der repræsenterede landets realskolelærere, og DLFs to københavnske søsterorganisationer KKL og KK, der repræsenterede de københavnske folkeskolelærere, udarbejdet planer for reformer af skolen *indenfor* de bestående strukturelle rammer. Den første plan havde form af en fællesindstilling af 1947 til undervisningsministeren angående forsøgsundervisning i skolen.³¹ Den var et modtræk mod Emdrupplanen og overfladisk set af samme grandiositet som denne. Blandt de områder, hvor man ønskede forsøg,

28. Fsk. 47, 702.

29. Se f.eks. Fsk. 49, 832–33 og Fsk. 50, 696.

30. Fsk. 50, 2.

31. Fsk. 47, 483.

fremhævedes en række metodiske problemer samt spørgsmålene delt-udelt skole og differentiering af eleverne, dens art og omfang.³² Man talte i henvendelsen om en forsøgsskole, der dog unægtelig var at forstå i en anden betydning end Emdrupprojektet. Forsøgsskolen skulle iflg. lærerorganisationernes forslag være »en fællesbetegnelse for de skoler inden for de forskellige skoleformer, der påtager sig at iværksætte kontrollerede forsøg efter forud godkendte planer«. ³³ Forsøgsskolen« skulle ikke blot omfatte folkeskolen, men også gymnasiet »til og med 3. gymnasieklasse« (!) og ungdomsskolen og seminarierne.³⁴

Som øverste myndighed for forsøgsskolen foresloges en 11-mands kommission, der skulle være ansvarlig over for undervisningsministeren.³⁵ Af de 11 kommissionsmedlemmer skulle de 7, altså flertallet, efter planen udpeges af undervisningsministeren efter indstilling fra lærerorganisationerne. Til at bistå kommissionen skulle der iflg. planen ansættes en konsulent for forsøgsskolen samt medhjælpere for denne, der repræsenterede de forskellige skoleformer. Ansættelsen af konsulenten skulle ske efter indstilling af kommissionen. Kommissionen skulle have forsøgsplaner forelagt til godkendelse samt drage omsorg for, at resultaterne af forsøgene blev bearbejdet og vurderet af et udvalg af pædagoger og skolepsykologer.³⁶

En gennemførelse af denne plan ville givetvis give de samarbejdende lærerorganisationer overordentlig stor indflydelse på forsøgsvirksomhed og tolkning af dens resultater. Emdrupplanen og hvad den stod for af radikalisme ville være effektivt imødegået.

Lærerorganisationernes anden plan vedrørte en reform af eksamensmellemskolen og havde form af en fællesbetænkning af oktober 1949.³⁷ I en kommentar til planen af DLFs formand, førstelærer Niels Nielsen, skinnede den bagved liggende defensive tankegang tydeligt igennem. »Mens bølgerne har gået højt i den offentlige skoledebat, har fællesudvalget om mellemskolens forhold arbejdet med udformningen af en optagesprøve og en mellemskoleeksamen . . . hvorved det skulle blive muligt at fjerne de ulemper og de uheldige virkninger for grundskolens under-

32. ib.

33. ib.

34. ib.

35. ib.

36. ib.

37. Fsk. 49, 379 f.

H. Bahne Jensen (1895–1956). Student 1913, stud. jur., redaktionssekretær ved *Middelfart Venstreblad* 1914, lærereksamen (Jonstrup) 1922, ansættelse ved Københavns skolevæsen samme år, skoleinspektør 1943. Medarbejder ved *Folkeskolen* 1924, redaktør af *Københavns Kommuneskole* 1932–39, redaktør af *Folkeskolen* 1942. Som redaktør af *Folkeskolen* forfægtede H. Bahne Jensen skarpt, polemisk, dygtigt og livfuldt DLFs officielle linie.

visning, som har været grundlag for angrebene på mellemskoleordningen«, erklærede han.³⁸

Pointen i fællesbetænkningen af 1949 var et ja til reformer, men indenfor de bestående strukturelle rammer, eller m.a.o. et nej til de mange forslag om udelt skole, mellemskolens nedlæggelse osv. Det hed i fællesbetænkningen, at dens mål var at fjerne den uheldige indflydelse på arbejdet i grundskolen, som optagelsesprøven til mellemskolen »på sine steder« forårsagede, at modarbejde karakterjageriet, at afsvække et for fremtrædende eksamenspræg og at åbne mulighed for gennem friere arbejdsformer at gøre eksamensmellemskolen til en tidssvarende skole samtidig med at den fortsat kunne være grundskole for realklasse og gymnasium.³⁹

M.h.t. optagelsesprøven foresloges, at den burde være ens overalt i henseende til sværhedsgrad, og at vurderingsgrundlaget for optagelse af elever burde være dels en skriftlig prøve i dansk og regning og dels en

38. ib. 2.

39. ib. 379.

udførlig udtalelse af de lærere, der hidtil havde undervist barnet.⁴⁰ I tvivlstilfælde kunne resultatet af »samtaler« med eleven være afgørende. I forhold til den gamle optagelsesprøve var der tale om en afdæmpning, men spændingen mellem kravene fra gymnasiet og realafdelingen, der begge måtte være interesserede i et så solidt fagligt, akademisk grundlag som muligt, og ønskerne om moderering, som de fleste folkeskolelærere *qua* folkeskolelærere nok kunne tiltræde, var lette at iagttage.

Om den afsluttende mellemskoleeksamen hed det, at der fortsat burde være såvel skriftlig som mundtlig eksamen, men at 3 à 4 fag kunne bortfalde som eksamensfag. I ét af fagene dansk, historie, geografi, naturhistorie og naturlære skulle der være mundtlig eksamen, således at den enkelte skole endvidere kunne bestemme, at der skulle være prøve i endnu ét af de 5 nævnte fag. Meddelelse om hvilke fag, der skulle være eksamensfag skulle gives »senest ved begyndelsen af 4. mellemskoleklasse«.⁴¹

Fællesbetænkningen gik endvidere ind for at afskaffe de såkaldte gennemsnitskarakterer. Karaktererne skulle endvidere udtrykkes i bogstaver, ikke som hidtil i tal. Eksamensbeviset skulle indeholde eksamenskarakteren samt årskaraktererne i samtlige fag bortset fra religion og sang.⁴²

Om optagelse i realklassen og gymnasiet hed det, at dette normalt skulle finde sted på grundlag af eksamensbeviset fra mellemskolen og en udførlig udtalelse fra den afleverende skole. Dog hed det, at der i tvivlstilfælde burde kunne foranstaltes en »samtale« med eleven. Denne kunne, hed det, »naturligvis« hente sit stof fra 4. mellems pensum, og skulle undersøge elevens modenhed for undervisningen i realklasse eller gymnasium.⁴³

M.h.t. undervisningen og eksamenskravene foreslog fællesbetænkningen, at de gældende bestemmelser vedrørende undervisningen og kravene ved eksamen revideredes, idet der nedsattes dels et ministerielt sagkyndigt udvalg til at nyformulere mål og krav og dels et udvalg af lærere og skoleledere til at udarbejde en undervisningsvejledning, der »på ingen måde (måtte) få et autoritativt præg«, men blot skulle være en redegørelse for, hvordan arbejdet i eksamensmellemskolen eksempelvis kunne lægges til rette.⁴⁴

40. ib.

41. ib.

42. ib.

43. ib.

44. ib.

Lærerorganisationernes tredje plan forelå officielt i 1952 og vedrørte landsbyskolen og den eksamensfri mellemskole.⁴⁵ Fællesudvalget, der udarbejdede denne betænkning, nedsattes umiddelbart efter afslutningen af udvalgsarbejdet vedr. eksamensmellemskolen.⁴⁶ Den anden betænkning lå naturligvis ikke blot kronologisk, men også politisk-taktisk i forlængelse af den første. Pointen i den anden fællesbetænkning var også bevarelse af uændret, dvs. delt, skolestruktur. Det var jo klart for enhver, at en isoleret reform af eksamensmellemskolen ikke kunne stå alene. Hvis angrebene skulle afvises, måtte såvel landsbyskolen som den eksamensfri mellemskole forbedres og gøres tillokkende, således at presset på eksamensmellemskolen – både det elevmæssige og politiske – kunne svækkes.⁴⁷

Den anden fællesbetænkning erklærede det som sine grundsynspunkter, at en forudsætning for at den eksamensfri mellemskole kunne hævde sig overfor eksamensmellemskolen var, at der kunne gives den et interessebetonet indhold gennem en stærk udvidelse af de praktiske fag med sigte på det praktiske liv, uden at skolen dog skulle give en egentlig faguddannelse.⁴⁸ Der måtte i forbindelse hermed efter fællesudvalgets mening åbnes mulighed for at eleverne i den eksamensfri mellemskole eventuelt kunne få en videregående teoretisk undervisning, evt. med en afsluttende eksamen, hvis de viste sig i besiddelse af de fornødne evner og anlæg. Der skulle i den eksamensfri afdeling gives alle elever orientering i de såkaldte kulturfag. I landsbyskolen måtte, erklæredes det, de undervisningsmæssige og økonomiske betingelser bringes på højde med købstadsskolens, dog under hensyntagen til landsbyskolens særlige struktur, således at børnene i by og på land fik de samme muligheder.⁴⁹

Konkret foresloges at erstatte navnet den eksamensfri mellemskole med navnet hovedskole. Hovedskolen skulle udformes som en 3-årig skole, der byggede på en 5-årig grundskole. Det betonedes dog, at udvalget ikke dermed stillede forslag om et obligatorisk 8. skoleår, altså forlængelse af undervisningspligten.⁵⁰

45. »Betænkning fra fællesudvalget vedr. den eksamensfri mellemskole og landsbyskolen«, maj 1952.

46. ib. forordet, jvf. Fsk. 49, 757.

47. Se interview med DLFs formand, førstelærer Niels Nielsen i *Fyns Tidende*, cit. Fsk. 49, 495. Se også Fsk. 49, 757.

48. P. 7. Betænkningen, excl. bilagsmaterialet, er gengivet i Bal. pp. 18–26.

49. ib.

50. ib.

Niels Nielsen (1889–1968). Lærereksamen (Gedved) 1910, førstelærer i Overlund ved Viborg 1916–55, medlem af DLFs hovedstyrelse 1935, formand 1944–56. I Niels Nielsens formandstid begyndte den kraftige kritik af skolen, der havde sit udspring i besættelsestidens radikaliserende af tankegangen. Stærke kræfter, erklærede Niels Nielsen i 1950, »vil søge at vælte hele vor smukke skolebygning for på dens ruiner at opføre en bygning, hvis konturer endnu skjuler sig i tågen«. Under Niels Nielsens ledelse slog DLF i samarbejde med DR og GL ind på en offensiv politik, der søgte at bevare essensen af det gamle, det delte princip, men gennem reformer indenfor rammerne af det bestående at afvæbne kritikken. Lærerorganisationernes fællesbetænkninger af 1949 og 1952 var udtryk for denne politik. I 8-mandsudvalget af 1954 sad Niels Nielsen som DLFs repræsentant og var med til at præge Jul. Bomholts midterlinieforslag.

Undervisningen i hovedskolens første klasse skulle være fælles for alle eleverne. I anden hovedskoleklasse skulle der finde en delvis differentiering efter interesse og anlæg sted. Visse fag skulle stadig være fælles, og der skulle være adgang til indtil 3 timers ugentlig undervisning i frivillige fag.⁵¹

I tredje hovedskoleklasse skulle der ske en indskrænkning af fællesfagenes timetal, altså en yderligere differentiering, og en udvidelse, indtil 7 timer om ugen, af det mulige antal timer i de frivillige fag.⁵²

Udvalget foreslog, at elever, der gik ud af hovedskolens anden eller

51. ib. pp. 7–8.

52. ib p. 8.

tredje klasse, skulle kunne få et afgangsbetegnelse i erkendelse af, som det hed, »at hovedskolens elever ville være handicappede på arbejdsmarkedet, så længe retten til at fremlægge et fyldigt duelighedsbevis (var) forbeholdt eksamensskolens elever«. ⁵³

Fællesbetænkningen anførte en række eksempler på mulige kombinationer af fag for hovedskolens anden og tredje klasse. Hver elev skulle vælge én. Eksempelvis opstillede man en faggruppekombination af 1) værkstedsarbejde og materialelære (herunder naturlære og besøg i virksomheder) med 8 ugentlige timer, 2) tegning (skitse- og arbejdstegning og geometri) i 1 ugentlig time og 3) regnskab i 1 ugentlig time, eller tilsammen 10 ugentlige timer. En anden faggruppekombination, der ligeledes var på 10 ugentlige timer, bestod af 1) husgerning (herunder vask, rengøring) med 6 ugentlige timer, 2) materialelære (varekundskab) med 3 ugentlige timer og 3) barnepleje (herunder babymad) med 1 ugentlig time. ⁵⁴ Det hed i betænkningen om disse og de andre faggruppekombinationer, at de ville give skolen et stærkt praktisk betonet indhold, som uden tvivl ville virke »dragende« netop på de elever, der gik i hovedskolen. ⁵⁵ Den stærke fremhæven af det praktiske arbejde skulle, hed det videre, hjælpe eleven til at opleve, at arbejdet i sig selv, ikke mindst det skabende arbejde, rummede store værdier så som arbejdsglæde, glæde over at se tingene blive til, glæden over det færdige resultat. Det hed, at erfaringerne fra sløjdsal, skolekøkken og idrætsplads havde vist, at de praktiske fag på en naturlig måde førte eleverne nærmere sammen. Dette ville iflg. betænkningen blive endnu stærkere betonet ved arbejdet i faggrupperne. Man måtte vise hinanden hensyn, hed det, ofte hjælpes ad og enes om værktøj og arbejde, og derved ville samarbejdsånd og fællesskabsfølelse udvikles. Også børn og lærere ville komme hinanden nærmere her, hed det, og det ville kunne medføre, at læreren i mange tilfælde ville kunne hjælpe den enkelte elev til at finde netop den plads i samfundet, der passede for ham. ⁵⁶

Fællesbetænkningen understregede stærkt de store vanskeligheder planens gennemførelse ville møde på landet. ⁵⁷ Dels var der den mangelfulde klassedeling. Fællesbetænkningen anførte statistik, der viste, at der f.eks.

53. ib.

54. ib. pp. 14–15 (bilag 4).

55. ib. p. 8.

56. ib.

57. Afsnittet om de landsbyordnede skoler, pp. 10–11, cf. bilag 5, pp. 16–17.

endnu (1949) var 1183 to-klassede skoler ud af i alt godt 3000 landsbyskoler. Hertil kom at ca. 84% af samtlige landsbyskoler endnu ikke var udbygget i henhold til 1937-loven, og at langt de fleste af disse stadig var henvist til hverdagsundervisning. »En uomgængelig betingelse for, at landsbyskolen kan udnytte de muligheder, betænkningen anviser, må derfor være gennemførelse af 1937-loven«, hed det i betænkningen. Men under denne forudsætning, med indførelse af hverdagsundervisning, mere centraliseret undervisning, forholdsvis større antal lærerkræfter og bedre lokaler, bl.a. særlokaler, ville også landsbyskolen kunne indrettes i overensstemmelse med betænkningen, erklæredes det.⁵⁸

Ved de 5-, 6- og 7-klassede skoler ville planerne kunne gennemføres i begrænset omfang. Femte og sjette årgang ville kunne gå sammen og danne første hovedskoleklasse, medens syvende klasse ville udgøre anden hovedskoleklasse. Hvis landsbyskolen havde under 5 klasser ville en omfattende gruppdeling være udelukket, erkendtes det. Dog fremhævedes det, at det ville være muligt at udvide timetallet i sløjd, husgerning og håndarbejde, så der, hvis de nødvendige lærerkræfter var til stede, kunne dannes grupper med disse fag som hovedfag. Desuden ville visse enkeltfag som f.eks. engelsk kunne indføres med støtte af radioen, anførtes det.⁵⁹ – Hvis et obligatorisk 8. skoleår indførtes, ville mulighederne for landsbyskolen udvides betydeligt. Flere skoler eller kommuner kunne gå i skoleforbund og oprette en fortsættelsesskole, hvor planerne for tredje hovedskoleår ville kunne udnyttes.⁶⁰

Med de 3 planer havde lærerorganisationerne anbragt sig i en taktisk stærk stilling, men fra enhedsskoleside var et modtræk på vej.

2.3 Askovforslaget

Modtrækket blev dog først almindelig kendt i 1954, da et såkaldt Askovudvalg trådte frem for offentligheden med Askovadressen om den udelte skole.⁶¹ Hverken *Højskolebladet* eller andre organer, der repræsenterede de grundtvigsk prægede højskole- og friskolesynspunkter, f.eks. *Bavnen* (friskolerne) eller *Hjem og Skole* (udgivet af »Dansk Forening

58. ib. p. 10.

59. ib.

60. ib.

61. »Hjem og Skole«, 2. hefte, 1954, pp. 44–45.

Jørgen Jørgensen (1888–). Gårdmandssøn, landbrugsuddannet, forpagter af Hule Møllegård 1917–23, af Bispegården ved Lejre 1923–53, medlem af bestyrelsen for Askov højskole 1952–54, medlem af Folketinget fra 1929, undervisningsminister i ministeriet Stauning og i ministeriet Buhl 1935–42 og påny i H. C. Hansens trekantregering 1957. Som undervisningsminister i Stauning-regeringen lagde han navn til folkeskoleloven af 1937, der søgte at hjælpe dels landsbyskolen og dels den eksamensfri byskole. Han spillede en stor rolle i den grundtvigske Landsforeningen for Hjem og Skole og var med i det af denne nedsatte Askovudvalg, der udarbejdede det såkaldte Askovforslag om en udelte skole. I kraft af hans indflydelse blev forslaget identisk med Det radikale Venstres forslag og kom til at ligge på Folketingets bord sammen med Venstres forslag i 1955 som modstykke til lærerorganisationernes og undervisningsminister Jul. Bomholts midterlinieforslag. Som undervisningsminister i skolelovskampens sidste par år spillede han – bistået af statskonsulenter for folkeskolen og seminarierne, partifællen K. Helveg Petersen – med virtuositet på DLFs frygt for det 5-årige gymnasium, foreningens angst for sprængning og dens skræk for, hvad regeringsflertallet til syvende og sidst kunne blive brugt til.

for Hjem og Skole») gav orientering om udvalgets nedsættelse, dets arbejde osv. før samtidig med offentliggørelsen af Askovadressen.⁶²

I den meddelelse, der ledsagede offentliggørelsen af Askovadressen, blev der givet visse oplysninger om udvalgets nedsættelse.⁶³ Det var den grundtvigsk prægede forening *Dansk Forening for Hjem og Skole*, der

62. Fra Fredericia-mødet 6/2 1950 udsendtes et Ritzau-telegram, der oplyste, at »en kreds af skoleinteresserede mænd og kvinder« havde drøftet folkeskolens forhold og fremtid med henblik på den delte eller udelte skole, og at der nedsattes et udvalg »til at udforme mødets tanker«, Fsk. 50, 118.

63. Højsk.bl. 54, 461, cf. Jørgen Jørgensens Erindringer, p. 155.

havde taget initiativ med en indbydelse til et møde i Vartov i København, der afholdtes den 19. oktober 1950, og hvor spørgsmålet om den udelte folkeskole drøftedes. Der var 40 deltagere i mødet, og man enedes om at nedsætte et arbejdsudvalg bestående af statskonsulent Alfr. Andreasen, forstander J. Th. Arnfred, Askov, seminarieforsstander M. Bredsdorff, redaktør og borgmester W. Dupont, Skanderborg, rektor Sigurd Højby, Sorø, amtsskolekonsulent Otto Jensen, Sorø, fhv. undervisningsminister Jørgen Jørgensen, folketingsmand Svend Jørgensen, gårdejer Tage Rosenstand, Ribe, og skolebestyrer M. Skriver, Odense. Jørgen Jørgensen blev udvalgets formand, Arnfred sekretær. Udvalgets opgave var at skitsere en plan for en udelt børneskole indtil 14 års alderen med påfølgende eksamensskole for dem, der skulle have videregående uddannelse.⁶⁴

Forud for Vartov-mødet i oktober var der gået et møde i Fredericia i februar 1950, altså kronologisk endnu nærmere lærerorganisationernes første fællesbetænkning. Dette møde resulterede i indbydelsen til Vartov-mødet.⁶⁵

I sine erindringer karakteriserer fhv. undervisningsminister Jørgen Jørgensen *Dansk Forening for Hjem og Skole* som udpræget grundtvigsk, undertiden endda mere yderliggående i skolespørgsmål end mange grundtvigske skolefolk kunne være med til.⁶⁶ Som den drivende kraft i foreningen nævner Jørgen Jørgensen højskolelærer, dr. Holger Kjær, Askov, der ligeledes var den egentlige initiativtager til nedsættelsen af Askov-udvalget.⁶⁷ Holger Kjær, havde allerede i den ellers passive periode efter 1937-lovens vedtagelse angrebet loven og forgæves søgt at rejse en debat om skolen. Som en af dr. Kjærs energiske støtter i *Dansk Forening for Hjem og Skole* anfører Jørgen Jørgensen den radikale redaktør Johs. Nygård, Middelfart.⁶⁸

Nedsættelsen af Askov-udvalget var ikke forudsat af Vartov-mødets initiativtagere. Man havde overvejet 3 andre muligheder for udspil, nemlig et offentligt møde, en offentlig udtalelse underskrevet af en række betydende skoleinteresserede mennesker eller simpelthen en anmodning til undervisningsministeren om nedsættelse af et udvalg.⁶⁹ Alle de 3 muligheder indebar en eller anden form for offentlig fremtræden, og ville

64. ib.

65. Jørgen Jørgensens *Erindringer*, p. 155, cf. *Fsk.* 50, 118.

66. J.J.s *Erindringer*, p. 155.

67. ib.

68. ib.

69. ib.

m.a.o. i formen for så vidt have udgjort et egentligt modspil til lærerorganisationernes initiativ. Den ikke-forudsete mulighed, nedsættelsen af et internt udvalg muliggjorde en mere smidig tilpasning til de øjeblikkelige politiske konjunkturer.⁷⁰

En bevidst politisk-taktisk sans kan spores i sammensætningen af udvalget, der kan betegnes som en alliance mellem grundtvigsk prægede højskolesynspunkter og socialt bestemte socialdemokratiske reformsynspunkter.⁷¹ Medens den udelte skole for de første repræsenterede en værdi i sig selv, var den for de sidste én af flere mulige veje til social udligning i by og på land og mellem by og land. Til første gruppe hørte bl.a. Arnfred, Bredsdorff, Rosenstand og Jørgen Jørgensen, til den sidste amtsskolekonsulent Otto Jensen, der var socialdemokratisk medlem af Sorø amtsråd, rektor Højby og statskonsulent Alfr. Andreassen.⁷²

Af skolepolitisk betydning kunne det også være, at netop rektor Højby var medlem af udvalget. Han var tidligere formand for GL, og kunne for så vidt hævdes at »repræsentere« den højere skole.⁷³ Dupont var foruden socialdemokratisk borgmester i Skanderborg også formand for *Foreningen af Skolekommissioner og Skolenævn*, hvis menige medlemmer dog m.h.t. skolestrukturen som det senere viste sig stod delt.⁷⁴ Tage Rosenstand var formand for *Dansk Forening for Hjem og Skole* og desuden medlem af partiet Venstre og bl.a. formand for Ribekredsens Venstre-vælgerforening og for Ribe amts Venstre. I Askovudvalget stod han som typisk repræsentant for de højskole- og friskolekredse indenfor partiet Venstre, der spillede stor rolle i partiets kulturpolitik. Blandt andre hverv var Rosenstand også medlem af bestyrelsen for Rødding højskole, og blev senere medlem af bestyrelsen for Askov højskole. Rosenstand blev senere medlem af det skoleudvalg, som Venstre nedsatte og som udarbejdede Venstres eget skoleforslag.⁷⁵ Alfr. Andreassen spillede for så vidt samme rolle i forholdet til folkeskolen som rektor Højby i forholdet til den højere skole, han »repræsenterede« folkeskolen og dannede en politisk modvægt til de organisationsprægede synspunkter, der kom til udtryk i fællesbetænkningerne.⁷⁶ Den helt store politiske gevinst var

70. Om nedsættelsen, se ib.

71. Jvf. adressens indledende bemærkninger.

72. Jvf. adressens underskrifter.

73. Jvf. J.J.s Erindringer, p. 156.

74. *Skole og Samfund*, 1956, p. 9.

75. Se 3.3.

76. Jvf. J.J.s Erindringer, p. 156.

imidlertid fhv. undervisningsminister Jørgen Jørgensens deltagelse. Gennem ham kom Askovudvalgets synspunkter til at præge Det radikale Venstres skolepolitik i en sådan grad, at man næsten kunne tale om identitet.⁷⁷

De synspunkter, som man fra Askovudvalgets side satte op mod de samarbejdende lærerorganisationers fællesbetænkninger repræsenterede skoledebattens andet yderpunkt, den udelte skole.

Lærerorganisationerne krævede den delte skole og eksamensmellem-skolen bevaret. Askovudvalget hævdede heroverfor, at folkeskolen burde hvile i sig selv, at dens liv og arbejde ikke burde forstyrres af, at en del af børnene senere skulle have videregående teoretisk uddannelse, og at børneskolen derfor burde være udelte og eksamensfri indtil det 14. år. For at eksamensskolen ikke skulle snige sig ind ad bagdøren igen under form-len statsstøttede private skoler, erklærede Askovudvalget »at dette [nl. den skitserede udelte skole] indebærer, at der ikke kan ydes offentlig støtte til skoler eller kursus, der forbereder elever under 14 år til eksamen«. ⁷⁸

Lærerorganisationerne havde i deres anden fællesbetænkning af 1952 forudset, at der fortsat ville være forskel på skolen på landet og i byen, men at denne efterhånden skulle udlignes, derved at landsbyskolen fik købstadskolens struktur, hvilket bl.a. ville kunne muliggøres gennem økonomisk støtte, centralisering mv. Askovudvalget gik omtrent den modsatte vej og ville gøre landsbyskolens udelte struktur til norm for hele landet. »Børneskolen – såvel i byen som på landet [min fremhævelse] – (burde) være udelte og eksamensfri«, hed det udtrykkeligt i Askov-adressen.⁷⁹

Lærerorganisationernes forslag ville heller ikke berøre realskolens og gymnasiets struktur, hvorimod Askovudvalgets forslag måtte medføre dybtgående strukturelle ændringer. Udvalget forudså således en 3-årig såkaldt erhvervsskole ovenpå folkeskolen, som ikke skulle sigte mod fortsatte studier, men mod de krav erhvervslivet stillede til sine udøvere. Denne skoleform skulle være liniedelt efter erhvervslivets hovedgrupper, og én af linierne skulle dække det behov den eksisterende realskole udfyldte.⁸⁰ Gymnasiet skulle iflg. Askovudvalgets betænkning være 5-årigt og delt som hidtil i linier. En forudsætning for adgang til gymnasiet var

77. Se dog Else Zeuthen, Ft. 55/56, sp. 667 ff.

78. Skole og Hjem, 2. hefte, 1954, p. 44.

79. ib.

80. ib. pkt. 4.

Askovforslaget

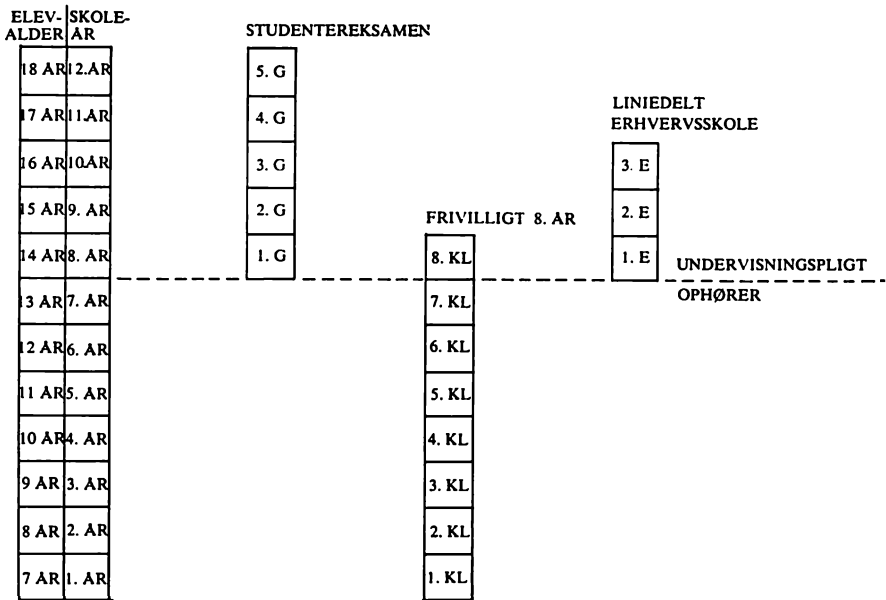

Fig. 3.

Folkeskolen skulle være udelt og eksamensfri indtil barnets 14. år. Der skulle i folkeskolen tilbydes undervisning i fremmedsprog og matematik i de ældste klasser. Den 3-årige erhvervsskole skulle være liniedelt i 2 à 3 linier efter erhvervslivets hovedgrupper. Den ene linie skulle være en reallinie svarende til den eksisterende. Gymnasiet skulle som hidtil være liniedelt.

»tilfredsstillende« deltagelse i sprog- og matematikundervisningen i folkeskolen.⁸¹ Den af lærerorganisationerne i den første fællesbetænkning fastholdte, omend modererede optagelsesprøve, der i den offentlige debat havde været så hårdt angrebet, forkastedes af Askovudvalget. Det hed udtrykkeligt derom, at adgangen til videregående undervisning alene burde være afhængig af »en tilfredsstillende udtalelse fra folkeskolens lærere«. Dog føjedes det til, at der efter senest et års forløb, dvs. senest ved udgangen af henh. 1. realklasse og 1. gymnasieklasse, burde afholdes en slags frasorteringsprøve.⁸² Med kravet om, at det alene var den afle-

81. ib. pkt. 5.

82. ib. p. 45, pkt. 7.

verende skole der skulle vurdere elevens egnethed, imødekom Askovudvalget i øvrigt et gammelt folkeskolelærerkraft.⁸³

Lærerorganisationerne havde i den anden fællesbetænkning klart lagt op til et obligatorisk 8. skoleår, der jo ville passe som hånd i handske til den på en 5-årig grundskole byggende 3-årige hovedskole. På den anden side havde man betonet, at man ikke tog stilling til dette ømtålelige spørgsmål, der på landet, blandt landsbylærere, i partierne Venstre og Det radikale Venstre og i højskole-, friskole- og efterskolekredse havde stærke modstandere.⁸⁴ Også Askovudvalget undlod ganske at tage stilling til spørgsmålet undervisningspligtens længde. Men man kan sige, at Askovudvalget modsat lærerorganisationerne lagde op til en bevarelse af den 7-årige undervisningspligt, nl. med forslaget om barneskolen fra 7. til 14. år ovenpå hvilket de teoretisk, videregående uddannelser, gymnasium og realskole eller erhvervsskole, som den kaldtes, var lagt.⁸⁵ Blandt de erklærede modstandere i udvalget af undervisningspligtens forlængelse var bl.a. fhv. undervisningsminister Jørgen Jørgensen.⁸⁶ De socialdemokratiske medlemmer var derimod tilhængere af en sådan udvidelse, og spørgsmålet havde været debatteret i udvalget og iflg. Jørgen Jørgensen på et tidligt tidspunkt voldt »vanskeligheder«. ⁸⁷ Det 8. skoleår skulle komme til at spille en fremtrædende rolle i den almenpolitiserede fase af skolelovsstriden. Her var et område, hvor socialdemokratiske sociale ud-ligningssynspunkter kunne forenes med konservative erhvervssynspunkter og købstadslæreres pædagogisk-fagforeningsmæssige interesser. Men fore-løbig meldtes der altså pas såvel fra lærerorganisationerne som Askov-udvalget, dog med forskellig motivering og accentuering.

2.4 VK-regeringen og lærerorganisationerne

De politiske konjunkturer måtte i perioden 1950–53, VK-regeringens tid, synes gunstigst for lærerorganisationerne. Undervisningsminister var den konservative, professor, dr. theol. Flemming Hvidberg, som ikke kunne mistænkes for at nære sympati for Askov-ideerne.

Det var da formodentlig også denne politiske konstellation, der var baggrund for Askovudvalgets stilfærdige optræden og afventende hold-

83. Se f.eks. Uds. 55, nr. 1, p. 6.

84. Bal pp. 21 og 58.

85. Cf. bilag 7 til midterlinieforslaget, Ft., tillæg A, sp. 225 (noten).

86. J.J.s Erindringer, pp. 159–60.

87. J.J.s Erindringer, p. 156.

ning, men man kunne jo omvendt mene, at det gjaldt for lærerorganisationerne om at presse på politisk og få gennemført deres planer, mens tid var.

At presse på var da just også, hvad lærerorganisationerne gjorde hele VK-perioden igennem. På det verbale plan gav ministeren lærerorganisationerne alt, hvad de kunne ønske sig. På et møde i Frederiksberg kommunelærerforening i april 1951 talte han således om skolen og samfundet, og hvert ord var som talt ud af DLFs hjerte.⁸⁸ Man kunne, sagde han således, med lige så stor ret hævde, at undervisningen blev des mere demokratisk jo mere delt den var. Det ville være »kraftspild« for mange at lade alle være sammen til 14 års alderen. De begavede burde hjælpes, ikke sinkes, erklærede han. Børnene ville ikke kunne udfolde sig teoretisk eller praktisk i den udelte skole, »der var mere følelses- end realitetsbetonet i sit forslag«. Det, det drejede sig om, var at man gav den praktiske mellemskole »tid og ro til at arbejde sig op til en hovedskole«. Hvidberg erklærede: »Der trænges til fred og arbejdsro, skolens ærlige, redelige, glade hverdag må værnes«. Man var nået langt, erklærede han. Børn var i den sidste menneskealder blevet glade for at gå i skole, og det skylder man den pågældende lærergeneration tak for. Det man trængte til var efter ministerens opfattelse ikke »ny konstruktioner«. Hvor der var liv, var der forandring, men konsekvenserne måtte kunne »overses«. Der måtte efter ministerens mening tilstræbes »en fornyelse og styrkelse« af den praktiske mellemskole, den skulle være noget for sig selv og ikke en efterabning af eksamensmellemskolen.⁸⁹

Forbavset måtte lærerorganisationerne da spørge sig selv, hvorfor der på baggrund af en sådan holdning intet skete. Der manglede ikke fra organisationsside på indtrængende opfordringer til undervisningsministeren om at tage et initiativ på grundlag af de af lærerorganisationerne indsendte fællesbetænkninger.⁹⁰ Længe skete imidlertid slet intet. Og da ministeren endelig handlede, skete det på en måde organisationerne langt fra fandt tilfredsstillende.

I januar 1952 nedsattes det såkaldte mellemskoleudvalg eller Hans I. Hansen-udvalg efter undervisningsinspektøren for mellem- og realskolerne Hans I. Hansen, der blev formand for udvalget. Udvalgets nedsættelse

88. Fsk. 51, 311–12.

89. ib.

90. Se f.eks. *Københavns Kommuneskole*, cit. Fsk. 50. 910, Fsk. ib. *Den danske Realskole*, cit. Fsk. ib. og Fsk. 51, 311. Se også referatet af DLFs repræsentantskabsmøde, august 1951, Fsk. 51, 531 og 536.

Fl. Hvidberg (1897–1959). Cand. theol. 1922, dr. theol. 1928, docent i teologi ved Københavns Universitet 1929, professor 1941, prorektor 1956–57. Medlem af folketinget (Det konservative Folkeparti) 1943, undervisningsminister i ministeriet Erik Eriksen 1950–53. Som undervisningsminister nød han stor goodwill i lærerorganisationerne. En af hans første handlinger som minister var at henlægge forgængeren, undervisningsminister Jul. Bomholts udkast til et cirkulære om totalt forbud mod legemlig revselse i skolen. Fl. Hvidberg forstod som minister ret at tale efter lærerorganisationernes hjerte, men *handlede* til deres voksende utålmodighed ikke. Lærerorganisationerne ønskede deres forskellige reformplaner realiserede, mens tid var, medens ministeren formodentlig har frygtet det politiske sprængstof, der lå i skoleproblematikken, også mellem de to regeringspartier indbyrdes. Fl. Hvidberg var konservativ skolepolitisk ordfører i Bomholts og Jørgen Jørgensens ministertid, men stod som taktiker og strateg i skyggen af fhv. minister Poul Sørensen.

betød efter lærerorganisationernes mening kun et lille skridt i den rigtige retning. *Folkeskolen* kommenterede i oktober 1951 meddelelsen om det påtænkte udvalg med, at det vidnede om, at »viljen til at finde en vej frem og lade noget ske« var til stede.⁹¹ Men bladet fandt det »mindre glædeligt« at se de ret snævre grænser kommissionen trak for udvalgets arbejde. Meget kunne måske nok gennemføres ad administrativ vej, men langt fra alt, og da lærerorganisationernes forslag (de to fællesbetænkninger og forsøgsplanen) dannede en »helhed« ville en delvis gen-

91. Fsk. 51, 841.

nemførelse næppe virke tilfredsstillende. Trods alt turde *Folkeskolen* imidlertid håbe, at de forslag, der til sin tid ville komme, og som kunne gennemføres ad administrativ vej ville blive af en sådan karakter, at de betød en delvis realisation af den samlede reform (lærerorganisationernes 3 planer), og uden at der derved skabtes hindringer for en fortsættelse med den del, der krævede lovændringer.⁹²

Nedsættelsen af udvalget var ministerens efter lærerorganisationernes mening utilfredsstillende reaktion på den første fællesbetænkning. Med hensyn til den anden (om den eksamensfri mellemskole og landsbyskolen) nåede ministeren aldrig længere end til at erklære, at det var hans hensigt at nedsætte et udvalg, men at tidspunktet herfor måtte »overvejes« nærmere.⁹³

Fra organisationernes side var man at dømme efter deres kommentarer til den undervisningsministerielle tøven ikke klar over den egentlige årsag. Man fabulerede i organisationspressen over mulige finansielle og administrative vanskeligheder.⁹⁴ Og selv om der vel kan have været en kerne af sandhed heri, ramte man nok rigtigere, når man en sjælden gang også ventilerede tanken om »politiske« vanskeligheder.⁹⁵ Det skete uden nærmere angivelse af, hvad disse skulle bestå i, og vel nærmest, føler man, ud fra en vag formodning om, at der dog måtte være en eller anden forklaring.

Den egentlige forklaring – at der i Venstre, det ene af regeringspartierne, var meget stærk sympati for enhedsskolen og at skolespørgsmålet, hvis det blev rejst, kunne give anledning til vanskeligheder i samarbejdet mellem de to regeringspartier – synes indlysende på baggrund af de senere hændelser, men var det næppe på daværende tidspunkt, da man endnu havde Venstres stærkt konservative, mest af sparsommelighedshensyn dikterede politik i forbindelse med 1937-loven in mente.

92. ib.

93. Fsk. 53, 455.

94. Fsk. 51, 707.

95. Fsk. 53, 871–72.

3.0 Jul. Bomholt og lærerorganisationerne

3.1 Rundbordskonferencen af 8.-9.11.1954

I slutningen af 1953 dannede Hans Hedtoft på ny regering, og Jul. Bomholt, der som nævnt nogle måneder havde været undervisningsminister i 1950, fik igen denne post.¹

Jul. Bomholt havde i slutningen af 1940'erne ved flere lejligheder udtalt sig til gunst for en udelt skole,² men gav efter at han igen var blevet minister også ved flere lejligheder udtryk for et stærkt ønske om samarbejde med lærerorganisationerne. På et lærerstævne i 1953 i Finland udtalte han sig så kategorisk herom, at der næsten var tale om at give lærerorganisationerne en slags vetoret.³ Det hed således i en passage i foredraget: »Som forberedelse til enhver lovgivning af større rækkevidde bør der forhandles med de interesserede organisationer, for skolens vedkommende bl.a. med lærerorganisationerne. Et åbent samarbejde mellem interesserede parter giver de bedste resultater, og på skolens område kan der nu engang ikke gennemføres andre almene reformer end dem, som lærerne i kraft af deres indsigt og erfaring kan gå ind for«. ⁴

Det var tydeligt, at ministeren styrede mod en realitetsløsning på strukturspørgsmålet. Ud fra sine egne skolepolitiske synspunkter var der heller ingen nødvendig modsætning mellem den delte og den udelte skole, idet det sociale udligningssynspunkt, der var det afgørende for ministeren og hans parti, ville kunne tilgodeses såvel under en delt som under en udelt struktur.⁵

På DLFs repræsentantskabsmøde i august 1954, da Jul. Bomholt næsten havde rundet sit første undervisningsminister-år, gav han de første konkrete oplysninger om et påtænkt realpolitisk udspil.⁶ Ministeren bebudede, hvad han betegnede som en udvidet rundbordskonference, der som grundlag skulle have lærerorganisationernes fællesbetænkning af

1. Fsk. årbog 53/54, p. 2.

2. Fsk. 50, 153.

3. Bal. pp. 7-17.

4. ib. p. 16.

5. Cf. ministerens tale på rundbordskonferencen i novbr. 1954, Bal.

6. Fsk. 54, 873 f.

W. Dupont (1906–). Litografisk trykker 1921–35, sekretær i DsU 1935–40, redaktør af *Demokratens* Skanderborg-udgave 1940–57. Medlem af Skanderborg byråd 1943, borgmester 1954. Formand for Landsforeningen af skolekommissioner og skolenævn 1950, medlem af repræsentantskabet for Danmarks pædagogiske institut 1954, medlem af folketinget (Socialdemokratiet) 1957. W. Dupont repræsenterede Landsforeningen af skolekommissioner og skolenævn i det af undervisningsminister Jul. Bomholt nedsatte 8-mandsudvalg, der udarbejdede midterlinieforslaget. Sammen med sin partifælle, Jørgen Jørgensens afløser i 8-mandsudvalget, amtskolekonsulent Otto Jensen, Sorø, gik han i en mindretalsindstilling ind for udelt skole. Han var herigennem med til at svække ministerens og lærerorganisationernes forslag politisk, men talte iøvrigt selv med svag røst, da Landsforeningen af skolekommissioner og skolenævn var delt i spørgsmålet delt-udelt skole og havde undladt at tage standpunkt i spørgsmålet.

1952.⁷ Den rummede iflg. ministeren »meget frugtbare synspunkter« og var »en overordentlig værdifuld betænkning, der ramte i pletten«.⁸ Ministeren ville på den bebudede konference være »formidleren«.⁹ Der var to yderpunkter i debatten, nl. status quo og udelt skole. Selv ville ministeren imidlertid foretrække betegnelsen den *samlende* skole. Der var, mente ministeren, ingen, der ønskede, at byskolen skulle være udelt i skarpeste forstand. Han antydede, at nøglen til problemet måske lå i begrebet differentiering, dvs. særundervisning indenfor en klasses rammer

7. ib. 874.

8. ib.

9. Ib.

Jul. Bomholt (1896–1969). Arbejdersøn fra Silkeborg, cand. theol. 1921, forstander for Arbejderhøjskolen i Esbjerg 1924–29. Undervisningsminister i det første ministerium Hedtoft febr.–okt. 1950, i det andet ministerium Hedtoft 1953, i ministeriet H. C. Hansen 1955. I 1957 blev han til sin skuffelse ikke påny undervisningsminister, men socialminister. Bomholt, der ligesom mange andre socialdemokrater i hjertet var tilhænger af udelte skole udfra sociale udligningssynspunkter, udarbejdede i samarbejde med lærerorganisationerne et realpolitisk forslag, midterlinieforslaget, der bevarede det delte princip, men dog kunne siges at tilgodese de socialdemokratiske skoletanker, bl. a. i kraft af forslagens obligatoriske 8. skoleår. Forslaget strandede i folketetinget, og et nyt forslag, forligsforslaget, der stod Venstres og Det radikale Venstres forslag nærmere, blev mødt med voldsom modstand fra lærerorganisationerne.

af forskellige elevgrupper. Det var ikke afgørende for ham, om resultatet blev hans løsning eller en anden. Det afgørende var, om man marcherede i »den rigtige retning«.¹⁰

Ministeren brugte udtrykket »en midterlinie«, som man skulle finde frem til, men antydede, at også lærerne måtte være parat til at give efter, også m.h.t. struktur. Han brugte i denne forbindelse et billede: et for-tøjet skib i havnen må slække fortøjningen i tide, inden tidevandet kommer, ellers kunne den sprænges!¹¹

10. ib.

11. ib.

Den bebudede udvidede skolerigsdag, den såkaldte første rundbordskonference, trådte sammen nogle få uger senere, i dagene 8.–9. november 1954.¹² Indbudte var bl.a. lærerorganisationernes bestyrelser, Askovudvalgets medlemmer, medlemmerne af Hans I. Hansen-udvalget (mellemkoleudvalget), forskellige amtsskolekonsulenter, statskonsulenten for seminarierne og folkeskolen, undervisningsinspektørerne for realskolerne og gymnasieskolerne, forskellige ministerielle embedsmænd mv. I alt deltog ca. 100 personer i mødet, der afholdtes i Nationalmuseets foredragssal i København.¹³

De langvarige drøftelser, der fra alle sider førtes i en forsonlig ånd, resulterede i en aftale om nedsættelse af et såkaldt 8-mandsudvalg med repræsentanter for lærerorganisationerne, Askovudvalget og Landsforeningen af skolekommissioner og skolenævn, hvis repræsentant i udvalget, foreningens formand, den socialdemokratiske borgmester W. Dupont, Skanderborg, personligt var Askovtilhænger, omend hans forening var delt på spørgsmålet.¹⁴ DLFs repræsentanter i udvalget blev formanden, førstelærer Niels Nielsen, Overlund, overlærer Skotte Bych, København – der samtidig var en slags fællesrepræsentant for KK, hvis formand han var, og KKL – samt overlærer N. C. Thomsen Nielsen, Nørresundby. GLs repræsentant i udvalget var formanden, lektor W. F. Hellner, Holte, og DR var repræsenteret ved sin formand, forstander W. Stenberdt, Hillerød.¹⁵ Af stor politisk vigtighed måtte det synes at være, at fhv. undervisningsminister Jørgen Jørgensen var med som repræsentant for Askovudvalget.¹⁶ Ministeren selv blev formand.¹⁷

8-mandsudvalgets arbejde skulle iflg. aftalen bl.a. bestå i at »konkretisere« en 5+3-struktur med tilsluttet 2-årig realafdeling og et 4-årigt gymnasium, idet den 3-årige såkaldte hovedskole tænkte liniedelt.¹⁸ Dette var ministerens egen skitse, som han havde fremlagt i sit indledende oplæg til konferencen, og i øvrigt også ved andre lejligheder, bl.a. i et kapitel i Socialdemokratiets kulturprogram »Mennesket i Centrum« fra 1953.¹⁹

12. Se f.eks. Fsk. 54, 1279 ff.

13. Deltagerliste, R. Lachmann-arkiv.

14. Off. referat 8/11 og 9/11 1954, R. Lachmann-arkiv, cf. ib. 9/11 1954, p. 24, cf. *Skoletilsynet* 1954, nr. 7, p. 49.

15. Bal. p. 65.

16. ib.

17. ib.

18. Off. ref. 9/11 1954, p. 24, R. Lachmann-arkiv.

19. Bal. pp. 32 og 63.

W. F. Hellner (1905–). Cand. mag. 1929, adjunkt i Roskilde 1938, rektor i Gladsaxe 1956, chefredaktør af *Morgenbladet* 1945, redaktør af *Gymnasieskolen* 1944–50, medlem af GLs styrelse 1950–56 (formand 1952–56). Hellner repræsenterede GL i Bomholts 8-mandsudvalg 1954–55, der udarbejdede midterlinieforslaget. Han havde gymnasielærerne bag sig i sin politik, der måtte synes de fleste af dem ukontroversiel. Midterlinieforslaget styrkede nærmest gymnasiet i det samlede skolebillede. Det 3-årige liniedelte gymnasium skulle iflg. midterlinieforslaget være 4-årigt, medens gymnasiet samtidig – hvad mange folkeskolelærere så skævt til – bevarede en boglig linie som erstatning for den 4-årige eksamensmellemsskole. Gymnasiets 7-årige løb forblev urørt iflg. midterlinieforslaget.

Lærerorganisationerne havde med deres accept af dette arbejdsgrundlag og i overensstemmelse med ministerens opfordring på DLFs repræsentantskabsmøde forladt det ubetingede status-quo-standpunkt. En tilsyneladende meget vigtig indrømmelse fra deres side bestod i opgivelsen af den omstridte 4-årige mellemsskole, selv om et spørgsmål naturligvis måtte være, hvad man da tænkte sig i stedet. Askovfolkene havde derimod ikke nødvendigvis opgivet princippet om den udelte, eksamensfri barneskole gennem deres accept af en 5+3-struktur som forhandlingsgrundlag, selv om ministeren, lærerorganisationerne og offentligheden muligvis har opfattet det således.

Tilsyneladende havde ministeren vundet en stor sejr. I *Socialdemokraten* hed det, at »(selv) de mest højspændte forventninger, der knyttes til den store skolekonference, som ministeren havde indkaldt, blev

opfyldt«. Iflg. bladet kom mødet »virkelig til at betyde et stort skridt på vejen mod en tiltrængt skolereform«. ²⁰

Folkeskolen delte *Socialdemokratens* opfattelse og talte om, at rundbordskonferencen fik et forløb »som gjorde al skepsis til skamme«. ²¹

Der kan næppe være tvivl om, at ministeren delte denne optimistiske vurdering. Tilsyneladende havde han jo også haft held til at forene det uforenelige. Enhedsskolefolk, endda bl.a. selve Jørgen Jørgensen, og lærerorganisationsrepræsentanter i et snævert arbejdsudvalg med et af begge parter accepteret arbejdsgrundlag!

Fra mange sider lød der dog straks skepsis, ²² og Jørgen Jørgensen bidrog med et par læserbreve i pressen til at slå koldt vand i blodet. ²³

3.2 Midterlinieforslaget

Det der i november 1954 for ministeren og lærerorganisationerne kunne tegne sig som en fantastisk politisk mulighed, et forlig mellem den delte og den udelte skoles tilhængere, og – i kraft af Jørgen Jørgensens deltagelse – endda med solid politisk rygdækning, viste sig også snart at være et fata morgana. Efter et par møder i 8-mandsudvalget udvandrede Jørgen Jørgensen i realiteten og lod sig remplacere af den politisk set betydningsløse amtsskolekonsulent Otto Jensen, Sorø, der ligesom Jørgen Jørgensen var Askovmand, og som sammen med sin meningsfælle i 8-mandsudvalget, borgmester Dupont, fremlagde Askovforslaget som mindretalsindstilling. ²⁴

Flertalsforslaget – lærerorganisationsrepræsentanternes og ministerens – var det såkaldte midterlinieforslag. Det kan karakteriseres ved, at det formelt afskaffede eksamensmellemskolen, men i realiteten bevarede den i en afdæmpet form under navnet den boglige linie, der i modsætning til den gamle eksamensmellemskole var 3-årig. Midterlinieforslaget var i øvrigt modelleret efter lærerorganisationernes forslag i fællesbetænkningen af maj 1952, den anden fællesbetænkning om landsbyskolen og den eksamensfri mellemkole, med en 3-årig hovedskole som afløser af den

20. Fsk. 54, 1292.

21. ib. 1279.

22. Se f.eks. *Politikens og Informations* kommentarer, Fsk. 54, 1292 f.

23. Fsk. 54, 1286 og 1349.

24. Jørgen Jørgensen deltog alene i de to første møder i 8-mandsudvalget den 16/11 og 29/11 1954, iflg. oplysninger meddelt mig af kontorchef J. Munck-Hansen, undervisningsministeriet. Om Askovforslaget, se Ft. årbog 55/56, p. 538 f. og bilag 8 til lovforslaget.

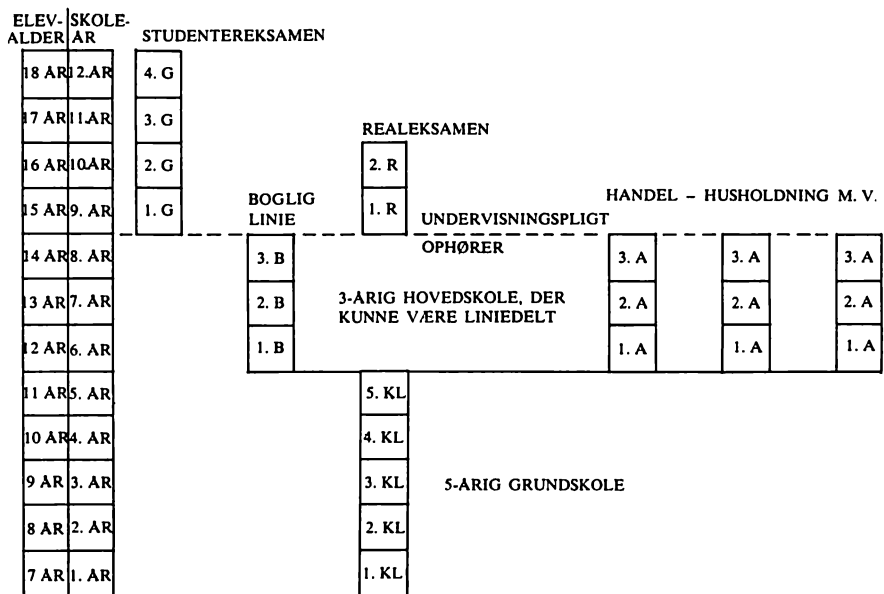

Fig. 4.

Den undervisningspligtige periode var forlænget med ét år til otte år. Eksamensafslutningen ved udgangen af hovedskolen faldt således sammen med undervisningspligtens ophør. På landet ville man gennem oprettelse af centralskoler kunne etablere liniedelt undervisning ligesom i byerne. Dette var dog ikke noget direkte krav i lovforslaget.

hidtidige eksamensfri mellemskole. Det nye i midterlinieforslaget i forhold til fællesbetænkningens forslag var først og fremmest, at hovedskolen var liniedelt, og at eksamensmellemskolen var blevet koblet på som én med de øvrige linier parallel boglig linie. Gymnasiet ville efter forslaget blive 4-årigt med en boglig linie som underbygning, således at gymnasiet bevarede sit hidtidige 7-årige løb. Realafdelingen ville efter forslaget blive 2-årig i forbindelse med en boglig linie, hvorved de private mellem- og realskoler også ville bevare deres hidtidige – 5-årige – løb. Det ville som hidtil normalt vare 10 år at få en realeksamen og 12 år at få en studentereksamen. På landet, hvor forslaget i princippet også skulle gælde, påregnedes der en omfattende centralisering af skolevæsenet gennem

W. Stenberdt (1896–). Lærereksamen, ejer og leder af M. Mørks skole i Hillerød 1930–59, formand for DR 1945–52 og 1954–58, medlem af Hillerød byråd 1954 (partiet Venstre), borgmester 1958. Stenberdt var medlem af det af undervisningsminister Jul. Bomholt i 1954 nedsatte 8-mandsudvalg, der udarbejdede midterlinieforslaget. Forslaget, der forekom mange realskolelærere ligesom at »knække« realskolens 4 + 1-årige løb »over«, vakte stor modstand i foreningen, bl. a. angreb *Den danske Realskoles* redaktør, Munkholm Petersen, forslaget i ledende artikler. På DRs årsmøde i oktober 1955 »godkendtes« Stenberdts beretning med 50 stemmer for og 19 imod, medens flertallet (300–400 medlemmer) undlod at stemme!

kommunalt samarbejde. Et meget væsentligt led i forslaget var udvidelsen af undervisningspligten med et år fra de hidtidige 7 år til 8 år.²⁵

I forhandlingerne mellem ministeren og lærerorganisationerne var forhandlingsområdet forlods stærkt indsnævret, derved at ministeren havde accepteret en delt skole med bl.a. en 3-årig boglig linie, medens lærerorganisationerne havde fraveget deres ubetingede status-quo-standpunkt, bl.a. m.h.t. den 4-årige eksamensmellemskole. Forhandlingerne kom derfor til at dreje sig om enkeltheder indenfor de i forvejen afstukne, snævre rammer. Ministeren søgte at formindske den boglige linies boglige, akademiske præg mest muligt i overensstemmelse med sine principielle syns-

25. Niels Nielsen, anden rundbordskonference, 20/4 1955, off. ref., R. Lachmann-arkiv. Det obligatoriske 8. skoleår var iflg. ham »en absolut forudsætning for at forslaget kan gennemføres«. Ministeren kaldte DLFs tilslutning til det obl. 8. skoleår »en vidtrækkende beslutning af historisk karakter«. Bal. p. 71.

Sv. Horn (1906–). Husmandssøn, udlært som smed, medlem af Dansk socialdemokratisk Ungdoms hovedbestyrelse 1931–37, medlem af folketinget 1939, sekretær i den socialdemokratiske folketingsgruppe 1950–65. Medlem af Nyborg byråd 1946–58, medlem af ungdomsskolekommissionen af 1948. Sv. Horn var medunderskriver på Askovadressen af 1954, hvori det bl. a. hed: »Folkeskolen bør hvile i sig selv, så dens liv og arbejde ikke forstyrres af, at en del af børnene senere skal have videregående teoretisk uddannelse. Derfor må børneskolen – såvel i byen som på landet – være udelte og eksamensfri indtil det 14. år . . .«. Sv. Horn var Socialdemokratiets skolelovsordfører i skolelovskampens tid. Midterlinieforslaget, der bevarede det delte princip, betød for ham som for Bomholt et skridt i retning af en social udligning, også geografisk.

punkter, medens lærerorganisationerne trak modsat, nærmest, kan man sige, i retning af det, de havde forestillet sig under drøftelserne i det såkaldte mellemskole- eller Hans I. Hansen-udvalg, altså med en vis afsvækkelse af karaktersystemet, eksamensafslutningen og afskaffelse eller afsvækkelse af den rigoristiske optagelsesprøve.²⁶

Med Jørgen Jørgensens udvandring fra 8-mandsforhandlingerne måtte de politiske muligheder for midterlinieforslaget imidlertid betragtes som små. Det Radikale Venstre gik under forhandlingerne i folketinget ind for Askovforslagets synspunkter med bibeholdelse af uforandret 7-årig undervisningspligt.²⁷

26. Redegørelse af 8/9 1954 fra udvalget af 26/1 1954 (Mellemskoleudvalget/Hans I. Hansen-udvalget), R. Lachmann-arkiv.

27. Ft. 55/56, sp. 629 ff., sp. 642–43.

Den realpolitiske ballast som lærerorganisationernes officielle støtte til midterlinieforslaget måtte være i relation til Venstre og Det konservative Folkeparti mistede også meget af sin værdi, da det i løbet af sommeren og efteråret 1955 viste sig, at der internt i lærerorganisationerne var megen modstand mod den officielle politik, foreningerne førte.²⁸

I Det konservative Folkeparti var der dog umiddelbart en vis sympati for det bomholtske skoleforslag, og i den konservative folketingsgruppe gik rektor Karl Olsen, Viborg, der senere blev gymnasielærernes formand, stærkt ind for en konservativ forhandlingspolitik.²⁹ De taktiske synspunkter sejrede imidlertid,³⁰ og under første behandling af forslaget i november 1955 angreb den konservative ordfører, fhv. undervisningsminister Fl. Hvidberg kraftigt forslaget.³¹ De konservative ønskede i forlængelse af deres almindelige skarpe oppositionspolitik ikke at være med til at give Bomholt og regeringen den fjer i hatten, en ny skolelov ville være.

3.3 Venstres forslag

Ligesom Det Radikale Venstre sagde også Venstre klart fra m.h.t. midterlinieforslaget.³² Helt uacceptabelt var også for dette parti et obligatorisk 8. skoleår.³³ Et af partiet nedsat internt skoleudvalg udarbejdede Venstres eget – temmelig Askovprægede – skoleforslag.³⁴

De afgørende punkter i forslaget var ud fra et politisk synspunkt dets nej til et obligatorisk 8. skoleår og dets nej til den Bomholtske liniedeling. På begge disse punkter stillede Venstre sig m.a.o. på linie med Det radikale Venstre og i opposition til regeringen, lærerorganisationerne og

28. Se f.eks. rektor Sigurd Højby, *Politiken*, 26/10 1955 og *Folkeskolen og Den danske Realskole, passim* (lederartikler, kommentarer, læserbreve, referater af repræsentantskabsmøder, generalforsamlinger m.v.).

29. Kons. prot. 14/6 1955.

30. Kons. prot. 19/10 1955. På mødet brød fhv. minister V. Fibiger ind i diskussionen med bemærkningen »om det da ikke var meningen, at der slet ikke skal komme noget ud af alt dette nu, så lad os da trække det lidt ud«. På et senere gruppemøde erklærede han lidt utålmodigt, at han »troede, at man var enige om, at der ikke skulle være noget igennem i år. Vi må da gøre, hvad vi kan for, at den skolereform ikke kommer igennem i år – der må da være mange undersøgelser at foretage« (!), Kons. prot. 26/10 1955.

31. Ft. 55/56, sp. 616 f.

32. ib. sp. 602 ff.

33. ib. sp. 609–10.

34. ib. sp. 325, ib. A, sp. 289–342.

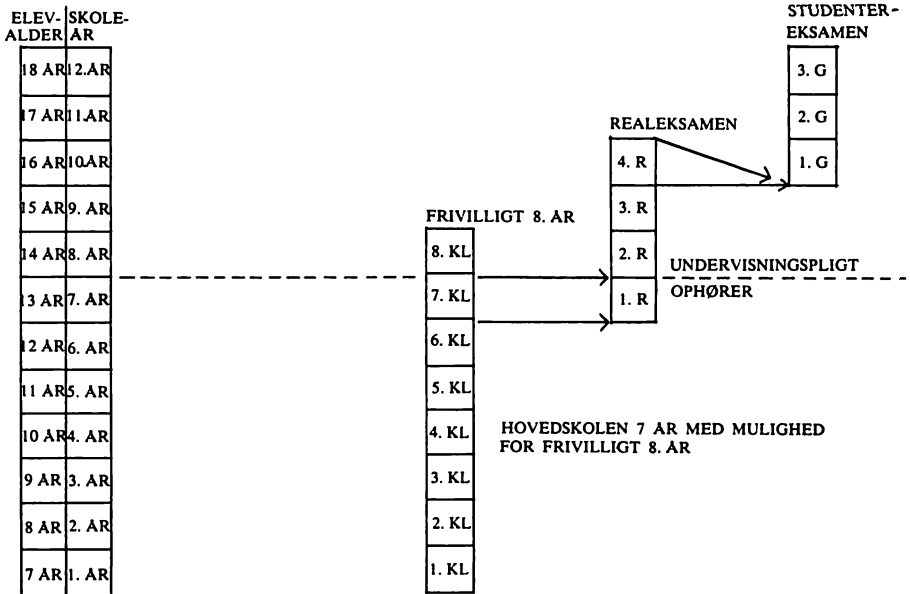

Fig. 5.

Overgang til realafdelingen efter 6. klasse var efter forslaget en mulighed, men overgang til denne afdeling efter 7. klasse skulle dog være det normale. Der ville således blive tale om enten en 4-årig eller en 3-årig realafdeling. Den sidste ville blive den almindelige, og Venstres forslag fik derved et temmeligt stærkt Askovpræg. Hovedforskellen mellem Askovforslaget og Venstres lå i gymnasiets åremål, der skulle være fem år iflg. Askovforslaget, men kun tre år iflg. Venstres.

– i det omfang Det konservative Folkeparti måtte føle sig fristet af midterlinieforslaget – da også til dette parti.

Iflg. Venstres forslag skulle grundskolen, som iflg. forslaget skulle benævnes hovedskolen, være enten 6 eller 7 år, formodentlig sådan at forstå, at de enkelte kommuner afgjorde hvilken af de to former, man ville have i kommunen. Fra enten 6. eller 7. klasse skulle der være overgang til en realafdeling, der førte frem til realeksamen efter 10 års skolegang, altså ligesom efter den eksisterende ordning, og fra realafdelingen skulle der fra enten 3. real eller 4. real være overgang til et 3-årigt gymnasium, der førte til studentereksamen efter 12 års skolegang, altså også som hidtil. Hvis en elev lagde vejen om ad 4. realklasse, ville det vare 13 år at blive student svarende til, hvad der var tilfældet for den der tog real-

eksamen forinden overgang til gymnasium under den eksisterende ordning. Hvis man forudsatte 7 års hovedskole som det normale, fik man en struktur, der mindede stærkt om Askovudvalgets 7+3-struktur. Forskellen ville da ligge i gymnasiet, der iflg. Venstres forslag skulle forblive 3-årigt i modsætning til det af Askovudvalget foreslåede 5-årige gymnasium. Som underbygning ville gymnasiet få 2 realklasser, nl. 2. og 3. realklasse. Hvis man tænkte sig, at hovedskolen var 6-årig, således som Venstres forslag muliggjorde det, ville realafdelingen tilsvarende blive et år længere, altså 4-årig, og gymnasiet, der fortsat ville være 3-årigt, ville få 3 realklasser (1., 2. og 3. real) som underbygning.

I en redegørelse, der ledsagede offentliggørelsen af forslaget fremhævede skoleudvalgets formand, seminarieførstander Poul Hartling en række fordele, forslaget efter hans mening besad.³⁵ Forslaget gjorde det bl.a. muligt for landsbyskolen at beholde eleverne i 7 år, samt at overbygge denne på »naturlig« måde med en eksamensafdeling. Iflg. Hartling ville landsbyskolen gennem forslaget blive ligestillet med byskolen, idet det ville kunne opfyldes begge steder. Forslaget muliggjorde forskellig opbygning i by og på land efter de enkelte kommuners ønsker, behov og muligheder, men dog med overgangsmuligheder mellem de forskellige former.³⁶

Presset på eksamensmellemskolen ville efter Hartlings mening svækkes, fordi, sagde han, delingen fandt sted et år senere og på et bredere grundlag, idet den forkætrede optagelsesprøve skulle forsvinde, men med 6. klasse som et overgangså »i løbet af hvilket, skolen i forståelse med forældrene kan afgøre, hvilke elever man kan tilråde at søge til realskolen«. ³⁷ Den delte skole i byen kunne iflg. forslaget bevares, »blot med den indskrænkning, at »realskolen« bliver 4-årig (mod nu 5-årig)«. ³⁸

Det var desuden værd at understrege, påpegede Poul Hartling, at Venstres forslag ville kunne gennemføres uden at sprænge de nuværende rammer, både hvad angik det økonomiske og hvad angik lærerkræfter og skolelokaler.³⁹ Ved en anden lejlighed, i et radioforedrag i august 1955, da forslaget forelå udformet i lovparagraffer parat til fremsættelse i Folketinget, fremhævede Hartling, at Venstres forslag ikke var blevet

35. Stencileret redegørelse for Venstres skoleudvalgs arbejde, af Poul Hartling, uden dato, pp. 3–5, P. Hartling-arkiv.

36. ib. p. 4.

37. ib.

38. ib. p. 3.

39. ib. p. 4.

til som »et kompromisforslag eller et ændringsforslag«, men at det var »et selvstændigt arbejde«. ⁴⁰

I hvad man kunne kalde ydre forstand, havde Hartling ret. Forslaget forelå ikke som et kompromis i en aktuel forhandlingssituation, hvor parterne havde svært ved at råbe hinanden op. Det var således ikke Askovfolkene og midterliniefolkene, der søgtes bragt sammen. I en anden, en indre, internpolitisk forstand var forslaget imidlertid i høj grad at forstå som et kompromis, og nøglen til forståelse af forslagets politiske aspekt lå i den udtalte splittelse i Venstres gruppe, som især senere trådte så markant frem.

Der var på den ene side i Venstre en universalpolitisk fløj under ledelse af fhv. statsminister Erik Eriksen, der satte hensynet til samarbejdet med de konservative og de to partiers oppositionspolitik over hensynet til en i og for sig måske nok ønskelig løsning af et ganske presserende, men set med denne fløjs øjne i en større sammenhæng dog relativt inferiørt kulturelt problem som f.eks. skolelovgivningen. På den anden side var der, hvad man kunne kalde en specialpolitisk fløj, der var stærkt engageret specielt i landets skolelovgivning, med personlig tilknytning til eller særlig interesse for undervisnings- og opdragelsesproblemer. For denne fløj måtte de universalpolitiske hensyn vige til fordel for et specialpolitisk problem, der i disse menneskers øjne var alt andet end inferiørt, ja, vel vigtigere end noget andet, man næsten kunne forestille sig. ⁴¹ De fleste af Venstres gruppemedlemmer tilhørte formentlig den Erik Eriksenske universalpolitiske fløj, medens Poul Hartling, der senere blev den specialpolitiske fløjs fornemste talsmand i gruppen, endnu stod udenfor og måtte virke indirekte for sine synspunkter. ⁴² I gruppen som i partiet i det hele taget kunne han imidlertid regne med sympati for den udelte skole som sådan, der var den almindelige på landet, og i de traditionelt Venstre-orienterede højskole- og friskolekredse stod som et ideal. Afgørende i taktisk forstand måtte være at undvige en konfrontation mellem de universalpolitiske og de specialpolitiske synspunkter længst muligt, idet de sidste – endnu – måtte formodes at ville komme til at trække det korteste strå.

Venstres forslag var som nævnt i realiteten stærkt Askovpræget, og

40. ib. p. 3.

41. Cf. min samtale med Poul Hartling, hvor H. sondrede mellem kulturspørgsmål, der burde være hævet over den almindelige politiske strid, og økonomiske o. lign. problemer, der – syntes han at mene – naturligt indgik i denne.

42. Poul Hartling blev medlem af folketinget 14/5 1957, Ft. Årbog 57/58, p. 10.

landsbyskolen måtte som hovedregel påregne at blive en ren 7-årig enhedsskole a la Askov. Den 6-årige hovedskole måtte formodes at blive det normale i byskolen, der således ville få sin deling af eleverne udskudt ét år – eller m.a.o. en halv gennemførelse af Askovprincippet – og måske med tiden ville komme helt på linie med landsbyskolen, alt afhængig af administrativ praksis og den almindelige pædagogiske stemning. Afgørende lighedspunkter mellem Askovforslaget og Venstres forslag var som nævnt den ubetingede afvisning af det obligatoriske 8. skoleår og linie-
delingen.

3.4 Tilnærmelse mellem Socialdemokratiet, Det radikale Venstre og Venstre

I realiteten var undervisningsminister Jul. Bomholt løbet ind i en politisk blindgyde.

Det kunne være vanskeligt for ham at kaste midterlinieforslaget over bord. Det var udarbejdet i nøje samarbejde med lærerorganisationerne, og det måtte formodes, at de ville reagere overordentligt skrap, hvis ministeren under indtryk af politiske vanskeligheder svigtede det fælles oplæg.⁴³

På den anden side måtte ministerens hu stå nærmere Det radikale Venstres og Venstres forslag. De socialdemokratiske sociale udligningssynspunkter ville efter ministerens opfattelse som allerede nævnt kunne tilgodeses under midterlinieforslaget, altså med bevarelse af en delt struktur – selv om mange af hans egne partifæller stillede sig skeptisk. Men både han og hans parti stod i hjertet den udelte skole nærmere. Blandt underskriverne på Askovadressen var der således også et betydeligt socialdemokratisk islæt.⁴⁴

I sin kvide søgte ministeren i første omgang at nærme sig Det konservative Folkeparti, der vel havde angrebet midterlinieforslaget under første behandlingen i folketinget, men på den anden side intet havde sagt om det obligatoriske 8. skoleår, og således måske lod en dør stå åben til forhandling.⁴⁵

43. Se f.eks. lederartikel af 8/3 1956, Fsk. 56, 283, da ministeren i folketingsudvalget havde ventileret visse forligsideer.

44. Således partiets skolelovsordfører, folketingsmand Sv. Horn.

45. Cf. ministerens bemærkninger om Det konservative Folkeparti under 1. beh., Ft. 55/56, sp. 682 ff. og sp. 706–07 (»Så er det hvor mange Karl Olsen'er der findes«).

Det konservative Folkeparti var imidlertid besluttet på ikke at indlade sig i reelle drøftelser med den socialdemokratiske mindretalsregering,⁴⁶ og til sidst – i marts 1956 – tog ministeren overtvært, opgav i realiteten midterlinieforslaget og søgte tilnærmelse til Det Radikale Venstre og Venstre.⁴⁷

I løbet af sommeren 1956 udarbejdedes da et forligsforslag. Hovedforhandlerne var ministeren selv og fra Venstre, seminarieførstander Poul Hartling, København. Det Radikale Venstre repræsenteredes af Jørgen Jørgensen.⁴⁸

Forhandlingerne foregik under private former og i størst mulig stilhed.⁴⁹

Det kunne have været ruinerende for forhandlingerne, hvis lærerorganisationerne havde fået nys om drøftelsernes sande karakter. De ville da på et tidligt tidspunkt kunne have slået alarm og iværksat en kampagne som den, der faktisk kom om efteråret, da forligsforslaget offentliggjordes. Overfor lærerorganisationerne fremstillede ministeren sommeren igennem situationen således, at der stadig var politisk »liv« i midterlinieforslaget, og at det var en realistisk mulighed, at det ville kunne blive genfremsat til efteråret.⁵⁰

46. Se 3.2.

47. Se den socialdemokratiske ordfører Sv. Horns polemiske, men – i deres kerne – rigtige bemærkninger under 1. beh. af forligsforslaget, Ft. 56/57, sp. 1032–33. En ministeriel bekendtgørelse af 19/1 56 (Se f.eks. Fsk. 56, 164), der gav lettelse på forskellig vis for de på landet udbredte 3-årige præliminærkursus (begrænset pensum, årskarakterer, eksamination ved egne lærere) måtte synes at cementere en 7+3-struktur på landet og således indicere, at ministeren allerede på dette tidspunkt havde mistet troen på, at midterlinieforslaget ville kunne gennemføres i sin helhed. Se også Holger Kjærs kommentarer i *Højskolebladet*, *Fyns Tidendes* kommentar (Fsk. 56, 204), og ministerens bemærkninger i folketinget d. 13/11 56, Ft. 56/57, sp. 916. Professor H. P. Clausen, Århus Universitet, har henledt min opmærksomhed på, at bekendtgørelsen længe havde været under overvejelse i ministeriet, og at initiativet gik helt tilbage til Fl. Hvidbergs ministertid.

48. Ft. 56/57, A, sp. 257, cf. bemærkningerne til forslaget, ib. sp. 275.

49. Mine samtaler med J. Bomholt, P. Hartling og Jørgen Jørgensen.

50. På DLFs hovedstyrelsesmøde 6.–8. august 1956 meddelte formanden, overlærer Stinus Nielsen, at der ikke forelå »væsentligt nyt«, og DLFs anden næstformand, formanden for købstadgruppen, overlærer N. C. Thomsen Nielsen, Nørresundby, erklærede som sin opfattelse, at »sagen snart vil blive forelagt folketinget og antagelig i den oprindelige skikkelse«, Uds. 56, nr. 20, p. 8, cf. hovedstyrelsesmødet 4.–6. maj 1956, hvor formanden oplyste, at ministeren selv under en middag på hotel Richmond i København med embedsmænd og

Også Det konservative Folkeparti kunne meget nemt have lavet ravage for forhandlingerne ved på et tidligere tidspunkt at være fremkommet med det forslag til folketingsbeslutning, de fremsatte den 18/10 1956, og som rummede det konservative skoleforslag.⁵¹

Det konservative forslag havde i den aktuelle situation absolut ingen realpolitiske muligheder. Det var skåret til helt efter lærerorganisationernes smag og rummede bl.a. en positiv stilling til det obligatoriske 8. skoleår. En stillingtagen som ministeren forgæves havde anglet efter i foråret, før han besluttede sig til at opgive midterlinieforslaget.

Det konservative forslag havde et rent taktisk sigte, og det fremkom så sent, fordi man i partiet måtte være helt sikker på, at ministeren var bundet af sine forhandlinger med Venstre og Det Radikale Venstre, således at man ikke risikerede at blive taget på ordet af ministeren og indviklet i realpolitiske drøftelser med denne.⁵²

I forligsforhandlingerne var Venstre det store usikkerhedsmoment. I gruppen stod som tidligere nævnt en universalpolitisk, forligsuvenlig fløj overfor en specialpolitisk fløj, der gerne så et politisk forlig med regeringen om en skolelov, der imødekom fløjens Askov-prægede synspunkter. Men hvor langt ville den specialpolitiske fløj kunne strække sig mod et forlig, måtte ministeren og Jørgen Jørgensen spørge.

Venstres folketingsgruppe havde på et partimøde den 25/4 1956 taget positiv stilling til et ønske fremsat af ministeren om uofficielle forhandlinger med Venstre og Det Radikale Venstre.⁵³ Partimødet var kommet i stand på foranledning af Venstres skoleudvalg,⁵⁴ således at også seminarieførstander Poul Hartling, der først efter valget i 1957 blev medlem af gruppen, var til stede. At dømme efter referatet var mødet præget af universalpolitisk spaghed, og det er bemærkelsesværdigt, at den universalpolitiske fløjs leder, fhv. statsminister Erik Eriksen ikke synes at have

repræsentanter for lærerorganisationerne havde meddelt, at han, hvis det ikke »gik«, dvs. med de ny forligsforhandlinger med Venstre og Det radikale Venstre, ville »vende tilbage til det oprindelige forslag«, Uds. 56, nr. 12, p. 14.

51. Ft. 56/57, A, sp. 87–90.

52. På et konservativt gruppemøde 3/10 1956 gav således folketingsmand Poul Møller udtrykt for frygt for at ministeren ville »som vi«, og på et gruppemøde 16/10 1956 optog også folketingsmand N. Gottschalck-Hansen temaet og udtrykte frygt for »at vi kommer i realistiske forhandlinger med Bomholt«. Til Poul Møller bemærkede fhv. minister Poul Sørensen, at »det er den risiko, vi løber«, kons. prot. 3/10 og 16/10 1956.

53. Venstres prot. 25/4 1956.

54. ib.

Poul Hartling (1914–). Søn af M. Hartling, der var undervisningsminister i Knud Kristensens Venstre-regering 1945–47. Cand. theol. 1939, forstander ved N. Zahles seminarium 1945, medlem af folketinget 1957. Hartling var formand for et af partiet nedsat skoleudvalg, der udarbejdede Venstres forslag, som fremsattes i 1955 samtidig med Jul. Bomholts midterlinieforslag. Forslaget lå ret beset Askovforslaget nær og blev udgangspunkt for Bomholts tilnærmelsesforsøg, der resulterede i forslagsforslaget af 1956. I partigruppen var der brydning mellem hensynet til den almindelige skarpe oppositionspolitik partiet sammen med Det konservative Folkeparti førte overfor den socialdemokratiske regering og lysten til at reformere skolen ad de i Venstres eget forslag afstukne linier. Poul Hartling viede alle sine kræfter til at sikre et skoleforlig. Hans held har utvivlsomt styrket hans kandidatur som Erik Eriksens afløser i 1965.

taget ordet. Af egentlige politiske betænkeligheder refereres kun en bemærkning af skoleinspektør Jørgen Krogh, Ikast, der, hedder det i referatet, var »betænkelig ved, at der kunne etableres skoleforlig uden om de konservative«, ⁵⁵ altså med det parti, der stod Venstre nærmest, og som man ellers søgte at koordinere sin oppositionspolitik med. ⁵⁶

Dog møder man i de specialpolitiske indlæg en vis skrabud for de universalpolitiske synspunkter, som altså øjensynligt har skullet beroliges. Venstres skolelovsordfører, realskolebestyrer M. Buhl, Tørring, der også var medlem af Venstres skoleudvalg, fremhævede at drøftelserne (i folke-

55. ib.

56. Gottschalck-Hansens frygt på det konservative gruppemøde den 16/10 1956 motiveredes også med en henvisning til et muligt modsætningsforhold til Venstre, kons. prot. 16/10 1956, cf. note 52, p. 61.

tingsudvalget og vel med ministeren) »nærmest (skete) med Venstres forslag som grundlag«, og Poul Hartling, der dog også betonedede, at »der skal gennemføres en ny skolelov«, at »lapperier« ikke var nok, erklærede, at eksamensskolen ikke måtte forringes, og at Venstres forslag »ikke måtte ødelægges gennem en forhandling«. ⁵⁷

Det kunne være vanskeligt for universalpolitiske synspunkter at gøre sig gældende i den øjeblikkelige situation, hvor man havde spillet ud med partiets eget forslag og nu blev inviteret til drøftelser »nærmest« med dette »som grundlag«.

At den universalpolitiske fløj ingenlunde havde opgivet at vælte spillet fremgik dels af udtalelser, der faldt under et konservativt gruppemøde midt i maj måned 1956, ⁵⁸ altså efter at Venstres forhandlere havde fået bemyndigelsen af gruppen til at forhandle uofficielt med ministeren. På mødet udtrykte rektor Chr. Nielsen, København, frygt for at Venstre var ved at finde sammen med regeringen og de radikale. ⁵⁹ Men fhv. minister Poul Sørensen oplyste hertil, at han havde foretaget undersøgelser indenfor Venstre, og at disse havde understreget overfor ham, at der ikke havde været ført forhandlinger af nogen art, som kunne tage sigte på et forlig, som af rektor Chr. Nielsen beskrevet. ⁶⁰ Dels også af begivenhederne hen på sommeren, da forligsforhandlingerne var ført til ende. Da slog den universalpolitiske fløj bremserne i. På et gruppemøde den 25/9 1956 redegjorde M. Buhl for forligsudkastet, der nu, oplyste han, forelå udarbejdet af ministeriets embedsmænd, og som iflg. Buhl skulle danne grundlag for et skolestrukturforslag, ministeren ville forelægge ved folketingssamlingens begyndelse. ⁶¹ Mødet er ikke refereret yderligere, men det siges blot ganske kort, at gruppen ikke »på nærværende tidspunkt (kunne) tage stilling til spørgsmålet«. ⁶² Allerede næste dag, den 26/9 1956 forsøgte Buhl igen. Man aner, at han i mellemtiden har søgt råd hos Hartling. På et nyt gruppemøde anmodede han om tilladelse til at indkalde til et partimøde angående skoleforslagene – med Hartling som deltager! ⁶³ Heller ikke her foreligger noget yderligere refereret af mødets forløb. Partiprotokollen fastslår kort og godt, at partiet satte sig imod

57. V. prot. 25/4 1956.

58. Kons. prot. 16/5 1956.

59. ib.

60. ib.

61. V. prot. 25/9 1956.

62. ib.

63. V. prot. 26/9 1956.

amodningen, idet man vedtog, at ministeren skulle have meddelelse om, at Venstre »selvfølgelig« vedstod sig sit forslag.⁶⁴ Hvad Hartling sandsynligvis har ønsket er en eller anden form for mere bindende accept fra gruppens side. Dette synes dernæst i de følgende uger ministeren selv at have søgt at opnå gennem tilnærmelser til den universalpolitiske fløj. På partimødet den 7/11 1956 redegjorde Erik Eriksen for forhandlinger med ministeren, »der ønskede«, hed det, »at kunne fremsætte forslag vedr. skolestruktur også på Venstres og de radikales vegne«.⁶⁵

En accept af dette ville jo i sandhed have været en sejr for de specialpolitiske synspunkter i Venstre og næsten have gjort et forlig uundgåeligt og klart distanceret Venstre fra Det konservative Folkeparti. Der udspandt sig en diskussion, der denne gang i modsætning til april mødet⁶⁶ var domineret af universalpolitiske synspunkter. Partisekretæren, Harald Nielsen, mente således ikke, at ministeren skulle have tilladelse, Venstre måtte være »frit stillet«.⁶⁷ Fru Ellen Poulsen, Odense, erklærede sig enig med Harald Nielsen.⁶⁸ Og fhv. minister N. Arnth-Jensen, Gerlev, og dommer K. M. Lorentzen, advarede mod de økonomiske konsekvenser, der altid var et godt og yndet universalpolitisk våben.⁶⁹ Alene gårdejer Kr. Juul, Rask Mølle, der havde været medlem af forhandlingsudvalget, men i april givet udtryk for, at det ikke gjorde noget, at det hele trak lidt ud, syntes – betinget – positiv.⁷⁰ Han mente, at Venstre måtte »vedstå sine tilsagn« (uden at det af referatet fremgår, om dette indebærer politisk støtte), idet han dog tilføjede, at ministeren måtte fremsætte forslaget på egne vegne.⁷¹ Mødet endte med, at Erik Eriksen, åbenbart i en slags opsummering af den almindelige mødetendens, erklærede, at han ville meddele ministeren, at han selv måtte fremsætte sit forslag.

Resultatet af Venstres holdning havde været, at folketingsudvalget ikke havde kunnet afslutte sit arbejde med én for flertallet forpligtende betænkning, men måtte nøjes med at afgive en mere uforpligtende betænkning af 1/10 1956.⁷²

64. ib.

65. V. prot. 7/11 1956.

66. ib.

67. ib.

68. ib.

69. ib.

70. ib.

71. ib.

72. Ft. 55/56, B, sp. 1233 ff.

At der imidlertid på det saglige plan var sket en betydelig tilnærmelse mellem de tre partier, der havde forhandlet, var uomtvisteligt. Spørgsmålet var om lærerorganisationerne og Det konservative Folkeparti ville kunne styrke de universalpolitiske kræfter i Venstre så meget, at disse ville kunne bevare overtaget i gruppen.

Et *de facto* interessefællesskab bestod mellem lærerorganisationerne, Det konservative Folkeparti og Venstres universalpolitiske fløj.

3.5 Lærerorganisationernes blokadepolitik

Vinteren 1956/57 blev præget af det, *Kristeligt Dagblad* i en kommentar kaldte »hårdt spil om den danske skoles fremtid«. ⁷³ Afgørende var partiet Venstres holdning. I Det Radikale Venstre var Jørgen Jørgensen ikke tilbøjelig til at lave skolereform uden dette parti. Jørgen Jørgensen ønskede et bredt forlig om skolen, her som også senere, da han selv blev minister. Venstre som parti måtte derfor med. ⁷⁴

Set med de forskellige lærerorganisationers øjne rummede forligsforslaget, der blev fremsat den 13/11 1956, i altovervejende grad minusser, både i sammenligning med den bestående skoleordning og i sammenligning med midterlinieforslaget. ⁷⁵ Det må dog tilføjes, at for DLFs landsbyfløjs vedkommende betød forslaget et ubetinget plus, i hvert fald i forhold til midterlinieforslaget, hvis centraliseringstendenser var fjernet, men også i forhold til den gamle ordning i det omfang forslagets eventuelle vedtagelse betød virkeliggørelse af en udbygning af landsbyskolerne, sådan som allerede 1937-loven havde krævet. ⁷⁶ For købstadskolens vedkommende betød forslaget, at den udelte 5-årige grundskole forlængedes med i hvert fald ét år, fra 5 til 6, men yderligere gav forslaget de stedlige skolemyndigheder mulighed for også i købstaden at indføre udelte skole, altså også i 7. og frivillig 8. klasse. Dette måtte i allerhøjeste grad forurolige købstadslærerne, selv om det måske nok ville blive aktuelt de fær-

73. Fsk. 56, 1451.

74. Interviewoplysning. Også i 1937 søgte Jørgen Jørgensen gennem store indrømmelser til oppositionens synspunkter at få et bredt forlig, men dengang med negativt resultat.

75. Ft. 56/57, A, sp. 257 ff. (folkeskole), sp. 311 (gymnasiet).

76. Der var i landsbylærerkredse stor uvilje med centraliseringstendensen i midterlinieforslaget. Mest af alt ønskede landsbylærerne simpelthen blot 1937-lovens bestemmelser gennemført.

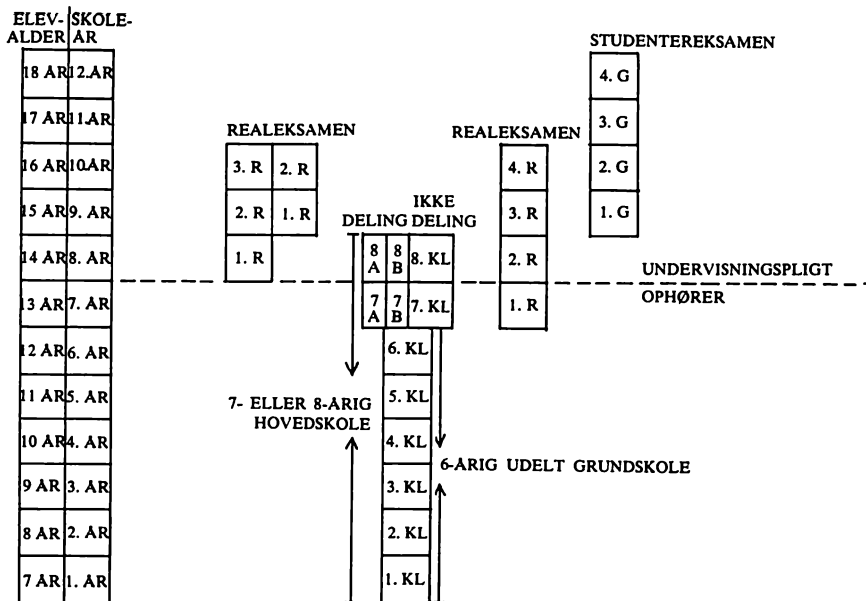

Fig. 6.

Efter forligsforslaget ville der blive tre forskellige skolestrukturer, nemlig en 6+4-, en 7+3- og en 8+2-struktur. En kommune skulle kun kunne have én type. Gymnasiet var 4-årigt. Der var adgang til gymnasiet fra enten den 4-årige realafdelings 2. realklasse eller fra hovedskolens 8. klasse (den delte eller udelte). Adgang fra hovedskolen forudsatte, at eleven i de sidste to år havde deltaget i matematik- og fremmedsprogundervisning. Gymnasiets egen realafdeling skulle altid være 4-årig. Gymnasiets løb var forkortet med ét år til et 6-årigt løb. Venstre tog afstand fra et 4-årigt gymnasium og ønskede et 3-årigt gymnasium bevaret.

reste steder, i hvert fald i starten.⁷⁷ I stedet for midterlinieforslagets obligatoriske adgangsprøver trådte noget andet, der set med købstadslærere var langt vagere, nemlig afgangsbøger (vidnesbyrd) ved udgangen af 7. og 8. klasse, men uden afgangsprøve og blot til de børn, hvis forældre ønskede et bevis udstedt.⁷⁸

For mellem- og realskolens vedkommende betød forligsforslaget, at der kom realafdelinger af vekslende længde, alt efter hvilken skolestruktur

77. Kernen i forliget den 15/4 1958 var just, at den – for kommunerne – frivillige (milde) deling blev gjort obligatorisk som krævet af DLF.

78. Bemærkninger til lovforslaget, Ft. 56/57, A, sp. 275.

den pågældende kommune havde valgt, men med en 4-årig realafdeling som maksimum mod midterlinieforslagets og den gamle ordnings ufra-
vigelige 3+2- eller 4+1-struktur. Især for DR, der specielt repræsente-
rede den private realskole, var det betænkeligt, bl.a. af økonomiske grun-
de, hvis man ikke fik lejlighed til at skaffe sig kompensation gennem op-
rettelse af f.eks. 7. og 8. klasser med statstilskud, hvad forslaget ikke
rummede noget om.⁷⁹

Gymnasiet var hårdt ramt ved at have fået sit 7-årige løb (4+3 eller
3+4 efter henholdsvis den gamle ordning og midterlinieforslaget) beskå-
ret til et 6-årigt, 2+4, løb.⁸⁰

Selv en gennemgang af forligsforslaget med lup kan ikke afsløre imø-
dekommenhed overfor lærerorganisationerne, når der ses bort fra lands-
byskolen, som ovenfor omtalt.

Den delingsmulighed, forslaget lod stå åbent for købstadskolen er vel
snarere at opfatte som en overgangsordning til den totalt udelte skole,
end som en principiel indrømmelse til delingstanken, selv om den natur-
ligvis kunne opfattes som sådan. Men netop den kommunale valgfrihed i
så henseende måtte varsle ild.

Det føromtalte konservative forslag til folketingsbeslutning af 18/10
1956 var tilsyneladende det, der mere end noget andet satte gang i
lærerorganisationernes protestpolitik, som så, da den først var sat i gang,
fortsatte i en tilsyneladende næsten selvforstærkende accelerationsbevæ-
gelse, indtil sejren i januar 1957 var hjemme.

Forslaget gik ud på bibeholdelse af eksamensmellemskolen og i det
hele taget uændret struktur, men med reformer indenfor de givne rammer,
for landsbyskolens vedkommende bl.a. gennemførelse af 1937-lovens
målsætning, og med en gradvis gennemførelse af et obligatorisk 8. skoleår,
for hvilket der dog skulle være dispensationsmuligheder for vanskelige
eller skoletrætte elever.

Forslagets umiddelbare taktiske sigte var at opflamme lærerorganisa-
tioner til kamp og protest, hvad der også i rigt mål lykkedes, men på
længere sigt måtte dets mål være at nå Venstres folketingsgruppe, men så
at sige indirekte, med lærerorganisationerne som mellemænd, og at på-
virke denne i negativ retning væk fra forligspolitikken. Også dette mål

79. I betænkning af 23/4 58, Ft. 57/58, B, p. 679, oplystes, at ministeren (Jørgen
Jørgensen) havde givet tilsagn om at søge tilvejebragt en ny tilskudsordning,
der skulle imødekomme krav, der var rejst af partiet Venstre for at sikre de
private realskolars økonomi under en ny skolelov.

80. §§ 1-2 i forslaget om gymnasieskolerne.

nåedes, selv om andre faktorer, som senere skal analyseres, bidrog hertil.

Den kraftige og umiddelbare virkning, forslaget fik på lærerorganisationerne, spec. DLF, illustreres tydeligt at to vidt forskellige lederartikler i *Folkeskolen* for henholdsvis den 11/10 1956, dvs. før det konservative forslags offentliggørelse, og den 18/10 1956, altså efter offentliggørelsen.⁸¹

I den første artikel kan iagttages en vis, næsten træt resignation, især i slutningen af artiklen, som bl.a. karakteriserede den skolepolitiske situation som »ejendommelig«, og hvori det hed, at det var »enestående«, at man var i færd med at lave skoleforlig udelukkende »politisk«, uden at de ansvarlige organisationer fik lejlighed til at gøre en »rådgivende« indflydelse gældende. Det parlamentariske system forudsatte »i sig selv«, mente lederskribenten, en sådan indflydelse »både som en ret og som en pligt«. I artiklen kommenteredes avisforlydender om et kommende konservativt forslag med obligatorisk 8. skoleår, idet det hed, at »vi (er) tilbøjelige til at mene, at det kommer for sent«.⁸² Og i skarp modsætning hertil kom lederen den følgende uge, som man kan karakterisere som præget af fortrøstning og frejdigt mod. Lederartiklen bar overskriften: »Det er ikke for sent – *Ny skolepolitisk situation*«. Det var det konservative forslag, lederen drejede sig om. Dette forslag var, hed det, så »gennemtænkt«, »realitetsbetonet« og »frisindet«, at det havde krav på at blive »dominerende« i forhandlingerne om et nyt skoleforslag side om side med midterlinieforslaget, hvis »vel at mærke« undervisningsministeren ønskede »at presse« et forslag igennem i indeværende folketingssamling.⁸³

Lederartiklen den 18/10 1956 blev forbud om den voldsomme kampagne, hvis begyndelse nærmere kan dateres til DLFs hovedstyrelsesmøde den 3/11 1956, hvor ministeren var til stede for at give hovedstyrelsen en konfidentiel redegørelse for den skolepolitiske situation set med hans øjne.

Mon ministeren havde læst de to refererede lederartikler? Besøget kan i hvert fald meget vel opfattes som et modtræk mod de konservative forslag, selv om en så direkte sammenhæng ikke har kunnet påvises. Iøvrigt lå besøget i logisk forlængelse af de samtaler, ministeren havde haft i sommerens løb med DLFs formand, overlærer Stinus Nielsen, og formålet med ministerens besøg (såvel som med samtalerne) må antages at

81. Fsk. 56, 1123 ff. og 1155.

82. ib. 1123 f.

83. ib. 1155.

M. Kirk (1893–). Lærereksamen (Nr. Nissum) 1914, lærer ved Hammerum kommuneskole 1928, formand for sammenslutningen af lærerkredse i Ringkøbing amt 1934–42, medlem af DLFs hovedstyrelse 1936, folketingskandidat for Det konservative Folkeparti 1947 og 1950. M. Kirk var formand for landsbygruppen i hovedstyrelsen og repræsenterede en forligsvenlig linie. Organisationsloyalitet og talmæssig underlegenhed fik landsbyfløjen til at resignere. Dog var uroen i menige landsbylærerkredse ved flere lejligheder vanskelig at besvære og betød en afgjort svækkelse for DLF. Hverken Bomholt, Jørgen Jørgensen eller Hartling undlod at gøre, hvad de kunne for at puste til ilden. Et typisk eksempel var Casino-mødet i Slagelse den 12/3 1958, få dage før forliget i ministeriet. På mødet, som skoleledere fra Holbæk og Sorø amter stod som indbydere til, talte Jørgen Jørgensen og Hartling, medens DLFs hovedstyrelse i en erklæring udtalte, »at Slagelse-mødet med hele sit oplæg kun kan tjene til at forvirre begreberne og splitte sammenholdet på et tidspunkt, da en samling af kræfterne om det bedste resultat for skolen som helhed er af største betydning«.

have været at skabe good-will, holde forhandlingsmuligheder åbne etc.⁸⁴

Det var tydeligt, at ministeren ønskede forhandling med DLF, og ønskede at DLF skulle sende en forhandlingsdelegation til folketingsudvalget, når dette var blevet nedsat, ligesom det var klart, at Stinus Nielsen på dette punkt lå på linie med ministeren, men ikke følte sig stærk nok til

84. Uds. 56, nr. 20, 10/8, p. 8, nr. 27, p. 4. Se også aviskronik af ministeren i *Information* 16/2 57, i hvilken det hedder: »Jeg havde håbet, at lærerorganisationerne ville gå til folketingsudvalget og pege på den af de foreliggende muligheder, der måtte forekomme dem mest – eller mindst – acceptable«.

at gå mod hovedstyrelsens flertal, der var behersket af købstadsynspunkterne.⁸⁵ Under den diskussion, der fulgte, da ministeren havde forladt mødet, rejstes kravet om kommission og vandt hurtigt gehør i forsamlingen.⁸⁶ Der nedsattes et redaktionsudvalg til at udforme en resolution, der skulle give udtryk for dette ønske.⁸⁷ Resolutionen stiledes til regering og Folketing og offentliggjordes.⁸⁸ Resultatet af ministerens fremmøde måtte være en skuffelse for ham, og den konservative taktik havde vundet sin første sejr!

Den således igangsatte kampagne kan bl.a. følges gennem *Folkeskolens* lederartikler, der i intensitet steg fra uge til uge. Et verbalt højdepunkt nåedes med lederartiklen den 22/11 1956,⁸⁹ der bar overskriften »Ikke kølighed – *men kulde, hr. minister*«, og som bl.a. erklærede, at ministeren havde »solgt« købstadskolen.

Som en egentlig blokadeerklæring må en udtalelse fra hovedstyrelsen, der offentliggjordes på lederpladsen i *Folkeskolen* den 20/12 1956, betragtes.⁹⁰ Den var i modsætning til den forrige resolution ikke stilet til regering og folketeting, men henvendte sig til offentligheden i almindelighed og offentliggjordes gennem Ritzau. Det hed i udtalelsen, at forligsforslaget for købstadskolens vedkommende betød »en så betydelig forringelse... at det må betegnes som uantageligt og uegnet som forhandlingsgrundlag«. Her var DLFs »strejkeerklæring« overfor »det danske folketeting«.⁹¹

Det taktisk set rationelle mål for kampagnen måtte jo være Venstres folketingsgruppe, som var forligets svage led i kraft af de der rådende interne modsætninger.

Dette synes ikke at have stået lærerorganisationerne klart fra begyndelsen, idet man først efterhånden kan spore en centrering af kampagnen omkring Venstre. Tilsyneladende anså man et forlig for at være lige på trapperne, jvf. lederartiklen i *Folkeskolen* den 11/10 1956.⁹² Endnu

85. Det skinner igennem mange af referaterne af hovedstyrelsesmøderne.

86. Uds. 56, nr. 27, p. 5.

87. ib.

88. Fsk. 56, 1251.

89. ib. 1315 f.

90. ib. 1475.

91. Sml. Sv. Horns »tak« til lærerorganisationerne, Ft. 57/58, 29/11, sp. 1043 f. og Poul Hartling, ib. 14/5, sp. 4210.

92. Denne tro var også overvejende i den konservative gruppe, cf. kons. prot. 3/10 1956.

den 8/11 kunne *Folkeskolen* betegne Venstres skoleforslag »som et i hast fremstillet makværk, som ingen ansvarlig skolemand (kunne) gå ind for«, ligesom det den 15/11 1956 hed i bladet at Venstre nu så »chancen« »for at få gennemført det billigste forslag, en udelt skole uden obligatorisk 8. skoleår«. ⁹³ En polemisk form, der vel næppe kan siges just at virke befordrende på et politisk makkerskab. Men den 20/12 1956 bragte *Folkeskolen* en direkte appel til Venstre og nu i en anden tone. Artiklen havde overskriften: »Vil I. C. Christensens politiske efterfølgere med socialdemokratisk bistand påtage sig ansvaret for at skade byskolen?«, og det hed videre i artiklen bl.a.: »Vi appellerer til ministeren, til folketinget, til det danske folk, hvis børn får en ringere skole, hvis dette forslag bliver lov. Vil Venstre være med til dette, selv om landsby skolens forhold ikke under nogen omstændigheder er i fare. Landsbylæreren I. C. Christensens navn og indsats forpligter«. ⁹⁴ Imellem de to datoer, den 15/11 og 20/12, synes man altså i hvert fald på *Folkeskolens* redaktion at have fået øjnene op for de muligheder, der lå i at spille på Venstres interne splittelse.

Medvirkende til kampagnens centrering omkring Venstre kan også ministerens fremsættelsestale af 13/11 1956 (som næppe kan have været bekendt for den, de skrev artiklen af 15/11 i *Folkeskolen*), og forløbet af 1. behandling af forligsforslaget den 16/11 1956 have været.

I fremsættelsestalen afviste ministeren kommissionskravet, og indskrænkede sig til blot at udtale »håb« om, at lærerorganisationerne ville samarbejde, men omtalte kun et sådant som en streng nødvendighed i forbindelse med udarbejdelse af de nye undervisningsplaner, der ville blive nødvendige. ⁹⁵

Under 1. behandling den 16/11 afviste også såvel den socialdemokratiske ordfører Sv. Horn som Jørgen Jørgensen kommissionskravet, hvorimod Venstres ordfører M. Buhl undlod at omtale kravet, men dog tilsyneladende gik ud fra, at der ikke ville blive tale om nogen kommission. ⁹⁶ Men mest bemærkelsesværdigt set med lærerorganisationsøjne måtte være hans udtalelse om, at den voldsomme »næsten samstemmende modstand« fra lærerkredse, havde gjort ham »noget urolig og ængstelig«. ⁹⁷

93. Fsk. 56, 1252, 1296 og 1284.

94. ib. 1477.

95. Ft. 56/57, sp. 914 f.

96. Ft. 56/57, sp. 1035 f. (implicit afvisning), sp. 1070, sp. 1043 ff., især sp. 1054.

97. ib. sp. 1054.

M. Buhls moderate »uro« og »ængstelse« kom imidlertid efterhånden langt kraftigere til udtryk i så godt som hele landets Venstre-presse, hvor betænkelighederne tydeligt for enhver var i stærk vækst, og klart afslørede, at Venstre var i splid med sig selv og måske stod på nippet til at bøje sig på en eller anden måde for lærerorganisationernes krav.⁹⁸ Eksempelvis kan anføres Venstre-bladet *Aarhus Amtstidende*, der spurgte, om det virkelig »hastede« så meget, om det skulle være hovedsagen, at få forslaget »jaget« igennem: »... hellere arbejde et år eller to mere med spørgsmålet og få interessen varmet op i vide kredse end jasse skolereformen igennem bare for at få en fjer i regeringens hat! Så stærkt haster det ingenlunde, at man ikke kan vente på forældrenes tilkendegivelser«.⁹⁹

I folketingsudvalget bredte der sig efterhånden under indtryk af begivenhederne, hvad den socialdemokratiske ordfører Sv. Horn senere betegnede som et »dødvande«,¹⁰⁰ og *Den danske Realskole* ramte sikkert stemningen meget godt, når bladet talte om »den nervøse, næsten hektiske stemning, der råder. Fra visse sider ryster man for, at der ikke skal ske noget i indeværende samling, fra anden side håber man på, at sagen vil blive udsat«.¹⁰¹ Denne artikel, fra den 6/2 1957, synes skrevet før Venstres svingning blev klar for offentligheden. Magtkampen i dette parti kulminerede på en række partimøder i slutningen af januar 1957 med sejr for de taktiske synspunkter.

Forinden skal imidlertid omtales to forsøg, der fra forligspolitisk side blev gjort på at sprænge lærerorganisationernes blokade.

Der måtte rent logisk være to hovedangrebsmuligheder. Den ene af disse pegede mod DLF, nærmere bestemt DLFs landsbyfløj, som kun ud fra foreningsmæssige synspunkter støttede kampagnen, men allerhelst så skolelovsstriden afblæst snarest og skolelovsforslagets bestemmelser for landsbyskolen gennemført.¹⁰² Den anden pegede mod forholdet mellem DLF og GL, som allerede under 8-mandsforhandlingerne i virkeligheden

98. Sml. *Kristeligt Dagblads* lederartikel »Skoledebatten i hårdknude«, cit. Fsk. 56, 1496.

99. ib.

100. Ft. 57/58, sp. 1093.

101. DdR 57, 71.

102. Se f.eks. M. Kirks udtalelser i *Socialdemokraten* 30/11 1956, cf. artikel i Fsk. 20/12 56, 1477.

havde været betydeligt mindre hjerteligt end det set udefra kunne anes.¹⁰³

Der kan nævnes adskillige eksempler på forligspolitisk interesse for forholdet mellem landsbylærere og købstadlærere, men som det mest dramatiske eksempel fra blokadefasen, skal refereres det interview, *Socialdemokraten* bragte den 30/11 1956 med næstformanden i DLF, førstelærer Magnus Kirk, Hammerum, der tillige var formand for DLFs landsbyfraktion.¹⁰⁴ I interviewet, som var kommet i stand ved ministerens mellemkomst,¹⁰⁵ kommenterede M. Kirk bl.a. *Folkeskolens* lederartikel den 22/11, idet han udtalte, at den, hvad det saglige angik, vel var i overensstemmelse med den opfattelse, hovedbestyrelsen havde »som helhed«, men at han fandt, at den i sin form, især m.h.t. overskriften, overskred »sømmelighedens grænser«. Kirk oplyste endvidere, at landsbylærerne var næsten 100% tilfredse med lovforslagets bestemmelser for landsbyskolen, men at »vi landsbylærere« jo var »noget tilbageholdne«, og at det derfor mest var byskolens forhold, der havde været fremme i *Folkeskolen*.¹⁰⁶ DLF måtte naturligvis væge sig af al kraft mod den blottelse, der var sket, og som kunne blive uhyre farlig fra et taktisk, politisk synspunkt.

I *Folkeskolen* bragtes den 6/12 1956 to »erklæringer« i sagen, placeret på lederpladsen på forsiden.¹⁰⁷ I den første udtrykte DLFs forretningsudvalg og bladudvalg beklagelse af fremkomsten af interviewet med M. Kirk i *Socialdemokraten*, og man erklærede sig enige i, at redaktøren i sine artikler ikke på noget punkt havde været i modstrid med foreningens principielle linie, og at han i sin form ikke havde overskredet »sømmelighedens grænser«.¹⁰⁸ Den anden erklæring var fra M. Kirk, der sagde, at interviewet helt og holdent stod for hans egen regning, og at han beklagede, at enkelte udtryk havde fået en skarpere form end af ham tilsigtet,

103. Mange folkeskolelærere ønskede realafdelingen og eksamensmellemskolen fjernet fra gymnasierne, se f.eks. DLFs hovedstyrelsesmøde 10.–11/3 1955, Uds. 55, nr. 3, og fortrolig redegørelse fra GLs formand, rektor W. F. Hellner for forhandlingerne i 8-mandsudvalget den 13.–14./1 1955, R. Lachmann-arkiv.

104. Fsk. 56, 1400.

105. Uds. 56, nr. 31, p. 2. M. Kirk fortalte iflg. referatet i hovedstyrelsen »hvorledes han var kommet til at tale med ministeren og journalisten«.

106. Fsk. 56, 1400.

107. ib. 1395.

108. ib.

idet han ikke ønskede at stå i modsætning til foreningens principielle linie.¹⁰⁹

På DLFs hovedstyrelsesmøde redegjorde formanden for sagen, idet han udtalte, at foreningen var svækket, men at han håbede, at den kunne bevares udelt, medens Kirk meddelte, at han havde tilbudt at stille sit mandat som formand for landsbyfraktionen til rådighed, men at dette dog ikke var blevet accepteret af landsbygruppen, selv om denne beklagede hans »uheldige« optræden.¹¹⁰

Kristeligt Dagblad, der kommenterede begivenhederne under overskriften »Hårdt spil om den danske skoles fremtid«, mente, at ministeren havde villet benytte sig af en splittelsesmulighed indenfor DLF – hvad der utvivlsomt var rigtigt – men at ministeren måske snarere havde opnået at styrke organisationssammenholdet,¹¹¹ hvad der kan lyde overbevisende, idet han i hvert fald ikke nåede sin hensigt.

Den anden af de to hovedangrebsmuligheder for forligspolitikkerne knyttede sig som nævnt til forholdet mellem DLF og GL og kom i den aktuelle situation til især at dreje sig om tanken om et 5-årigt gymnasium, som jo var en del af Askovforslaget, og som både Socialdemokratiet og Det Radikale Venstre gerne ville have medvirket til at gennemføre.¹¹² Forslaget havde slet ikke haft aktualitet i midterliniefasen, da gymnasielærerne af flere grunde foretrak det 7-årige løb, som man havde, og som også forudsattes bevaret i midterlinieforslaget.¹¹³

Umiddelbart efter at midterlinieforslaget var blevet opgivet dukkede tanken om et 5-årigt gymnasium op under drøftelse i GLs styrelse, men kom især til at spille en rolle i månederne december 1956 og januar 1957. Fra et stort mindretals side – bl.a. var adjunkt, dr. phil. Erik Rasmussen, København, og adjunkt Edele Kruchow, København, ivrige talsmænd for tanken – stilledes forslag om, at GL officielt skulle kræve et sådant gymnasium. Der blev imidlertid ikke flertal i styrelsen, vel især fordi GLs ny formand, rektor Karl Olsen advarede stærkt mod tanken,

109. ib.

110. Uds. 56, nr. 31, p. 2 ff.

111. *Københavns Kommuneskole*, 1956, 745.

112. I en kronik i *Information* den 16/2 1957 oplyste ministeren, at han havde ladet udarbejde et konkret forslag for et 5-årigt gymnasium og forelagt det for Venstre, »der imidlertid mente at måtte foretrække partiets forslag om 3-års gymnasium«.

113. Se formanden, rektor W. F. Hellners redegørelse på GLs ekstraordinære generalforsamling d. 27/2 1955, R. Lachmann-arkiv.

som han både af saglige og politiske grunde var imod.¹¹⁴ Det synes også temmelig givet, at forslaget ikke havde reelle politiske muligheder, idet Venstre var afgjort modstander af et 5-årigt gymnasium, som ville betyde 2 ekstra år med togrejser etc. for mange landbobørn, der skulle være studenter. Hertil kom, at også DLF var bestemt modstander af tanken om det 5-årige gymnasium og det er meget vanskeligt at forestille sig, hvordan et 5-årigt gymnasium under modstand fra to så centralt placerede aktører i den politiske kamp, skulle kunne være blevet en aktuel, reel mulighed.

Fra forligspolitisk side lå der naturligvis en oplagt splittelsesmulighed, specielt i den nu så fastlåsedes situation. Hvis GL officielt var gået ind for tanken, måtte man kunne forudse, at DLF omgående havde været nødt til at forlade deres nej-politik og ile til folketingsudvalget og søge at redde, hvad reddes kunne.¹¹⁵

Den 17/12 1956 fremkom så det såkaldte rektorforslag om et 5-årigt gymnasium, som formelt var en opfordring til GLs styrelse fra en mindre kreds af fremtrædende, menige medlemmer af GL om officielt at gå ind for det 5-årige gymnasium. Rektorforslaget udsendtes via Ritzau og havde således et tydeligt propagandistisk sigte.¹¹⁶

Blandt underskriverne var bl.a. to af ministerens partifæller, rektor Sigurd Højby, Sorø, og lektor, dr. phil. Mogens Pihl, København. Og sandsynligvis har ministeren selv fremprovokeret opfordringen, der kom på et for ham taktisk set velegnet tidspunkt.¹¹⁷

Forslaget måtte naturligvis være gefundenes fressen for forligspolitikerne af alle afskygninger, og forslaget blev stærkt benyttet i propagandaen i pressen osv.

Som et eksempel på forligspolitisk udnyttelse af dette sprængstof kan

114. Tanken om et 5-årigt gymnasium rejstes første gang i GLs ledelse af rektor S. Sikjær i marts 1956, dvs. umiddelbart efter, at det kom offentligt frem, at ministeren søgte at nærme sig Venstre og Det radikale Venstre, SM 56, nr. 11, 20/3, p. 27. Cf. også SM 57, nr. 2 og 3 og SM 56, nr. 33 samt *Viborg Stifts Folkeblad*, 31/12 1956, cit. Gsk. 57, 37 ff.

115. Dette synes også at have været formanden, rektor Karl Olsens tanke, når han på GLs styrelsesmøde 13/12 1956 erklærede, at det ville være »gefundenes fressen« for politikerne, hvis GL fremsatte krav om et 5-årigt gymnasium, SM 56, nr. 33, p. 91.

116. Gsk. 57, 25 f. Se også Fsk. 56, 1499.

117. Professor, dr. phil. Mogens Pihl har (1970) meddelt mig, at forslaget fremkom i forståelse med ministeren. Fhv. undervisningsdirektør S. Højby har også (1971) bekræftet det, og yderligere oplyst, at han selv og Pihl udarbejdede det og indhentede de andres underskrift bagefter.

omtales GLs fremmøde for folketingsudvalget den 17/1 1957.¹¹⁸ Frem-mødet udviklede sig til en almindelig diskussion, hvor alle folketingsud-valgets medlemmer deltog og ivrigt udspurgte GL-deputationens med-lemmer om deres syn på det 5-årige gymnasium.¹¹⁹ Karl Olsen gik imid-lertid afgjort imod tanken, men blot den mindste smule imødekom-menhed fra GLs side overfor ideen, kunne have fået vidtrækkende følger, idet DLF med ængstelse fulgte begivenhedernes gang i så henseende.¹²⁰

Det lykkedes altså ikke at fremkalde splittelse ad denne vej, og i januar 1957 fandt så den række møder sted i Venstres gruppe, der be-tød at lærerorganisationernes kommissionskrav blev imødekommet.

På møderne, især møderne den 23/1 og 30/1 1957 aftegnede den kend-te skillelinie mellem universalpolitiske og specialpolitiske synspunkter sig klart.¹²¹

Der var to momenter, der med stor kraft fremførtes af den universal-politiske fløj. Det ene var lærerorganisationernes modstand, som er skildret i det foregående. Det andet var det kommende folketingsvalg, som nu var begyndt at præge de politiske overvejelser i almindelighed,¹²² og som nødvendigvis måtte finde sted senest i september 1957, da valg-perioden udløb, men naturligvis meget vel kunne tænkes at blive et for-årsvalg.¹²³

Stemningen på møderne var overvejende gunstig overfor de univer-salpolitiske synspunkter, og gik ret tydeligt i retning af at slå bremserne i til efter valget, eller, hvad der i realiteten var det samme, yde støtte til lærerorganisationernes kommissionskrav. Fra specialpolitisk side erklæ-rede dog folketingsmand K. Juul at stå »uforstående« overfor, at Venstre nu »var ved at blive bange for sin egen skygge«,¹²⁴ men mødet den 30/1 endte med vedtagelsen af en opfordring til ministeren om at indbyde læ-rerorganisationerne til forhandling, idet man skånsomt undlod at benytte det efterhånden fatale ord kommission.¹²⁵

Den universalpolitiske fløjs sejr var imidlertid ikke at opfatte som definitiv. Først når valget var ovre skulle det vise sig, om følgerne kunne

118. SM 57, nr. 1, 1ff.

119. ib. p. 4 ff.

120. ib. cf. Uds. 57, nr. 3, p. 4 og Fsk. 57, 13.

121. V. prot.

122. T. Kaarsted, Regeringskrisen 1957, p. 26 ff.

123. Den 12/2 57 meddeltes officielt, at valget var fastsat til den 14/5 57, ib. p. 28.

124. V. prot. 23/1 1957.

125. ib. 30/1 1957.

blive så vidtrækkende. Hvis valget havde resulteret i en ny VK-regering, hvad der ingenlunde var en usandsynlig mulighed, kunne sejren muligvis blive definitiv, men ellers måtte man forvente spørgsmålet taget op igen.¹²⁶

Både det forestående valg og lærerorganisationernes modstand må ud fra en helhedsvurdering af materialet anses for så tungtvejende for Venstres gruppe, at de hver især skulle synes at have været i stand til at hidføre en afgørelse, som den der faktisk kom som resultat af gruppe-møderne. Og sammenlagt gav de det universalpolitiske Venstre en uimodstælig styrke i den øjeblikkelige situation.

126. Kaarsted, p. 34.

4.0 Forhandling. Flertalsregering. Kamp

4.1 Kommissionsforhandlingerne februar-marts 1957

Den formelle indbydelse fra folketingsudvalget til lærerorganisationerne forelå den 14/2 1957, idet der dog forud var gået forskellige former for forberedende kontakt mellem ministeren, folketingsudvalget og lærerorganisationerne.¹

Forhandlingerne skulle finde sted under ministerens ledelse med deltagelse af folketingsudvalgets formand og de udvalgsberettigede partiers skolelovsordførere, repræsentanter for lærerorganisationerne samt sagkyndige embedsmænd fra undervisningsministeriet, bl.a. undervisningsinspektørerne for de forskellige skoleformer.²

Forhandlingerne skulle iflg. indbydelsen dreje sig om følgende 4 punkter:

1. Problemer i forbindelse med delingen og differentieringen af elever i folkeskolens 6. og 7. klasse, navnlig m.h.t. forholdene i byskolen.
2. Elevernes overgangsmuligheder mellem forskellige klasser, navnlig mulighederne for overgang fra realklasse til gymnasium.
3. Undervisningens indhold i folkeskolens 6., 7. og 8. klasse.
4. Gymnasiets åremål.³

Dagsordenen var for så vidt bemærkelsesværdig, som den ved at tale om deling også af eleverne i 6. klasse syntes at tilkendegive forligspolitisk vilje til at opgive den udelte 6-årige grundskole og vende tilbage til den udelte 5-årige grundskole ligesom under den gældende ordning og i henhold til midterlinieforslaget.⁴ Dagsordenen kan desuden siges at være bemærkelsesværdig ved ikke at operere med et obligatorisk 8. skoleår, idet der jo alene taltes om deling i 6. og 7. klasse, således at lærerorgani-

1. Se DdR 57, 505, Gsk. 57, 133, Fsk. 57, 1222, SM 57, nr. 4, Uds. 57, nr. 7.

2. Uds. 57, nr. 8.

3. Ft. 56/57, B, sp. 468.

4. Det er karakteristisk, at GLs formand på et styrelsesmøde 10/3 1957 kunne oplyse, at ministeren »ret pludseligt« havde givet op overfor lærerorganisationernes modstand mod ikke-obligatorisk (mild) deling i byskolen, SM 57, nr. 10.

sationernes accept af forhandlingsgrundlaget reelt indebar en stiltiende godkendelse af en fortsat kun 7-årig undervisningspligt.⁵

Dagsordenen må formodes at være blevet aftalt i hovedtræk ved de orienterende drøftelser, der fandt sted forud for fremsendelsen af den officielle indbydelse af 14/2 1957, idet bl.a. DLF havde haft et 2 timer langt fremmøde for folketingsudvalget den 7/2 1957.⁶

Man kan fremdrage ligesom to hovedforhandlingslinier i drøftelserne i fællesudvalget, som det kom til at hedde.⁷ Den ene bestod i forhandlinger mellem ministeren, Det Radikale Venstre og Venstre. Disse forhandlinger må ses som en slags fortsættelse af de udvalgsdrøftelser, der var kørt ind i et politisk dødvande i blokedefasen, men nu næsten i ly af den af Venstres universalpolitiske fløj skabte særegne forhandlings-situation kunne gå videre i lærerorganisationernes nærværelse. Man kan på en måde tale om, at lærerorganisationerne kom til at fungere som en slags katalysatorer i disse forhandlinger: lærerorganisationerne deltog ikke selv i dem, men deres nærværelse forhindrede de taktiske lynnedslag, som før fællesudvalgets nedsættelse havde blokeret folketingsudvalgets arbejde. Kommissionskravet var jo nu opfyldt!

Den anden forhandlingslinie, så at sige på tværs af den første, bestod i en tilnærmelse mellem forligspolitikkerne og lærerorganisationerne ad den vej, som forhandlingsoplægget havde antydnet.

Den førstnævnte forhandlingslinie førte frem til en stærk simplificering i strukturmæssig forstand. Forligsforslaget havde rummet mulighed for dels en 8+2-struktur, dels en 7+3-struktur og dels en 6+4-struktur. 8+2-strukturen, der må opfattes som ministerens specielle midterlinieforslagsagtige islæt, var trukket tilbage allerede før forhandlingerne i fællesudvalget, medens 6+4-strukturen, der var Venstres specielle islæt, gled ud under forhandlingerne.

Tilbage efter simplificeringsprocessen stod alene den rene Askovstruktur på 7+3 år.

Den anden forhandlingslinie førte ikke i samme grad til en simplificering, selv om lærerorganisationerne faktisk opgav deres agitatorisk bestemte krav om et obligatorisk 8. skoleår, der var uden reelle politiske muligheder. Formelt fastholdt lærerorganisationerne stedse under for-

5. Lærerorganisationerne opretholdt formelt kravet om et obligatorisk 8. skoleår, Folketingsudvalgets beretning af 11/4 1957, Ft. 56/57, B, sp. 469.

6. Uds. 57, nr. 7, cf. *Soc.Dem.*, cit. Fsk. 57, 179.

7. Fsk. 57, 1222.

Lærerorganisationernes struktur-standpunkt efter kommissionsforhandlingerne februar-marts 1957

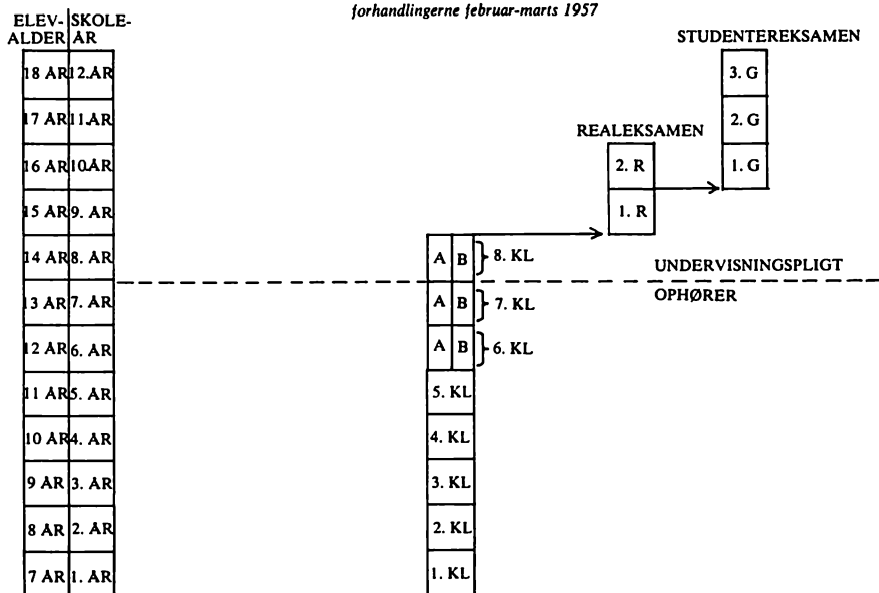

Fig. 7a.

Lærerorganisationerne ønskede det frivillige 8. skoleår anbragt i forlængelse af folkeskolens 7 første klasser. Den »boglige« afdeling bestående af 6., 7. og 8. »boglige« klasser ville minde stærkt om midterlinieforslagets boglige hovedskolelinie. Realafdelingen ville som i midterlinieforslaget blive 2-årig, medens gymnasiet ville forblive 3-årigt. Gymnasiet ville bevare sit 7-årige løb, derved at det fik tillagt en »boglig« linie. De andre lærerorganisationer støttede GL på dette punkt. Delingen efter 5. klasse i byskolen skulle være »mild«, men obligatorisk.

handlingerne, at de ikke kunne tiltræde isolerede enkeltheder eller tage stilling til sådanne,⁸ men alligevel har man lov til at opfatte forligspolitikernes tilbud om »mild« deling i byskolen som en slags imødekommenhed overfor lærerorganisationerne for deres udviste faktiske forhandlingsvilje.⁹ I tilbuddet om mild deling lå først og fremmest, at den milde deling skulle være obligatorisk i byskolen, altså uden adgang for de stedlige skolemyndigheder til at vælge mellem delt og udelt struktur.¹⁰ Den milde deling men med valgmulighed for de kommunale skolemynd-

8. Ft. 56/57, B, sp. 470.

9. ib. sp. 469.

10. Ft. 56/57, B, ændringsforslag nr. 12, sp. 489–90.

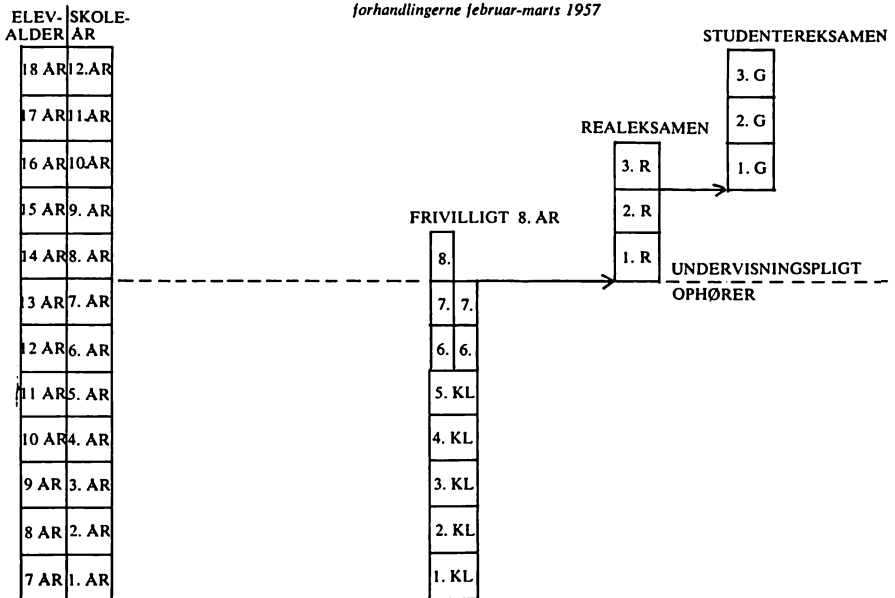

Fig. 7b.

De tre forligspartier trak med deres standpunkt tydeligt i retning af Askovforslaget. De accepterede den »mildt«, men obligatorisk delte byskole. Ligesom i Askovforslaget var realafdelingen 3-årig, medens gymnasiet ikke var 5-årigt, men som hidtil 3-årigt. De tre forligspartier tog ikke stilling til spørgsmålet om gymnasiets samlede åremål.

digheder, indgik allerede i det oprindelige forligsforslag.¹¹ Udtrykket den milde deling indebar iøvrigt, at delingen ikke skulle foretages på grundlag af en optagelsesprøve, ikke føre til en eksamensmæssig afslutning, og at der skulle være overgangsmuligheder fra den ene linie til den anden.¹²

Af uafklarede problemer ved forhandlingernes afslutning stod der mellem forligspolitikkerne, der indbyrdes i princippet var blevet enige, og lærerorganisationerne spørgsmålet om det frivillige 8. skoleårs placering i byskolen. Lærerorganisationerne, i praksis først og fremmest DLFs købstadfløj, ønskede det anbragt i forlængelse af hovedskolen, således, at det m.a.o. ville blive sidste led i en slags midterlinieagtig 3-årig boglig

11. Ft. 56/57, A, § 8, sp. 260.

12. Beretning 11/4 1957, Ft. 56/57, B, sp. 469.

eller praktisk linie med en 2-årig realafdeling i tilslutning til den boglige linie.¹³ Dette afvist fra forligspolitisk side, hvor man ønskede en 3-årig realafdeling ikke blot på landet, men også i byskolen.¹⁴

M.h.t. gymnasiets åremål stod det efter forhandlingerne fast, at det egentlige gymnasium skulle være 3-årigt, således som Venstre ønskede det.¹⁵ Derimod var det endnu uafklaret, om gymnasiet kunne få 6. og 7. »boglige«, kunne man kalde dem, klasser, hvad der var en nødvendighed, hvis gymnasiets 7-årige løb skulle bevares, men unægtelig måtte forekomme kunstigt i strukturel forstand.¹⁶ DLF støttede loyalt GLs krav om en sådan ordning,¹⁷ men det må formodes, at hjertet næppe har været med i denne sag. Også Venstre benyttede dette punkt til at holde sig fri af en betænkningens bindende karakter, således at folketingsudvalget igen måtte nøjes med at afgive en beretning, der formelt stillede Venstre frit.

Det var ganske klart, at forhandlingerne i fællesudvalget var foregået i skyggen af valget, som det den 12/2 1957 var meddelt skulle finde sted den 14. maj.¹⁸

At Venstre ikke ønskede at medvirke til et skoleforlig lige før et valg, hvor nogle ganske få mandater kunne få afgørende betydning for den kommende regeringsdannelse, lå klart. Men heller ikke lærerorganisationerne kunne være interesseret i, at sagen blev afgjort før valget. GL og DR måtte nærmest siges at have alt at vinde og intet at tabe ved at vente. En eventuel VK-regering, som ingenlunde kunne udelukkes,¹⁹ kunne fuldstændig vende den skolepolitiske situation og give mulighed for at bevare den bestående struktur, og de to foreninger ønskede intet hellere. DLFs holdning var mere ambivalent, landsbyfløjen så jo gerne et forlig, medens købstadfløjen så på situationen på omtrent samme måde som GL og DR. Mellem de 3 foreninger var der imidlertid enighed om ikke at binde sig, men vente og se, hvilke muligheder valget måtte byde på.

Ministeren havde tilsyneladende svært ved at erkende de hårde realiteter. I marts 1957 kontaktede han Venstres skolelovsordfører Marius

13. ib.

14. ib. sp. 470.

15. ib. sp. 469 og sp. 475.

16. ib. sp. 475–76.

17. ib.

18. Kaarsted, p. 28.

19. Kaarsted, p. 27 f.

Buhl i et forsøg på at få nye separatforhandlinger i gang som dem i sommeren 1956, men Venstres gruppe var ikke interesseret, og traf allerede den 14/3 en formel beslutning om ikke at ville medvirke.²⁰

4.2 Trekantregeringens forslag

Valget i maj 1957 resulterede i dannelsen af trekantregeringen med socialdemokraten H. C. Hansen som statsminister og med den radikale Jørgen Jørgensen som undervisningsminister.²¹

Overfladisk set kunne den skolepolitiske situation synes afgørende forandret, idet regeringen i kraft af Retsforbundets deltagelse havde flertal i folketinget og således, kunne man mene, havde det i sin magt at gennemføre en sådan skolelov, som regeringspartierne indbyrdes kunne enes om.²²

I virkeligheden var situationen ikke dybtgående forandret, idet den ny undervisningsminister fastholdt sit gamle, ufravigelige krav om, at Venstre som parti skulle med i et eventuelt skoleforlig, således at det m.a.o. stadig var dette parti, der besad nøglen til en skolereform.

Alligevel har besiddelsen af flertallet givet den ny regering en psykologisk fordel, som ikke mindst overfor lærerorganisationerne, specielt DLFs købstadfløj, skulle få betydning.

Fra Retsforbundets side synes der på intet tidspunkt at have været lagt hindringer i vejen for den Jørgen Jørgensenske skolepolitik, som partiet under forhandlingerne om regeringsdannelsen havde forpligtet sig til at respekttere.²³

Ministerens forslag fremsattes i folketinget den 21/11 1957,²⁴ og ministeren karakteriserede korrekt forslaget (formelt to forslag, ét for folkeskolen og ét for gymnasiet) således, at det »med ganske få ændringer nøje (svarer) til de af den tidligere undervisningsminister i forrige folketingssamling fremsatte skolelovsforslag med de ændringer, som i princippet blev tiltrådt af et stort flertal af medlemmerne« i folketingets skole-

20. V. prot. 6/3 og 14/3 1957.

21. Ft. årbog 56/57, p. 6.

22. Regeringen havde 93 mandater, dvs. absolut flertal. Venstre og Det konservative Folkeparti tilsammen 76.

23. Tage Kaarsted, Regeringskrisen 1957, 1964, p. 160.

24. Ft. 57/58, sp. 874 ff.

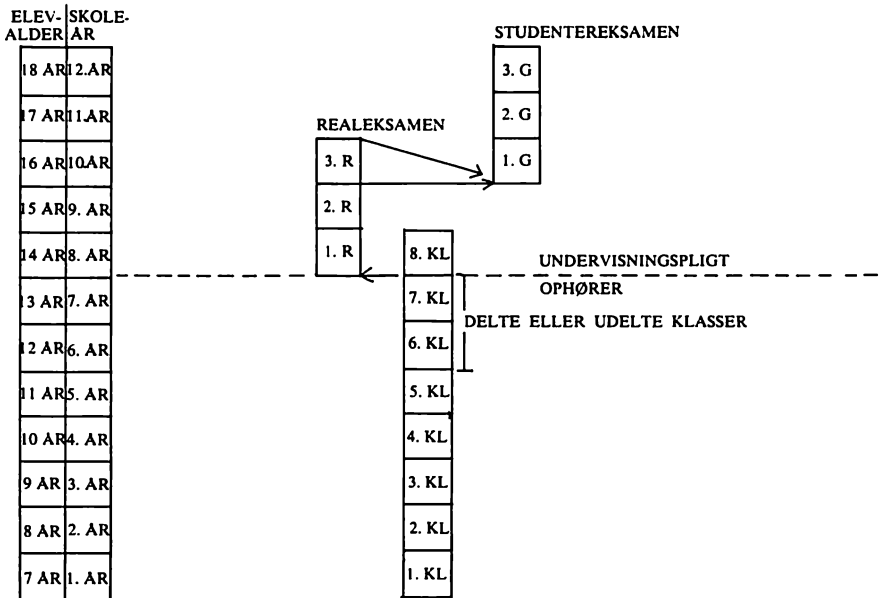

Fig. 8.

Det kontroversielle punkt i forslaget var den valgfrihed kommunerne fik m.h.t. deling eller ej i 6. og 7. klasse. Lærerorganisationerne ville her have obligatorisk deling i byskolen. Gymnasiet skulle kun bestå af en egentlig 3-årig gymnasieafdeling og en 3-årig realafdeling. Gymnasiets hidtidige 7-årige løb (1.-4. eksamensmellem + 1.-3. g.) ville således blive skåret ned til et 5-årigt løb (1. og 2. real + 1.-3. g.). Under forhandlingerne i folketetinget blev der indføjet mulighed for frivillige 9. og 10. skoleår.

lovsudvalg, altså også – at dømme efter ministerens udtalelse – af Venstres repræsentanter.²⁵ Forslaget forudsatte uforandret 7-årig undervisningspligt, eksamensfri og udelt »hovedskole«, der kunne forlænges med et frivilligt 8. år. I tilknytning til hovedskolens 7. år, dernæst en 3-årig realafdeling, der efter 10 års skolegang (som hidtil) ville føre sine elever frem til realeksamen. Fra 2. realklasse ville der være overgangsmulighed til et (som hidtil) 3-årigt gymnasium, der førte eleverne frem til studentereksamen efter 12 års skolegang, altså også uforandret i forhold til det bestående.²⁶

25. ib. sp. 874.

26. Ft. årbog 57/58, pp. 444 ff. og 458 ff.

De kontroversielle punkter, der i fællesudvalget havde skilt lærerorganisationerne og forligspolitikkerne, var – forståeligt nok – afgjort til forligspolitikernes egen fordel. Den 2-årige by-realafdeling i tilknytning til det frivillige 8. skoleår var m.a.o. afvist. Ligeledes var også gymnasielærernes af de andre lærerorganisationer loyalt støttede krav om bevarelse af et 7-årigt løb i gymnasieskolen afvist, idet et gymnasium iflg. lovforslaget skulle bestå af en 3-årig realafdeling og et 3-årigt gymnasium, til hvilken sidste afdeling, der skulle være adgang også for udefrakommende elever (fra kommunale eller private realafdelinger), altså svarende til det bestående, hvor jo elever med bestået mellemskoleeksamen kunne komme i et gymnasiums 1. g.-klasse udefra. Gymnasiets struktur ville m.a.o. iflg. forslaget blive 3+3 og »løbet« ville fra 7 år blive skåret ned til 5.

Partiet Venstre havde støttet lærerorganisationernes krav om, at gymnasiet skulle bevare et 7-årigt løb, altså også have elever af 5. og 6. – »boglige« – årgange, svarende til de hidtidige 1. og 2. eksamensmellemskoleklasser.²⁷ Denne »støtte« må dog anses for at have været af udpræget politisk-taktisk karakter, og mere ses som et bekvemt påskud for Venstre til at forbeholde sig politisk manøvrefrihed med henblik på situationen efter valget, en specialpolitisk indrømmelse til universalpolitiske synspunkter. Men forslaget indebar naturligvis på dette punkt en formel afvisning af Venstres »standpunkt«.

For GLs vedkommende måtte denne nedskæring blive signalet til uforsonlig kamp. Nedskæringen måtte forudses at være helt uacceptabel for organisationen, der så sent som under forhandlingerne i fællesudvalget med stærk medlemsstøtte havde afvist at gå ind for et egentligt 5-årigt gymnasium, fordi man foretrak det 7-årige løb, og nu præsenteredes for noget, der set med dens øjne, måtte være et slags oversavet 5-årigt gymnasium.²⁸

Den i forhold til DLF mest kontroversielle del af forslaget var forslagets § 14 stk. 2, hvori det bl.a. hed:

»Ved skoler med mere end 1 klasse pr. årgang *kan* [min fremhævelse] børnene fra begyndelsen af 6. skoleår fordeles i klasserne på grundlag af deres standpunkt, evner og interesser. Børnenes placering ved delingen foretages efter skolens skøn og under hensyntagen til forældrenes

27. Ft. 57/58, B, sp. 475–76.

28. SM 57, nr. 11 og 25.

ønsker. Skolens skøn baseres på dens almindelige indtryk af det enkelte barns evner og daglige skolearbejde, herunder resultatet af nogle af de skriftlige prøver i dansk og regning, der indgår i skolearbejdet i det 5. skoleår«. ²⁹

Der var her tale om den af ministeren selv under forhandlingerne i fællesudvalget før valget lancerede såkaldte »milde« deling. I den redegørelse, der dengang blev afgivet af undervisningsminister Jul. Bomholt for forhandlingerne i fællesudvalget til folketsudvalget, hed det:

»Fra politisk side blev det som et i forhold til de for folkettinget fremsatte lovforslag nyt moment givet udtryk for, at man ville være rede til at drøfte muligheden for en ordning, hvorefter børnene i byskolen (i skoler med mere end 1 klasse pr. årgang) *deles* [min fremhævelse, læs: *skal deles*] allerede fra 6. skoleårs begyndelse, således at delingen skal finde sted ud fra rent pædagogiske hensyn uden at være baseret på nogen prøve og uden at føre til en eksamensmæssig afslutning ved udgangen af det 7. skoleår«. ³⁰

Der var her m.a.o. tale om en kommunal valgfrihed m.h.t. delt eller uddelt byskole, hvor lærerorganisationerne før valget var blevet viftet om næsen med en obligatorisk, »mildt« delt, skole.

Naturligvis var forslaget som helhed kontroversielt set med DLFs og de andre lærerorganisationers øjne. Forslaget imødekom jo ikke deres synspunkter om det frivillige 8. skoleårs placering, som de havde givet udtryk for under fællesudvalgets forhandlinger, og som trak i retning af midterlinieforslaget, der var det man i det hele principielt foretrak. ³¹

Imidlertid må forslaget betragtes som et realpolitisk forhandlingsoplæg fra regeringens side dels overfor Venstre, hvor der stort set kun kunne være tale om universalpolitisk bestemt modstand, mens forslaget for så vidt sit rent saglige indhold ville kunne tiltrædes uden videre af den specialpolitiske fløj og også af store dele af den universalpolitiske. Dels også overfor DLFs landsbyfløj, der ligeledes ud fra rent sagligt bestemte synspunkter med glæde ville kunne acceptere forslaget, men

29. Ft. 57/58, A, sp. 535.

30. Ft. 56/57, B, p. 469.

31. Ib. sp. 469–70.

som var bundet af organisatoriske hensyn til fordelingen, hvor de var i mindretal både i hovedbestyrelsen og i foreningen som helhed.³²

Den politiske afgørelse lå derfor for DLFs vedkommende reelt hos købstadfløjen.

Det måtte politisk set være futilt fortsat at drømme sig tilbage til midterlinieforslaget, eller blot den faktiske midterlinie (uden det obligatoriske 8. skoleår) lærerorganisationerne i realiteten havde krævet under fællesforhandlingerne. Og i denne sammenhæng var spørgsmålet om obligatorisk eller ikke-obligatorisk deling i byskolen det reelle kernepunkt. Ministerens forslag rummede en delvis indrømmelse overfor tanken om delt skole. Der måtte her synes at foreligge mulighed for en yderligere indrømmelse fra hans side i form af en tilbagevenden til fællesudvalgsforhandlingerne »skal deles«.

Men ville købstadfløjen overhovedet gå ind i realpolitiske drøftelser? Ville den eventuelt kunne mørnes, ville dens vilje på en eller anden måde kunne knækkes? Landsbyfløjen kunne intet hellere ønske. Også købstadfløjens moderate del, der dog overvejende bestod af én mand, nl. formanden, overlærer Stinus Nielsen, var villig til at acceptere det – måske – uundgåelige og søge at redde mest muligt i den givne situation.

Købstadfløjen valgte, som det senere skal berettes udførligere, kampen, men måtte dog i april 1958 give sig og indgå forlig med forligspolitikkerne. Inden det kom så vidt, havde købstadfløjen imidlertid gennem en række måneder, fra november 1957 til april 1958, stået i centrum for en politisk kamp, der i mangt og meget havde en lignende karakter som kampen i blokadefasen omkring årsskiftet 1956/57.

32. Hovedstyrelsens sammensætning var følgende:

første- og enelærere	5	
andre lærere på landet	1	
landsbylærerinder	2	8
købstadlærere	8	
købstadlærerinder	6	14
forskolelærerinder	2	2
skoleledere	1	1
pensionister	2	2
KKs formand	1	
KKLs formand	1	2
(Fsk. 55, 1581.)	29	

4.3 Venstre og »lærerne«

Købstadfløjens nøgleposition var betinget af forholdene i Venstres gruppe og beslutninger truffet der. De specialpolitiske kræfter, nu styrket gennem den personlige tilstedeværelse i gruppen af Poul Hartling, der havde opnået sæde i folketinget ved valget i maj,³³ stod fortsat overfor de universalpolitiske kræfter, men det var tydeligt at »lærerne«, hvormed mentes folkeskolelærerne, evt. DLF som organisation, i stedse højere grad kom ind i billedet. Allerede før valget havde lærerorganisationernes modstand spillet en stor rolle for Venstres stillingtagen, og efter valget kan man tale om indgåelse af et de facto-kompromis mellem Erik Eriksens universalpolitiske synspunkter og Poul Hartlings specialpolitiske. Kompromisets indhold var, at Venstre ville kunne medvirke, hvis »lærerne« gik med.

Partimødet i Venstre den 27/11 1957, der godkendte hovedlinien i Hartlings ordførertale, og denne, der holdtes i forbindelse med lovforslagets første behandling i folketinget den 29/11 1957, var – ret beset og tolket i lyset af en række senere hændelser – udtryk for kompromiset.³⁴

På mødet den 27/11, altså to dage før første behandling, redegjorde Hartling, der var blevet valgt til partiets skolelovsordfører i stedet for M. Buhl, for forslaget. I debatten spillede 3 faktorer, nl. »lærerne«, »de konservative« og »det økonomiske« en fremtrædende rolle.³⁵

Det ville være »rigtigt«, sagde Hartling bl.a. »at få lærerne og de konservative med«. Og »vi måtte«, sagde han videre, »stille os positive, men forlange de økonomiske konsekvenser belyst«.³⁶

Til det af lærerorganisationerne (og naturligvis af de konservative støttede) krav om en kommission måtte man stille sig »afventende«, mente Hartling.³⁷

Gruppeformanden, Erik Eriksen, erklærede sig »i det væsentlige« enig med Hartling, men betonedede dog iflg. referatet, at det måtte være Venstres opgave »at søge så bredt samarbejde som muligt«.³⁸ Det sidste må forstås som en hentydning til de konservative, som jo imidlertid også Hartling havde fundet det »rigtigt« at søge at få med.³⁹ Erik Erik-

33. Ft. årbog 57/58, p. 10.

34. V. prot. 27/11 57.

35. ib.

36. ib.

37. ib.

38. ib.

39. ib.

Erik Eriksen (1902–). Landbrugsuddannet, gårdbestyrer 1928, gårdejer 1939, landbrugsminister i det andet ministerium Buhl 1945, i ministeriet Knud Kristensen 1945–47, statsminister 1950–53. Medlem af bestyrelsen for Venstres rigsdagsgruppe 1940, næstformand 1941–45, formand 1950, formand for Venstres landsorganisation 1950–65 og for Venstres folketingsgruppe 1953–65. Som Venstres leder var Erik Eriksen optaget af den generelle oppositionspolitik og samarbejdet med Det konservative Folkeparti, der var Venstres forbundsfælle i oppositionen mod de socialdemokratiske og socialdemokratisk ledede regninger. Ofte måtte i og for sig ønskværdige øjeblikkelige reformer vige for langsigtede, universalpolitiske hensyn. Erik Eriksen gav grønt lys for nedsættelsen af Venstres skoleudvalg i 1953, hvor bl. a. Poul Hartling kom til at sidde. Venstres skoleforslag blev med bl. a. Erik Eriksen som medforslagsstiller fremlagt i Folketinget i 1955 som modstykke til lærerorganisationernes og Jul. Bomholts midterlinieforslag.

sens bemærkning faldt efter referatet at dømme sammen med en omtale at kommissionskravet, idet det ordret i referatet hedder: »M.h.t. kommission mente formanden [Erik Eriksen], at det måtte være vor opgave at søge så bredt samarbejde som muligt«. ⁴⁰ Erik Eriksen synes ligesom at ville holde en bagdør til en kommission åben for alle eventualiteters skyld.

Debatten var også i øvrigt – og tydeligere – præget af modsætningerne mellem de specialpolitiske og universalpolitiske synspunkter. Den tidligere ordfører, M. Buhl, gav i sine bemærkninger næsten udtryk for, at skillelinien gik gennem ham personligt, idet han erklærede, at grunden til at han, Buhl, ikke var ordfører, var, at han ikke fortsat ville påtage

40. ib.

sig at trække tiden ud. På den anden side erklærede han også, at der i det nu fremsatte forslag ved en række afvigelser fra, hvad man tidligere var enige om, og at han »nu bedre«, sagde han »(kunne) tænke sig en kommission«. ⁴¹ Thisted Knudsen var »nu usikker om der i partiet var ønske om at ændre ved mellemskolen«. ⁴² Skov Jørgensen anså det ikke for »for-svarligt« og »muligt« at gennemføre forslaget. ⁴³ Axel Kristensen erklærede, at Venstre »stadig« måtte stå på sine fremlagte synspunkter og i et samarbejde »om vore egne forslag [?, Venstres eget af 1955?] søge at vinde lærerne og de konservative«. ⁴⁴ Jørgen Krogh ville lægge vægt »på det økonomiske og på at få lærerne med«. ⁴⁵ Kr. Juul stod på, erklærede han, »Venstres hidtidige standpunkt«, og han var »imod en kommission«. ⁴⁶

Mødet sluttede med valg af Venstres udvalgsmedlemmer, men uden at nogen officiel beslutning er refereret. Mødet må imidlertid opfattes som en debat om og godkendelse af hovedlinierne i Hartlings ordførertale den 29/11 1957, og denne således som et udførligere udtryk for gruppens standpunkt, omend i Hartlings personlige udformning. ⁴⁷

I sin ordførertale gik Hartling stærkt ind for, at der *skulle* ske en ændring af skolestrukturen. ⁴⁸ Imidlertid kunne det jo ikke skjules, sagde han, at det krav om ændring, der for et par år siden lød »fra lærerkredse og mange forældrekrede og derfor også i pressen« nu ikke var så stærkt længere. »Man synes, det hele er blevet så indviklet og uoverskueligt . . . Det blev vanskeligt at bøje de forskellige planer imod hinanden, og tilhængere af den bestående lov har derfor fået noget gehør for den tankegang, at når det er vanskeligt at blive enig, kan vi såmænd lige så gerne blive ved det, vi har; det er til at oveskue, for det kender vi«. ⁴⁹ Dette var imidlertid ikke Hartlings eget standpunkt, »thi . . . manglerne er dog uforandret de samme. Landsbyskolen fortjener en løsning på sine eksamensproblemer, og der går stadig væk tusinder af børn i den eksamensfri mellemskole, den skole, hvorom den højtærede undervisningsminister forleden [dvs. i fremsættelsestalen] sagde, at det er

41. ib.

42. ib.

43. ib.

44. ib.

45. ib.

46. ib.

47. ib., cf. Hartlings ordførerindlæg, Ft. 57/58, sp. 1051 ff.

48. Cf. Ft. 57/58, sp. 1052–53.

49. ib. sp. 1052.

ikke en skole, hvortil forældrene med glæde sender deres børn«.50 Og Hartling konkluderede, at man derfor ikke »hverken her i tinget eller i lærernes kreds« måtte »ophøre med at arbejde for, at den danske skole bliver sådan inden for alle sine klasser, at forældrene med glæde sender deres børn til den, og før det mål er nået, kan denne sag ikke tages af dagsordenen [min fremhævelse]«.51

Det sidste var et udtryk for Hartlings personlige engagement i netop dette spørgsmål, et engagement der på mange måder skulle blive en fremdrivende kraft i det politiske spil, og som også tidligere havde været det.52

Det hed senere i Hartlings ordførertale, at der i ministerens fremsættelsestale blev indbudt til »en saglig og fordomsfri drøftelse«, og at Venstre »gerne« tog imod indbydelsen.54 »Vi er beredt til at gå ind til et sagligt arbejde og til at gøre det med en positiv indstilling«, erklærede Hartling, men tilføjede: »... helt fordomsfri kan drøftelserne begribeligvis ikke blive fra vor side ... vi kommer ikke blanke, vi kommer med visse fordomme, eller måske bedre sagt, vi kommer med visse bestemte mål i sigte«.55

Hartling nævnede derefter en række af de betingelser, Venstre måtte stille.56 Der måtte være tale om en »rummelig« skolelov, med »rigelig plads for en delt og en udelt ordning af skolen«. Det var også rigtigt, hed det, at »friskolerne og de private skoler og kursus kan stilles lige med de offentlige og få forsvarlige økonomiske eksistensmuligheder«. Videre måtte »hovedskolen« ikke svinges, ikke ende i en blindgade, være åben og »svare til sit navn«. Der skulle være lige gode muligheder på landet og i byen for at få en »videreførende« uddannelse. Og endelig var det vigtigt, erklærede Hartling, »at eksamensskolen og den højere uddannelse ikke stilles ringere end nu«. Venstre ville medvirke til »en positiv og saglig«

50. ib.

51. ib. sp. 1051–52.

52. Således f.eks. på partimødet den 25/4 1956, hvor Hartling var til stede og anbefalede gruppen at acceptere et tilbud om at indlede private underhåndsdrøftelser med den daværende socialdemokratiske regering og de radikale med henblik på udformningen af det, der senere blev til forligsforslaget. Blandt fem dengang for Hartling centrale punkter, var det første efter ordret gengivelse fra gruppeprotokollens referat: »Der skal gennemføres en ny skolelov. Lapperier er ikke nok«. V. prot. 25/4 1956.

54. Ft. 57/58, sp. 1054.

55. ib.

56. ib. sp. 1054 ff.

M. Buhl (1890–). Lærereksamen (Haslev) 1912, bestyrer af Tørring mellem- og realskole 1920–55, medlem af bestyrelsen for Landssammenslutningen af de private Realskoler 1939, næstformand 1942. Medlem af folketinget 1947–60, 1. næstformand 1957–60, sekretær for Venstres rigsdagsgruppe 1949–56. M. Buhl var Venstres skolelovsordfører indtil 1957, da Poul Hartling, der da var blevet medlem af folkettinget, overtog posten. M. Buhl var medlem af Venstres skolelovsudvalg sammen med bl. a. Poul Hartling og stod som medforslagsstiller i folkettinget til forslaget. Buhl stod som så mange i Venstres gruppe i en marginalposition mellem Poul Hartlings specialpolitiske og Erik Eriksens universalpolitiske synspunkter.

udvalgsbehandling, idet det dog var »afgørende for os, at denne udvalgsbehandling bliver så grundig, at også lovens økonomiske konsekvenser bliver belyst«. Også af »afgørende« betydning for Venstre var det:

»... at der bliver rigelig mulighed for alle interesserede parter, herunder først og fremmest lærerne fra de forskellige skoleformer, til at fremføre deres syn på de foreslåede ændringer. Det resultat, som gennemføres, må den lovgivende forsamling naturligvis tage ansvaret for; men det forekommer os selvfølgelig, at man undervejs til dette resultat tager skolens folk med i arbejdet, således at man er sikker på, at alle synspunkter har mulighed for at blive gjort gældende.«⁵⁷

Til sidst fremhævede Hartling i imødekommelse af de synspunkter i partimødet, der fremhævede hensynet til de konservative, at Venstre ligesom undervisningsministeren selv ønskede lovforslaget gennemført »af et

57. ib. sp. 1055.

stort set enigt folketing«. Dette ville Venstre, erklærede Hartling, »også lægge den største vægt på«. ⁵⁸

Man kan sige, at der i den refererede tale og i referatet af partimødet var alle de sædvanlige forbehold og vagt formulerede betingelser, som hidtil i Venstres skolepolitiske stillingtagen, og spørge, hvordan der her – som af mig hævdet – kan siges at foreligge et de facto-kompromis gående ud på, at Venstre ville slutte forlig med regeringen, hvis DLF accepterede et sådant forlig. Hvorfor hævde, at netop DLFs, »lærernes«, tilslutning var det centrale krav?

Dette er da også kun muligt ud fra en tolkning af ordførertalen og partimødet i lyset af de kommende måneders begivenheder, hvor det blev tydeligere og tydeligere, at kræfterne fra begge sider sattes ind mod DLFs købstadfløj, og at alle med andre ord opfattede denne som den politiske nøgle, der ville kunne låse skolesituationen op. For Venstres vedkommende således, at partiet efterhånden havde strakt sig så langt imod et forlig, at der politisk set alene var »lærerne« at klamre sig til som værn mod en endelig besegling. De andre ting var ikke tilstrækkelige i så henseende. Dette kom klart til udtryk på partimøder i Venstres gruppe i april og maj, hvor det var lærernes, dvs. DLFs samtykke og senere trussel om at tilbagekalde det, der var den politisk afgørende kendsgerning.

4.4 Brydning i DLF

I DLFs kamp mod det Jørgen Jørgensenske skoleforslag kan man skelne mellem 2 planer. Et ydre, hvor samarbejdet og sammenholdet, såvel i organisationen som i dens forhold til de andre organisationer spillede en stor rolle, og hvor loyalitetens og kampberedskabets fane holdtes højt, og et andet plan, hvor en vis træthed og kompromislyst (mod passende betaling og evt. på bekostning af de andre lærerorganisationer, specielt GL) gjorde sig gældende. Nogen klar sondring er dog langtfra hele tiden mulig, og i de afgørende uger i april og maj 1958, da forliget sluttedes og – efter at have været sprængt eller næsten sprængt – fornyedes, var det snarest som om DLFs købstadfløj dårligt kunne finde sine egne ben, både ville og ikke ville slutte kompromis og på én og samme gang både lave studehandel og holde ideens fane løftet.

Den sidstnævnte holdning, den kompromis-ikke-utilbøjelige, kom internt til udtryk så tidligt som på DLFs hovedstyrelsesmøde 25.–26. maj 1957, altså efter valget, hvor formanden, overlærer Stinus Nielsen, kon-

58. ib.

staterede, at man nu måtte vente til det ny ministerium var dannet og se, hvad det ville foreslå.⁵⁹ Under et kort replikskifte om sagen bemærkede købstadsgruppens formand, overlærer N. C. Thomsen Nielsen, at det sikkert var rigtigt, »at vi i folkeskolen kunne have fået hele mellemskolen [nl. under forhandlingerne i fællesudvalget], hvis vi ville have firet lidt med hensyn til det 8. skoleår og med delingen« og tilføjede et »men det havde vi ikke mandat til«. I øvrigt mente Thomsen Nielsen, af DLF »nu stod frit«.⁶⁰ Han fik støtte af overlærer P. Andersen, Odense, der erklærede, at »den ulykkelige status quo [nl. med hensyn til den såkaldte fælles arbejdsmark gymnasiet og folkeskolen imellem] må aflives, mellemskolen må tilhøre folkeskolen«.⁶¹ Formanden for KKL, overlærer Esther Jensen tog efter referatet at dømme ikke afstand fra det principielt rigtige i betragtningerne, men erklærede »ikke (at ville) gå med til at betale den pris, der antagelig måtte gives i så fald«.⁶²

På et nyt møde i hovedstyrelsen den 23.–25. august 1957 var skolesituationen atter på dagsordenen med henblik på den mulighed, at der til efteråret atter ville komme gang i de politiske drøftelser i folketinget om skolen.⁶³

N. C. Thomsen Nielsen erklærede her på linie med sine foran refererede udtalelser, at han »gerne (så) at folkeskolen overtog mellemskole og realklasser«, og at man (dvs. i forhold til repræsentantskabet) måtte løses fra den absolutte forpligtelse til at fastholde det (obligatoriske) 8. skoleår.⁶⁴

Ligesom sidst var Esther Jensen betænkelig ved, at folkeskolen skulle overtage hele mellemskolen, og fik støtte af sin københavnske kollega, formanden for KK, overlærer Skotte Bych.⁶⁵ Der anføres i referatet ingen begrundelse for deres betænkeligheder, men det må formodes, at der har været tale om ængstelse for den »pris«, der »i givet fald« måtte betales, jvf. Esther Jensens indlæg på hovedstyrelsesmødet i maj 1957.⁶⁶

Formanden ville gerne ligesom Thomsen Nielsen have sit mandat fra repræsentantskabet løsnat lidt, men ville på den anden side nødig rage

59. Uds. 57, nr. 16, p. 9.

60. ib.

61. ib.

62. ib.

63. Uds. 57, nr. 21, p. 6.

64. ib.

65. ib.

66. Uds. 57, nr. 16, p. 9.

uklar med de andre organisationer og så »helst« den enige lærerfront bevaret.⁶⁷

Denne forsigtige forsonlige linie gav sig også udslag i *Folkeskolens* spalter, hvor det f.eks.⁶⁸ hed, at »man venter«, at Jørgen Jørgensen vil forelægge et nyt skolelovsforslag, »det tredje i løbet af det sidste par år«, og at »man vel så (må) antage, at det resulterer i en ny skolelov i denne rigsdagssamling«. Og senere i lederartiklen hed det, at »(hvordan) det nye forslag vil komme til at se ud, vides jo ikke, men at ministeren og folketetinget ønsker, at det må vinde tilslutning i lærerorganisationerne, er der ikke tvivl om. Det samme ønske deles af lærerne, og derfor bliver der jo nok som tidligere kontakt de to parter imellem«.⁶⁹

Og med henblik på det kommende repræsentantskabsmøde, hed det, da blev det dettes opgave, at fastlægge visse hovedlinier, som lærerforeningens forhandlere må følge. Situationen var i dag en anden end i 1956, hed det, og kunne kræve en anden beslutning end repræsentantskabets sidste, men, sluttede lederen, »jo mere enigt repræsentanterne kan samles om en ramme, forhandlerne må holde sig indenfor, jo større udsigt er der til at få indflydelse på lovens endelige indhold«.⁷⁰

Medens således forhandlingslinien dominerede på den indre front og sporede også i *Folkeskolens* spalter, måtte man værgе sig mod eksplicite udlægninger i den retning og direkte »beskyldninger« for større forhandlingsvilje etc. *Folkeskolen* fandt det eksempelvis »formålsløs« (artikel i *Folkeskolen* 10/10 1957), når *Information* med henvisning til den nys refererede leder talte om »klimaændring« hos lærerne og »i den anledning mener at kunne konstatere en forskellig indstilling i *Københavns Kommuneskole* og *Folkeskolen*«. ⁷¹ *Folkeskolen* kunne dog godkende udtrykket i en snæver forstand, nl. at »(den) koldluftsfront, som skabtes, da midterlinieforslaget, der var kommet til verden under strenge fødselsveer toges af dagsordenen, og en ministerkolbøtte lagde et helt nyt – for lærerorganisationerne uantageligt – forslag på forhandlingsbordet, er nedbrudt«. ⁷²

På DLFs repræsentantskabsmøde den 14.–15. oktober 1957 var den ny undervisningsminister i overensstemmelse med den almindelige sæd-

67. Uds. 57, 21, p. 6.

68. Fsk. 57, 1083 (19/9).

69. ib., p. 1084.

70. ib.

71. Fsk. 57, 1200. Artikel med overskriften »Klimaændring –!«

72. ib.

vane til stede som indbudt gæst, og to af skolekampens hovedaktører således stedt ansigt til ansigt.⁷³

Mødet kom til at betyde en kraftig optrukken modsætning mellem de to parter, selv om nok hverken Stinus Nielsen eller Jørgen Jørgensen havde tænkt sig dette resultat.

DLFs formand benyttede imidlertid lejligheden til at vifte ministeren om næsen med det gamle kommissionskrav. Det havde spillet en stor rolle før valget, som bekendt, og skulle påny blive taget op af de konservative og lidt mere indirekte af Venstres universalpolitiske fløj. Stinus Nielsen bemærkede, at der flere gange fra lærerorganisationernes side var fremsat ønske om kommissionsbehandling af »hele det store spørgsmål om folkeskolens fremtid«, men at man havde valgt i stedet at lade spørgsmålet drøfte »i forskellige, ensidig sammensatte udvalg, der har måttet arbejde med bundne opgaver og i ret forceret tempo«.⁷⁴ Stinus Nielsen udtalte sig videre: »Tiden står imidlertid ikke stille, og samfundets udvikling følger med tiden, og udviklingen er i hurtig fremgang og kravene fra samfundets side stadig stigende. Det er vor formening, at udviklingen blot de sidste par år ikke gør en kommissionsbehandling af hele skolens spørgsmål mindre aktuell i dag. Der er nedsat en teknikerkommission, der har til opgave . . .«.⁷⁵ Anbragt i en mere generel, lidt svævende samfundsanalytisk sammenhæng, som det var, fremstod kommissionsspørgsmålet snarere som et fromt ønske end et aktuelt politisk krav. Det havde været Stinus Niensens hensigt, og det var også lykkedes ham på en ikke altfor forpligtende måde i et glimt at lade ministeren (og købstadfløjen) se de skarpe våben, man rådede over. Det var dog alt i alt det forsonende, der gav talen dens hovedpræg. Medens talen om kommissionsbehandling kom midt i et længere afsnit, lod Stinus Nielsen sine betragtninger om skolesituationen i det hele taget munde ud i følgende slutreplik (endda kursiveret i *Folkeskolens* gengivelse): »DLF tilsiger positiv støtte til en løsning så langt, som man mener det forsvarligt at gå på grundlag af praktiske erfaringer og under hensyn til kendskab til barnets evner og behov. Det er mit håb, at en reform vil udgå af et nøje samarbejde mellem alle interesserede parter, og jeg vil beklage, hvis vor skoles fremtid skulle opbygges på et lovbud, som ikke får tilslutning fra skolens arbejdere«.⁷⁶

73. Referat, Fsk. 57, 1261 ff.

74. Formandsberetningens afsnit om strukturen, Fsk. 57, pp. 1220 ff., cf. p. 1221.

75. ib. p. 1221.

76. ib. p. 1222.

Også ministeren, der jo dog stod i begreb med i folketinget at skulle fremsætte forslag om en i hvert fald delvist delt skole i imødekommenhed overfor købstadslærerne, havde en blank klinge at vise frem, næsten, føler man, som en tak til Stinus Nielsen for »den med kommissionen«. Den blanke klinge var naturligvis – flertallet! – :

»Et skolelovsforslag«, erklærede undervisningsminister Jørgen Jørgensen, »må have den bredest mulige samling. $\frac{2}{3}$ af medlemmerne i folketinget har i princippet tiltrådt den udelte folkeskole. Det er unyttigt at fortsætte diskussionen om delt eller udelt skole. Stillingen til det principielle er fastlagt«.

Og Stinus Nielsens svar herpå lød:

»Bifaldet til ministeren vil jeg tage som udtryk for den goodwill, vi nærer over for ministerens person for tidligere arbejder i skolens tjeneste mere end som tilslutning til de af ministeren fremførte synspunkter«. ⁷⁷

»Langvarigt, kraftigt« bifald hilste iflg. *Folkeskolen* dette svar. ⁷⁸

Trods den skarpe meningsudveksling, der således fandt sted, imødekom repræsentantskabet hovedstyrelsen i dens ønske om at få friere hænder under de kommende forhandlinger, derved at man enstemmigt vedtog den af hovedstyrelsen forelagte resolution. ⁷⁹

I henhold til denne tilsagde repræsentantskabet hovedstyrelsen »sin fulde støtte« til fortsat at arbejde for 1) en udvidelse af undervisningspligten, 2) en hurtig gennemførelse af folkeskoleloven af 1937, 3) en i organisk forbindelse med landsbyskolen treårig realafdeling med samme eksamensbetingelser som i købstadskolen og 4) bevarelse af den delte skole ved købstadskolen med a) en tre- eller fireårig eksamensfri afdeling med en undervisning tilrettelagt med sigte mod elevernes overgang til erhvervslivet og b) en tre- eller fireårig fortløbende undervisning i eksamensafdelingen og en dertil knyttet henholdsvis to- eller etårig realafdeling. ⁸⁰

Resolutionen rummede dels en skildring af den bestående byskoles struktur, nl. med 4-årige enh. eksamensfri- og eksamensafdelinger og ét-årig realafdeling, og dels en beskrivelse af den struktur, lærerorgani-

77. ib. pp. 1264–65.

78. ib. p. 1265.

79. ib. pp. 1259–60.

80. ib. p. 1259.

N. C. Thomsen Nielsen (1901–). Lærereksamen (Vordingborg) 1928, lærer i Nørresundby 1930, medlem af DLFs repræsentantskab 1929, af hovedstyrelsen 1932. N. C. Thomsen Nielsen var leder af DLFs både talmæssigt og politisk dominerende købstadfløj og kæmpede for den delte byskoles bevarelse. Han repræsenterede i styrelsen den »hårde« linie, men viste sig dog i de sidste afgørende faser mere forhandlingsvillig end sine københavnske kolleger.

sationerne var gået ind for som en acceptabel løsning under fællesudvalgsforhandlingerne forud for valget, dvs. med den midterlinieagtige placering af det 8. skoleår.

Af afgørende betydning var det, at hovedstyrelsen var frigjort for den ubetingede forpligtelse m.h.t. det obligatoriske 8. skoleår, der var et politisk ganske urealistisk krav, og at man nu havde »fuld støtte« til at arbejde for idealet, men ville kunne tillade sig med æren og samvittigheden i behold at bøje sig under den politiske nødvendigheds lov og – som man senere vitterligt gjorde – acceptere en 7 + 3-struktur.⁸¹

Resolutionens krav m.h.t. landsbyskolen var ikke kontroversielle og ville ikke kunne give hovedstyrelsen manøvreringsproblemer.

Når vejen til forliget alligevel blev så tung, som den blev, skyldtes det formodentlig dels det hårde oplæg, som ministeren var uklog nok til at fremkomme med på repræsentantskabsmødet, samt og måske især den udnyttelse pressen og oppositionen i folketinget gjorde heraf.

Under indtryk af pressens behandling af emnet skete der dernæst en

81. Hovedstyrelsesmøde 23.–25. august 1957, hvor frigørelsesmotivet syntes afgørende. Uds. nr. 21.

mærkbar skærpelse af bl.a. *Folkeskolens* holdning, der begyndte skarpt at fremføre kravet om en kommission, som ellers tydeligt nok blot var ment som en reserve i påkommende tilfælde.

Man kan formodentlig også tale om et slags psykologisk behov fra offentlighedens, de menige købstadslæreres og sågar mangt et hovedstyrelsesmedlems side for en hård dyst inden et forlig af den beskaffenhed, det faktisk fik, ville kunne gouteres og glide ned. Der skulle ligesom skabes en psykologisk situation, hvor forliget føltes som mere eller mindre uomgængeligt, en slags logisk nødvendighed eller i hvert fald ikke en logisk urimelighed, forinden »alle muligheder« var forsøgt.

Den tvivl, ængstelse og usikkerhed, der til det allersidste og lidt efter prægede selv DLFs hovedstyrelse vidnede om dette psykologiske behov.

For så vidt må man altså snarere tale om minister-talen på repræsentantskabsmødet som en mere eller mindre tilfældig, omend såre velegnet anledning for presse og opposition til at tage fat. Kampen ville være kommet under alle omstændigheder.

Folkeskolens skærpede holdning kom halvvejs til udtryk i lederartiklen »En enig lærerfront« den 24/10 1957, der kommenterede repræsentantskabsmødets resolution, og i hvilken de to førmtalte planer, det forligs-ikke-uvillige og det stridbare, blandedes på mærkelig vis.⁸²

Det hed i artiklen, at undervisningsministerens udtalelse på repræsentantskabsmødet om, at spørgsmålet delt eller udelt skole var afgjort, »nødvendigtvis (måtte) føles udæskende i betragtning af, at bevarelsen af den delte skole i byen er et kardinalpunkt i strukturdebatten«. Og det hed videre, at resolutionen, »uden at det var tilsigtet« blev »et utvetydigt memento til ministerens udtalelse«. Det hed i øvrigt forsonende om den, at den ikke »på forhånd« dannede front mod nogen. »At man i dagspressen konstaterer oplæg til en frontdannelse i repræsentantskabsmødets forløb og resolutionens enstemmige godtagelse, skyldes ikke så meget resolutionen som den af ministeren skabte situation.«

Opmærksomt genemlæst kunne der således ikke være tvivl om, at den forsonlige, kompromis-ikke-uvillige holdning udgjorde grundtonen i lederen, selv om ministerens udiplomatiske udtalelser foranledigede til afstandtagen og polemik.

Bemærkelsesværdigt var det, at lederen uden betænkning slog ned på det centrale område, som skulle blive kernepunktet i et kommende kompromis, nl. den delte skoles princip i byen. Det hed herom, at »(skønt)

82. Fsk. 57, 1259–60.

undervisningsministeren slog fast, at diskussionen om delt eller udelte skole er nytteløs, må det fastholdes, at vi savner en pædagogisk motivering for at overflytte princippet fra den udelte landsbyskole, der er en naturlig konsekvens af geografiske og befolkningsmæssige faktorer til byskolen, hvor de naturlige forhold ikke er til stede«.

Der tales videre om, at såvel undervisningsmæssigt som opdragelsesmæssigt indebar en sådan omplantning (nl. af landsbyskolen til byen) »konsekvenser, der ikke lader sig overskue«. Og, hed det, »(der) er så meget mindre grund til dette eksperiment, som ingen af de principper, der er ved at vinde hævd i nyere skolearbejde: gruppeundervisning, individuel undervisning og aktivitetsbetonet pædagogik er uforenelige med den delte skoles rammer, hvis klassekvotienter, lokaler og materialer ikke stiller sig hindrende i vejen«.

Der førtes her en underlig kamp mod vejrmøller, idet just dette punkt reelt måtte siges at være afgjort under fællesudvalgsforhandlingerne forud for valget, endda i kraft af Jørgen Jørgensens eget bidrag, nl. tanken om den såkaldt milde (men obligatoriske) deling i byskolen. Og når *Folkeskolen* just fremdrog dette punkt, som det centrale i resolutionen, måtte det ret beset tolkes som en vidtgående enighed, med mindre naturligvis man antog at besiddelsen af flertallet havde formørket ministerens sind og frtaget ham evnen til at fastholde det politisk mulige. Den udelte folkeskole i byen var og blev naturligvis en politisk umulighed.

Vekselvirkningsforholdet ministerudtalelsen – *Folkeskolen* – pressen og oppositionen og vice versa kom direkte frem i slutafsnittet af lederartiklen, hvori det på baggrund af et, som det udtryktes, »utvetydige politiske reservationer har gjort sig gældende«, hed:

»I den henseende åbnede Erik Eriksens udtalelse under debatten i folketinget [åbningsdebatten] interessante perspektiver. Han afviste klart tanken om tilslutning til et skolelovsarbejde, der betød krig mod lærerne. Sammenholder man denne udtalelse med det radikale *Politikens* forsigtige: »Det er for tidligt endnu« – har man en stærk fornemmelse af, at den politiske frontlinie ikke er så fast som undervisningsministeren gav udtryk for på repræsentantskabsmødet. Her var der ikke blot taget mål af habitten – den var syet færdig. Der er noget, der tyder på, at der forestår endnu et par måltagninger blandt andet hos dem, der skal have habitten på, før den kan præsenteres som habitten for enhver smag.«⁸³

83. Fsk. 57, 1260.

Længere inde i samme nummer af bladet (24/10 1957) bragtes under rubrikken »I ugens løb« en række pressekommentarer til den skolepolitiske situation på baggrund af hændelserne på repræsentantskabsmødet.⁸⁴ Ind imellem var der petit-kommentarer til kommentarerne af *Folkeskolen* selv, der syntes at indebære en yderligere skærpelse af den polemiske tone og ligesom lagde op til en slags leder II, også i samme nummer af bladet, og præget af større skarphed end den første, og mere direkte med pressens og oppositionens kritik som baggrund.

Fra *Berlingske Aftenavis* citeredes således følgende passus: »Den danske skole skal i indeværende folketingsssamling gøres udelt. Den skal ændres radikalt, og ingen ved, om man derved får rådet bod på de ting, der var at forbedre, bl.a. den eksamensfri mellemskole. Almindelige mennesker vil næppe kunne begribe, at man kan skride til noget så afgørende og for skolen gennemgribende uden at have de mennesker, som skal gøre dagens gerning i skolen, med sig. De kan blot, mens de endnu – og måske ivrigere end nogen sinde – gennemdrøfter problemet delt eller udelt skole, få at vide, at det spørgsmål er tilstrækkeligt belyst».⁸⁵ Fra *Dagens Nyheder* citeredes en leder med overskriften »Hvad er det, der haster?«, og i hvilken det hed bl.a.: »Hvis den danske skole var en i sin struktur dårlig skole med hårdt behov for en hastig strukturændring, ville vi anbefale hast. Men sandheden er, at vor skole har på én gang så stærk og så smidig struktur, at man indenfor denne strukturs rammer kan gennemføre forskellige tiltrængte, også af lærerne anbefalede, reformer, f.eks. på »fri mellem«s og landsbyskolens område. Skolen kan og skal selvfølgelig føres a jour og tilpasses udviklingen i samfundet. Men der er intet i den gældende skoleordning, der hindrer det. Det ulykkelige er blot, at adskillige har forset sig på strukturen, medens det er livet, skolegerningens indhold i by og på land, det drejer sig om».⁸⁶ *Politiken* citeredes for sine betragtninger over det økonomiske aspekt, idet det bl.a. i bladet hed, at »(der) foreligger os bekendt ingen oversigt over, hvad den (ny skoleordning) vil koste endsige forslag om, hvorledes der skal skaffes dækning for udgifterne. Det er dog indlysende nødvendigt, at en sådan beregning finder sted, før man gennemfører forslaget. Der er således endnu meget tilbage, som ikke er oplyst, og før dette er sket, vil det være forhastet at vedtage en ny skoleordning. Selv om der er forhandlet om den i årevis,

84. ib. 1275 f.

85. ib. 1275.

86. ib.

er det åbenbart ikke tilstrækkeligt endnu«. ⁸⁷ Endvidere skrev *Politiken* om ministerens udtalelse om, at den overvejende del af folketinget i princippet havde accepteret den udelte skole, at »(helt) så enkelt som undervisningsministeren gør det, er det dog vist alligevel ikke. For det første gav repræsentanter for Venstre i går udtryk for en vis forundring over undervisningsministerens kategoriske udtalelse. For det andet kom der et svar fra DLF, som absolut ikke støtter ministerens udtalelser«. ⁸⁸ Under mellemoverskriften »Venstre siger fra« – erklærede *Folkeskolen* i en petitkommentar for egen regning, at *Politikens* fornemmelse af, at forholdet med tilslutningen i folketinget ikke var helt så enkelt, som ministeren vil gøre det til, ikke slog fejl. Bladet henviste til, at »(de), der hørte transmissionen af folketingets åbningsdebat, vil have noteret sig den første politiske reservation over for den Jørgen Jørgensenske forhåndsdiskontering«. ⁸⁹ Og *Folkeskolen* gengav efter *Dagens Nyheders* referat følgende replikskifte mellem Erik Eriksen og Jørgen Jørgensen:

»Erik Eriksen beklagede Jørgen Jørgensens noget kategoriske udtalelser ved lærermøderne. Han syntes ikke, ministerens tale var klog og ikke i overensstemmelse med talen om samarbejde. Erik Eriksen havde ikke tænkt sig, at arbejdet med en skolelov skulle indledes med en krigserklæring til lærerne. Han ville ikke være med hertil. Jørgen Jørgensen svarede, at han kun havde redegjort for, hvorledes tre partier sidste vinter var samlet om nogle hovedtræk for en skoleordning. Han ønskede at få en ordning, som også danske lærere kunne være enig i, og hans bestræbelser ville gå ud derpå«. ⁹⁰

»(Et) typisk »dagen derpå« svar«, kommenterede *Folkeskolen* spydigt, og polemisk – rettet mod *Information* – der havde »fundet ud af«, »at frontlinierne næppe er så klare, som de kan synes med det blotte øje« – hed det, »at *Informations* magiske øje har gennemskuet sammenhængen og karakteren, at ministeren i virkeligheden er idel imødekommenhed og lærernes resolution garneret med forhandlingsvilje«, men at man, selv med *Informations* »fremragende analytiske evner taget i betragtning« ikke havde ventet en sådan fortolkning. ⁹¹

Side om side med disse pressekommentarer og bladets egne spydighe-

87. ib.

88. ib. 1276.

89. ib.

90. ib.

91. ib.

der og petitkommentarer var der så som nævnt anbragt en slags leder II, hvor tonen i en slags forlængelse af petit-rubrikken var skærpet og som indebar et omslag fra plan I (det ikke-kompromis-uvillige) til plan II (det polemiske) og med kommissionskravet rykket frem i forgrunden.⁹²

Leder II tog direkte sit udgangspunkt i dagspressens behandling af repræsentantskabsmødet og ministerens tale. Man bedømte nok ikke hovedindtrykket forkert, hed det, »når man fastslår, at der i dagspressen er givet tydeligt udtryk for den største betænkelighed ved et skolelovsforslag, hvis rammeordning den pædagogiske sagkundskab ikke kan sige god for«. ⁹³ Og, hed det senere, »(sammenfatter) vi de betænkeligheder, dagspressen giver udtryk for [foruden den pædagogiske sagkundskabs betænkeligheder, også – iflg. bladet – dagspressens egen skepsis af såvel økonomisk som pædagogisk art] kan vi ikke se rettere, end at konklusionen peger mod nedsættelse af den alsidigt sammensatte, hurtigt arbejdende *kommission*, formanden for DLF så stærkt efterlyste i sin beretning. En *kommission*, der både er koordinerende og nøgternt analyserende over for de forhold af økonomisk, pædagogisk og psykologisk karakter, der spiller ind ved store skolereformers gennemførelse. En *kommission*, der tager tråden op fra de udvalg, der har nedfældet et grundigt, sagligt arbejde i betænkninger vedrørende eksamensskolen og den fri mellemskole i 1949 og 1952. En *kommission*, der også drager Danmarks pædagogiske Forskningsinstitut med ind . . .«

92. ib. 1274. Overskriften lød: »Den sovende kommission«.

93. ib.

5.0 Forhandlinger og forlig

5.1 Propagandaoffensiv mod købstadfløjen i DLF

I de følgende måneder rasede en propagandakrig, hvis mål var DLFs købstadfløj, og først efterhånden knyttedes atter den forhandlingstråd, der forud for repræsentantskabsmødet syntes at have været under udvikling, og som dernæst førte til forliget i april 1958.

I centrum for propagandakrigen måtte nødvendigvis i kraft af de factokompromiset i Venstres gruppe stå DLFs købstadfløj hvis kampvilje det for forligsmodstanderne, de konservative og Venstres universalpolitiske kræfter, gjaldt at styrke, og som omvendt forligsmodstandere af alle afskygninger måtte søge at svække og knække under anvendelse af landsbyfløjen og en truende sprængning af foreningen som vigtigste kampvåben.

Næsten alt i propagandakrigen kunne læses som enten opfordringer til købstadfløjen om at stå fast eller som opfordringer om at give efter, føje sig og lave kompromis.

Undervisningsministeren fremsatte skoleforslaget den 21/11 1957 i en, som man måtte vente det, passende afdæmpet form uden polemisk krigsførelse.² Dog understregede han, at den skoledebat, som havde optaget sindene »så stærkt« i de senere år, og som havde været »meget nyttig og betydningsfuld«, »alt taget i betragtning« burde vige pladsen for »andre spørgsmål« i skolediskussionen.³ »Løsningen af spørgsmålet om skolevæsenets fremtidige ordning, som nu er blevet behandlet indgående af folketingsudvalg i de sidste 2 folketingsår, bør nu komme«, hed det med en vis utålmodighed, der også i betragtning af det folketingsflertal, der stod bag ministeren, kunne lyde farlig. Dog ville det, hed det til slut, »være meget ønskeligt, om en lovgivning af denne art kunne gennemføres af et stort set enigt folketing«.⁴ Regeringsflertallet alene var åbenbart ikke nok.

1. ib.

2. Ft. 57/58, sp. 874 ff.

3. ib. sp. 881.

4. ib. sp. 880 og 881. Ministeren troede, »at det, alt taget i betragtning, ville være ønskeligt, om der forholdsvis snart kunne blive plads for andre spørgsmål [end skolestrukturen] i skolediskussionen«, (!) (sp. 881).

Under første behandlingen den 29/11 1957 kom opposition og regering for første gang under den nye regering til at stå ansigt til ansigt under mere officielle, institutionaliserede former.⁵

Bl.a. måtte kommissionskravet komme til at spille en vigtig rolle. Støtte hertil måtte være vand på DLFs købstadsfløjs mølle, og regeringspartierne og de specialpolitiske kræfter i Venstre måtte søge at mane det uhyggelige, men velkendte spøgelse i jorden.

Iflg. den socialdemokratiske ordfører Sv. Horn kunne påstanden om en sådan kommissions nytte »kun skyldes en forestilling eller et ønske om at forhale gennemførelsen af forslagene« og han »gad egentlig vide, hvad det er for mystiske ting, man forestiller sig, der skulle kunne drages frem i lyset, efter at vi i to folketingsår har arbejdet med denne sag, både hvad angår strukturen, og hvad angår en række praktiske muligheder«, og »(at) der er nogle kredse, som ønsker, at der intet skal ske, kan man vel notere«.⁶ Sv. Horn beskæftigede sig i en stor del af sin tale med lærerorganisationernes holdning og hidtidige politik, appellerede – »ligesom den højtærede minister« – til »den bredest mulige samling om lovforslagene«, og, hed det, forventede »efter den milde luft i foråret, at lærerorganisationerne på normal måde vil møde frem i det kommende udvalg og yde deres bidrag«.⁷

Også den færdigtalte sammenhæng købstadsfløjen – Det konservative Folkeparti – Venstres universalpolitiske/specialpolitiske fløj trådte frem i Sv. Horns tale, i hvilken det i forlængelse af det ovenfor anførte om lærerorganisationerne hed, at han (Sv. Horn) »også (henstillede) til Det konservative Folkeparti at overveje, om ikke det var ønskeligt at gå ind i en realitetsforhandling med os andre«.⁸ Nu var jo, hed det videre, det af Det konservative Folkeparti så ofte fremhævede centrale synspunkt, at det var en urimelighed, at man ikke skulle have lejlighed til at foretage en deling i byskolen »imødekommet«.⁹ Og hed det, »(var) her forøvrigt ikke en god lejlighed for partiet til at manifestere den omsungne enighed inden for oppositionen?«¹⁰

Den konservative ordfører under debatten var som før, fhv. undervisningsminister Fl. Hvidberg, der sluttede sit indlæg med følgende lækker-

5. ib. sp. 1040 ff.

6. Ft. 57/58, sp. 1042.

7. ib. sp. 1047.

8. ib.

9. ib.

10. ib.

bisken for købstadlærerne: »...lad fm-børnene få deres egen skole; hold fingrene væk fra eksamensskolen, den skal bare a jourføres, og lad os få en samlende kommission!«¹¹

At der var »spildt megen tid siden 1954«, kunne iflg. Hvidberg »ikke motivere, at man nu haster sagen igennem uden en ordentlig undersøgelse«. ¹² »En sådan«, hed det, »er absolut nødvendig og der lyder til os alvorlige advarsler mange steder fra om ikke nu at kaste os ud i en skoleordning, der bygger på den udelte skoles princip«. ¹³ Det drejede sig trods alt – iflg. Hvidberg – »om en sag af den største alvor på grund af de uoverskuelige og skadelige følger et fejlgreb kan få ikke blot for danske børns skolegang og uddannelse, men i virkeligheden, selv om det lyder stort at sige det, for hele dette lands fremtid«. ¹⁴

Mere direkte end Hvidberg drog hans partifælle, fhv. minister Poul Sørensen lærerorganisationerne ind i billedet som de konservative våbenfæller og søgte med en spådom, der lod ane hemmelig viden om Venstres universalpolitiske fløj og dens styrke indenfor partiet, at stimulere og styrke organisationernes modstandsvilje. ¹⁵

Debatten havde »i allerhøjeste grad« overbevist Poul Sørensen og »forankret« ham i hans synspunkt, »– Ja«, sagde han, »jeg vil ikke sige mit synspunkt, for det er i stærkere grad lærerorganisationernes synspunkt –: at der kan ikke skabes en skole for den del af børnene, der ikke kommer ind i em-skolen i løbet af to år oven på 5. år«. ¹⁶ Og Poul Sørensen var »stærkt overbevist om, at lærerorganisationerne har saglig ret i det standpunkt, de har taget«. ¹⁷

»Ministeren«, sagde Poul Sørensen, »kom før med en bemærkning om, at lærerne også skulle drages ind i forhandlingerne på en eller anden måde«. ¹⁸ I foråret havde man jo imidlertid iflg. Poul Sørensen været i samme situation, og »da gik det helt i kludder«. ¹⁹ Og Poul Sørensen sluttede med følgende for lærerorganisationerne opmuntrende »spådom« indpakket i et krav om den også af Hvidberg krævede kommission:

11. ib. sp. 1065.

12. ib.

13. ib.

14. ib. sp. 1056.

15. ib. sp. 1092 ff., sp. 1113 ff. og sp. 1120.

16. ib. sp. 1120.

17. ib.

18. ib.

19. ib.

»... lad os få en bred samling i et udvalg [dvs. kommission], som er den eneste naturlige ting i øjeblikket. Jeg gentager min spådom – mere end en spådom kan det ikke være – der går ud på, at ministeren kommer til at stå i samme situation ved udgangen af denne folketings-samling, som man stod i ved udgangen af sidste folketingsår«.20

Hændelserne på Christiansborg fulgtes med opmærksomhed i organisationerne. Minister-fremsættelsestalen kommenteredes således den 28/11 1957 i *Folkeskolen* i en leder, der bemærkelsesværdigt nok ikke gentog kravet om en kommission, dvs. ikke rummede nogen egentlig krigserklæring, og som må karakteriseres som liggende på det forsonlige, forligs-ikke-uvillige plan, som havde domineret forud for repræsentantskabs-mødet.²¹

Lederartiklen sondrede mellem den tilsigtede reform af henholdsvis landsbyskolen og byskolen, og erklærede, at det hovedsynspunkt, hvorunder det fremsatte forslag måtte vurderes var, hvad det bød landsbyskolen, og hvordan det løste den eksamensfri skoles problemer.

Det hed i lederartiklen, at ingen ville nægte, »at hjertet bag det foreliggende skolelovsforslag banker varmt for landsbyskolen«.22 Om forslaget i henseende til landsbyskolen havde *Folkeskolen* kun positivt at sige, idet det dog tilføjedes, at det hele ville kunne gennemføres indenfor 1937-lovens rammer, altså uden lovændring, og, hed det, »(det) er ingen løsning at stille den ene part tilfreds, hvis det sker på bekostning af den anden«. En sådan »slagside« havde imidlertid forslaget, og denne slagside var forslagets »fundamentale« svaghed, erklærede *Folkeskolen*.²³

Folkeskolen vendte sig blik indom mod DLF, og erklærede sin tro på sammenholdet og organisationsloyaliteten: »... selvom der blandt lærere kan være forskellige meninger om strukturspørgsmålet, tror vi ikke, der er mange landsbylærere, der vil være med til at påtvinge deres kolleger i byerne en omkalfatring af byskolen, som er uønsket og unødvendig«.24

Om den ikke-obligatoriske »milde« deling i byskolen (den kommunale valgfrihed) hed det: »Man skaber en *hovedskole*, der hverken er delt eller udelt. Det overlades det frie skøn, om man vil dele i klasser efter bega-

20. ib.

21. Fsk. 57, 1427–28.

22. ib. 1427.

23. ib.

24. ib.

velse eller differentiere. Det kan blive en broget byskolemosaik, og hvilke perspektiver åbner det ikke, når børnene skifter skole«.25

At dømme ud fra lederen var der ikke optræk til nogen ny-blokade. Med den klare accept af lovens bestemmelser om landsbyskolen og undsigelsen af lovens bestemmelser om byskolen, både i det hele taget og specielt m.h.t. den ikke-obligatoriske milde deling, syntes der snarere lagt op til et krav – der også officielt skulle fremkomme – om en isoleret gennemførelse af reformen for landsbyskolens vedkommende og status quo, evt. et kompromis, for så vidt angår købstadskolen.16

Lederskribenten var imidlertid klar over, at den isolerede reform af landsbyskolen ville få svært ved at opnå politisk dækning i Folketinget. Lederen erklærede, at ministeren selv i sin forelæggelsestale havde indrømmet det hensigtsmæssige i en klassedeling ved de store byskoler, men alligevel afviste tanken »ud fra den argumentation«, hed det, »at bevarelsen af den delte skole i byen ville betyde en konstant fare for affolkning af landsbyskolens ældste klasser«.27

Med lederen var også organisationsloyaliteten skubbet klart og eksplicit i forgrunden. Ville landsbylærerne, der fik tilbudt deres hjertes ønsker, svigte byskolen eller stille sig solidarisk med deres købstadkolleger?

Folkeskolens kommentar til folketingsdebatten den 29/11 1957 (lederartikel »Apropos skolelovsdebatten« af 12/12 1957) viste, hvad også syntes at fremgå af den lige refererede leder, at DLF ikke agtede at lade sig lokke ud i en ny blokadepolitik, som det var sket i efteråret 1956 under indflydelse af det konservative skolelovsforslag. Lederskribenten ignorerede ganske de konservative sireneter om en skolekommission.28

Påny understregedes forskellen mellem by- og landsbyskoleproblematikken. »Kun een ting«, hed det, »lader sig slå uomtvisteligt fast, at der i folketinget på trods af alle partiskel er enighed om, at landsbyskolens forhold nu må ordnes, så der bliver lige muligheder i by og på land for en videreførende uddannelse«.29

Konklusionen – der dog ikke droges eksplicit – nl. at give landsbyskolen en isoleret reform, syntes at ligge snublende nær. Og der omtaltes også et særindlæg af Venstre-manden I. Skov Jørgensen, hvortil der iflg.

25. ib. 1428.

26. Se også DLFs henvendelse af 12/2 58 til folketingets skolelovsudvalg, Fsk. 58, 227–28, især sidste afsnit.

27. Fsk. 57, 1427–28.

28. ib. 1499–1500.

29. ib. 1499.

Folkeskolen knyttede sig »særlig interesse«. ³⁰ Skov Jørgensen fandt det, iflg. lederartiklen, »urealistisk« at dynte nye ønsker oven på de uopfyldte og »mente, det ville være mere naturligt at afløse den kgl. anordning [dvs. af januar 1956 om eksamensoverbygning på landet] med en supplerende lovgivning, fordi man her er på erfaringens grund«. ³¹ Altså en løsning der klart ville kunne tilfredsstille begge parter indenfor DLF.

I lederartiklen fremdroges også et indlæg af den radikale fru Else Zeuthen, som sammen med sin partifælle fru K.Gloerfelt-Tarp var modstander af Jørgen Jørgensens skoleforslag. ³² Som kontroversielt fremdrog hun i lighed med den tidligere refererede leder i *Folkeskolen* den milde deling og udtrykte – med *Folkeskolens* ord – »ængstelse ... for det kaotiske skolebillede, der kan blive tale om i byerne, når det stilles frit at dele i klasser efter begavelse eller differentiere«. ³³

Der var tale om delvis verbal overensstemmelse med den omtalte leder, og – måtte man spørge – lå løsningen da ikke ganske nær, nl. at gøre den ikke-obligatoriske milde deling obligatorisk?

En gennemgang af referaterne af hovedstyrelsesmøderne synes at bekræfte det indtryk, de to refererede lederartikler måtte give, nl. af almindelig forligs-ikke-uenlig holdning hos DLF.

På hovedstyrelsesmødet d. 13.–15. december 1957 var der en temmelig kort diskussion om skolesituationen. ³⁴

Formanden mente ikke, man påny skulle starte en blokadepolitik, idet han erklærede, »at vi ikke måtte undslå os for at gå med til en forhandling«. ³⁵

Der var på mødet tilslutning til, at en egentlig debat ikke var nødvendig på indeværende tidspunkt. Fra landsbyside berørtes muligheden af, at man eventuelt gennemførte det af forslaget, der vedrørte landet. Fra købstads side fremsattes udtalelser, der kunne synes at støtte den opfattelse, at man fra købstads side var ved at være »modne« til et forlig. DLFs »officielle« standpunkt, hed det således, var det obligatoriske 8. skoleår. ³⁶ Der måtte her, hed det i referatet, ikke være tale om nogen spaltning, dvs. splittelse, f.eks. mellem landsbyfløj og købstadfløj, »selv om resul-

30. ib.

31. ib. 1499–1500, cf. Ft. 57/58, sp. 1090.

32. Ft. 57/58, sp. 1085 ff., spec. sp. 1089.

33. Fsk. 57, 1499, cf. Ft. 57/58, sp. 1085 ff.

34. Uds. 57, nr. 45, p. 8 f.

35. ib. p. 8.

36. Overlærer N. C. Thomsen Nielsen, ib. p. 9.

tatet måske blev, at forslaget ikke blev vedtaget i første omgang«.37 Og købstadfløjens formand, overlærer N. C. Thomsen Nielsen, der jo i tidligere hovedstyrelsesmøder var gået ind for kompromis mod diverse indrømmelser, understregede, at man (DLF) ikke måtte »fire« m.h.t. – lavere klassekvotient!38

Den korte diskussion endte med nedsættelse af et udvalg, der i mere udførlig form skulle udarbejde en redegørelse for DLFs holdning, og som i februar 1958 fremførtes for folketingsudvalget.39

Det var i øvrigt karakteristisk, at det var formanden, overlærer Stinus Nielsen, der fastslog, at »det næppe var nødvendigt i øjeblikket at føre en lang debat«, omend det var »en selvfølge, at de medlemmer, der ønskede at fremføre synspunkter fik lejlighed dertil«.40 Stinus Nielsen havde stedse repræsenteret den kompromissøgende del af hovedstyrelsen, og kunne ikke være interesseret i en debat, der ville kunne lægge hindringer i vejen for en fredelig afslutning. Der var også den saglige motive-ring for hans holdning, at udvalget først ville begynde forhandlingerne den 17. januar 1958, men begivenhederne omkring repræsentantskabs-mødet, viste at stemningen hurtigt kunne opskræmmes, og at forligsmu-lighederne måtte værnes med nænsom hånd.41

Stinus Nielsens nytårsudtalelse (*Folkeskolen* 2/1 1958) var udtryk for den kompromissøgende holdning.42 Og tilsyneladende lagdes der her op til et kompromis, ikke i form af en isoleret gennemførelse af en landsby-skole-reform, men i form af et kompromis (med sekundære indrømmel-ser). »Nu ligger der igen et forslag på folketingets bord, som også for-eningen [dvs. DLF] skal tage stilling til«. Forslaget, hed det, »indeholder ikke noget væsentligt nyt, og det er at håbe, at forslaget vil gennemgå væsentlige ændringer for købstadskolens vedkommende. Foreningen vil snarest fremføre sine bemærkninger til forslaget over for det nedsatte folketingsudvalg. Men skolens krise i dag løses ikke alene ved en ændret struktur. Der må stilles materiale og lokaler til rådighed, ligesom klasse-kvotienten må bringes i overensstemmelse med de krav, tiden stiller til arbejdet i klassen. Skolen lider og har lidt under lokalemangel, men skal

37. ib. (samme indlæg).

38. ib. (samme indlæg).

39. ib.

40. ib. p. 8.

41. ib.

42. Fsk. 58, 3–4.

folkeskolen opbygges efter lovforslagets principper, vil lokalespørgsmålet blive af ganske andre dimensioner«. ⁴³

Den forsonlige, kompromissøgende politik videreførtes i mere direkte form under DLFs fremmøde den 12/2 1958 i folketingsudvalget, hvor den tidligere omtalte udtalelse indledningsvis oplæstes af formanden. ⁴⁴

Den måtte i sig selv siges at stå strunket på DLFs hidtidige principielle standpunkt, således som det var fastlagt forud for valget under drøftelserne i fællesudvalget og godtaget af DLFs repræsentantskab i oktober 1957, dvs. en resigneret erkendelse af, at det obligatoriske 8. skoleår ikke var en politisk mulighed i øjeblikket, og, som det hed i Stinus Nielsens tale, »(hvis) en ny skolelov skal gennemføres, bør det 8. skoleår . . . placeres således, at det – den dag det gøres obligatorisk – kan indgå i skolebilledet som et naturligt led i barneskolen, omfattende alle børn, også de, der stiler mod realafdelingen«. ⁴⁵ Altså den før omtalte midterlinieagtige placering af det 8. skoleår som sidste led i den egentlige folkeskole eller hovedskolen, også når den var delt. ⁴⁶

Om ministerens forslag, hed det, at det gav »mulighed« for efter det 5. skoleår at dele børnene i klasser, dog uden at undervisningen i de efterfølgende klasser var tilrettelagt med henblik på den såkaldt milde deling delingskriterier, dvs. standpunkt, evner og interesser, idet tværtimod alle elever skulle undervises i samme fagkreds for at bevare muligheden for overgang til realafdelingen. En mulighed, der, hed det, »dog for flertallets vedkommende kun er af teoretisk interesse«. ⁴⁷

Bemærkningerne måtte tydeligt indicere, at forligsmulighederne – hvis de da overhovedet forelå – lå i retning af DLFs før-valgs-standpunkt, dvs. med en obligatorisk mild deling i byerne og placering af det 8. skoleår som sidste led som ovenfor anført. Og formanden sluttede principfast sit indlæg med at erklære, »at det er DLFs ønske, at lovforslagets bestemmelse vedr. landsbyskolen, hvorom alle parter er enige, gennemføres nu, medens byskolen bevares som en delt skole og reformeres indenfor de bestående rammer eller efter de retningslinier, jeg ovenfor har gengivet«, altså en erklæring helt på linie med repræsentantskabets resolution fra oktober 1957. ⁴⁸

43. ib. p. 3.

44. Fsk. 58, 227–28, cf. Uds. 58, nr. 8.

45. Fsk. 58, 228.

46. Cf. Ft. 56/57, B, sp. 469 f. cf. p. 154.

47. Fsk. 58, 228.

48. ib.

DLF-delegationens fremmøde for folketingsudvalget fandt sted samtidig med hovedstyrelsesmødet 12.–13 februar 1958, og den interne diskussion røbede, at forligstanken trods den strunke henvendelse havde tag i sindene, også på købstadsfløjens side. Før delegationen tog afsted drøftede man udkastet til den skriftlige henvendelse og foretog enkelte rettelser, og da delegationen kom tilbage, drøftede man forløbet af fremmødet, der havde strakt sig over et godt stykke tid, og hvorunder der efter formandens tale havde udsundet sig en længere og friere diskussion.⁴⁹

På landsbyside kom forligsviljen til udtryk gennem bl.a. et forslag fra M. Kirk, der var landsbygruppens formand, gående ud på, at ordet obligatorisk skulle udgå i forbindelse med en omtale af landsbyskolens problemer, hvor det i udkastet hed, at »det (må) fastslås, at også for landsbyskolens vedkommende er et obligatorisk 8. skoleår påkrævet. . .«⁵⁰ Forslaget vedtoges og ordet udgik, og tilsyneladende har landsbyrepræsentanterne i delegationen til udvalget under den frie drøftelse åbent tilkendegivet deres synspunkter også over for de politiske repræsentanter. Medens nemlig købstadsgruppens formand, overlærer N. C. Thomsen Nielsen kunne takke formanden for »den værdige og smukke måde, på hvilken (han) havde behandlet sagen for udvalget, idet denne (formanden) helt havde forstået at gøre rede for hovedstyrelsens og DLFs standpunkt«,⁵¹ måtte han (Thomsen Nielsen) imidlertid beklage, »at det ikke var lykkedes Kirk og Carl Madsen at være helt så heldige.«⁵²

Bemærkningen illustrerede den spænding mellem de to grupper, som jo længe har været til stede, men som i de sidste afgørende uger blev mere og mere mærkbar. Hverken landsbyfløj eller købstadfløj kunne vide, hvad forligspolitikere, Venstre og regeringspartierne, eller blot flertalsregeringen ville kunne finde på, måske hen over hovedet på DLF, måske i alliance med en landsbyfraktion i eller udenfor DLF. Også det 5-årige gymnasium og GLs stillingtagen måtte være usikkerhedsmomenter, der nok kunne give anledning til ængstelse. Hverken ministeren eller f.eks. Poul Hartling undlod at gøre, hvad de kunne, for at forøge usikkerheden.⁵³

49. Uds. 58, nr. 9, p. 6.

50. ib. cf. Fsk. 58, 228.

51. Uds. 58, nr. 9, p. 6.

52. ib.

53. Under en drøftelse i GLs forretningsudvalg (den 30/1 58) udtalte formanden, rektor Karl Olsen, ængstelse for »at det kunne sive ud, at vi arbejdede med planer for 5-årigt gymnasium«, SM, 58 nr. 3, p. 8.

At forligstanken imidlertid også var ved at bemægtige sig købstad-fløjen indiceredes af referatets sidste del, efter hvilket at dømme man nu tilsyneladende var i færd med at overveje, hvilke sekundære krav, man ville kunne få opfyldt i givet fald.⁵⁴

Officielt var der fra DLFs side allerede blevet peget på klassekvotienter, lokaleforhold og i det hele taget bevillinger til den eksamensfri afdeling, alt hvad man kunne kalde de officielle sekundære krav. Her på mødet var der tale om en anden type krav, som der skulle tales mindre højt om, og som kunne opfyldes på bekostning af gymnasiet eller GL.⁵⁵

Lidt kryptisk hed det i referatet, at formanden fik tilslutning til udtalelser om, »at der burde være en eksamensafdeling, også burde være en grundskole«. Altså et krav m.a.o. om, at eksamensafdelingen i folkeskolen skulle forbeholdes folkeskolen selv, at gymnasiet ikke skulle have del i denne undervisning, som det hidtil havde været tilfældet.⁵⁶

I samme sammenhæng hedder det i referatet: »Der blev ligeledes givet tilslutning til udtalelsen om, at *alle* mellem- og realklasser skulle have samme inspektion«. ⁵⁷ Åbenbart at forstå således, at hvis det første krav ikke kunne realiseres eller ikke kunne realiseres fuldt ud, da skulle i hvert fald inspektionen være den samme. I opfyldelsen af dette krav, som kom til at spille en stor rolle i den sidste fase af skolekampen, lå der det perspektiv, at med tiden hele eksamensafdelingen kunne komme i folkeskolens hænder og gymnasiet tilsvarende blive trængt helt bort fra dette område, den såkaldte fælles arbejdsmark.

5.2 Kontakt mellem ministeren og formanden for DLF

Den direkte kontakt mellem ministeren og først formanden for DLF og senere denne organisations skoleudvalg, og som førte til forliget i april, synes at være kommet i stand på ministerens initiativ.

Herom har Jørgen Jørgensen fortalt følgende:

»Ved den møderække, som jeg tog ud på, efter at jeg blev undervisningsminister, bl.a. til Silkeborg, Vejle og Horsens kunne jeg mærke, at uroen blandt lærerne var stor, og at DLF ikke kunne blive ved med at holde stillingen som modstander af skolelovsforslaget, og

54. Uds. 58, 9, p. 6.

55. Cf. Fsk. 58, 227–28.

56. Uds. 58, nr. 9, p. 6.

57. ib.

på et tidspunkt bad jeg Stinus Nielsen komme ind i ministeriet og sagde til ham, at nu måtte vi hellere se at finde en løsning«. ⁵⁸

Jørgen Jørgensens fremstilling synes med hensyn til de kronologiske forhold korrekt; vurderingen af DLFs modstandskraft, som både ministeren selv og Poul Hartling gjorde, hvad de kunne for at nedbryde, bekræftedes af begivenhedernes gang, og der synes ingen grund til at betvivle, at ministeren var den formelle initiativtager, selv om det var givet, at ministeren ville finde Stinus Nielsen beredt. At »lærerne« var landsbylærerne er naturligvis hævet over enhver tvivl. ⁵⁹

Om det nøjagtige tidspunkt for forhandlingernes påbegyndelse oplyste Jørgen Jørgensen intet. Ej heller i referaterne af DLFs hovedstyrelsesmøder oplyses noget herom. Blot hedder det i referatet af hovedstyrelsesmødet den 28.–30. marts 1958, at formanden gav oplysning »om de forhandlinger, som skolelovsudvalget [dvs. DLFs eget skolelovsudvalg] havde haft med ministeren«, der altså øjensynligt forudsattes bekendt. ⁶⁰

Det sandsynligste tidspunkt er imidlertid omkring den 1. marts 1958.

Den 6. marts bragte *Folkeskolen* således en polemisk kommentar til de møder, ministeren i det ovenfor anførte citat fra erindringerne omtaler. ⁶¹ Artiklen bar overskriften »Når sagligheden kommer til kort«, og det erklæredes med henvisning til møderne bl.a. i Vejle og Silkeborg, at »(et) fælles grundtryk i referaterne fra disse er en vis optimisme hos ministeren angående muligheden for lovforslagets snarlige gennemførelse og nogle beregnende ord om uenigheden i lærerorganisationerne«. ⁶²

58. Citeret efter det foreløbige manuskript til Jørgen Jørgensens (1970) offentliggjorte »Erindringer«. I den trykte udgave (p. 162) er hændelsesforløbet elaboreret.

59. Et Casino-møde i Slagelse 12/4 1958 blev udtryk for splittelsen blandt folkeskolelærerne. Se *Folkeskolens* polemik mod *Information* og *Social-Demokraten*s referat af mødet, hvori det bl.a. hed: »... som sidste led i udviklingen er den oprørsflamme, som ulmede, nu slået ud i lys lue«, Fsk. 58, 480–81, 514–15. Stinus Nielsen betegnede internt mødet, hvor både Jørgen Jørgensen og Poul Hartling havde talt, som »et illoyalt foretagende«, og hovedstyrelsen vedtog en resolution, der bl.a. erklærede, at »(når) indbyderne til mødet udtaler, at de ikke tilsigter en splittelse inden for DLF, må hovedstyrelsen fremhæve, at mødet med hele sit oplæg kun kan tjene til at forvirre begreberne og splitte sammenholdet på et tidspunkt, hvor en samling af kræfterne om det bedste resultat for skolen som helhed er af største betydning«, Uds. 58, nr. 17, p. 3 f.

60. Uds. 58, nr. 15, p. 9.

61. Fsk. 58, 293.

62. ib.

Optimismen skulle man ikke anfægte, hed det videre i *Folkeskolen*, men »vi finder det billigt og under en ministers værdighed at forsøge at vende argumentationen fra det saglige ved at spille på den spænding, der kan rejses omkring et skolelovsforslag, der er sådan indrettet, at det giver landsbyskolen alt, hvad hjertet kan begære på bekostning af byskolen. »Ikke alle lærere står bag DLF«, gentager ministeren fra landets talerstole«. ⁶³

Artiklen gav indtryk af den taktik, der fra forligsvenlig side blev taget i anvendelse for at mørne DLFs modstandskraft, et modstykke til de forligsfjendtlige kræfters tale om kommission, økonomiske betænkeligheder mv.

I det afsluttende afsnit, godt gemt af vejen, så godt endda, at forliget i april kom som et kæmpechok for forligsmodstanderne både blandt politikerne og i de andre lærerorganisationer, afsløredes *en passant*, at der var forhandlinger i gang. Det hed nemlig til slut: »Kort sagt: Vi finder denne ministerens specielle islæt i skoledebatten ufin, i særdeleshed da der netop er indledt forhandlinger med DLF, og organisationen har givet udtryk for ønsket om at støtte det positive i ministerens skolelovsforslag«. ⁶⁴

Den polemiske tone, der prægede hele artiklen og de vagt formulerede mål for forhandlingerne, måtte også være velegnede til at tilsløre den sande karakter af disse, der altså »lige«, dvs. formodentlig omkring den 1/2 1958, måske snarest lidt før, var påbegyndt. Hemmeligholdelsen af forhandlingerne, specielt deres egentlige karakter, var formentlig af vital betydning. Som begivenhederne viste, var købstadfløjen til det sidste i syv sind, og den katastrofeudrykning GL præsterede, da forliget var en kendsgerning, ville kunne have ødelagt spillet, var den kommet forinden. ⁶⁵

Første gang DLFs hovedstyrelse drøftede forhandlingerne var som sagt på mødet den 28.–30. marts 1958, da formanden gav nogle oplysninger og bl.a. nævnedes, at statskonsulenten for folkeskolen og seminarierne, K. Helveg Petersen og departementchef Alb. Michelsen havde været til stede. ⁶⁶

Formanden oplyste endvidere, at ministeren »kunne gå med til den »milde« deling med en deling efter prøver i årets løb«, men dog ønskede, »at der blev mulighed for, at der, hvis en kreds af forældre, lærere og

63. ib.

64. Fsk. 58, 293.

65. Se 7.0.

66. Uds. 58, nr. 15, p. 9.

andre ønskede det, kunne iværksætte en udelt skoleundervisning ud fra de samme betingelser som ved forsøgsundervisningen«. ⁶⁷

Der var således tydeligt tale om, at ministeren havde tilbudt at gøre den ikke-obligatoriske milde deling obligatorisk igen, således som han selv havde lanceret ideen før valget i fællesudvalget. Denne indrømmelse måtte ligge snublende nær, og syntes altså nu at være kommet, men dog ledsaget af en ret beset ganske farlig undtagelse, jvf. ovenfor, endda således, at den udelte skole i byen, der skulle stå som en mulighed for forsøgsbasis, ikke måtte kaldes forsøgsundervisning, oplyste formanden. ⁶⁸

De prøver »i årets løb«, der var tale om, var et punkt, der illustrerede spændingen mellem de to opfattelser, der stod overfor hinanden. Lærernes principielle krav om en akademisk eliteskole med optagelsesprøve overfor ministerens principielle ønske om en udelt skole var blevet til et spørgsmål om mere eller mindre »mild« deling. Den forkætrede optagelsesprøve var uden politiske muligheder, men den næste skanse – der altså syntes accepteret af ministeren – var prøver »i årets løb«, der vel som det hed i forbindelse med midterlinieforslaget skulle indgå i »skolens hverdag«. ⁶⁹

Formanden måtte erkende, at ministerens forslag ikke var klart udformet, bl.a. ikke skriftligt udformet, men, oplyste han også, der skulle være nyt møde efter påske.

Den følgende diskussion i hovedstyrelsen formede sig, som referenten korrekt bemærkede, som en gentagelse af tidligere fremsatte synspunkter, men den har alligevel interesse som et vidnesbyrd om den fortsatte usikkerhed, der selv nu herskede m.h.t. forlig eller ej. ⁷⁰

Mest direkte imod et forlig var købstadfløjens formand, overlærer N. C. Thomsen Nielsen, der dog ellers tidligt havde ventileret forligssynspunkter og mulige kompensationskrav. Nu erklærede han, måske med taktisk bagtanke, at ministerens plan ikke kunne forenes med DLFs resolution fra repræsentantskabsmødet i oktober 1957, og at man (dvs. DLF) derfor ikke kunne gå med. ⁷¹

Formanden var nu som så ofte før og senere den der tydeligvis diskret

67. ib.

68. ib.

69. Cf. Ft. 55/56, A, sp. 154 (om de skr. prøver i dansk og regning i løbet af 5. skoleår, der bl.a. skulle bestemme børnenes fordeling i midterlinieforslagets forskellige afdelinger).

70. Uds. 58, nr. 15, p. 10.

71. ib.

søgte at trække i retning af forlig, og holde diskussionen så nær jorden som muligt.

Medens overlærer Skotte Bych, der var formand for KK, iflg. referatet »skitserede« en politisk set ganske urealistisk 5+3-ordning, fik formanden hedder det, »tilslutning fra flere« til at man overfor ministeren fastholdt, at den udelte skole, som ministeren jo tilsyneladende ville bevare som en mulighed i byen, skulle ind under forsøgsordningen, hvad ministeren iflg. formanden ikke havde tænkt sig, og altså m.a.o. indtage en isoleret, ekstraordinær position i skolebilledet. Formanden fik også tilslutning til sit ønske om, at »undervisningen i mellemsskolen« (altså også gymnasiet mellemsskoleundervisning) kom ind under samme tilsyn (dvs. folkeskolens tilsyn) – et altid populært tema.⁷²

Debatten om det pågældende punkt på dagsordenen afsluttedes med en vedtagelse af, at man, dvs. forhandlerne, den dag, da man påny skulle mødes med ministeren ville holde et internt forberedende møde først, og formanden skulle da forinden søge at skaffe nærmere klarhed over ministerens hensigter. På dette møde, hed det, »skulle man [dvs. ikke hele hovedstyrelsen, men alene skolelovsudvalgets medlemmer] tage endelig stilling til, hvorledes man bedst kunne gøre hovedstyrelsens opfattelse gældende«. ⁷³

Resultatet af mødet måtte ses som en sejr for forligssynspunkterne. Forhandlingsudvalget havde fået en slags – så vidt det kan ses – stiltiende fuldmagt til at forhandle. Den endelige diskussion og beslutning var flyttet fra det store forum, som den samlede hovedstyrelse var, til det mindre og formodentlig mere forligsindstillede eller forligsbevidste forhandlingsudvalg, hvor foruden formanden også N. C. Thomsen Nielsen og to landsbyrepræsentanter (Carl Madsen og M. Kirk) havde sæde. Men den stiltiende fuldmagt nødvendiggjorde dog, at det forhandlingsresultat man måtte frem til efter påske, skulle kunne godtages af den samlede hovedstyrelse, hvad der – som tiden skulle vise – kunne blive svært nok.⁷⁴

Om forløbet af de forhandlinger, der dernæst fulgte, foreligger ikke mange oplysninger.

På DLFs hovedbestyrelsesmøde den 13.–14. april 1958 redegjorde

72. ib.

73. ib.

74. På hovedstyrelsesmødet den 13.–14. april 58 fik forhandlingsudvalget eksplicit godkendt det fremlagte forhandlingsoplæg og desuden bemyndigelse til at tage »bestemmelse« i sagen, Uds. 58, nr. 17, p. 5.

formanden for, som det hed, »de førte forhandlinger, specielt samtalerne med ministeren, der nu fortroligt havde meddelt, at han gerne ville gå med til visse ændringer i det fremsatte forslag, hvis DLF så kunne tiltræde det.«⁷⁵

De forhandlinger og samtaler, der hentydes til, må have fundet sted mellem sidste hovedstyrelsesmøde den 29.–30. marts 1958 og det aktuelle møde den 13.–14. april, altså »efter påske« (dvs. påskeferien), som det da hed. Man tør vel yderligere formode, at udtrykket samtaler hentyder til tosidede samtaler mellem ministeren og formanden, og møderne til ét, måske 2 eller flere, halvofficielle møder mellem ministeren og evt. ministerielle embedsmænd og DLFs skoleudvalg.

Ministeren selv gav et par oplysninger om forløbet af forhandlingerne på det konfirmerende møde den 15/4, der senere skal omtales, hvor han bl.a. sagde, »at han jo havde haft forskellige drøftelser, bl.a. med formanden for DLF, idet han havde ønsket at få klarhed over, om der ville være mulighed for i forbindelse med udarbejdelsen af de endelige ændringer af skolelovsforslaget at få enkelte ændringer med, som kunne betyde, at man fra DLFs side kunne se med mere forståelse på den påtænkte skolereform, end man hidtil havde givet udtryk for.«⁷⁶

De »enkelte ændringer« som ministeren omtalte var tydeligvis, de compensationer, som ministeren var rede til at betale DLFs accept med, og de var i skriftlig form den 11/4 1958 tilsendt DLF, og dannede grundlag for drøftelsen i hovedstyrelsen den 13.–14. april.⁷⁷

Den afgørende ændring var en nyformulering af et afsnit af § 14, stk. 2.

I den oprindelige formulering lød stykket:

»Ved skoler med mere end 1 klasse pr. årgang kan børnene fra begyndelsen af 6. skoleår fordeles i klasserne på grundlag af deres standpunkt, evner og interesse«.

I den af ministeren tilbudte formulering lød stykket:

»Ved skoler med to eller flere klasser pr. årgang i 1.–7. skoleår fordeles børnene fra begyndelsen af 6. skoleår i klasser på grundlag af deres standpunkt, evner og interesser«.⁷⁸

Den oprindelige ikke-obligatoriske milde deling (»... kan børnene ...

75. ib. p. 4.

76. Off. ref. p. 3. Helveg Petersen-arkiv.

77. ib. p. 1, cf. Uds. 58, nr. 17, p. 4 f.

78. Off. ref. p. 1 f.

fordeles . . . ») var m.a.o. blevet til en obligatorisk mild deling (» . . . fordeles børnene . . . »).

Ministeren (forligspolitikerne) havde imidlertid forbeholdt sig en fortsat mulighed for at undlade deling, idet der i samme paragraf var følgende modifikation m.h.t. det delte princip:

»Undervisningsministeren kan endvidere efter indstilling fra de stedlige skolemyndigheder give tilladelse til, at børnene ved skoler, hvor den omhandlede deling ikke hidtil har fundet sted, fortsætter i 6. og 7. skoleår uden denne deling«. ⁷⁹

Just denne tilføjelse kan næppe have været kontroversiel, idet den blot sigtede til at undgå at påtvinge f.eks. større landsbyskoler en deling, de hidtil havde levet vel foruden. Mere afgørende var derfor fortsættelsen, der lød:

»Efter nærmere af undervisningsministeren fastsatte regler undlades delingen, hvis indehaverne af forældremyndigheden over et flertal af børnene i en 5. hovedskoleklasse ønsker, at klassen videreføres i 6. og 7. skoleår uden deling, men med differentieret undervisning i 7. skoleår (eller: at klassen videreføres som en udelt klasse med differentieret undervisning i 7. skoleår), og såfremt en sådan ordning i det enkelte tilfælde er praktisk gennemførlig«. ⁸⁰

Nok havde således ministeren »ofret« den ikke-obligatoriske deling på forligets alter, men med denne tilføjelse sikret en mulighed med vidt-rækkende og betydningsfulde perspektiver for ad administrativ vej at virke for den udelte byskole, i det omfang forældrene ville kunne overtales eller ville forholde sig passive. ⁸¹

En indrømmelse til købstadlærernes eksamens-orienterede tankegang lå i tilføjelsen til lovforslagets § 17, der lød således:

»Ved oprykning fra 1. til 2. og fra 2. til 3. realklasse samt fra 2.

79. ib. p. 2.

80. ib.

81. I anledning af Jørgen Jørgensens 80 års dag bragte *Folkeskolen*, Fsk. 1968, pp. 1094 ff. et interview med ham. J.J. erklærede bl.a. at »tanken«, dvs. om den udelte skoles princip, havde sejret »så langt, at man overvejer en generel indførelse«. Og på spørgsmålet »Var De klar over, at det ville gå sådan?« svarede J.J.: »Jeg var overbevist om, at det var rigtigt, men ikke at det ville gå så hurtigt. Delingen efter 5. klasse var uheldig, den skete på et alt for usikkert grundlag – og den var rent ud ødelæggende for landsbyskolen«. (p. 1095).

realklasse til 1. gymnasieklasse afholdes der oprykningsprøver. Oprykningsprøven ved udgangen af 2. realklasse skal omfatte skriftlig prøve i dansk, regning og matematik. De nærmere bestemmelser fastsættes i øvrigt af ministeren«. ⁸²

Der kunne hermed synes åbnet adgang til en slags inofficiel mellem-skoleeksamen, nemlig ved udgangen af 2. realklasse, svarende aldersmæssigt og årgangsmæssigt til den gamle 4. eksamensmellem-skoleklasse. En eksamen, der, hvis den blev indarbejdet, ville kunne styrke den delte skoles princip i det hele taget. ⁸³

Den sidstnævnte tilføjelse nødvendiggjorde en ændring også i lovforslaget om gymnasieskolen, hvor § 14, hvor det hed, at »(optagelse) i 1. gymnasieklasse er betinget af, at vedkommende elev har fulgt undervisningen i 2. realklasse og er i besiddelse af en sådan modenhed . . .«, ændredes til: »Optagelse i 1. gymnasieklasse er betinget af, at vedkommende elev med tilfredsstillende resultat har bestået oprykningsprøve fra 2. realklasse og er i besiddelse af en sådan modenhed . . .«. ⁸⁴

Denne ændring var naturligvis en ændring på gymnasielovgivningens område, og kunne danne et formelt grundlag for beskyldninger mod DLF for at have ladet sig betale på bekostning af de andre organisationer, men ret beset var en sådan beskyldning på dette grundlag urimelig, som den ændrede formulering, der nærmest måtte siges at være af teknisk art, viser. At der så af andre grunde alligevel var et vist grundlag for påstandene, er en anden historie, men herom senere.

5.3 Overvejelser i DLFs hovedstyrelse

På hovedstyrelsesmødet den 13.–14. april 1958, hvor der forelå en indbydelse fra ministeren til mødet den 15. april, drøftede man tilbuddene. Var prisen tilfredsstillende? Ville DLF acceptere eller stå fast i deres modstand? Dette var spørgsmålene. ⁸⁵

Debatten foreligger ikke fyldigere refereret, men der er næppe grund til at betvivle referentens opsummering, der gik ud på, »at mange i hovedstyrelsen var betænkelige, fordi der herskede en vis usikkerhed med hensyn til rækkevidden og forståelsen af ændringerne, men man var dog

82. Off. ref. p. 2.

83. Se Fsk. 58, 545.

84. Off. ref. p. 2.

85. Uds. 58, nr. 17, p. 4 f.

klar over, at man ikke burde undlade at tage den forhandling, som ministeren havde indbudt til, hvis der var grundlag for videre forhandling«. ⁸⁶

Dette sidste har man åbenbart skønnet, at der trods alt var. Fremmødet den næste dag i undervisningsministeriet viser det. De tilbødte ændringsforslag afgav sagt på en anden måde et i og for sig tilfredsstillende grundlag, men hvilke sekundære kompensationer kunne man yderligere få?

Usikkerheden var iflg. referenten især fremherskende m.h.t. følgende 5 punkter:

1. den milde deling
2. ministerens bemyndigelser
3. den eksamensfri afdeling (som »fik for lidt«)
4. forældrenes bemyndigelse
5. klassekvotienten (der ønskedes nedsat) ⁸⁷

Debatten endte med, at DLFs skoleudvalg bemyndiges til at forhandle den næste dag på følgende nærmere af formanden formulerede grundlag, der opsummeredes i 7 punkter, således at udvalget skulle være bemyndiget til også på stedet at træffe beslutning i sagen. ⁸⁸

De 7 punkter var:

1. at man i tilfælde af accept omgående skulle redigere en klar tilkendegivelse af DLFs stilling.
2. at man ikke – som foreslået fra et medlem af købstadfløjen – på nuværende tidspunkt skulle kræve gymnasiets mellemskole
3. at der skulle være en eksamensafdeling ved alle fuldt udbyggede skoler
4. at den delte skoles 2 afdelinger skulle have forskelligt indhold og mål
5. at man tilkendegav betænkelighed m.h.t. de stedlige myndigheders indflydelse på delingen
6. at man tilkendegav betænkelighed m.h.t. forældrenes indflydelse m.h.t.
5. klassernes videreførelse (som delte eller udelte), spec. ønskede klarhed m.h.t. de børn, hvis forældre ønskede deling.
7. at klassekvotienten blev nedsat. ⁸⁹

I al deres upræcished var de 7 punkter ganske klart udtrykt for købstadfløjens tællen-på-knapper og skal-skal-ikke-holdning. De var – må-

86. ib. p. 5.

87. ib. p. 5.

88. ib.

89. ib.

ske med undtagelse af det sidste punkt – formuleret således, at de reelt ikke bandt forhandlerne, hvad der vel dybest set kan siges at være et resultat af, at man i virkeligheden ikke turde sætte ministeren pistolen for brystet og sige, det og det vil vi have og ellers intet forlig. De kræfter – først og fremmest frygten for en sprængning af foreningen og lovgivning hen over hovedet på købstadfløjen – der havde trukket hesten til vadestedet, var fortsat virksomme.⁹⁰

90. Indgik også den samme dag som skolelovene vedtagne *lønningslov* i billedet?

Af en sturkturændring, der gav folkeskolelærerne ændret (større) undervisningskompetance ville kunne føre til lønkrav i fremtiden og evt. ændrede (forbedrede) lønvilkår erkendte han imidlertid og ville ikke bestride, at en sådan – futurisk-hypotetisk – sammenhæng kunne bestå. Det måtte være noget sådant – syntes han at mene – Hellner og Karl Olsen havde haft i tankerne.

På GLs generalforsamling den 20/10 1958 hævdede den tidligere formand, rektor W. F. Hellner i et indlæg, »at der var den nøjeste sammenhæng mellem lønningslov og skolelov«. (Gsk. 58, 745 og Ft. årbog 57/58, pp. 158 ff. og 443 ff.). I et svar til Hellner erklærede formanden, rektor Karl Olsen, at »(det) ... utvivlsomt (var) rigtigt, at skolelov og lønningslov hører sammen for DL[F]«. (Gsk. 58, 747). Spørgsmålet er så, om der *var* en sammenhæng og i bekræftende fald hvilken.

Givet er det, at der var en tydelig *parallelitet* i behandlingen af de to lovforslag i deres seneste fase. Ikke blot som foran anført, men også derved, at lønningsloven delte DLF ligesom skolelovene og ligeså dybt. Købstadfløjen var villig til at acceptere lønningeloven, medens landsbyfløjen var skarp modstander af den, da den stillede landsbylærerne relativt ringere end købstadlærerne i lønmæssig henseende. I hovedstyrelsens diskussioner optog de næsten lige stor plads i de sidste par måneder af skolelovskampens tid.

På GLs generalforsamling angav Hellner intet nærmere om sammenhængen, men nævnede blot, at DLFs formand »sad i en nøglestilling begge steder«. Karl Olsens svar indicerer ingen egentlig viden, men snarere, at Karl Olsen fandt Hellners oplysninger plausible. Det må i denne forbindelse erindres, at GLs generalforsamling var præget af bitterheden over DLFs »forræderi«. En eventuel »upassende« sammenblanding af skolelov og lønningslov ville være endnu et bevis for gymnasielærerne på den urimelige behandling, de følte at have fået.

I intet andet samtidigt materiale har jeg fundet spor, der peger i retning af en sammenhæng. Dette kunne på den ene side tages som udtryk for, at der ingen sådan sammenhæng har været. Heroverfor står imidlertid det moment, at en sammenhæng (vel nærmest sådan, at »politikkerne« stillede betingelser på det ene område op som forudsætning for indrømmelser på det andet) ville blive søgt skjult. Det ville være »upassende« at gøre f.eks. accept af skoleloven til vilkår for en lønningslov eller bestanddele af en sådan. Hertil kan så anføres, at hvis en sammenkædning skulle have effekt, da måtte den også kendes i hvert

5.4 Mødet i undervisningsministeriet den 15/4 1958

I mødet i undervisningsministeriet den 15/4 1958 deltog som nævnt de politiske partiers ordførere i folketingets skolelovsudvalg og fra DLF 7 repræsentanter, nl. formanden og 2 landsbyrepræsentanter (førstelærer M. Kirk og førstelærer Carl Madsen) og 4 købstadrepræsentanter

fald i hovedstyrelsen som helhed. Måtte man da ikke formode, at et eller andet spor ville være efterladt, blot en antydning i et mødereferat ell. lign.?

Da jeg den 11/12 1967 havde en samtale med rektor Hellner, ledte jeg også samtalen ind på dette emne, men Hellner stillede sig uforstående over for mit spørgsmål om en mulig sammenhæng.

Den 31/8 1971 forelagde jeg Stinus Nielsen et spørgsmål om en mulig sammenhæng og refererede Hellners og Karl Olsens replikskifte, men Stinus Nielsen bestred meget emphatisk, at der skulle være nogensomhelst form for sammenhæng. At en strukturændring, der gav folkeskolelærerne ændret (større eller mindre) undervisningskompetence ville kunne føre til en anden lønmæssig placering (bedre eller ringere) i fremtiden erkendte han imidlertid og ville ikke bestride, at en sådan – futurisk-hypotetisk – sammenhæng kunne bestå. Det måtte være noget sådant – syntes han at mene – Hellner og Karl Olsen havde haft i tankerne.

Jeg er tilbøjelig til at tro, at der ikke i hvert fald i direkte forstand har været nogen sammenhæng. En egentlig trussel i form af betingelser af den førnævnte art ville være politisk farlig og ville nemt kunne virke mod sin hensigt. Frem måtte den jo imidlertid, hvis den skulle være virkningsfuld. Det synes også tvivlsomt, om den ville være blevet troet. Det var jo ikke blot lærerne, men mange andre tjenestemandsgupper, der berørtes af lønningsloven. Den ville derfor næppe kunne standses eller forsinkes i længere tid, selv om lærerne på et andet område skulle gøre sig utiltbens.

Da det var købstadslærerne, der fik fordelen det ene sted (lønnen) og tabte det andet (strukturen) ville opkomsten af en slags Rostock-myte imidlertid være psykisk forståelig. Begge love hang i en tråd til det sidste. Til belysning hidsætter jeg et mødereferat fra et lærerkredsmøde i oktober 1958: »på en direkte forespørgsel til [hovedstyrelsesmedlem] lærer [Hans] Poulsen [Lyndby] om, hvorfor han havde stemt for forliget, svarede han, at to repræsentanter, hvoraf han var den ene, havde protesteret, men at han dog var gået med til at give accept, da det underhånden fra folketinget var betydet, at lærerne var nødt til at gå med, hvis de ville have en ny lønningslov«. (*Roskilde Dagblad*, 10/10 1958).

I en videre, ikke-direkte forstand tror jeg på en sammenhæng, nemlig for det første således at begge de to store sager var ved at køre hovedstyrelsen træt, skabe længsel efter forlig og at faktiske compensationer det ene sted gjorde faktiske indrømmelser det andet sted lettere acceptable. Og dernæst således, at mangan en købstadslærer – bevidst eller måske snarest ubevidst – har frygtet negative lønmæssige konsekvenser af en ophævelse af eksamenskolen.

(Thomsen Nielsen, Skotte Bych, viceskoleinspektør Anna Bjerregård og overlærer P. A. Andersen).⁹¹

Mødet – formelt i et underudvalg af folketingsudvalgets skoleudvalg – måtte opfattes som den officielle konfirmation – af det forlig, der reelt var sluttet i forvejen mellem ministeren og DLFs formand.

Mødet domineredes af disse to, men efter deres indlæg, fik de andre lærerrepræsentanter ordet for kortere indlæg, og der udspandt sig en friere diskussion, hvor også de partipolitiske repræsentanter deltog. Fra lærerside fremhævedes en række punkter, som også var fremme på hovedstyrelsesmødet, og tilsvarende udtryk for ængstelse og tvivl m.h.t. betydningen og forståelsen fremførtes fra forskellig side i mere eller mindre kategorisk form. Der blev imidlertid ikke fra lærerside stillet krav om egentlige ændringer i eller tilføjelser til de lovændringsforslag af 11/4 1958, som ministeren skriftligt havde tilstillet DLF og som havde dannet grundlaget for drøftelserne her.⁹²

Mødet sluttede tilsyneladende uden nogen mere formel aftale, men således at mødeforløbet måtte opfattes som DLFs endelige tilsagn på grundlag af tilbuddet 11/4 1958 fra ministerens side.⁹³

Foruden de officielle indrømmelser i form af lovændringsforslag, blev der givet tilsagn fra ministeren om at »se på«, »overveje« o.lign. en række af de ting, der var draget frem fra lærerside. End yderligere blev der givet et tilsagn, der tydeligvis var af stor psykologisk værdi for forligsbestræbelserne, nl. m.h.t. tilsynet med hele realafdelingen, dvs. også gymnasiet, som hidtil havde haft eget tilsyn og ligger under direktoratet for gymnasieskolerne.⁹⁴

Dette tilsagn blev givet under en poker-præget dialog mellem minister og organisationsformand, hvor der blev handlet, men så at sige mellem linierne.⁹⁵

»Med hensyn til tilsynet med realafdelingen havde det«, oplyste ministeren, »under forhandlingerne i folketingsudvalget været nævnt, at real-

91. Off. ref. p. 1

92. Dette kom til at spille en rolle under folketingets 2. behandling, da forliget hang i en tynd tråd, cf. ministeren, Ft. 57/58, sp. 4278.

93. DLFs formand erklærede lidt vagt i sin afsluttende replik, »at hvis folketingets skoleudvalg tager hensyn til de ønsker, DLF havde nævnt under dagens forhandling, ville DLF stå bag skolereformen«, off. ref. p. 16.

94. Cf. GL-formanden, rektor Karl Olsens beretning af 20/10 58 på GLs generalforsamling, Gsk. 58, 705.

95. Off. ref. pp. 3 ff.

Stinus Nielsen (1902–). Lærereksamen 1927, samme år ansat ved Vordingborgs kommunale skolevæsen. Medlem af DLFs hovedstyrelse 1932, formand 1956. I hovedstyrelsen søgte Stinus Nielsen at undgå en konfrontation mellem landsbyfløj og købstadfløj og trak stilfærdigt, men støt i retning af forlig. Han anså et sådant for politisk uundgåeligt, og mente, at fortsat modstand fra DLFs side ville kunne medføre en sprængning af foreningen. Landsbylærerne så gerne et forlig, medens købstadlærerne var skarpe modstandere såvel af Bomholts forligsforslag som Jørgen Jørgensens forslag. Det var en personlig kontakt mellem Stinus Nielsen og undervisningsminister Jørgen Jørgensen, der blev indledningen til forliget i april 1958. Der var spænding og sensation omkring DLFs repræsentantskabsmøde det følgende efterår (oktober 1958). Mødet var præget af de voldsomme modsætninger, som både skoleloven og den samtidige lønningslov havde fremkaldt. Landsbylærerne, der var glade for skoleloven, var opbragte over lønningsloven, der diskriminerede mod dem, medens købstadfløjen, især den københavnske del, så med dyb skepsis på skoleloven. Stinus Nielsen red sammen med sin hovedstyrelse stormen af.

afdelingen bør have samme tilsyn, uanset om de findes ved realskoler eller ved gymnasieskoler. Dette spørgsmål ville blive overvejet».⁹⁶

»Overvejet«, men altså ikke nødvendigvis afgjort til DLFs fordel. Det var et led i handelen.

Helt i stilen svarede overlærer Stinus Nielsen, at man fra DLFs side var »meget glade for ministerens bemærkninger angående tilsynet med realafdelingen«.⁹⁷

96. Ib. p. 3.

97. ib. p. 6.

Jo – senere beskyldninger for strandhugst på GLs område ville kunne tilbagevises med berettiget indignation!

Hele mødets karakter af en direkte købslåen mellem politikere og organisationsfolk var på mange måder klar, og understregedes iflg. det ministerielle referat, af undervisningsministeren, der udtalte: »Det ville ved forholdsvis små ændringer i de nu gennemarbejdede skolelovsforslag være muligt at indføre de ændringer i forslagene, som ville svare til, hvad ministeren nu havde nævnt [svarende til indholdet af de skriftlige ændringsforslag af 11/4], og ministeren ville være villig til at stille forslag om sådanne ændringer, hvis [min fremhævelse] dette kunne medføre, at DLF ville være mere forstående over for de lovforslag, som nu syntes at være ved at kunne blive en realitet«. ⁹⁸

Efter mødet i undervisningsministeriet holdt DLFs forhandlingsudvalg et møde alene den 20/4 1958, hvori også *Folkeskolens* redaktør deltog. Her udarbejdede man en udtalelse, der rummede DLFs opfattelse af mødet den 15/4 1958, og som derefter tilstilledes ministeren, folketingsudvalget og pressen. ⁹⁹ I *Folkeskolen* offentliggjorde den således den 24/4 1968.

I den ledsageskrivelse til udtalelsen, der tilstilledes de øvrige medlemmer af hovedstyrelsen, erklærede formanden, overlærer Stinus Nielsen, at der på mødet – med undtagelse af Fl. Hvidberg – blev givet tilslutning til »de [dvs. af DLF] fremførte synspunkter«, og DLF »gav tilslutning under forudsætning af, at vore synspunkter blev indarbejdet i forslaget«. ¹⁰⁰

I den offentlige redegørelse hed det, at man opnåede ministerens »tilslutning« til i alt 7 nærmere specificerede punkter. ¹⁰¹

Det første var, at landsbyskolen skulle reformeres i overensstemmelse med lovforslaget af 21/11 1957. Altså et ganske ukontroversielt punkt, som der da heller ikke siden opstod uenighed om. ¹⁰²

Det næste, at der i skolen med 14 klasser eller mere skulle foretages en deling (den milde deling), idet skolens skøn, der var et af delingskriterierne, skulle bero »på det daglige skolearbejde samt skriftlige standpunktsprøver i dansk og regning i løbet af 5. skoleår«. »Disse prøver«, hed det, »skal være ens indenfor samme kommune«. Og det hed til slut under

98. ib. p. 4.

99. Uds. 58, nr. 18.

100. ib.

101. Fsk. 58, 539–40.

102. ib. 539.

punktet, at købstadskolen således bevares som en udele skole og: »Afvisninger herfra kan kun ske på basis af den nugældende forsøgslovgivning«. ¹⁰³

Det tredje punkt gik ud på, at delingen »forudsætter, at der på de forskellige afdelinger undervises efter undervisningsplaner, der har forskellig indhold og forskellig målsætning«. ¹⁰⁴

Det fjerde, »at (det) forudsættes, at der gennem de 5 år gives en sammenhængende og fortløbende undervisning i den afdeling, der stiler mod realeksamen, og at der i de andre afdelinger ligeledes skabes en undervisningsmæssig helhed«. ¹⁰⁵

I det femte punkt hed det: »Ved udgangen af 2. realklasse afholdes skriftlige prøver i dansk og regning og matematik. Prøverne, der er ens for hele landet, udarbejdes på ministeriets foranledning og danner i forbindelse med skolens bedømmelse grundlag for elevernes overgang til 3. realklasse og 1. gymnasieklasse«. ¹⁰⁶

Det sjette punkt lød: »Der skal være mulighed for overgang fra afdelinger uden eksamen til afdelinger med eksamen og omvendt«. – Et punkt, der ligesom det første var ukontroversielt og heller ikke siden gav anledning til tvivl. ¹⁰⁷

Det sidste punkt lød: »Ved alle skoler med tilstrækkeligt børnetal (14 klasser og derofter) skal der efter 5. skoleår være mindst 2 afdelinger, af hvilke den ene skal være en eksamensafdeling«. ¹⁰⁸

Denne offentlige erklæring var i overensstemmelse med det 7-punkts-program, formanden på hovedstyrelsesmødet den 13.–14. april havde formuleret som grundlag for forhandlingen den 15/4 i undervisningsministeriet, og som han havde fået hovedstyrelsens tilslutning til. ¹⁰⁹

Dernæst var den et yderligere udtryk for købstadfløjens bekymring og usikkerhed og specielt dens angst for at være blevet snydt eller narret.

I maj måned 1958 skulle der da også opstå stor strid mellem ministeren og DLF, idet købstadfløjen mente at have fået sine værste anelser bekræftet. Forliget – sådan som DLF opfattede det – var ikke blevet

103. ib.

104. ib.

105. ib.

106. ib.

107. ib.

108. ib.

109. Uds. 58, nr. 17, p. 5.

overholdt af ministeren, fremgik det – mente man – af folketingsudvalgets betænkning. Og DLF overvejede alvorligt at gå fra forliget.

Ministeren havde indarbejdet de skriftligt formulerede ændringsforslag af 11/4 1958 i loven, men om det øvrige stod der intet i loven. Ministerens svar var, at det øvrige – som han ikke bestred var aftalt – hørte hjemme i anordninger og ministerielle cirkulærer, men ikke i selve loven.¹¹⁰

Hele spørgsmålet vil imidlertid blive behandlet i forbindelse med Olle-
rup-striden i maj måned. I virkeligheden lå der nemlig også noget andet bag DLFs nyvakte stridbarhed. Det var ikke bare et fortolkningsspørgsmål.

110. Cf. min. 14/5 58, Ft. 57/58, sp. 4278.

6.0 Spillet tabere

6.1 Forliget og de konservative

For skolelovsstridens andre parter – såvel de andre lærerorganisationer som Det konservative Folkeparti og den universalpolitiske fløj i Venstre – kom forliget overraskende, omend man umiddelbart forud havde anet, at noget var i gære og vinteren igennem havde erkendt skolespørgsmålets flydende karakter.

Den partipolitiske usikkerhed kom klart frem i den lange række drøftelser, der førtes i den konservative gruppe i løbet af vinteren og foråret.

Man følte sig i den konservative gruppe lige fra folketingssamlingens start ingeniende sikker på Venstres stillingtagen, selv om en vis – uberegtiget som det viste sig – optimisme efterhånden bredte sig.

På det konservative gruppemøde den 26/11 1957, dvs. to dage før folketingets første behandling af skolelovene den 29/11 1957, redegjorde den konservative ordfører, Fl. Hvidberg for skolesituationen, og fhv. minister Poul Sørensen ventilerede muligheden af at stille forslag om kommission.¹ Hvis det »gik igennem«, sagde han, var man [dvs. de konservative] placeret »helt i forgrunden«. ² Spørgsmålet måtte imidlertid bl.a. efter Poul Sørensens mening bero på forholdene i Venstres gruppe. ³ »Hvis »de« mener«, hedder det i referatet af gruppemødet, »at de bedst kan dreje deres gruppe over på vort, og hvis de beder os om ikke at gøre det, kan vi tage det op til overvejelse i gruppen«. ⁴

I den konservative gruppe var der således en ganske klar forståelse af, at der i Venstre foregik en brydning mellem den universalpolitiske fløj, »de«, og en specialpolitisk fløj, der gerne skulle drejes over »på vort«, og hvor de konservative frem for alt måtte passe på ikke utilsigtet at komme til at hjælpe fjenden.

1. Kons. prot. 26/11 57.

2. ib.

3. ib.

4. ib.

Også dagen efter, den 27/11 1957, drøftede man i den konservative gruppe Venstres holdning.⁵

Den konservative skoledirektør Jacob Pedersen erklærede, at han »troede«, at man på visse nærmere opstillede betingelser, ville kunne »få Venstre med over«, hvad der, mente han, ville være »en stor lykke«. Han håbede, sagde han, på »en fast blok af Venstre og konservative imod ministerens forslag«.⁶

På mødet gav A. Bøgh udtryk for den opfattelse, at der kunne spores »en helt anden forståelse i Venstre for vore synspunkter end for blot 3/4 år siden«.⁷

Fhv. minister Ole Bjørn Kraft, der var gruppeformand, erklærede, at det var en vigtig afgørelse, man skulle træffe om »vor holdning«. »Hvis Jørgen Jørgensen«, hed det, »får Venstre med, vil vi blive kritiseret for ikke at have forhindret det«.⁸

Poul Sørensen erklærede, at »vi skal ikke ændre vor opmarch nu, det vil ikke gavne de venner i Venstre vi har. Vi skal ikke gøre så meget ud af det økonomiske, for det er den tap, hvorom Venstre skal dreje«.⁹

Han erklærede videre, at han med hensyn til forholdet til Venstre troede, »der (var) en mulighed for at dreje«.¹⁰

Poul Møller betonedede, at det gjaldt om at stå fast, hvis det skulle lykkes »at sprænge Venstre ud«. »Hvis Venstre mener der kommer en drejning hos os, vil de sige, så nu begynder de konservative at give sig, lad så os få dem med ind, og så går det som altid, at så ender det med at blive Venstres forslag«.¹¹

Poul Møller vurderede i øvrigt situationen sådan, at man næppe ville kunne få ministeren til at give efter. Måske kunne Socialdemokratiet eller Retsforbundet påvirke ham, men med hensyn til Venstre – »skal Venstre ud af det« – måtte det iflg. Poul Møller ske gennem konservativ urokkelighed: »fordi vi holder på vort«. Det man ønskede fra konservativ side var, »at Venstre bliver så forsigtig i denne sag, at de forlanger kommission«, og herigennem kunne, tænkte Poul Møller sig, måske også

5. Kons. prot. 27/11 57.

6. ib.

7. ib.

8. ib.

9. ib.

10. ib.

11. ib.

Poul Sørensen (1904–1970). Realkesamen 1921, eksamen fra Købmandsskolen i København 1922, ansættelse i forskellige erhvervsvirksomheder, partisekretær for Det konservative Folkeparti 1935, partiets generalsekretær 1941, arbejds- og socialminister i ministeriet Erik Eriksen 1950–53. Medlem af Det konservative Folkpartis hovedbestyrelse 1930–36 og fra 1954, medlem af folketinget 1941–47 og fra 1950, af bestyrelsen for Det konservative Folkepartis folketingsgruppe 1945–47 og fra 1950, næstformand 1955, formand 1958. Poul Sørensen stod i den konservative folketingsgruppe som repræsentant for den hårde oppositionelle linie i forholdet til de socialdemokratiske og socialdemokratisk ledede regeringer. Han havde en stort set enig gruppe bag sig. Partiet stod sammen med lærerorganisationerne på den delte skoles grund. Bomholts midlerlinieforslag gav anledning til en vis vaklen i gruppen. Det obligatoriske 8. skoleår, den fortsat delte skole og lærerorganisationernes opbakning gjorde indtryk. Når Poul Sørensen alligevel i realiteten valgte at stille sig afvisende på trods af bl. a. rektor Karl Olsens advarsler var det ud fra universalpolitiske synspunkter, som lærerorganisationernes egen indre usikkerhed gjorde det desto lettere at forsvare. Poul Sørensen stod stedse i nær kontakt med Venstres Erik Eriksen, men havde det lettere end ham, mere sammenfaldende som de specialpolitiske og universalpolitiske synspunkter var i den konservative gruppe.

Socialdemokratiets og Retsforbundets holdning påvirkes, så den parlamentariske grund m.a.o. begyndte at smuldre under ministeren.¹²

Poul Sørensen erklærede – profetisk synes man næsten – at »hvis ikke vi får en kommission bliver det jo meget svært det hele«. ¹³

12. ib.

13. ib.

Igen i januar, den 24/1 1958, drøftede den konservative gruppe skolen.¹⁴

At dømme efter de faldne udtalelser måtte situationen stadig opfattes som flydende, omend en vis optimisme spores.

Fl. Hvidberg erklærede, at have »en følelse af, at skolesagen rykker ind nu i den helt store kamp«. Iflg. Hvidberg havde ministeren erklæret at have 120 stemmer i tinget for sit forslag (dvs. ca. halvdelen af Venstre iberegnet!), samt at han nu »agtede at gennemføre det«. Om K. B. Andersen og Per Hækkerup, der sad som Socialdemokratiske repræsentanter i skoleudvalget, hed det i Hvidbergs redegørelse, at de var »meget aggressive«. ¹⁵

Poul Sørensen, der var konservativ repræsentant i skoleudvalget, erklærede, at M. Buhl, altså den ene af Venstres skoleudvalgsrepræsentanter, havde erklæret – »for første gang« – at han ikke var forpligtet »af den tale, der fandt sted«. Udtrykket er lidt kryptisk, men må formentlig gå på en vis modsætning mellem Buhl på den ene side og på den anden Poul Hartlings mere positive forhandlingslinie, som M. Buhl tilsyneladende har distanceret sig fra. »Nu er han [dvs. Buhl] ude i rum sø«, erklærede Poul Sørensen, »og det kommer de efterhånden allesammen«(!). ¹⁶

Poul Sørensen oplyste, at de konservative i udvalget havde ytret ønske om, at man gerne ville have sagen for »et andet forum«, altså en kommission, men at Venstre bad de konservative om at holde sagen tilbage, »da de ikke kunne blive færdige«. ¹⁷

Om Hartling oplyste Poul Sørensen det ikke opsigtsvækkende, at han (Hartling) ikke var enig med Hvidberg, men at han var enig i, »at hvis man ikke kan få ordnet byskolen, så Det konservative Folkeparti og lærerne kom med, så vil Venstre ikke være med«. ¹⁸

Det sidste var sensationelt, idet Det konservative Folkeparti herigenem ligesom »lærerne«, dvs. DLF, opnåede en *de facto* veto. ¹⁹

Spørgsmålet var naturligvis om det var rigtigt. At Poul Sørensen selv tvivlede, fremgik af hans slutreplik om at »(det) må vi have bekræftet af Venstres ledelse«. ²⁰

14. Kons. prot. 24/1 58.

15. ib.

16. ib.

17. ib.

18. ib.

19. ib.

20. ib.

Betegnende for den delvis selvbedrageriske optimisme, der herskede i gruppen, var gruppeformandens slutreplik om, at »(det) lader jo til, det går udmærket«!²¹

På et gruppemøde den 12/3 1958, dvs. efter kommunevalget, der tilsyneladende havde bevirket en stagnation i den skolepolitiske kamp, oplyste gruppeformanden (Ole Bjørn Kraft) at han havde haft lejlighed til at »orientere« sig i Socialdemokratiet, og at han var »overbevist om, at Socialdemokratiets gruppeledelse ikke ville have skoleforlig nu, og ikke vil støtte Jørgen Jørgensens skoletanker«. En holdning, mente han, »der må skabe divergens med H. C. Hansen [statsministeren] på den ene side og Jørgen Jørgensen på den anden«.²²

Meddelelsen måtte være egnet til at bestyrke den førnævnte selvbedrageriske optimisme i den konservative lejr, og må naturligvis karakteriseres som ønsketænkning, selv om det er tænkeligt – omend ubeviseligt – at der fra socialdemokratisk side bevidst er pustet til ilden som et led i hemmeligholdelsen af de nu påbegyndte forhandlinger mellem ministeren og DLF.

På et nyt gruppemøde den 26/3 1958 erklærede Poul Sørensen, der nu øjensynligt havde søgt og fået bekræftelse eller en slags bekræftelse på den førromtalte *de facto* vetoret.²³

»Jeg må opfatte det således – efter de samtaler, jeg har haft med Venstre – at de ikke ønsker at gennemføre loven, uden at de konservative er med og stemmer for den«, oplyste Poul Sørensen iflg. referatet af gruppemødet.²⁴

Trods dette fremgik det dog af Poul Sørensens videre bemærkninger, at situationen alligevel ikke føltes som fuldt afklaret.

Iflg. Poul Sørensen havde »Hartling alene . . . bedt os om en samtale i morgen« (dvs. den 27/3), men Poul Sørensen ville imidlertid foretrække en samtale med en mere repræsentativ delegation fra Venstre. Poul Sørensen erklærede ikke at kunne finde ud af, »hvor vi har ham«, altså Hartling! »Jeg tror faktisk ikke han [Hartling] forstår det, jeg er bange for, at han vil udskyde det hele og ikke tage stilling i denne samling, men derved bereder han sig selv alle de vanskeligheder, han overhovedet kan. Jeg vil meget henstille, at han til denne samtale møder med et par andre

21. ib.

22. Kons. prot. 12/3 58.

23. Kons. prot. 26/3 58.

24. ib.

af Venstres gruppe – allerhelst ville jeg ønske, vi kunne få Erik Eriksen til at deltage i denne samtale, så vi ved, hvordan vi står«. ²⁵

Såvidt Poul Sørensen. Trods den postulerede *de facto* vetoret, ville man altså alligevel godt vide, hvor man stod!

Hartlings tilnærmelse til de konservative måtte synes formålsløs, også set med Hartlings øjne. Man må snarest forklare den som et led i kampen i Venstres gruppe. Hartling ville senere kunne pege på, at han havde forsøgt sig med de konservative, men – desværre – forgæves!

Interessant er den totale fejlurdering af Hartlings hensigter. Man tænkte sig, at han ville søge udsættelse og udskydelse. Og motiveringen skulle være den, at undgå et direkte nederlag.

Den forhandling, der fulgte, mellem Venstre og de konservative foreligger ikke nærmere oplyst, men på mødet den 26/3 1958 tiltrådte den konservative gruppe imidlertid Poul Sørensens tanke om forhandling med en udvidet Venstre-delegation. ²⁶

Om forhandlingen virkelig har fundet sted har ikke kunnet oplyses, men noget konkret synes den i givet fald ikke at have bragt. I den konservative gruppe fortsatte man med de futile spekulationer over Venstres hensigter. Den karakteristiske vaklen mellem optimisme og pessimisme gik igen lige til den dag, forliget mellem ministeren og DLF var en kendsgerning.

Poul Sørensens i referatet udførligt gengivne slutreplik fra mødet den 26/3 rummede tydeligt begge elementer.

Første halvdel af hans indlæg var præget af, hvad man kunne kalde pessimistisk optimisme, sidste del af en slags optimistisk pessimisme.

Først hed det således:

»Vi kan jo ikke vide, hvad Venstres gruppemøder til syvende og sidst går ud på, men af de udtalelser vi har fået af dem, er det klart, at der bliver ingen skole fra Venstres side, uden de konservative er med. Det har både Erik Eriksen og [Jens] Sønderup sagt. Man kan jo også gå videre i sin betragtning, at det ville være ufatteligt, om Venstre gav forlig til regeringen efter det kommunevalg, de lige har haft. Det tror jeg ikke, de vil gøre. Men derfor vil det alligevel være af betydning, at i den samtale med Hartling et par af Venstres ledere

25. ib.

26. Kons. prot. 26/3 58.

er med, inden vi sætter punktum ved gennemgang af lovforslagene. Det er den eneste rigtige måde at gøre det på«. ²⁷

Poul Sørensen havde m.a.o. fra bedste kilde i Venstre et slags tilsagn om konservativ vetoret, men turde dog alligevel ikke føle sig sikker på, at det nu også var rigtigt.

Man må formode, at DLFs endelige stillingtagen har svævet over vandene som et usikkerhedsmoment.

De konservatives hjemmelsmænd i Venstre – angiveligt Erik Eriksen og Jens Sønderup – har nok sagt at »lærerne« og de konservative skulle med, men accenten har ganske givet ligget på den første af de to faktorer, på »lærerne«, i mindre grad på den anden, på de konservative, som man derimod af almindelige politiske grunde havde grund til at stå i det bedst mulige forhold til, og som man gerne ville vise sig venlige mod.

Det var set med Venstre-ledelsens øjne i høj grad *ønskeligt*, at de konservative kom med, men man kan næppe fra universalpolitisk side have følt sig overbevist om at kunne holde stand, hvis *lærerne*, dvs. DLF, gik med.

I den konservative gruppe var det øjensynligt Poul Sørensen der instinktivt havde den klareste forståelse af dette forhold, som jo lå til grund for *de facto*-kompromisset mellem Venstres universalpolitiske og Venstres specialpolitiske fløj.

I langt højere grad end f.eks. Fl. Hvidberg synes Poul Sørensen at have haft politisk fingerspitzengefühl på dette punkt. Den optimistisk pessimistiske del af hans indlæg den 26/3 1958 lød:

»Det vi her i gruppen gerne skulle gøre os klart er, at vi ikke har kunnet føre disse forhandlinger på anden måde. Vi vil ikke stemme for Jørgen Jørgensens forslag – det ligger vel ganske klart imellem os? At selvom Venstre skulle tage et forlig på dette, kan vi ikke lade os friste til at følge dem, selv om der skulle være en eller anden paragraf, vi kunne tage. Vi skylder jo også vore gode kolleger – lærerne – at vi kører fast og sikkert og søger at holde Venstre ind på den rette vej. Men den behandling, som Jørgen Jørgensen giver de konservative – og især Hvidberg – viser, at han så uhyre gerne vil i snak«. ²⁸

I april 1958 gik skolelovssagen ind i sin afgørende fase, og også de aller-

27. ib.

28. ib.

sidste konservative gruppemøder forud for forliget den 15/4 var som de tidligere præget af hvis'er, formodninger om Venstres større eller mindre standhaftighed, Hartlings hensigter, gøren og laden osv. medens dog tanken om den konservative vetoret synes i vigen, uden dog at optimismen, især fra Fl. Hvidbergs side forsvandt.

På mødet den 9/4 1958 erklærede Poul Sørensen – desværre uden udførligere begrundelse (så vidt det kan ses af referatet) – at man (dvs. i udvalget) lå »i en meget interessant passage i skolen i disse dage«. Ret havde Poul Sørensen, men var han mon selv klar over i hvor høj grad?²⁹

Det der foregik i skolelovsudvalget karakteriserede han som »udenomssnak«, uden at man dog tør tro på, at han besad andet end blot en anelse af måske intuitiv art om de afgørende forhandlinger mellem ministeren og DLF, der nu nærmede sig fuldendelsen.³⁰

»Vi har«, erklærede Poul Sørensen videre, »været igennem mange ejendommelige passager. Det er os ganske uforståeligt, hvorledes Venstre har ført denne sag og den måde Hartling har taget det på. Enten er han så genial, at vi slet ikke forstår ham eller også spiller han et spil, som er uhyre farligt både for ham selv og for Venstre«. ³¹

Poul Sørensen erklærede, at han nu *troede* – vished er der stadig ikke tale om – »at det er kommet til det punkt, at Venstre har bestemt sig til ikke at ville gennemføre »skoleopgaven« i denne samling«. ³²

Poul Sørensen gav også meddelelse om det møde, der skulle finde sted i ministeriet den 15/4 1958 mellem ministeren og DLF, og hvor jo skoleudvalgsformanden og de skolepolitiske ordførere i skoleudvalget skulle deltage som en slags observatører.

Hans oplysninger om dette møde, viste at han ikke var klar over mødets sande karakter, og bekræfter også, hvor vellykket hemmeligholdelsespolitikken i forbindelse hermed havde været.

Poul Sørensen udtalte om mødet: »Jeg er underrettet om, at lærerorganisationerne er meget lidt indstillet på at deltage, de kommer nok, men de vil være bestemte i deres standpunkt«. ³³

Det konservative gruppemøde den 15/4, altså selvsamme dag forliget blev indgået, var også præget af den velkendte blanding af optimisme, tvivl og skepsis.

29. Kons. prot. 9/4 58.

30. ib.

31. ib.

32. ib.

33. ib.

Poul Sørensen troede, erklærede han, at »vi nu meget skal stå fast på vort standpunkt, og så se, når torsdagen [da Venstre skulle holde gruppe-møde – der dog faktisk kom til at finde sted allerede om onsdagen, dagen før –] er forløbet, hvad Venstre så vil foretage sig. De foretager sig ikke noget uden at give os meddelelse, det er blevet sagt mig«. ³⁴

Om nogen konservativ vetoret er der bemærkelsesværdigt nok ikke længere tale.

Poul Sørensen anede – syntes det – at afslutningen nærmede sig. »Jeg vil gerne bede om«, erklærede han, »at man ikke hjælper Jørgen Jørgensen mere end højest nødvendigt. For han søger jo at give det udseende af, at nu glider det hele, og jeg beder meget om, at vi nu allesammen i vort skolestandpunkt kan stå sammen«. ³⁵

Den anden konservative repræsentant i skolelovsudvalget, den konservative ordfører Fl. Hvidberg gav – modsat Poul Sørensen – udtryk for en næsten græsk tragi-ironisk optimisme.

Han oplyste, at han til morgen havde haft en samtale med DLFs formand, overlærer Stinus Nilsen og »han siger«, hed det, »at tilsyneladende vil han gøre visse indrømmelser i enkeltheder, men han vil stå fast på, at de tager afstand fra skolelovsforslaget i det hele taget« . . . »Det vil«, hed det videre, »blive lidt af en overraskelse for Jørgen Jørgensen«(!) ³⁶

Poul Sørensen syntes bedre underrettet om situationens alvor end Hvidberg. Man aner, at han fra Venstres ledelse, Erik Eriksen selv måske, har fået at vide, at hvis lærerne gik med, ville Venstre ikke længere kunne holde stand. Om nogen konservativ vetoret overfor Venstre i lighed med »lærernes« var der slet ikke længere tale. Poul Sørensen følte sig, sagde han, »ikke så sikker på lærerne . . . jeg ved nu ikke, om de ikke pludseligt springer fra, men jeg ved derimod, at Det konservative Folkeparti har et overordentligt stærkt skolestandpunkt, og jeg ved også, at hvis Jørgen Jørgensen har et tilsagn fra statsministeren om, at han skal have sin vilje i dette spørgsmål, så ved jeg med sikkerhed, at vort standpunkt rækker langt længere ind i befolkningens rækker«. ³⁷

Graden af forbavelse over forliget var hos de to konservative skolepolitikere tilsvarende forskellig.

I et gruppemøde den 16/4 1958 kunne Poul Sørensen oplyse, at »der sker jo noget nu«, »lærerne«, hed det, »har taget en lidt anden stilling

34. Kons. prot. 15/4 58.

35. ib.

36. ib.

37. ib.

end de hidtil har haft«(!), men måtte i øvrigt henvise til næste dag, da man ville få flere oplysninger. Det ses ikke af mødereferatet, om Hvidberg – der jo havde overværet forligsmødet i ministeriet – har haft ordet eller overhovedet har været til stede.³⁸

På gruppemødet den næste dag, altså den 17/4 1958, var Hvidberg derimod til stede og gav udtryk for stærk overraskelse. Det skete var iflg. Hvidberg »ganske ufatteligt«. Poul Sørensen lod apologetisk blikket glide tilbage over de forgangne år. »Når man ser på det i de 3 år, som er gået«, sagde han, »har Venstre, som de selv beklager, begået den fejl, at de har forelagt det forslag [dvs. Venstres forslag af 21/10 1955], som de hellere skulle have undgået«. ³⁹

Utvivlsomt satte Poul Sørensen fingeren på en væsentlig faktor, som forklarede den universalpolitiske fløjs nederlag til den specialpolitiske.

Uden dette forslag, som den universalpolitiske fløj, man fristes til at sige i et letsindigt øjeblik, havde givet et specialpolitisk skoleudvalg (med Hartling bl.a.) tilladelse til at udarbejde og fremsætte i folketinget, ville den specialpolitiske fløj ikke støt og sikkert have kunnet manøvrere Venstre nærmere og nærmere et forlig, således at til sidst kun DLF stod som en papirvæg mellem Venstre og forliget.

Det må naturligvis tages med i betragtning, at der vitterligt i Venstre var en stærk specialpolitisk fløj, der ønskede et positivt udspil fra Venstres side. Også i Det konservative Folkeparti var der specialpolitiske krusninger på overfladen. De var blot ikke så stærke som i Venstre, og fik aldrig den chance som de tilsvarende kræfter i Venstre fik, og var stærke nok til at udvirke, til at skaffe sig det realpolitiske udgangspunkt som et eget skolelovsforslag var.

Poul Sørensen drog imidlertid også et andet vigtigt moment – flertallet – frem i sin apologi.⁴⁰

Flertallet efter valget i 1957 gav som det tidligere er omtalt ministeren en psykologisk styrke såvel overfor organisationerne som over for oppositionspartierne. »Ingen af os«, erklærede Poul Sørensen således, »har troet, at vi til syvende og sidst havde kunnet tilføje Jørgen Jørgensen et sådant nederlag, at han måtte gå ud af regeringen. Han har jo regeringsflertallet bag sig«. ⁴¹

38. Kons. prot. 16/4 58.

39. Kons. prot. 17/4 58.

40. ib.

41. ib.

6.2 Reaktionen i DR og GL

Også i de to andre lærerorganisationer, GL og DR, overraskedes man over forliget den 15/4 1958, og det var tydeligt, at hemmeligholdelsespolitikken var lykkedes.

Fra foreningsledernes side blev der givet udtryk for stærk harme og forbitrelse over DLFs adfærd.

På DRs årsmøde den 20.–21. oktober 1958 erklærede således formanden, forstander W. Stenberdt, at han havde oplevet »den smerteligste skuffelse« i alle de år, han havde haft med organisationsarbejde at gøre, »man havde handlet ilde«, hed det »med noget af det væsentligste i livet, nemlig tilliden«. ⁴²

Om forliget den 15/4 1958 hed det i øvrigt i hans beretning:

»Men så kom *den 15. april 1958*. Denne dag, hvor DLF uden varsel af nogen art brød det intime samarbejde, der i de sidste 15 år havde været mellem organisationerne. Jeg havde hørt, at der foregik noget bag kulisserne, og jeg var ganske vist ad anden vej blevet advaret mod at tro på Stinus Nielsens standhaftighed i samarbejdets kunst, – men vi havde ikke hidtil haft grund til nogen mistillid. Alligevel tog jeg en samtale med Stinus Nielsen om morgenen, hvor jeg vidste, at mødet mellem DLF og ministeren og folketingsudvalget skulle finde sted om eftermiddagen. Stinus Nielsen erklærede, *at det var ministeren*, der ønskede mødet, og at *han* (Stinus Nielsen) egentlig ikke var så glad for arrangementet, – men at der i øvrigt *intet ville ske*, da DLFs stilling ikke var undergået nogen ændring. Om aftenen kom meddelelsen om, at DLF gik ind for skolelovsforslaget!« ⁴³

Formanden var, erklærede han, »glad ved, at det ikke er mig, der skal gå i Stinus Nielsens sko, de må sikkert være meget glatte underneden, med mindre de er forsynede med et par solide radikale pløkker« (!) ⁴⁴

På GLs generalforsamling den 20/10 1958 slog formanden, rektor Karl Olsen tilsvarende toner an i sin beretning. ⁴⁵

Om de afgørende dage forud for forliget erklærede han, at han ville »bestræbe (sig) for at berette uden hensyntagen til personlige følelser

42. DdR 58, 593.

43. ib.

44. ib. 594.

45. Gsk. 58, 701 ff.

og så vidt muligt uden bitterhed«, han ville »bestræbe (sig) for at lade kendsgerningerne tale«.46 Og:

»Fredag den 11/4 [1958] deltog jeg i lønningskommissionens afsluttende møde. Jeg havde fået meddelelse om, at DLFs repræsentanter var blevet indbudt til forhandling hos undervisningsministeren tirsdag den 15/4. Ved mødets afslutning gik jeg hen til Stinus Nielsen og spurgte ham, hvad der skulle ske i det møde, han var indbudt til. Hans svar var klart og utvetydigt: »Der sker intet. DLF går ikke på forlig, men fastholder sit standpunkt«. Standpunktet var indtil da uforandret, det fælles for lærerorganisationerne: Midterlinieforslaget.

Jeg rejste tilbage til Viborg og blev dagen efter ringet op af departementschef [A1b.] Michelsen, der anmodede GL om at komme til forhandling hos ministeren onsdag den 16/4, dagen efter DLF. Jeg prøvede, om det var muligt at få forhandling samme dag som DLF, men det blev senere meddelt, at det skulle være onsdag. Ved min ankomst til København onsdag morgen kunne jeg i Berlingske Tidende læse det forlig, der dagen før var indgået mellem ministeren og DLF i nærværelse af de politiske partiers skoleordførere.

Vor forhandling med ministeren senere på dagen var ikke en forhandling, men en »kundgebung«. Vi fik kort meddelelse om indholdet af det dagen før indgåede forlig for de punkters vedkommende, der, som man udtykte sig, berørte gymnasiet. Det blev os utvetydigt betydet, at der ikke kunne blive tale om at foretage ændringer i de indgåede aftaler. Vore forslag og indvendinger kunne ikke vinde forståelse hverken hos ministeren eller embedsmænd. Jeg skal aldrig glemme den fuldstændige mangel på forståelse, der den dag mødte GLs repræsentanter i vort eget ministerium.

Vi måtte ved denne lejlighed bittert erkende, at når vi indtil da i samarbejde med DLF havde stolet på, at man uanset forskelle i opfattelsen på visse punkter dog ville overholde de fundamentale regler for formerne for sådant samarbejde, så hvilede denne forventning hos os på en vildfarelse«.47

Efter de gengivne udtalelser, der støttes af tilsvarende udtalelser af Fl. Hvidberg i den konservative gruppe, kan der ikke være tvivl om, at DLFs formand, overlærer Stinus Nielsen bevidst har søgt at kaste et røgslør

46. ib. 704.

47. ib. 704–05.

over de afgørende forhandlinger. De hang i sig selv i en tynd tråd, og både DR og GL ville ved at lade alarmklokkerne lyde i utide, såre let have kunnet umuliggøre eller i højeste grad vanskeliggøre et forlig, som både ministeren og Stinus Nielsen ønskede.

Det er imidlertid også bemærkelsesværdigt og symptomatisk, at begge foreningsledere (ligesom også Fl. Hvidberg) direkte havde spurgt Stinus Nielsen om mødets formål. Der har ganske givet i begge foreninger hersket klarhed over situationens labile karakter, selv om en vis selvbedragerisk optimisme (som også i den konservative gruppe) måske har gjort den bratte opvågnen til den barske virkelighed om morgenen den 15/4 end mere smertefuld.

En del af den stærkt udtalte bitterhed må også forstås på baggrund af den kendsgerning, at de to organisationsledere stod som skolespørgsmålets tabere. De var så at sige blevet udmanøvreret af DLF, og deres egen politik var slået fejl. Der indgik m.a.o. et element – bevidst eller ubevidst – af defensorat i deres redegørelser.

6.3 Venstre og det 5-årige gymnasium

Det må imidlertid betragtes som meget tvivlsomt, om de to små foreninger i virkeligheden med nogen virkning kunne have ført nogen anden politik end den de faktisk førte.

Hvad kunne DR have vundet ved at forlade samarbejdet og gå ene-gang til regering, minister og folketingsudvalg?

Svaret synes givet på forhånd. DRs område – mellem- og realskolen – var også DLFs område, og det centrale spørgsmål i skolestriden. Hvad havde vel støtte fra en lille – i øvrigt indbyrdes splittet – forening som DR været værd som brik i det politiske spil, når man ville kunne hævde, at den altovervejende del af »lærerne«, nemlig DLF, var imod!

Hvad kunne GL have vundet ved at gå enegang, så at sige være kommet DLF i forkøbet? Svaret er måske knap så indlysende for GLs vedkommende som for DRs. Mange ville mene, at GL kunne have sikret et egentligt 5-årigt gymnasium, som mange gymnasielærere fandt attråværdigt, ikke i sammenligning med det, man havde og håbede at bevare, men med den 3+3 ordning (et 5-årigt løb), der lå i det ministerielle forslag.

Efter al sandsynlighed må man dog mene, at det egentlige 5-årige gymnasium ingen chancer havde, fordi Venstre ville have været stærk modstander deraf. Et officielt GL-krav herom – hvor GL eksempelvis brød lærerfronten – ville have kaldt DLF frem til åben kamp imod, og ville

GL kunne have brudt Venstres og DLFs forenede modstand selv med en sympatisk undervisningsminister i ryggen? Svaret må nu som tidligere være et nej. Det allerhøjeste GL ville kunne tænkes at have gjort sig håb om, ville have været et udvandet 5-årigt gymnasium, et uegentligt 5-årigt gymnasium, ikke meget forskellig fra den i det Jørgen Jørgensenske forslag foreslåede ordning, snarere af navn end af gavn et 5-årigt gymnasium.⁴⁸

En så kyndig iagttagere som den konservative Poul Sørensen erklærede både længe før forliget og efter, at han ikke troede på muligheden af et 5-årigt gymnasium, *fordi* Venstre ikke ville være med. Og med viden om den modstand, der også var i DLF, synes det derfor sikkert at slutte, at et 5-årigt gymnasium i virkeligheden aldrig – trods megen tale derom – har været nogen realpolitisk mulighed.⁴⁹

For de to små foreninger var der således ikke noget reelt alternativ til den politik, de førte.

6.4 DRs og GLs taktik

GLs og DRs politik gik ud på at følge udviklingen nøje, krydse fingrene og håbe på DLFs standhaftighed, og i øvrigt stå parat, hvis noget skulle »ske«.

Om DRs politik siden undervisningsminister Jørgen Jørgensens tiltræden oplyste formanden på årsmødet i oktober 1958, at perioden siden sidste årsmøde (okt. 1957) – da ministeren så brysk koketterede med sit parlamentariske flertal – havde været præget af denne begivenhed. Sidste årsmøde havde »i høj grad« vist »afstanden mellem undervisningsminister Jørgen Jørgensens og vort syn på skolespørgsmålets løsning«. Der havde iflg. formanden »ligesom været skolepolitisk kold luft imellem parterne«.⁵⁰

Formanden oplyste videre, at han i en radioudsendelse den 9/1 1958 havde redegjort for DRs syn på situationen overfor offentligheden. Det havde efter denne »bogstaveligt talt (vrimlet) ind med sympatitilkendigelser fra *alle* steder i landet og i øvrigt fra folk af alle skoleformer – og fra forældre«. Blandt dem, der særligt havde glædet formanden, var én

48. Min samtale med fhv. statsminister Erik Eriksen har bestyrket mig i dette indtryk.

49. Kons. prot. 9/4 58 og 17/5 58.

50. DdR 58, 592.

Karl Olsen (1908–). Cand. mag. 1927, adjunkt 1936 i Kolding, 1954 rektor i Viborg, landsformand for Konservativ Ungdom 1942–43, medlem af Folketinget 1943–54, medlem af finansudvalget 1950–52, formand for den konservative rigsdagsgruppe 1952–53. I 1956 afløste Karl Olsen Hellner som formand for GL. Karl Olsens politik gik ud på at søge gymnasiets 7-årige løb (den 4-årige eksamensmellem-skole + det 3-årige gymnasium) bevaret. På GLs ekstraordinære generalforsamling i Århus i marts 1957 fik han overvældende tilslutning, medens adjunkt, dr. phil. Erik Rasmussen forgæves søgte at skabe forståelse for det 5-årige gymnasiums saglige og politiske muligheder.

»fra nu afdøde folketingsmand [Axel] Sneum i Århus – han var helt på linie med os«. ⁵¹

Dernæst havde hovedstyrelsen den 6/3 1958 haft foretræde for folketingsudvalget, hvor man havde søgt at klarlægge DRs stilling. ⁵²

Om kontaktforsøg af mere inofficiel karakter sagde formanden:

»Ja, så har vi haft et utal af samtaler med forskellige folketingsmænd i årets løb. Vort indtryk var, at de konservative var en enig blok – at socialdemokraterne i hvert fald udadtil var enige mens man nok kunne møde nogen usikkerhed hos den enkelte – derimod var der forskellige opfattelser indenfor Venstre, Det radikale Venstre og Retsstatspartiet. For mig var der ingen tvivl om, at modstandernes antal, navnlig inden-

51. ib 592–93. Kommunal lærer Axel Sneum var socialdemokratisk folketingsmand 1924–49.

52. ib. 593.

for Venstre – trods Hartlings hestearbejde for at støtte Jørgen Jørgensen – var stærkt stigende». ⁵³

DR har med andre ord udnyttet de ressourcer, der nu engang stod til organisationernes rådighed. Appeller til offentligheden – i dette tilfælde med radioen som medium – henvendelser til folketingsudvalget og inofficielle samtaler med »et utal« af forskellige folketingsmedlemmer.

Den analyse, formanden gav af den skolepolitiske situation var i mangt og meget korrekt, og hvad man ville kunne bebrejde foreningslederen var snarere end et spørgsmål om politik et spørgsmål om agitatorisk *intensitet*. Måske kunne DR mere energisk have søgt at råbe offentlighed, folketingsudvalg og enkelt-politikere op. Og dog er det – som allerede nævnt – problematisk, om det ville have været nogen nytte til.

DR var skolepolitisk set en blandet forening, der repræsenterede både de private realskoler, som var dets hovedområde, og de kommunale realskoler, der imidlertid også var repræsenteret af DLF. DRs accept af midterlinieforslaget var genstand for megen intern debat og vakte stor modstand, fordi det af mange medlemmer føltes for vidtgående. En »smidigere« – mindre konservativ – forhandlingspolitik ville i den givne situation have været vanskelig at føre. En mere energisk modstandspolitik stødte på den vanskelighed, at man måtte forvente, at DLF ville stå fast, således at man m.a.o. let ville kunne komme til at overspille sin rolle. ⁵⁴

GL førte i princippet samme politik som DR: vent, se og vær parat og spring til!

Der var dog en forskel med hensyn til stil og intensitet.

GL havde i modsætning til DR et alternativ til lærerorganisationernes fællesmål (dvs. uforandret struktur, eller – officielt – midterlinieforslaget), nl. det 5-årige gymnasium.

Og GL synes mere energisk at have fulgt den politiske udvikling, idet bl.a. formanden holdt sig i nær kontakt med den konservative gruppe, og andre styrelsesmedlemmer udnyttede politiske forbindelser til Det radikale Venstre.

Ligeledes stod GL parat med et fuldt udarbejdet forslag til et 5-årigt gymnasium – i påkommende tilfælde! ⁵⁵

53. ib.

54. Se også formandens beretning, okt. 1956, DdR, 491 ff.

55. SM 57, nr. 3 og nr. 5. Formanden omtalte på styrelsesmødet den 7/2 57 forslaget som »ammunition til senere anvendelse«.

Den 23/10 1957, altså forud for lovforslagets fremsættelse, havde GLs formand, rektor Karl Olsen en orienterende samtale med ministeren.⁵⁶

Samtalen drejede sig om hele den skolepolitiske situation, men kastede også lys over det nævnte spørgsmål, som formanden så åbentlyst foretrak at holde i reserve.

Det var også kort efter lærerorganisationernes efterårsmøder, og endnu vidste Karl Olsen ikke, hvad ministeren konkret agtede at foretage sig, udover hvad han kunne slutte sig til at ministerens bryske bemærkninger på de nævnte møder om folketingsflertallet osv.

Karl Olsen indledte samtalen med at sige, at han var »nysgerrig efter at vide, hvad (ministeren) havde i posen, og hvornår han agtede at lukke op for den«. ⁵⁷

Ministeren erklærede, at han – som man jo kunne vente – ville fremlægge forslag i overensstemmelse med den socialdemokratiske-Venstre-radikale fællesbetænkning, der var afgivet til tinget, dvs. flertalsindstillingen i beretningen af 1/10 1957.⁵⁸

Det afgørende for GL måtte imidlertid være, at ministeren tilkendegav, at det kontroversielle punkt om de to folkeskoleårgange, der svarede til gymnasiernes hidtidige 1. og 2. mellemskoleklasser, ville gå fra gymnasiet, der m.a.o. ville få en 3+3-struktur eller et 5-årigt løb.⁵⁹

Karl Olsen gjorde ministeren opmærksom på, at dette ikke svarede til Venstres standpunkt i beretningen, hvor netop disse to årganges forbliven var et af de punkter, som Venstre havde benyttet til at friholde sig fra den forpligtende betækningsform.⁶⁰

Karl Olsen erklærede, at GL fortsat ønskede at bevare disse to årgange i gymnasiet og bebudede »på forhånd«, »at vi ville sige stærkt fra over for de skitserede forslag«. ⁶¹

Karl Olsen ytrede også tvivl om, at ministeren ville have mulighed for at komme igennem med sine forslag. Efter Karl Olsens mening ville Venstre sige fra.⁶²

Ministeren erklærede, at han troede på muligheden af at få forslagene

56. SM 57, nr. 25.

57. ib p. 88.

58. ib.

59. ib.

60. ib.

61. ib.

62. ib.

igennem, desværre – men forståeligt – uden nærmere at uddybe hvorledes.⁶³

I samtalens løb »beklagede« ministeren, at GL ikke ville gå ind for det 5-årige gymnasium!⁶⁴

Karl Olsen henviste til afstemningstallene fra GLs generalforsamling i april 1957, der iflg. Karl Olsen klart viste »at styrelsens standpunkt var i nøje overensstemmelse med medlemmernes opfattelse«. ⁶⁵

Karl Olsen tilføjede, »at selv om vi havde villet et 5-årigt gymnasium, havde det jo ingen politiske muligheder for at blive gennemført«. ⁶⁶

Hertil erklærede ministeren iflg. referatet: »Nej, jeg erkender, at Venstres standpunkt i denne sag er afgørende, men det 5-årige gymnasium ville have passet godt ind i den skolestruktur, jeg ønsker«. ⁶⁷

Karl Olsen fremhævede, at forslagets 2 realklasser + 3 gymnasieklasser intet havde at gøre med det som tilhængerne i GL af det egentlige 5-årige gymnasium ønskede, og ministeren erkendte dette. ⁶⁸

Ministeren oplyste, at han ville forelægge forslagene, »når man var kommet lidt på afstand af den ophidsede stemning efter lærerforeningernes årsmøder«. ⁶⁹

Ministeren rådede Karl Olsen til »at stille (sig) velvilligt over for forslagene«. ⁷⁰

Karl Olsen svarede, at GLs standpunkt var »uændret«, og at ministeren ikke måtte forvente »noget Halleluja fra vor side«. GL ville »selvfølgelig« møde frem og gøre (sig) gældende »til sin tid i folketingsudvalget«. ⁷¹

Karl Olsen erklærede, at han regnede med, at ministerens dør var åben i ministeriet, »hvis vi mente, at vi undervejs havde noget at drøfte med ham om forslagene«. ⁷²

Ministeren svarede, at han »til enhver tid ville være rede til en drøftelse af problemerne«. ⁷³

63. ib.

64. ib.

65. ib.

66. ib.

67. ib.

68. ib. p. 89.

69. ib.

70. ib.

71. ib.

72. ib.

73. ib.

Erik Rasmussen (1917–). Cand. mag. 1942, adjunkt 1948, dr. phil. 1955, lektor 1958, professor 1959. Næstformand for Studenterkursernes Lærerforening 1951–55, medlem af GLs styrelse 1956–59, formand 1958–59. Erik Rasmussen gik i styrelsen stærkt ind for, at GL skulle spille ud med et officielt krav om et 5-årigt gymnasium, som han sammen med andre medlemmer af styrelsen, bl. a. adjunkt Edele Kruchow, anså for en realistisk politisk mulighed. På GLs ekstraordinære generalforsamling i Århus i marts 1957 talte han for døve øren. Erik Rasmussen var på linie med den gruppe menige medlemmer af GL, der stod bag det såkaldte rektorforslag af 1956 om et 5-årigt gymnasium, men i modsætning til formanden, rektor Karl Olsen, der mente, at ideen var politisk urealistisk og sagligt ringere, end det man havde. Erik Rasmussen var medlem af et af styrelsen nedsat udvalg, der udarbejdede fuldt færdige planer til et 5-årigt gymnasium til brug i påkommende tilfælde. Da Karl Olsen efter skolelovskampens afslutning gik af som formand, blev Erik Rasmussen valgt til hans efterfølger.

Den refererede samtale er i sig selv interessant som et vidnesbyrd om den lethed og selvfølgelighed, hvormed en organisationsformand søgte til ministeren og fik baggrundsviden og gav oplysninger af tilsvarende art til ministeren.

Den rummede intet overraskende nyt. Efter ministerudtalelserne på efterårsmøderne måtte det være klart, at et nyt skolelovsforslag af stort set det udseende, man var nået frem til under drøftelserne i det lille strukturudvalg før valget, ville blive fremsat.

Den kunstfærdige detaille, hvorved gymnasierne bevarede de klasse-trin, der svarede til 1. og 2. eksamensmellem, havde for DLFs vedkommende været et offer på samarbejdets alter, som man imidlertid næppe

ville insistere på mod stærk politisk modstand, og fra Venstres side var støtten til denne ordning en støtte, man let ville lade sig tale fra, hvis man i øvrigt ville et forlig, taktisk bestemt, som den så udpræget var.

Men naturligvis var det ubehageligt for GLs formand at få sandheden at vide, og naturligvis måtte han tilkendegive sin og foreningens modstand.

Målet for GL måtte i den givne situation være at forhindre lovfor-slagets gennemførelse, m.a.o. støtte den konservative politik og håbe på de universalpolitiske kræfters styrke i Venstre.

Interessant er omtalen af det 5-årige gymnasium, som ministeren beklagede, at GL ikke ville støtte, men samtidig erkendte som en politisk umulighed på grund af Venstre.

GLs officielle krav om et sådant gymnasium ville løsnе situationen op, og lettere og hurtigere end noget andet kunne have mørnet DLFs modstandsvilje.

GL – der som sagt have fuldt færdige planer til et 5-årigt gymnasium parat – var officielt afvisende, som også Karl Olsen lod ministeren forstå, men ønsket om den altid åbne ministerdør skal ses hovedsagelig i relation til dette spørgsmål, hvis m.a.o. noget skulle »ske«. ⁷⁴

I GL syntes man at være klar over, at man med planerne om et 5-årigt gymnasium bevægede sig på farlig grund. DLF var meget lydhør på dette punkt. ⁷⁵

I nytårsudtalelsen i *Gymnasieskolen* (jan. 1958) skrev Karl Olsen, at der sikkert ville blive »kaldt på os i årets løb«, men hed det, »personligt tror jeg ikke på afklaring i 1958«. Og formanden opsummerede sine skolepolitiske overvejelser med følgende ord: »personlig er det min opfattelse, at den skolepolitiske drøftelse vil fortsætte det kommende år. Vi skal måske se endnu flere skitser og forslag, inden vi er ved vejs ende. Vi kan ved dette årsskifte kun konstatere, at der i det forløbne år ikke er sket noget, der har gjort det nødvendigt for styrelsen at tage sine standpunkter op til revision, de standpunkter, der fik medlemmernes tilslutning på den ekstraordinære generalforsamling i Århus«. ⁷⁶

74. Se også GLs henvendelse til folketingsudvalget d. 17/4 58, Gsk. 58, 351 ff.

75. Se drøftelsen på GLs forretningsudvalgsmøde d. 30/1 58, SM 58, nr. 3, p. 8. Se også det konservative gruppemøde den 15/4 58, hvor Hvidberg omtalte en samtale han havde haft med Stinus Nielsen, og erklærede: »De er blevet meget ængstelige, for Karl Olsen har meddelt, at han ville kræve (et 5-årigt gymnasium), hvis dette skoleforslag går igennem«. Kons. prot. 15/4 58.

76. Gsk. 58, 1-2.

Karl Olsen fandt det dog nødvendigt at tilføje følgende modificerende og advarende ord: »Vi er i styrelsen helt klar over den dybe uro og ængstelse, der rører sig ude blandt vore medlemmer, med tanken på de for standen og for vor skoleform livsvigtige problemer [også en ny lønningslov var på vej], der nu nærmer sig deres afgørelse. Vi kan fra styrelsens side ikke give garantier for, hvorledes de endelige løsninger bliver. Men vi kan tilsige, at vi vil bruge al vor kraft og vor organisations styrke i forsøget på at nå frem med vore mål«. ⁷⁷

Karl Olsens nytårsoptimisme mindede i høj grad om den specielle form for optimisme, som Poul Sørensen havde lagt for dagen under folketingets første behandling af skoleforslagene den 29/11 1957. Han gav da udtryk for en »spådom« – »mere end en spådom kan det ikke være« – gående ud på, »at ministeren kommer til at stå i samme situation ved udgangen af denne folketingssamling, som man stod i ved udgangen af sidste folketingssamling«. ⁷⁸

Både Karl Olsen og Poul Sørensen tog klogeligt nok forbehold, men lod dog optimismen – der også kan have haft propagandamæssig betydning og været led i en slags moralsk oprustning – være overvejende.

Optimismen havde fælles oprindelse, nemlig de informationer, der ad forskellige veje kom frem i den konservative gruppe om især Venstres stillingtagen.

Oplysende i så henseende er det konservative gruppemøde den 9/4 1958, der er refereret i anden sammenhæng andetsteds, men hvor Karl Olsen i sin egenskab af partiets næstformand var til stede. ⁷⁹ På mødet, hvor Poul Sørensen erklærede, at han nu troede »at det er kommet til det punkt, at Venstre har bestemt sig til ikke at ville gennemføre »skoleopgaven« i denne samling, svarede Karl Olsen følgende (iflg. referatet): »... det lyder godt, at det er lykkedes at få Venstre ud af busken, det har vi ventet på. Kan godt forstå, at der hersker tilfredshed i gruppen om resultatet. Jeg har skrevet en artikel i vort nytårsnummer, at jeg ikke mente, der blev gennemført nogen skoleordning i år, men på et givet tidspunkt var jeg nu bange for det. Jeg længes efter at samlingen er forbi, så der ikke sker noget, for helt sikker er jeg ikke. Omtaler Poul Hartlings kronik i BT og hans optræden i udvalget, kan slet ikke forstå, hvorledes Venstre kan klare det med ham som førstemand i den sag«. ⁸⁰

Det var tydeligvis splittelsen i Venstre, der skabte den konservative-

77. ib. p. 2.

78. Se 5.1.

79. Kons. prot. 9/4 58.

Karl Olsenske usikkerhed, der som en rød tråd løb gennem de konervative gruppemøder frem til forliget og ligeledes prægede GL-styrelsens tankegang. På intet tidspunkt sikkerhed uden usikkerhed. Det var blandingsforholdet, der kunne variere fra situation til situation. Karl Olsens nytårsudtalelse og ligeledes det ovenfor refererede indlæg er typiske eksempler i så henseende.

Også belysende for stemningen i GLs ledelse var Karl Olsens radiotale den 9/1 1958, hvori han fremførte GLs ønske om et egentligt 5-årigt gymnasium, *hvis* en skolereform – som ingen troede ville komme – skulle komme trods alt.⁸¹

Karakteristisk for den labile situation var også den reaktion, der kom til udtryk i GLs styrelse over talen. Kunne man ikke derigennem forkrække DLF, var tydeligvis tanken.⁸²

Det var nok også typisk, at talen ikke blev offentliggjort i *Gymnasieskolen* før på et langt senere tidspunkt om efteråret, og da som et led i en polemik med DLF om »skyldfordelingen«.⁸³

Radiotalen var imidlertid tydeligvis en fastholden ved kravet om det uændrede 7-årige løb. GL fastholdt m.a.o. sit hidtidige standpunkt, men en stor del af talen beskæftigede sig med det 5-årige gymnasium: »skulle man«, hed det, »mod forventning gennemføre det forelagte forslag, føler jeg mig forpligtet til at tilføje nogle synspunkter vedrørende de betingelser, der må stilles for, at en gymnasieskole med et 5-årigt løb overhovedet skal kunne løse sin opgave på en blot tilfredsstillende måde«.⁸⁴

Den samme blanding af i og for sig klar fastholden af det hidtidige standpunkt, et 7-årigt løb, og en ganske detaljeret elaborering af kravene til det ny gymnasium, *hvis* en reform gennemførtes, kom til udtryk i GLs henvendelse til skolelovsudvalget den 12/2 1958.⁸⁵

I DLF bemærkede man naturligvis GLs aktivitet, og kan i nogen grad være blevet foruroligede herover. Et 5-årigt gymnasium var både mange folkeskolelærere og DLF som organisation skarp modstander af.⁸⁶

I GL var man klar over faren. Karakteristisk var en bemærkning på GLs forretningsudvalgsmøde den 30/1 1958, hvor talen var om et 5-årigt

80. ib.

81. Gsk. 58, 712 ff.

82. SM 58, nr. 8, p. 16 ff.

83. Gsk. 58, p. 711.

84. ib. 714–15.

85. ib. 715 ff.

86. Se f.eks. Fsk. 56, 880 (Stinus Nielsen milde forbavelse over GLs separate henvendelse af 15/3 56 til folketingsudvalget).

gymnasium. Der var fra næstformanden, adjunkt, dr. phil. Erik Rasmussens side ønsket en drøftelse påny af det allerede udarbejdede forslag til et 5-årigt gymnasium, som GL havde ladet udarbejde. Karl Olsen advarede, idet han, som det hed, var »bange for, at det kunne sive ud, at vi arbejdede med planer for 5-årigt gymnasium«. ⁸⁷

Lignende bekymringer kom til udtryk på GLs styrelsesmøde den 5/3 1958. Et medlem (lektor E. Jarlov) spurgte om »det i grunden (var) så klogt at omtale muligheden for 5-årigt gymnasium i radiotalen«, og »radiotalen indeholdt ikke noget, der kunne misforstås, men mange, der kun *hørte* den, kunne få indtryk af, at vi nu gik ind for 5-årigt gymnasium«. Et andet medlem af styrelsen (lektor V. Vestergaard) erklærede kun at ville være med til at arbejde med planer til et 5-årigt gymnasium »bag lukkede skodder«. ⁸⁸

Drøftelserne drejede sig iøvrigt om hele den skolepolitiske situation med udgangspunkt i den før omtalte henvendelse til folketingsudvalget den 12/2 1958.

Den delegation med bl.a. formanden, rektor Karl Olsen, der havde haft foretræde, kunne berette om »meget hårdere modstand« mod GLs synspunkter i folketingsudvalget. ⁸⁹

Som specielt fjendtlige overfor gymnasieskolen nævnedes Poul Hartling og K. B. Andersen, der var en af Socialdemokratiets repræsentanter. ⁹⁰

Den sidstnævnte havde iflg. delegationen »spillet [rektor Per] Krarup ud«. Baggrunden var, at rektor Krarup i det sidste nummer af *Pædagogisk Tidsskrift* havde rettet en skarp kritik mod hele gymnasieundervisningen. En kritik, der iflg. K. B. Andersen, således berettedes det, indicerede, at der var rationaliseringsmuligheder i gymnasiet, og at en nedskæring i »løbet« ville kunne foretages uden katastrofale virkninger for kundskabsniveauet. ⁹¹

Det oplystes, at udvalget havde rekvireret 17 eksemplarer af Krarups artikel, at den havde skadet »umådeligt«, idet der i folketingsudvalget hidtil udelukkende havde været »buk for gymnasieskolen og studentereksamen, der ikke måtte devalueres«. Karl Olsen erklærede, at han kunne

87. SM 58, nr. 3, p. 8.

88. ib. nr. 8, pp. 17 og 18.

89. ib. p. 16.

90. ib.

91. ib.

92. ib.

ønske, at styrelsesmedlemmerne havde set, hvordan artiklen var blevet refereret i »alle landsens blade«,⁹² altså underforstået var blevet udnyttet propagandamæssigt.

Den omtalte hårdere modstand i folketingsudvalget må formodentlig tolkes som et vidnesbyrd om, at skolelovsspørgsmålet var på vej ind i en afgørende fase. Endnu var forhandlingerne med DLF ikke for alvor begyndt, men de lå ikke langt ude i fremtiden.

GL ville stadig være en betydningsfuld faktor, der både ville kunne være en værdifuld hjælp, hvis de taktisk blev »sat på plads«, eksempelvis blev usikre med hensyn til det så stærkt fastholdte 7-årige løb (der ret beset var lidt af en myte, idet de fleste studenter jo kun »løb« i 3 år i gymnasiet) og ville kunne skade gennem stivsindethed. En svækkelse eller mørning af GL var ud fra begge synspunkter hensigtsmæssig.⁹³

På mødet rejstes der også krav om en klargøring af GLs holdning til det 5-årige gymnasium.⁹⁴

Karl Olsen oplyste, at han ved nytårstid havde set »ret optimistisk på det«, han »mente stadig, at Venstre, der er på marsch ind i byerne ikke ville tage ansvar for en upopulær ændring af byskolen – men var dog nu mere usikker«.⁹⁵

Hans råd i den givne situation var, at »vi måtte ligge og lure i vand-skorpen«, dvs. fortsætte den hidtil førte politik med det 5-årige gymnasium i reserve.⁹⁶

Erik Rasmussen, der var en af de ivrigste forkæmpere for et 5-årigt gymnasium og for et åbent krav om det fra GLs side, accepterede, men roste Karl Olsen, fordi han, som han sagde, »som en klog ræv holdt begge udgange åbne«. Han var i øvrigt bange for, at der efter kommunevalget (marts 1958) ville blive givet flere indrømmelser til Venstre, og han forudså, at der måske ikke blev tid til at afholde en generalforsamling, »når et 5-årigt gymnasium bliver os tilbudt«. Hvad da? spurgte han.⁹⁷

Karl Olsen erklærede sig i en sådan situation parat til at handle uden en generalforsamling, og altså eventuelt acceptere.⁹⁸

Nogen ændring i GLs politik førte drøftelserne således ikke umiddel-

93. Jvf. Hartling, 2. beh., Ft. 57/58, sp. 4271. Han oplyste – angiveligt med GL selv som kilde – at $\frac{2}{3}$ af eleverne i 1. g. kom udefra.

94. SM 58, nr. 8, p. 18.

95. ib. p. 17.

96. ib.

97. ib. p. 18.

98. ib.

bart til. Man »lurede« – mere eller mindre stilfærdigt – fortsat »i vand-skorpen«.

På den skildrede baggrund vil det ses, at meddelelsen om forliget den 15. april 1958 kunne virke chokerende i den forstand, at det man håbede ikke ville ske, men vel vidste kunne ske, faktisk skete.

6.5 Gymnasielærernes kampagne

Gennem sit »forræderi« var DLF kommet i besiddelse af en taktisk fordel og havde stillet de andre organisationer overfor en fuldbyrdet kendsgerning.

Tilsyneladende var det ikke ministerens og de øvrige forligspolitikeres hensigt at ændre forliget til fordel for eksempelvis GL.

Det 5-årige gymnasium syntes afskrevet, selv om der ikke hverken formelt eller reelt var aftalt noget herom med DLF.⁹⁹

Karl Olsens tidligere omtalte beskrivelse af GL-deputationens fremmøde i folketingsudvalget den 16/4, dagen efter forliget, hvor man blev stillet overfor en »kundgebung«, men ikke forhandlede, er allerede omtalt.

I en orienteringsskrivelse til medlemmerne af 21/4 1958 oplystes det om dette møde, at det »i hovedsagen (formede sig) som en meddelelse til GLs repræsentanter om, hvad man havde besluttet, bl.a. hvilke ændringer i det oprindelige forslag til gymnasielov, der indgik i det sluttede forlig«. Det hed videre, at der »i modsætning til forhandlingerne med folkeskolens repræsentanter« ikke var indbudt politiske ordførere, »idet man, som ministeren udtrykte det, ikke ville ulejligle disse, når sagen allerede var afgjort«.¹⁰⁰

Og videre hed det i skrivelsen, at det af de meddelelser, som ministeren gav ved mødet fremgik, »at man ikke havde ment at burde efterkomme GLs henstilling om, at en gymnasieskole, der *skulle* afkortes til et 5-årigt løb, indrettes som et egenligt 5-årigt gymnasium og ikke som en 3-årig realskole med et 3-årigt gymnasium«.¹⁰¹

Fremstillingen bærer troværdighedens karakter, idet man må formode, at det har været en implicit – end ikke indirekte nævnt – forudsætning,

99. Dette fremgår dels af det officielle referat af mødet den 15/4 58, K. Helveg Petersen-arkiv, og dels af den fortsatte uro og frygt for GL, der kom til udtryk på forskellig vis.

100. E. Kruchow-arkiv, stencilat af 21/4 58, p. 2.

101. ib.

at det 5-årige gymnasium var opgivet i og med DLFs tilslutning den 15/4 1958.¹⁰²

Både Venstre og DLF ville jo være modstandere, og ministeren – skønt i og for sig tilhænger – kan næppe formodes at have haft ønske om at sætte forliget på spil ved at vise imødekommenhed overfor GL.

Situationen vil kunne sammenfattes således, at hvis Venstre og DLF ville kunne samtykke, ville ministeren – med glæde endda – gå med til et 5-årigt gymnasium, men ellers ikke. Og begge betingelser var usandsynlige.

Samme dag GL havde sit møde med ministeren, altså den 16/4 1958, udsendte man en erklæring gennem Ritzau, hvor man slog på det tema, at den nuværende studentereksamens kvalitet ikke måtte forringes.¹⁰³ Det hed, at GL nærede »dyb betænkelighed ved det forelagte forslag, som man nu agter at gennemføre«. GL ville ikke kunne tiltræde forslaget, som det var, »men må«, erklæredes det, »indtrængende henstille, at folketinget, dersom det 5-årige løb fastholdes, ved en samlet læseplan vil sammenbinde de 5 år til et egentligt 5-årigt gymnasium. Kun under en sådan forudsætning vil gymnasieskolen kunne fastholde studentereksamens nuværende niveau, og kun under en sådan forudsætning kan foreningen derfor tilslutte sig forslaget«.¹⁰⁴

GLs kampagne fulgtes op af et nyt fremmøde i folketingsudvalget den 17/4, altså allerede næste dag og i øvrigt bebudet i Ritzau-erklæringen.¹⁰⁵

Fra GLs side appellerede man i meget indtrængende form til udvalget og slog igen på den streng, der hed den nuværende studentereksamens niveau.

Det hed i henvendelsen, at man havde anmodet om foretræde »for at prøve på at formå udvalget til endnu engang at overveje, om det ikke ville være muligt – uden i øvrigt at røre ved forligets principper – at

102. Denne implicitte forudsætning møder man f.eks. i ministerens bemærkning på mødet 15/4 58 om, at »(som) en yderligere imødekommelse af DLFs ønsker kunne man overveje i lovforslaget at foreslå indføj et en bestemmelse om, at der skal være oprykningsprøver ved oprykninger fra 1. til 2. realklasse og fra 2. realklasse til 3. realklasse henholdsvis 1. gymnasieklasse, således at der, for så vidt angår oprykningsprøven i 2. realklasse, bliver en vis ensartethed, også under hensyntagen til, at eventuel overgang til gymnasiet sker på dette trin«, off. ref., K. Helveg Petersen-arkiv, p. 3.

103. Gsk. 58, 350.

104. ib.

105. Gsk. 58, 351 ff.

give gymnasiet en bedre mulighed for at opretholde den nuværende studentereksamens« og sluttelig:

»Det er vort håb, at folketingsudvalget nu ved færdiggørelsen af sit arbejde alvorligt vil tage vor henvendelse under overvejelse. Der er i vort standpunkt intet organisationsegoistisk sigte. Vor henvendelse er alene dikteret af alvorlig bekymring for de forhold, hvorunder efter forslaget gymnasieskolen fremover skal arbejde. Det er den skoleform, der har fået til opgave at mobilisere »intelligensreserven« i vor ungdom og bringe den frem til vore højeste læreanstalter via studentereksamen. Det kan ikke være dette udvalg ligegyldigt om *alle* denne skoles medarbejdere siger god for et forslag, der gennemføres, eller om *alle* vender sig mod det. Jeg har altid fremholdt for min organisations medlemmer: Vi har ingen ret til at skrive loven. Det er dette høje ting, som udvalget repræsenterer, der skal forme loven. Vi vil selvfølgelig loyalt som altid gøre vort arbejde i den danske gymnasieskoles tjeneste, uanset hvilke vilkår lovgivningsmagten måtte give os at arbejde under. Vi anmoder blot om, at man – under de givne forhold – giver os de bedst mulige betingelser for at udføre vor gerning«.¹⁰⁶

Der var utvivlsomt slagkraft i apellen. Over for det egalitetssynspunkt, som kan siges at ligge bag reformpolitikernes skoleforslag og skoleideer opstilledes et andet – næsten ligeså stærkt – politisk-etisk synspunkt med bl.a. forestillingen om det lille råstoffattige Danmark, der kun kunne hævde sig gennem kvalitet, herunder kvaliteten i sin uddannelse.

Alligevel må det fastholdes, at nok så kraftige apeller fra GL ikke ville kunne hjælpe, hvis DLF og Venstre fastholdt deres modstand, hvad de rent faktisk gjorde.

At udvalgets formand, socialdemokraten Kaj Andresen, besvarede den af GL-formanden oplæste erklæring med at sige, at udvalget ville tage de af GL fremførte synspunkter op til »nøje overvejelse i forbindelse med de afsluttende forhandlinger i udvalget«, var – med de anførte modifikationer – ret beset mundsvejr.¹⁰⁷

Direkte forsøg fra formandens og næstformandens side på at udnytte deres respektive personlige politiske forbindelser var resultatløse.

Næstformanden, adjunkt, dr. phil. Erik Rasmussen tog en samtale med sin partifælle ministeren, der som medunderskriver af Askovforslaget

106. Gsk. 58, 352–53.

107. ib. p. 353.

naturligvis var forstående, men ubøjelig med hensyn til den aktuelle virkelighed. Realiteten i hans svar til Erik Rasmussen var, at GL kunne få et 5-årigt gymnasium, hvis man kunne blive enige derom med DLF (og Venstre), og ellers ikke.¹⁰⁸

Formanden prøvede på samme måde sine forbindelser til den konservative gruppe, men ligeledes uden resultat.¹⁰⁹

I den konservative gruppe var der almindelig enighed om, at det ville være omsonst at søge at hjælpe nu, og at de konservative blot ville kompromittere deres hidtil så »rene« standpunkt, hvis man prøvede.¹¹⁰

Den 23/4 1958 afgav da også folketingsudvalget betænkning uden indømmelser af nogen art til GLs synspunkter.¹¹¹

Alt syntes således afgjort.

108. Min samtale med professor, dr. phil. Erik Rasmussen.

109. Kons. prot. 23/4 58 og 17/4 58.

110. Det mest eksplicite udtryk for de rene hænders synspunkt fremkommer i det kons. partimøde den 28/5 58, hvor Hvidberg meddelte, at Karl Olsen »meget indtrængende« havde anmodet den konservative gruppe om ændringsforslag om et 5-årigt gymnasium, og hvor Poul Sørensen hertil bemærkede, at »(man) vil jo fra mange sider kunne sige, det er et mærkeligt tidspunkt at komme med det på. Der bliver jo ikke noget politisk ændret – det ligger fast nu. DLF er gået i båsen. Jeg er lidt ængstelig for, at det kan se ud som om vi vil tage et for billigt stik hjem«, kons. prot. 28/5 58.

111. Ft. 57/58, B, sp. 677 ff.

7.0 Ny uro

7.1 »Et tillidsbrud«

En krise, der skulle få Jørgen Jørgensens og Hartlings stolte og så møjsommeligt rejste bygning til at vakle, ja, måske styrte i grus, indvarsledes af en lederartikel i *Folkeskolen* den 8/5 1958 under overskriften »Et tillidsbrud«.¹

Artiklen tog sit udgangspunkt i et ændringsforslag i folketingsudvalgets betænkning af 23/8 1958 vedr. de såkaldte Olleruplærere, der øjensynligt var kommet ganske bag på DLF.²

Iflg. ændringsforslaget fik Olleruplærerne, der havde fået deres uddannelse på »Den frie lærerskole i Ollerup« (eller anden akvivalent uddannelse) generel adgang til at opnå fast ansættelse i folkeskolen, medens de tidligere havde været henvist til i hvert enkelt tilfælde at søge ministeriel dispensation.³

Spørgsmålet om Olleruplærernes stilling i folkeskolen var blevet rejst allerede under første behandling af forligsforslaget den 16/11 1956, hvor Venstre-manden K. Juul gjorde opmærksom »på et problem, ministeren [J. Bomholt] tilsyneladende« havde »glemt«.⁴ K. Juul, der helhjertet hørte hjemme i Venstres specialpolitiske fløj, og var stærkt interesseret i højskole- og friskoleproblematikken, syntes ikke, erklærede han, at »vi kan være bekendt, at skolekredse fra landets forskellige egne skal gå tiggergang til ministeren og hans embedsmænd for at få den lærer, som de nu har fundet egnet til at varetage den skolegerning, som dog ingen mere end de selv er interesseret i bliver varetaget på bedst mulig måde«.⁵

Undervisningsministeren fremdrog i sin svartale en række spørgsmål, som han kommenterede, deriblandt dog ikke K. Juuls, som man måtte opfatte som indbefattet under, som ministeren udtrykte sig, »en række andre

1. Fsk. 58, pp. 611–12.

2. Betænk. af 23/4 58, p. 703, ændringsforslag nr. 18 (til § 20).

3. ib. bemærkninger.

4. Ft. 56/57, sp. 1096.

5. ib. sp. 1096–97.

spørgsmål«, der var stillet under debatten og som ikke besvaredes, idet ministeren i stedet stillede i udsigt, at han ville give »alle de oplysninger, der måtte fremkomme ønske om« i udvalget.⁶

Det var næppe tilfældigt, at ministeren foretrak at få Juuls spørgsmål, der var et kildent fagforeningsspørgsmål, trukket væk fra rampelyset i folketingssalen og ind i udvalget. Hvorvidt det har været drøftet der, har ikke kunnet oplyses, men meget karakteristisk for spørgsmålets ømtålelige karakter rummede beretningen af 11/4 1957 intet herom.⁷

Ej heller Jørgen Jørgensens forslag af 21/11 1957 rummede noget om Olleruplærerne, men ministeren oplyste dog ganske kort i sin fremsættelsestale, at han »oprindelig« havde tænkt sig at optage »nogle bestemmelser vedrørende ansættelse af lærere, der har fået deres uddannelse på Ollerup 4-årige lærerskole«.⁸ »Det kan vel nu siges at være godtgjort«, hed det, »at der fra denne lærerskole er udgået mange særdeles brugbare lærerkræfter, som gør god fyldest i skolearbejdet, og at det var naturligt, om der kunne findes en ordning, så disse lærere, uden at der skulle dispenseres i det enkelte tilfælde, kunne ansættes i den offentlige skole. Der kan være flere veje at gå, men for ikke på forhånd at fæstne sig til en bestemt løsning har jeg anset det for mest formålstjenligt at drøfte hele spørgsmålet med det folketingsudvalg, som formentlig nu vil blive nedsat«.⁹

Formodentlig har en stærkt medvirkende årsag til ministerens tilbageholdenhed været et ønske om at undgå at forværre det jo i forvejen tilstrækkeligt anspændte forhold til DLF. Karakteristisk for situationen i så henseende var den socialdemokratiske ordfører Sv. Horns bemærkning under første behandling af lovforslaget. Sv. Horn erklærede her kort, at han var »glad« for at ministeren ikke havde taget det såkaldte Olleruplærer-problem med i forslaget, idet han troede, sagde han, at »det ville have skabt yderligere vanskeligheder for at nå til enighed«.¹⁰

På forligsmødet den 5/4 1958 mellem DLF, ministeren og de skolepolitiske ordførere i folketingsudvalget blev spørgsmålet efter alt foreliggende ikke berørt, og det har formodentlig derfor heller ikke været rejst fra nogen af siderne under de forudgående drøftelser mellem ministeren

6. ib. sp. 1097 ff., sp. 1101.

7. Ft. 56/57, B, 465 ff.

8. Ft. 57/58, sp. 880.

9. ib.

10. Ft. 57/58, sp. 1049.

og henh. DLFs formand, overlærer Stinus Nielsen og DLFs skolelovsudvalg.¹¹

Heller ikke *Folkeskolen* berørte på noget tidspunkt (i den Jørgen Jørgensenske fase) Ollerupsspørgsmålet, førend den omtalte skarpe lederartikel om tillidsbruddet så dagens lys.

Der er næppe anden forklaring, end at DLFs repræsentanter har overset spørgsmålet eller har troet den hellige grav velforvaret, når ministeren ikke selv fremdrog problemet under drøftelserne.

I den betænkning fra folketingsudvalget af 23/4 1958, der tydeligvis kom som et chock for DLF, hed det i den nyformulerede §20, stk. 1, 1. led, at et vilkår for at overtage undervisning i folkeskolen var, at den pågældende lærer havde gennemgået den almindelige læreruddannelse eller – og dette er det kriminelle punkt – havde »gennemgået anden af undervisningsministeren i denne henseende godkendt læreruddannelse, der er af tilsvarende varighed og omfatter eller er suppleret med en prøve efter nærmere af ministeren fastsatte regler«. ¹²

I betænkningens bemærkninger til dette punkt hed det yderligere, at det afgørende måtte være, at den pågældende uddannelse, dvs. fra f.eks. Den frie lærerskole i Ollerup, »alt i alt« skulle kunne sidestilles med den almindelige læreruddannelse. Om den supplerende prøve hed det, at den »bør afholdes på foranstaltning af statskonsulenten vedrørende folkeskolen og seminarierne og . . . omfatte skriftlig dansk, sproglig dansk, regning og et fremmedsprog eller matematik og naturlære«. ¹³

I *Folkeskolens* kommentar hed det, at det var »med den største bestyrtelse«, man så »dette forsøg på at normalisere en omgåelse af den legale læreruddannelse«. ¹⁴ Og videre: »Bestyrtelsen er så meget desto større, som det udvalg fra DLF, der forhandlede med ministeren den 15. april, ikke er bekendt med lovforslagets bestemmelse om Olleruplærerne«. ¹⁵ Og: »DLFs positive deltagelse i de sidste års bestræbelser på at højne uddannelsens faglige og pædagogiske standard er et vidnesbyrd om, hvilken betydning vi tillægger en ensartet fuld valutamæssig uddannelse. Den er af største betydning for det pædagogiske fremskridt i skolen

11. Se off. ref. K. Helveg Petersen-arkiv.

12. Ft. 57/58, B, sp. 703.

13. ib. sp. 704.

14. Fsk. 58, 611.

15. ib.

og af vital betydning for standen både i det almindelige omdømme, og når der skal forhandles om vore økonomiske vilkår«. ¹⁶

Og videre:

»Derfor kan vi allerede nu foregribe den harme, forslaget vil vække i lærerkredse, ved at fastslå, at det vil blive betragtet som et snigløb, en desavouering af præntationen om læreruddannelsen på et videnskabeligt pædagogisk psykologisk plan, hvis man sidestiller den med anden uddannelse af samme varighed. Der ligger overhovedet ingen betryggelse i ordene om, at denne (anden) uddannelse skal kunne sidestilles med den almindelige læreruddannelse . . .«. ¹⁷

Lederartiklen sluttede med følgende undsigelse af ministeren:

»DLF har strakt sig meget vidt ved det skolelovsforlig, der skabtes forudsætning for den 15. april. Der er trukket store veksler på sammenholdet i lærerstanden – men den sidste veksler, som nu præsenteres uden sigt, er der absolut ikke dækning for. Her er ingen mulighed for kompromis«. ¹⁸

At harmen var stor i DLFs ledelse var der ingen tvivl om, og artiklen bevidnede klart, at Sv. Horn havde haft ret med sin advarsel under første behandling. Men spørgsmålet var, hvad DLF reelt kunne stille op. Som også lederen klart erkendte, var det også et økonomisk og et prestigemæssigt spørgsmål, et fagforeningsspørgsmål, om man vil, og ikke blot et pædagogisk. Kunne man på denne baggrund begynde at sætte spørgsmålstegn ved forliget? I lederartiklens sidste paragraf skimtede man en antydning i den retning.

7.2 DLFs resolutioner af 11/5 1958

På DLFs hovedstyrelsesmøde den 9.–10. maj 1957 drøftede man situationen. ¹⁹

For Ollerupsspørgsmålets vedkommende udmundede drøftelsen i enstemmig vedtagelse af en resolution, der offentliggjordes den 11/5. ²⁰ Den var stilet til regering og folketing, og erklærede, at den påtænkte

16. ib. 611–12.

17. ib. 612.

18. ib.

19. Uds. 58, nr. 21.

20. ib. Se også Fsk. 58, 652.

ansættelse af ikke-seminarieuddannede kun kunne opfattes som »en til-sidesættelse af de krav til en læreruddannelse, som folketinget gennem vedtagelsen af seminarieloven af 1954 har anset som nødvendige for at undervise i folkeskolen«. Man betonedede de stigende krav, der af samfundet stilledes, både af opdragelsesmæssig og undervisningsmæssig karakter, og fremholdt, at en absolut forudsætning for at skolen kunne opfylde dem var, at de betingelser, der var gældende for at opnå ansættelse blev opretholdt. Resolutionen sluttede med at erklære, at hovedstyrelsen »derfor på det kraftigste (skal) protestere imod, at vilkårene for ansættelse af lærere i folkeskolen ændres i den i lovforslaget angivne retning«. ²¹

Det var naturligvis iøjnefaldende, at resolutionen alene drejede sig om Ollerupsspørgsmålet, ikke satte spørgsmål ved forliget som sådant, ikke på nogen måde »truede« med sprængning af forliget, og bevidst syntes holdt adskilt fra en række øvrige klagemål, som DLF også havde.

Samtidig med Ollerup-resolutionen var der nemlig en anden, ikke som denne stilet til regering og folketing, men til offentligheden i almindelighed, og ligeledes vedtaget enstemmigt. ²²

Resolutionen tog sit udgangspunkt i offentliggørelsen af folketingsudvalgets betænkning af 23/4 1958 ²³ og erklærede:

»En absolut betingelse for, at DLF kunne tiltræde de af ministeren skitserede ændringsforslag [dvs. på forligsmødet den 15/4] var, at de principielle synspunkter, som hovedstyrelsens forhandlingsudvalg klart tilkendegav overfor ministeren og repræsentanterne for de politiske partier den 15/4, og som den 21/4 kom til udtryk i foreningens udtalelse til offentligheden, blev imødekommet i det endelige lovforslag«. ²⁴

Det hed derefter i resolutionen, at denne betingelse *ikke* var opfyldt, og, erklæredes det, det var »tydeligt, at det foreliggende forslag på afgørende områder ikke imødekommer DLFs synspunkter«. ²⁵

Gennem en sammenligning af DLFs udtalelse til offentligheden den 21/4 med betænkningen af 23/4 mente man at kunne opregne en række punkter, hvor man kunne påvise, »at de i betænkningen indeholdte forslag

21. Fsk. 58, 652.

22. Fsk. 58, 651–52.

23. ib. 651.

24. ib.

25. ib.

på de afgørende områder ikke dækker de krav, hvis opfyldelse var en betingelse for DLFs tilslutning«. ²⁶

For det første fremgik det ikke af forslaget, »at enhver afvigelse fra princippet den delte købstadskole, f.eks. fra et flertal af forældre, kun kan ske på basis af nugældende forsøgslovgivning«, erklæredes det. ²⁷

Dernæst fandtes der ikke i lovforslaget en bestemmelse om kommunal ensartethed m.h.t., hed det, »de skriftlige prøver, der skal være vejledende for skolens skøn ved delingen af børnene efter 5. klasse«. ²⁸

For det tredje rummede lovforslagets paragraffer »intet«, der sikrer udarbejdelsen af undervisningsplaner til en ... fortløbende undervisning«. ²⁹ DLF havde i sin udtalelse af 21/4 opstillet en forudsætning om, at delingen i klasser efter 5. skoleår – hvor en sådan altså overhovedet skulle foretages – skulle være »formålsbestemt«, og at der efter delingen etableredes »en undervisning, baseret på forskellige undervisningsplaner og med forskellig målsætning«. ³⁰ Endvidere skulle der, hed det i resolutionen, »gives en sammenhængende og fortløbende – dvs. ubrudt – undervisning i den afdeling, der sigter mod realeksamen, og at der ligeledes i de andre afdelinger skabes en undervisningsmæssig helhed». ³¹ Sagt kort, havde DLF herigennem søgt at sikre en så markant, særpræget eksamensmellemskolelignende afdeling, som muligt under de givne omstændigheder, og så sig m.a.o. ikke – trods påstået løfte herom – imødekommet i lovforslaget. Men, »(tværtimod)«, hed det, »fastholdes bestemmelsen af 21/11 1957 (dvs. det oprindelige lovforslag) om afrunding af undervisningen efter 7. skoleår«, hvor DLF krævede »fortløbende« undervisning. ³²

De to resolutioner måtte naturligvis vække uhyre opsigt og straks give anledning til forskellige fortolkninger.

I *Folkeskolen* kunne man med en vis stolthed berette om »en aktivitet i dagspressen, som kommer op på højde med interessen for NATO-mødet, og som viser, hvilken afgørende betydning for en skolelovs udformning og vedtagelse man tillægger lærerstandens vurdering«. ³³

26. ib. 652.

27. ib. p. 651.

28. ib.

29. ib. p. 652.

30. ib. pp. 651–52.

31. ib. p. 652.

32. ib.

33. ib. p. 654.

I *Social-Demokraten* talte man om, at lærerne nu havde »undsagt« forliget,³⁴ medens både *Politiken* og *Dagens Nyheder* mente, at forliget var »sprængt«.³⁵

I *Social-Demokraten* opfattede man det skete, som en sejr for købstadfløjen i DLF, »som hele tiden har modarbejdet et skoleforlig«. Denne fløj, hed det, »synes altså at have haft held i sine bestræbelser på at overtale hovedstyrelsens øvrige medlemmer, og, »betonede det«, man har haft god tid – nemlig helt fra skolelovsbetænkningens offentliggørelse den 23. april – til at finkæmme den for de punkter og formuleringer, hvorpå man mener at kunne begrunde et spring fra forliget«.³⁶

Social-Demokraten kunne oplyse, at en del af hovedstyrelsens medlemmer, »nemlig landsbyfolk med førstelærer M. Kirk, Hammerum, i spidsen . . . ikke (så) alt for glade ud, da de forlod mødet«.³⁷

I *Politiken* erklæredes det, at hver af de to resolutioner kun kunne udlægges på én måde, nemlig: »Her er ingen mulighed for kompromis«.³⁸

Også *Dagens Nyheder* opfattede en sprængning af forliget som en kendsgerning. »Selv om dette ikke står ordret i de to resolutioner, hovedstyrelsen vedtog i går«, hed det, »er sprængningen en kendsgerning, fremhæves det af hovedstyrelsen«, dog uden nærmere kildeangivelse.³⁹

I polemiske kommentarer til dagspressen vendte *Folkeskolen* sig bl.a. mod *Social-Demokraten*, der iflg. *Folkeskolen* havde hævdet, at »lærerne, specielt organisationslederne, ikke længere ved, hvilket ben de skal stå på, og at købstadlærernes fløj synes at have ledt med lys og lygte efter en argumentation, som kan begrunde, at man springer fra det givne til-sagn«.⁴⁰

Iflg. *Folkeskolen* havde det absolut ikke været nødvendigt »at lede anstrengt for at finde frem til den dokumentation, der underbygger hovedstyrelsens udtalelse. De enkelte led i denne dokumentation springer i øjnene . . .«, erklæredes det.⁴¹

Også *Social-Demokratens* »antydninger« af, »at lærerne vil springe

34. Cit. efter Fsk. 58, 654.

35. Cit. ib.

36. Cit. ib.

37. Fsk. 58, 654.

38. ib.

39. ib. Kilden synes at have været KKs formand, overlærer Skotte Bych, cf. Uds. 58, nr. 27, p. 1 (formanden) og p. 2 (Skotte Bych)

40. Fsk. 58, p. 652, cf. Soc-D. 9/5 58.

41. Fsk. ib.

fra« på spørgsmålet om ikke-seminarieuddannede læreres ansættelse i folkeskolen«, afvistes. Det var, hed det i *Folkeskolen*, »tilstrækkeligt at henvise til, at hovedstyrelsen med udsendelsen af de to udtalelser har taget stilling til struktur og ikke-seminarieuddannede hver for sig«. ⁴²

En gennemlæsning af referaterne af hovedstyrelsesmøderne dels den 9. og 11. maj 1958, dvs. de møder, der resulterede i den enstemmige vedtagelse af de to resolutioner, og dels den 21.–24. maj 1958, hvor DLFs forhandlere indimellem mødtes med ministeren og repræsentanter for de politiske partier, og hvor forliget af 15/4 genbesegledes, indicerer, at der var 3 konkrete forhold, der var bestemmende for DLFs stillingtagen i disse kritiske uger, nl. 1) Ollerup-spørgsmålet, 2) den af DLF postulerede misligholdelse af forliget den 15/4 og 3) det 5-årige gymnasium. ⁴³

Den harme, der kom til udtryk fra alle sider i DLFs hovedstyrelse over Ollerupparagraffen, som man følte at ministeren havde smuglet ind bag ryggen af DLF, var stor og ægte, og ville taget alene have været tilstrækkeligt til at fremkalde en krise i forbindelse med forliget af 15/4.

Der kan heller ikke være tvivl om, at det som DLFs hovedstyrelse opfattede som mangelfuld overholdelse af forliget fra ministerens side også af alle parter i hovedstyrelsen og især af købstadfløjen som den direkte ramte part følte som et alvorligt overgreb, der også i sig selv ville kunne have udløst den krise, der faktisk fulgte.

At dømme efter referatet af møderne den 9. og 11. maj spillede det 5-årige gymnasium – som GL just da førte sin energiske kamp for – en ikke-udslaggivende rolle, hvorimod det var stærkt fremme under drøftelserne på møderne den 21.–24. maj, og hvor et *de-facto*-tilsagn fra ministerens side om, at der ikke ville blive noget 5-årigt gymnasium utvivlsomt var en udslaggivende faktor i forbindelse med retableringen af forliget. ⁴⁴

Det 5-årige gymnasium var ganske vist noget man ikke »åbent« kunne debattere på hovedstyrelsesmøderne. Det var ikke folkeskolens område, og der var vel – fornemmer man – i hovedstyrelsen en vis følelse af dårlig samvittighed m.h.t. de to andre organisationer, og vel især GL, som

42. Fsk. 653.

43. Uds. 58, nr. 21.

44. Uds. 58, nr. 21, pp. 2–4, og nr. 27, pp. 1–10.

man af – bevares – gode realpolitiske grunde havde måttet droppe det mangeårige samarbejde med hin 15. april 1958.⁴⁵

Det er derfor alligevel sandsynligt – trods det ovenfor anførte forbehold m.h.t. møderne den 9. og 11. maj – at frykten for det 5-årige gymnasium i forbindelse med de andre ting kan have accentueret krisen.

Allerede på disse to møder spillede formanden på denne latente frygt, og senere – især under 2. behandling i folketinget af skolelovsforslaget – skulle forligspolitikkerne med virtuositet spille på samme tema og dermed levere ammunition til formanden overfor købstadfløjen.

For købstadfløjens vedkommende kan man tale om en slags fortrydelsesfase efter forliget den 15/4 1958, hvor man så småt angrede, hvad man havde gjort. Pressens kommentarer og opsætning af forliget, de bitre personlige angreb fra gymnasielærerne og realskolelærerne, protester fra mange folkeskolelærere, især naturligvis købstadlærere, der var ligeså overraskede over forliget som de fleste andre og en almindelig usikkerhed som sagt m.h.t. forliget dannede baggrund herfor.

Usikkerheden er blevet forstærket af GLs kraftige kampagne for det 5-årige gymnasium. At den måtte betragtes som udsigtsløs efter forliget den 15/4 kan næppe have stået alle hovedstyrelsesmedlemmer klart. Ret beset havde man jo intet konkret og direkte løfte, om at det 5-årige gymnasium ikke ville blive realiseret.

På hele denne baggrund af fortrydelse, usikkerhed og mistænksomhed har især købstadfløjen grebet de to udfordringer, betænkningen af 23/4

45. I referatet af de første af de to møder, hedder det bl.a. »Med hensyn til de avisartikler, der havde omtalt forholdet til GL og DR henviste formanden til, at GL jo aldrig har haft synderlig interesse for os, heller ikke i lønspørgsmål [!], og med hensyn til DR var forholdet det, at de kommunalt ansatte [real-skolelærere] jo var repræsenteret gennem DLF, og de private skolars medlemmer havde man aldrig generet«. Det hedder videre, at formanden »havde den opfattelse, at DLF udmærket kunne tage den stilling, den havde taget, men at det muligvis havde været klogere at orientere GL og DR, inden man tog beslutningen. I øvrigt havde formanden orienteret GLs formand, rektor Karl Olsen«. To hovedstyrelsesmedlemmer (Anna Bjerregård og Anna Jensen) »var« iflg. referatet »også af den opfattelse, at det havde været heldigere om GL og DR var blevet orienteret på forhånd«. Formanden for KKL, overlærer Esther Jensen, spurgte: »Kan vi ikke få et møde i samarbejdsudvalget?« Til dette sidste svarede formanden: »DLF og GL har ikke mange fælles interesser, vi har kun været fælles i modstand; men jeg skal gerne forsøge at få et møde i samarbejdsudvalget«, Uds. 58, nr. 21, pp. 2–3, cf. min samtale med rektor Karl Olsen.

rummede, med en vis begærlighed og lettelse. Nu var chancen for at komme ud af det hele der!

Der var i hovedstyrelsen enighed om, at man ikke direkte skulle erklære forliget sprængt, men lade offentligheden selv vurdere styrken i de to resolutioner.⁴⁶

Enigheden herom må betragtes som udtryk for et slags kompromis mellem købstad- og landsbyfløj.

Blandt købstadslærerne var der størst stemning for at opfatte forliget som endeligt brudt, ikke af DLF ganske vist, men af ministeren, hævdede man.⁴⁷

Landsbylærerne var mere tilbageholdende og ønskede en dør åben til en retablering af forliget.⁴⁸

Gennem indrømmelser m.h.t. Ollerup-paragraffen ville i hvert fald landsbylærerne kunne stilles tilfredse. Og gennem indrømmelser under en eller anden form m.h.t. de forskellige punkter, der var opregnet i den anden resolution af 11/5 ville også købstadfløjen – når den blev viftet om næsen med det 5-årige gymnasium – kunne ledes tilbage til folden!

7.3 Anden behandling den 14/5 1958

Med stor spænding måtte forløbet af folketingets anden behandling af skoleforslaget imødeses. Den fandt sted den 14/5 1958, altså kun et par dage efter de to resolutioner fra DLF.⁴⁹

Afgørende måtte atter være Venstres holdning.

Dette var klart også for den konservative gruppe, der holdt gruppemøde den 13/5 1958 – iøvrigt samtidig med Venstres gruppemøde og i samme anledning, nemlig en drøftelse af den ny situation i forbindelse med folketingsdebatten den næste dag.⁵⁰

På det konservative gruppemøde erkendte Poul Sørensen situationens flydende karakter. Venstre var iflg. ham »meget interesseret i at vide, hvorledes de konservative ser på det«. De »ved ikke engang selv, hvordan de vil stille sig«, erklærede Poul Sørensen.⁵¹

Venstres interesse for den konservative holdning må formodentlig

46. Uds. 58, nr. 21, p. 3, jvf. også nr. 27, pp. 1–2.

47. KKs formand, overlærer Skotte Bych, Uds. 58, nr. 28, p. 2.

48. Landsbyfløjens formand, DLFs næstformand, førstelærer M. Kirk, Uds. 58, nr. 27, p. 3.

49. Ft. 57/58, sp. 4173 ff.

50. Kons. prot. 13/5 1958.

51. ib.

hænge sammen med den voldsomme gymnasielærer-agitation for det 5-årige gymnasium.

Det var ikke en ganske urimelig tanke at forestille sig, at partiet i den 11. time ville kunne hoppe på vognen og redde i hvert fald et 5-årigt gymnasium for gymnasielærerne. Bl.a. GLs formand, rektor Karl Olsen, udfoldede jo bestræbelser i den retning, og hvis de lykkedes, ville situationen også for Venstre være en anden. I så fald ville Venstre formentlig turde sætte sig ud over de af DLF rejste indvendinger og erklære sig for bundet af sin accept.

Poul Sørensen gik imidlertid konsekvent imod en ændret konservativ holdning. »Vi vil ikke gå med ind og lægge ryg til«, erklærede han i en kommentar til antydninger i *Politiken* af samme dato i den retning.⁵²

Poul Sørensen erklærede, at han ikke troede, at Venstre ville have kræfter til at forhindre en anden behandling, men at man kunne gøre sig håb om, »at Venstre når til det standpunkt, at der ligger så mange uopklarede momenter, at Venstre vil stå frit mellem 2. og 3. behandling, så de ikke er politisk bundne af det, der er gået forud«. ⁵³

Poul Sørensen erklærede videre, at han havde talt med Erik Eriksen, og at han (Poul Sørensen) troede, at det var det, man i Venstre ville ende med.⁵⁴

At dømme efter Poul Sørensens beretning har Erik Eriksen i samtalels løb peget på den specialpolitiske fløjs leder, Venstres skolelovsordfører Poul Hartling som en forhindring. Det ville nemlig blive »svært« (nl. at nå dette mål), erklærede Poul Sørensen, »efter de udtalelser [dvs. til pressen] Poul Hartling straks sprang på med«. ⁵⁵

Poul Sørensen troede dog, erklærede han, at Poul Hartling »bliver tvunget til at holde en tale, som han ikke bryder sig synderligt meget om«. ⁵⁶

Resultatet af gruppemødet i Venstre måtte betragtes som en delvis bekræftelse på Poul Sørensens redegørelse, men allermest som en bekræftelse af det *de-facto*-kompromis, der blev indgået på partimødet den 27/11 1957, og som indebar, at Venstre kunne gå med til en ny skolelov, hvis DLF stod bag som en slags garant.⁵⁷

52. Kons. prot. 13/5 58.

53. ib.

54. ib.

55. ib.

56. ib.

57. V. prot. 27/11 57.

I sit indlæg på mødet (d. 13/5 1958) erklærede Erik Eriksen, at Venstre havde opstillet 3 forudsætninger for støtte til skoleforslaget, nemlig 1) en oversigt over de økonomiske konsekvenser, 2) sikkerhed for, at de private skolars stilling ikke forringedes og 3) enighed med lærerne.⁵⁸

Erik Eriksen mente at den sidste forudsætning efter de sidste begivenheder vel måtte siges at være bristet. »Vi har i forhold til Venstres forslag«, hedder det i referatet, »opgivet mange principper ud fra den betragtning, at vi ikke ville gennemføre en skolereform, som Danmarks lærerforening ikke var med i. Nu viser det sig, at lærerne ikke er enige med ministeren, og forudsætningerne er derfor anderledes end vi havde troet.«⁵⁹

Erik Eriksen gjorde sig til talsmand for en udsættelse af skolereformens gennemførelse, »indtil der var skabt den fornødne enighed eller subsidiært – »hvis Jørgen Jørgensen ikke var villig til dette«, hed det – »kun at gennemføre reformen for landsbyskolen.«⁶⁰

Erik Eriksen erklærede, at han ikke følte sig »tiltalt« af, at man skulle »påtvinge byerne en skolereform, som de ikke ønskede.«⁶¹

Hans indlæg viste klart, at han ud fra sin universalpolitiske overbevisning gerne så skolereformen kuldsejle, men på den anden side ville kunne acceptere Venstres tilslutning, hvis forliget på en eller anden måde kunne retableres, eller at m.a.o. *de-facto*-kompromiset stod ved magt.

Poul Hartling fremhævede i sit indlæg, at han i sit ordførerindlæg den næste dag ville sige, at »hvis det virkelig viste sig, at lærerne var uenig med ministeren, måtte Venstre forbeholde sig sin stilling«. Det ville derimod, sagde han, falde ham »meget svært« at foreslå en reform – foreløbig – blot af landsbyskolen.⁶²

Et egentligt beslutningsreferat fra mødet foreligger ikke, men forløbet af det må betragtes som en godkendelse af de af Poul Hartling fremførte synspunkter, der jo også indebar et valg af den set med Poul Hartlings øjne mest tiltalende, ja vel alene acceptable, af de to muligheder, Erik Eriksen selv havde holdt frem.

Den universalpolitiske stemning syntes imidlertid overvejende.

En række indlæg gav støtte til Erik Eriksens tanke om en isoleret reform af landsbyskolen, medens ingen synes at have rykket Hartlings

58. V. prot. 13/5 58.

59. ib.

60. ib.

61. ib.

62. ib.

specialpolitiske synspunkter til undsætning, og mødet sluttede med, at Erik Eriksen pointerede, at det var »en absolut betingelse« (dvs. for Venstres tilslutning), at »der var lærerenighed«, dvs. at DLF fortsat stod ved sin accept.⁶³

I overensstemmelse med de synspunkter Poul Hartling havde givet udtryk for på gruppemødet blev hans ordførerindlæg i folketinget den 14/5 1958 i realiteten et ubetinget krav om, at forliget af 15/4 1958 måtte reableres, men også et tilsagn om at Venstre på den anden side i så fald ville vedstå sit tilsagn.⁶⁴ Det hed i Hartlings tale bl.a.:

»Venstres medlemmer i udvalget har skrevet under på flertalsbetænkningen. Vi stemmer derfor for den i dag; men vi siger ganske klart, at denne afstemning selvfølgelig kun kan være bindende for os, hvis det grundlag, hvorpå vor underskrift er givet, er til stede. Vi har forstået forliget som en realitet, og vi går ud fra, at det stadig er det; men hvis det viser sig ikke at være tilfældet, har vi hermed taget forbehold over for både lovforslagene og deres enkeltheder.«⁶⁵

Poul Hartling søgte i øvrigt at skabe distance mellem sig selv og forliget. Det var ministerens forlig, betonedes det. Poul Hartling havde taget et *fait accompli* til efterretning. På mødet i ministeriet den 15/4 1958 »lovede (jeg) . . . at forelægge disse nye paragraffer for mit parti, men jeg drømte naturligvis ikke om at rette i dem. Det var ikke os, der indgik forlig; derimod tog vi stilling til det forlig, som vi forstod var blevet bragt i stand. Hvis vi har taget stilling til noget, som ikke eksisterer, eller som skal forstås helt anderledes må vi naturligvis tage sagen op på ny.«⁶⁶

Poul Hartlings tale måtte, som det vil fremgå af de anførte udtalelser, indirekte være en kraftig opfordring til ministeren om atter at søge kontakt med DLF. »Dette er en andenbehandling«, erklærede Poul Hartling, »men der er også kun en andenbehandling, og denne sag er så afgørende, at den ikke kan finde sin løsning på grundlag af misforståelser«. Signalet turde være både klart og entydigt!⁶⁷

Hele debatten kunne da også siges at stå i DLFs tegn, også når talen var om gymnasieloven.

Både den socialdemokratiske ordfører Sv. Horn, den radikale Helge

63. ib.

64. Ft. 57/58, sp. 4196–4214.

65. ib. sp. 4212.

66. ib. sp. 4211.

67. ib. sp. 4211.

Larsen og ministeren selv afviste bestemt, at forliget af 15/4 1958 ikke fra politisk side skulle være overholdt.⁶⁸

Ministeren oplyste således om forhandlingerne med repræsentanter for DLF forud for mødet den 15/4, at hovedpunktet i disse havde været, hvorvidt de enkelte kommuner (som foreslået i lovforslaget) skulle kunne vælge mellem delt eller udelt skole. Dette spørgsmål var afgjort således, at der skulle foretages en deling i købstadskolerne, men med visse, som det hed, »enkelte undtagelser«. Der var gjort nærmere rede for disse undtagelser i en række ændringsforslag, forklarede ministeren. »Disse ændringsforslag«, erklærede han videre, »dannede grundlaget for drøftelserne i ministeriet den 15/4, og det var dem, jeg gav tilsagn om at forelægge for folketingsudvalget, hvad jeg har gjort, og som jeg har fået udvalgsflertallets tilslutning til. Om disse konkret foreliggende forslag kan der altså ikke foreligge nogen meningsforskel mellem DLF og folketingsudvalgets flertal«. ⁶⁹

Om de andre spørgsmål, der var blevet rejst under mødet i ministeriet, erklærede ministeren, at de »kunne ikke give anledning til ændringsforslag til selve skolelovsforslagene«. Ministeren mente, at »(det) var i høj grad spørgsmål, der måtte overvejes i forbindelse med udstedelse af cirkulærer, når lovforslagene var endeligt vedtaget.« Og det var stadig hans opfattelse, hed det, »at mange af de spørgsmål, som er ført frem i DLFs sidste henvendelse, vil kunne få deres udformning i bekendtgørelser og cirkulærer, som vil kunne imødekomme de synspunkter, der er kommet til udtryk i denne henvendelse«. Det havde hele tiden været hans hensigt, erklærede han, »når lovforslagene var gennemført, at anmode sagkyndige inden for skolen og naturligvis også repræsentanter for DLF til at være med til at udarbejde grundlaget for de cirkulærer og bekendtgørelser, som skal være det saglige ståsted for skolelovenes gennemførelse«. ⁷⁰

Kernen i ministerens – i princippet korrekte – redegørelse var, at han fastholdt sit standpunkt, nl. at forliget ikke var blevet brudt fra hans side, og at han i konsekvens heraf heller ikke stillede nye forhandlinger i udsigt – en aftale er en aftale, syntes holdningen at være – men lovede samarbejde og imødekommenhed *efter* lovens endelige vedtagelse.

Andet standpunkt kunne han dårligt officielt indtage. På den anden side var det klart, at DLF næppe kunne tænke sig at lade sig nøje her-

68. Sv. Horn, ib. sp. 4174 ff., Helge Larsen ib. sp. 4248 ff., ministeren ib. sp. 4277 ff.

69. ib. sp. 4278.

70. ib. sp. 4278.

med i betragtning af deres seneste oplæg. Og det måtte også være klart, at nye forhandlinger måtte i gang mellem 2. og 3. behandling, idet Venstre jo havde forlangt »klarhed«, og her måtte så parterne trække tov – alt naturligvis under forudsætning af, at DLF igen ville være til at få i tale.

Også DLFs anden resolution, protesten mod Ollerup-lærerne, prægede debatten.

Om dette spørgsmål sagde ministeren, at det var rigtigt, at det ikke havde været drøftet i ministeriet den 15/4, men at det havde været drøftet offentligt »gennem måneder« og ikke kunne komme som nogen overraskelse for nogen.⁷¹

Det, man i ministeriet den 15/4 havde drøftet, erklærede ministeren, var »visse principielle synspunkter, som jeg gik ud fra var betydningsfulde for lærerorganisationerne, og som jeg var indstillet på, at vi fra de politiske partiers side skulle vise imødekommenhed over for, synspunkter, der var fremme inden for lærerkredse«. ⁷²

Ministeren mente m.a.o. ikke, at Ollerupsspørgsmålet faldt ind under dette signalement! I øvrigt forsvarede han bestemmelserne om Ollerup-lærerne, der bevirkede, at man i stedet for de mere tilfældige dispensationer fik en fastere ordning med en regelret prøve.⁷³

Også her fastholdt ministeren således sit principielle standpunkt, og stillede ikke imødekommenhed i udsigt. Men naturligvis måtte man også forudse forhandlingerne på dette punkt. I realiteten havde Venstre givet DLF en ubetinget vetoret, som foreningen kunne udnytte så langt dens indre sammenhold tillod.

Folketingets anden behandling formede sig da alt i alt som et stort anlagt stormløb fra de tre forligspartiers side mod DLF, som det gjaldt om at blødgøre og mørne til at vedstå forliget af 15/4 1958.

Fra socialdemokratisk og radikal side og af undervisningsministeren selv polemiseredes der mod DLFs holdning både m.h.t. de punkter, hvor DLF hævdede, at forliget var brudt eller mangelfuldt overholdt og m.h.t. Ollerup-spørgsmålet.

Sv. Horn fremdrog eksempelvis pkt. 3 i DLFs ene resolution, hvor det krævedes, at delingen i klasser efter 5. skoleår skule være »formålsbestemt« og kommenterede med følgende bemærkning: »Ja, hvorfor skule

71. ib. sp. 4283.

72. ib.

73. ib.

man dele, hvis ikke delingen havde et formål? Det ville være noget mærkeligt noget, hvis den ikke havde noget formål«. ⁷⁴

Sv. Horn nævnte videre, at man (DLF) nu (i resolutionens pkt. 3) begyndte at tale om en eksamensafdeling – »det er jo i virkeligheden det, der ligger bag«, hed det. Iflg. Sv. Horn havde DLF forlængst erkendt, at der ikke var politisk mulighed for at fortsætte med en børneeksamensskole. »Jeg tror, jeg har ret til at sige, at flertallet [dvs. udvalgsflertallet eller folketingsflertallet] er skuffet«, erklærede han, »men for ikke at forskertse mulighederne for at få rettet misforståelser må det vel være rimeligt, at der bliver mulighed for at tale om tingene endnu engang og få opklaret, hvad det egentlig er, der har skabt denne højst mærkelige situation, om der foreligger fejltagelser, eller hvad det er, det må jo kunne opklares«. ⁷⁵

Helge Larsen omtalte »(bombastiske) avisoverskrifter«, der havde proklameret, at forliget om skolelovene var sprængt. Helge Larsen pointerede imidlertid følgende: »for det første, at jeg har for skik at holde indgåede aftaler, og at jeg agter at gøre det også i dette tilfælde, uanset at den anden part i forhandlingerne nu offentligt meddeler, at betingelserne i forliget ikke er opfyldt, og gør det via Ritzaus Bureau uden først at have opsøgt forhandlingsparterne og drøftet eventuelle misforståelser med dem«. ⁷⁶

Det andet punkt, Helge Larsen fremdrog, var at forliget efter hans mening helt bestemt *var* overholdt, og han betonedes desuden, at hvis man gik resolutionen efter, »viser det sig også, at man har måttet lede med lys og lygte for at finde et slags fundament for påstandene«. ⁷⁷

Hverken Horn eller Helge Larsen gjorde noget videre ud af Ollerupspørgsmålet, ja, Helge Larsen omtalte det endda slet ikke. Der var jo tale om et »lille«, »sekundært« fagforeningsspørgsmål, men deres tilbageholdenhed på dette punkt kunne naturligvis kun tydes som tilslutning til ministerens implicite, principielle afvisning af at foretage ændringer, der imødekom DLF.

Hartling nævnede, at problemet var lidet, at der måske var tale om ansættelse af en enkelt Olleruplærer om året i gennemsnit, og at »en eller to Olleruplærere kan ikke bringe skolens stilling i fare«! ⁷⁸

74. ib. sp. 4175.

75. ib. sp. 4176.

76. ib. sp. 4249.

77. ib.

78. ib. sp. 4212 f.

Venstre støttede ændringsforslaget om Olleruplærerne, erklærede Poul Hartling. Og »(det) stemmer bedst med vore tanker, at hvis man ved en skole ønsker en sådan lærer, skal det også kunne lade sig gøre at få ham . . .«.⁷⁹

Manglende imødekommenhed her måtte være velegnet til at gøre DLF forhandlingsvillig, og forligspolitikerne havde endnu et instrument at spille på under deres blødgøringskampagne – det 5-årige gymnasium!

Den forbløffende »velvilje« der fra forligspolitisk – først og fremmest fra socialdemokratisk og radikal – side vistest overfor gymnasielærernes krav, havde uden tvivl som ideel baggrund et oprigtigt ønske om et 5-årigt gymnasium, der jo indgik som et integrerende led i det såkaldte Askov-forslag, som Det radikale Venstre i 1955 havde gjort til sit, og som også havde mange socialdemokratiske tilhængere. I den aktuelle situation måtte det imidlertid snarest ses som et taktisk våben overfor DLF, der var særdeles kølig overfor tanken og måske derfor ad den vej var til at få i tale.

Sv. Horn var således ikke »uforstående« over ideen om et 5-årigt gymnasium, erklærede han. Og Helge Larsen fandt, at det »(på) grundlag af de henvendelser, der . . . nu er kommet til folketingsudvalget . . . (ville) være rimeligt at tage sagen op til ny drøftelse«. Og han fandt videre, »at skolelovsudvalget i de drøftelser, der formentlig må finde sted mellem anden og tredje behandling, bør tage disse tanker op til prøvelse og se at finde ud af, om det vil være muligt at indpasse dem i forslaget . . .«⁸⁰

Stærkest og måske taktisk mest bevidst udtrykte ministeren sig, idet han bl.a. erklærede, at han gerne så at gymnasieskolens folk kunne slutte op om skoleforslagene, at det 5-årige gymnasium ikke var noget nyt for ham og:

»... jeg vil gerne overveje muligheden af et 5-årigt gymnasium, hvor man stort set kunne tage hensyn til de retningslinier, som har været opstillet fra gymnasieskolens side, og jeg mener, at vi under forhandlingerne i udvalget mellem anden og tredje behandling alvorligt skal overveje de henvendelser, der er kommet fra gymnasieskolens folk i de sidste dage«.⁸¹

Poul Hartling var den af forligspolitikerne, der stillede sig mest kølig til tanken om det 5-årige gymnasium, selv om også han erklærede, »at

79. ib. sp. 4213.

80. Ft. 57/58, sp. 4188, Helge Larsen ib. sp. 4253.

81. ib. sp. 4285.

gymnasielærernes henvendelse selvfølgelig har krav på en meget omhyggelig og alvorlig overvejelse«. ⁸²

Hans bemærkninger i forbindelse med forslaget om gymnasieloven fik dog sit hovedpræg af en ganske effektiv polemik mod Københavns universitets filosofiske fakultet og Københavns universitets konsistorium, der begge havde udtalt sig til gunst for gymnasielærernes krav og på linie med disse advaret mod den forringelse af studenternes kundskabsniveau, almindannelse og modenhed (!), der efter professorernes mening ville blive en følge af en gennemførelse af skolelovsforslaget. ⁸³

82. ib. sp. 4208.

83. ib. sp. 4206 ff.

8.0 Forliget genoprettes

8.1 Ny kontakt mellem ministeren og formanden for DLF

Situationen efter 2. behandling i folketinget lignede i mangt og meget situationen forud for forliget den 15/4 1958.

Ministeren skulle have DLF med, hvis han skulle nå sit mål. DLF var i splid med sig selv, og perspektivet for foreningen lå i muligheden for en sprængning. Ville tilslutning fra landsbylærerne alene kunne tilfredsstille Venstres fordringer? Hvad ville GL foretage sig og kunne opnå? måtte man påny spørge om. Ville GL kunne trænge igennem med deres krav under den ene eller anden eventualitet? Hvis DLF stod fast og undgik sprængning, hvad ville da eksempelvis GL kunne opnå? Ville DLF, når det kom til stykket, kunne blokere vejen til en skolereform, selv om man undgik sprængning derved og selv om Venstre, som følge af DLFs nej også holdt sig udenfor? Regeringen havde jo, når alt kom til alt, flertallet!

Kontakten mellem ministeren og DLFs repræsentanter, først og fremmest formanden, synes at være kommet i stand umiddelbart efter andenbehandlingen. Og som et vigtigt mellemed, en slags mellemmand eller mægler, synes K. Helveg Petersen, der var blevet udnævnt til statskonsulent for folkeskolen og seminarierne i 1957, og var ministerens partifælle, at have fungeret.

Den 20. maj 1958 forelå der således et brev fra K. Helveg Petersen til DLFs formand, i hvilket der refereredes til en forudgående telefonsamtale.¹ Brevet var en følgeskrivelse til henholdsvis et »udkast vedr. skoleforliget« og »synspunkter vedr. gymnasieskolen« og rummede følgende tilføjelse:

»Det er min personlige bedømmelse, at det vil være farligt for skolelovsforslagets videre skæbne, om hovedstyrelsen kræver indsat ændrin-

1. K. Helveg Petersen-arkiv. Se også J. Munch-Hansen, indholdsfortegnelse, nr. 91 (»Fotokopi af redegørelse fra statskonsulent Helveg Petersen vedr. »skoleforliget« (udarbejdet til ministeren og Stinus Nielsen med henblik på til 3. behandling at få afklaret, om »forliget« med Danmarks Lærerforening stod ved magt«).

ger i selve loven. Skal man bygge på Hartlings bemærkninger under debatten i folketinget, må man absolut få det indtryk, at hans parti betragter en fjernelse fra lovforslaget og de fremsatte ændringsforslag som en frigørelse fra pligten til at medvirke ved forslagets gennemførelse.

Det forekommer mig, at De må have et stærkt udgangspunkt i det rent faktiske, at lovforslaget med ændringer + ministerens tilsagn om at indføre de ønskede bestemmelser i cirkulæret ligger tæt op ad Danmarks Lærerforenings krav.

Personlig må jeg efter den orientering, jeg har, bedømme det således, at det i udkastet anførte må være grænsen for, hvad ministeren kan gå med til.

Med hensyn til det 5-årige gymnasium skal jeg kun gentage, hvad jeg sagde i telefonen, at jeg tror, det vil være en lykke for alle parter, om det 5-årige gymnasium gennemføres.²

Brevet er et interessant vidnesbyrd om vurderingen af Venstre fra forligspolitisk-ministerielt hold. Man har her frygtet, at yderligere ændringer i selve loven – som jo DLF krævede – skulle kunne styrke de universalpolitiske kræfter i Venstre og give dem chancen til at lade Venstre springe fra.

I skolelovsforslagenes historie siden 1955 havde man ved adskillige lejligheder set, at Venstre gjorde sig utilbends over selv mindre ting, og frygten, der kom til udtryk i brevet, har formodentlig været ægte. Venstre ville afgjort være i stand til at benytte egentlige lovændringer – selv i og for sig mindre betydningsfulde, som de, der i givet fald kunne komme på tale, som påskud til at vælge at ville stå frit. Det var også givet, at Poul Hartling havde understreget under andenbehandlingen, at Venstres accept var betinget af forliget af 15/4 1958 i ministerens fortolkning og at, hvis denne ikke holdt, Venstre da stod frit i forhold til sit tilsagn.

Samtidig må man imidlertid gå ud fra, at fremhævelsen af denne eventualitet – Venstres eventuelle tilbagetrækning – også var taktisk bestemt. Kunne man måske i kraft af Hartlings positive indstilling få Venstre til at sluge mindre lovændringer, burde det i hvert fald gøres klart for DLF, at af større omfang kunne de ikke blive.

Det er i øvrigt interessant, at Helveg Petersen tydeligvis – og med rette – opfattede Stinus Nielsen som en allieret, og – tør man formode – hovedstyrelsen eller rettere hovedstyrelsens købstadfløj som den egent-

2. K. Helveg Petersen-arkiv.

lige hindring. Det sidste heller ikke med urette. Bemærkningen om »det stærke udgangspunkt« osv. som Stinus Nielsen måtte have i ministerens tilsagn i forbindelse med cirkulærer osv. giver kun mening i relation til hovedstyrelsens købstadfløj.

Bemærkningen om det 5-årige gymnasium, som det ville være »en lykkelig for alle parter«, om det kunne gennemføres, var også et velegnet og formodentlig velberegnet skræmmemiddel i forhold til købstadfløjen.

Bemærkningen i brevet om, at Helveg Petersen måtte anse det medsendte »udkast« som grænsen for, hvad ministeren ville kunne gå med til, må som baggrund have en med brevets udtryk »orientering« direkte hos ministeren, og være det taktiske udgangspunkt for den kommende forhandlingsrunde. Udkastet fastholdt de synspunkter, ministeren havde givet udtryk for under andenbehandlingen, nl. at forliget *var* blevet loyalt overholdt, og at DLFs tilkendegivelser *efter* forliget, vel især DLFs udtalelse af 23/4, ikke kunne være afgørende, men at på den anden side DLFs synspunkter ville kunne imødekommes i cirkulærer og bekendtgørelser.³

Brevet og det medfølgende udkast var bemærkelsesværdigt i endnu en henseende: Der var intet om Ollerupspørgsmålet!

Også dette var at opfatte som en del af det initiale udgangspunkt. Ministeren måtte herefter formodes at ville fastholde sit synspunkt også her. Og synspunktet var – sagt kort – at spørgsmålet (efter forligspolitiske opfattelse) lå uden for DLFs naturlige kompetence.

8.2 DLFs overvejelser

DLFs hovedstyrelsesmøde begyndte den 21. maj og blev uventet langvarigt, idet det først sluttede den 24. maj. Forlængelsen skyldtes de langvarige interne forhandlinger i hovedstyrelsen og sideløbende forhandlinger mellem DLFs repræsentanter og ministeren og repræsentanter for de politiske partier. Desuden havde man om aftenen den 21. maj et møde med GL.⁴ Først efter megen dramatik og spænding var forliget retableret.

Hovedhindringen var købstadfløjen, omend ingen i hovedstyrelsen var glade for Ollerup-paragraffen.

3. ib.

4. Uds. 58, nr. 27, pp. 1–10.

Foreningens formand var klart at finde på forligstilhængernes side, selvom han ikke så klart kunne tage standpunkt som landsbyfløjens folk, men mere måtte søge at stå som formidleren.

Mødet om aftenen den 21/5 mellem repræsentanter for GL og DLF må formodentlig ses som udtryk for Stinus Nielsens stilfærdige taktik overfor købstadfløjen.

Mødet var kommet i stand på Stinus Nielsens foranledning. Han havde den 20. maj, dagen før hovedstyrelsesmødets første dag, søgt telefonisk kontakt med rektor Karl Olsen, GLs formand, og udbedt sig en samtale om det 5-årige gymnasium.⁵

Stinus Nielsen kan have handlet under indflydelse af brevet fra Helveg Petersen eller den forudgående telefonsamtale med ham eller eventuelt på eget initiativ, men under alle omstændigheder ville et møde med GL tjene til at konkretisere truslen om det 5-årige gymnasium for hovedstyrelsesmedlemmerne og derigennem blødgøre dem i retning af større forligstilbøjelighed.

Mødet var af rent orienterende art og resulterede ikke i nogen aftale. Dette kunne man heller ikke have ventet, mindst af alle da Stinus Nielsen, da en aftale under en eller anden form måtte have indebåret DLFs accept af det 5-årige gymnasium, hvilket var utænkeligt, og i den aktuelle for DLF så prekære situation ville have betydet en yderligere og unødvendig komplikation.⁶

I sit oplæg til forhandlingerne på hovedstyrelsesmødet den første dag, onsdag den 21 maj, omtalte Stinus Nielsen imidlertid kort det 5-årige gymnasium, der, som han sagde, syntes »at være kommet ind i billedet«, men, hed det videre, »endnu er der mulighed for at vi kan bremse det«.⁷

Formanden fortalte, at han havde været i kontakt med rektor Karl Olsen, og oplyste, at denne var »stærkt interesseret i at få at vide, hvorledes vor stilling var«.⁸

Formanden henledte også opmærksomheden på undervisningsministerens udtalelser i folketinget, formodentlig den 14/5, der iflg. formanden

5. SM, nr. 12, p. 31. Se også orienteringsskrivelse til GLs medlemmer af 23/5 (E.K.-arkiv) og Uds. 58, nr. 27, p. 2.

6. Orienteringsskrivelse til GLs medlemmer af 23/5 (E.K.-arkiv).

7. Uds. 58, nr. 27, p. 2.

8. ib.

havde været »foruroligende«, foruden at de, som han udtrykte det, havde indeholdt »positive urigtigheder«.⁹

Formanden erindrede om, at man (hovedstyrelsen) havde været enige om at undgå ordet »sprængning« i forbindelse med de to resolutioner af 11/5, og mente ikke, at udtrykket »forliget er sprængt« – som stammede fra en udtalelse af KKs formand, overlærer Skotte Bych – dækkede hovedstyrelsens vedtagelse.¹⁰

Man måtte, erklærede han, tage stilling til en ny forhandling, og tilføjede, at han personlig mente, at DLF burde gøre sin indflydelse gældende og »sikre (sig) visse garantier«. Om disse skulle være i form af egentlige lovændringer eller som af ministeren tilbudt evt. kunne være i form af cirkulærer og bekendtgørelser, nævnede han ikke.¹¹

Mødet den første dag og næste dags formiddag, den 22/5, med, drejede sig således om, hvorvidt man skulle forhandle med ministeriet overhovedet.

Det fremgik dog af referatet af hovedstyrelsesmødet, at der var berammet et møde kl. 16.00 den næste dag, dvs. den 22/5, i ministeriet med ministeren og de politiske skolelovsordførere i folketingsudvalget, altså en slags gentagelse af forligsmødet af 15/4.¹²

Den almindelige stemning på mødet var da også tydeligt for, at man ikke kunne undslå sig for at møde frem, og reelt var der derfor mere tale om de forskellige ting, der havde været fremme efter de to resolutioner og debatten i folketinget.

En tydelig delingslinje gik mellem landsbyfløj og købstadfløj, og inden for denne sidste var der nuanceforskelle m.h.t. prioriteringen af de forskellige spørgsmål (Ollerup, det 5-årige gymnasium og de punkter, på hvilke forliget af 15/4 efter DLFs opfattelse var misligholdt af ministeren) og den vægt, man lagde i det hele taget på punkterne.

Inden for købstadfløjen fremstod tydeligt de københavnske repræsentanter, KKs og KKLs formænd, som de mest ubøjelige, medens repræsentanterne for de mindre købstæder viste større hældning mod landsbyfløj-synspunkterne og moderation.¹³

9. ib.

10. ib. p. 1.

11. ib. p. 2.

12. ib. pp. 5–6. Se også off. ref. af mødet den 22/5, K. Helveg Petersen-arkiv.

13. Sml. f.eks. Skotte Bychs indlæg med fhv. overlærer P. Nygård, Århus (p. 3) eller overlærer Anna Jensen, Vordingborg (p. 4).

En gennemlæsning af det udførlige – 10 sider lange – referat af drøftelserne efterlader det indtryk, at alle tre ting – punkterne, Ollerup og det 5-årige gymnasium – hver på sin vis var lige vægtige.¹⁴

Intet tyder således på, at den påstand, som f.eks. den radikale ordfører Helge Larsen fremførte under andenbehandlingen den 14/5 om, at DLF havde ledt »med lys og lygte for at finde et slags fundament for påstandene«, nl. med hensyn til en række punkter, hvor forliget fra politisk side var misligholdt, eller m.a.o. at Ollerup-spørgsmålet var det egentlige for DLF og punkterne kun påskud, var korrekt.¹⁵

For flere hovedstyrelsesmedlemmer var misligholdelsespåstanden utvivlsomt alvorligt ment, og ganske afgørende, medens andre måske så med større alvor på Ollerup-lærerne eller det 5-årige gymnasium.¹⁶

Der var tale om en udpræget fortrydelsesfase, hvor man efter en »handel« (forliget af 15. april) gransker hjerter og nyrer og spørger sig selv, om man måske slet ikke burde have handlet, eller måske kunne have opnået bedre vilkår, eller om »sælgeren« har narret én.

Formanden for købstadfløjen, overlærer N. C. Thomsen Nielsen satte for sit vedkommende Ollerup-spørgsmålet øverst, idet han erklærede, at han gerne så det, der skete den 15/4, usket, og videre: »Nu har vi sluttet, og hvis løfterne overholdes, kan vi vanskeligt sige fra. Jeg har afskrevet Jørgen Jørgensen som en mand, man kan stole på, min respekt for ham er bortfejlet. Jeg tænker specielt på den kendsgerning, at ministeren ikke gav oplysninger om Ollerup-paragraffen. I særdeleshed på grund af denne paragraf ønsker jeg ikke forslaget ophøjet til lov«.¹⁷

Formanden for landsbyfløjen, førstelærer M. Kirk, Hammerum, gav udtryk for en omtrent modsat opfattelse. Han ville have loven nu og lagde mindre vægt på Ollerup-spørgsmålet. »Får vi visse indrømmelser ved forhandlingen i morgen må »forliget« stå ved magt. Landsbyskolens krav er i det væsentlige opfyldt . . . Vi ønsker ikke nogen udsættelse, vi ønsker en lov nu. Købstadlærerne er måske nok imod i de store byer, men i de mindre byer er der ikke så få tilhængere. Ollerup-paragraffen kan ikke være så slem, hvis vi får rigtige garantier«.¹⁸

14. Cf. forfatterens interview med Stinus Nielsen og Skotte Bych.

15. Ft. 57/58, sp. 4249. Se også *Socialdemokratens* kommentar til DLFs resolutioner af 11/5, cit. Fsk. 58, 654.

16. Sml. eksempelvis indlæg af overlærer Esther Jensen og viceinspektør Kirsten Jeppesen, p. 2.

17. Uds. 58, nr. 27, p. 2.

18. ib. p. 3.

Blandt de stærkeste modstandere af det 5-årige gymnasium var de to københavnske lærerorganisationers formænd.¹⁹ Blandt dem der indtog en mere afslappet holdning til et sådant gymnasium var tilsyneladende landsbyrepræsentanterne, der kun i ringe omfang refererede til det, men også eksempelvis en købstadrepræsentant, skoleinspektør J. Bach, Allerød, der erklærede ikke at være »så ængstelig for dette, hvis til gengæld al realeksamen gik til folkeskolen«. ²⁰

Et symptom på den almindelige frygt hos mange for at være blevet snydt eller eventuelt ville blive det, var kravet om, at et eventuelt nyt forlig måtte formuleres skriftligt, inden DLF kunne give endelig accept. Det var ikke nok »at snakke«, erklærede eksempelvis en købstadrepræsentant, lærer P. Gregersen, Vejen, »man måtte notere ned, hvilke punkter man var blevet enige om«. ²¹

Efter den første dags drøftelser fandt mødet med GL-repræsentanterne sted om aftenen. ²²

Der kom som sagt intet konkret ud af disse, men inden drøftelsernes genoptagelse næste dag kunne formanden meddele hovedstyrelsen om GL, at denne forening »absolut (var) interesseret i det 5-årige gymnasium«. Og »der var ikke«, hed det, »blevet lagt skjul på, at man fra deres side ville sætte meget ind på drøftelsen af dette«. ²³

Den korte drøftelse af det 5-årige gymnasium, der herefter fulgte, resulterede ikke tilsyneladende i nogen egentlig beslutning, men det fik åbenbart sit forblivende med formandens erklæring om, at han tog afstand fra denne skoleform. ²⁴

19. Overlærerne Esther Jensen (KKL) og Skotte Bych (KK). Den sidstnævnte udtalte: »Vi må absolut gå imod det 5-årige gymnasium« (p. 3), cf. p. 6, p. 8. (»Han [dvs. Skotte Bych] var absolut imod det 5-årige gymnasium«) og p. 9. Det var også Skotte Bych, der med sit spørgsmål til ministeren om det 5-årige på mødet den 22/5, tvang denne til eksplicit at afgive tilsagn om, at der intet sådant gymnasium ville blive, jvf. 8.5, se også DLFs skriftlige tak, som Skotte Bych var medforfatter til, til ministeren for dette »tilsagn«.

20. Uds., nr. 27, p. 6.

21. ib. p. 4.

22. ib. p. 5, SM 58, nr. 12, p. 31 og orienteringsskrivelse til GLs medlemmer af 23/5 58 (E.K.-arkiv).

23. Uds. 27, p. 5.

24. ib. pp. 2 og 5.

8.3 Ministerens holdning

Forud for mødet kl. 16.00 vedtoges det, at formanden og næstformanden, N. C. Thomsen Nielsen, skulle orientere ministeren personligt.²⁵

Af referatet fremgår, at dette møde havde en endda overordentlig nedslående virkning på hovedstyrelsen, der herefter syntes at have anset alle muligheder for forlig for udtømt.²⁶

Ministeren havde, oplystes det, hørt på dem i »ophøjet ro«, og været »meget lidt tilbøjelig til at give indrømmelser«. Tilsyneladende havde han stået ubøjeligt på sit oprindelige standpunkt. Han havde, oplystes det, været totalt afvisende m.h.t. Ollerup-lærerne, vist sig utilbøjelig til at foretage nogen ændring i selve loven og fortsat gjort gældende, at DLFs ønsker allerede var opfyldt i de foretagne ændringer i lovforslaget.²⁷

Det var de to repræsentanters opfattelse, erklærede de, at der »næppe (var) grund til at ulejlige politikerne«, men, hed det videre, »nu kunne hovedstyrelsen jo se på sagen og derefter på det berammede møde kl. 16.00 meddele deres stilling«. Begge forhandlere gav udtryk for pessimisme.²⁸

Pessimismen, der teoretisk ikke behøver at have været ægte, men f.eks. fra formandens side vel kan have haft et vist taktisk skræmmement i sig, bredte sig til hovedstyrelsens øvrige medlemmer, og der rådede almindelig resignation.²⁹

Fra flere sider gaves der udtryk for, at der næppe var meget at forhandle om, men at man dog mente, at skoleudvalget skulle gå til forhandlingen kl. 16.00.³⁰

Formanden erklærede, at »(vi) må så overfor pressen oplyse, hvor vi står og hvorfor«. ³¹

To landsbyrepræsentanter, Magnus Kirk og førstelærer J. K. Basse, Kiplev, »beklagede«. ³²

N. C. Thomsen Nielsen erklærede, at »(vi) må nu til slut gøre op på

25. ib. p. 6.

26. ib.

27. ib.

28. ib.

29. ib.

30. Referentens (skoleinspektør J. Skibelund Eegs) sammenfatning.

31. ib.

32. ib.

en værdig måde og enes om at sige, at DLF ikke står bag forslaget, da vore ønsker ikke har kunnet imødekommes«. ³³

Formanden afsluttede drøftelserne med følgende: »Vi har ofret megen tid og meget arbejde på sagen. Gode ting er opnået, men der er adskilligt, vi ikke er glade ved. Vi må nu slutte forhandlingerne og gå til minister og folketing og meddele dette«. ³⁴

En del af hovedstyrelsens medlemmer afventede ikke udvalgets tilbagemødet, men rejste hjem i løbet af torsdag eftermiddag og aften. ³⁵

8.4 Forligsforhandlingernes genoptagelse

Mødet, der talte de samme deltagere, som mødet den 15/4, indledtes af ministeren, der bød velkommen og erklærede, at han selv og flere af ordførerne under andenbehandlingen i folketinget havde udtalt sig om DLFs ønsker, og at han ville »finde det naturligt, (at) folketingsudvalget nu i betænkningen ved 3. behandling optager de således givne svar på DLFs ønsker«. ³⁶

Hvorvidt det skulle ske i form af lovændringer, som af DLF krævet, eller i form af cirkulærer og bekendtgørelser, som ministeren hele tiden havde tilbudt, nævnedes ikke. ³⁷

Ministeren omtalte dernæst spørgsmålet om klassekvotienten (elevtal pr. klasse), som havde været fremdraget under mødet den 15/4, og hvor DLF-folkene havde mødt »velvilje« osv. ³⁸

Ministeren »mindede« i den forbindelse om, at alle partier havde givet tilslutning til, at de i lovforslaget optagne bestemmelser om klassekvotienten, der betød nedsættelse af denne til 30 ved lovens ikrafttræden og reduktion til 29 og 28 efter henh. 5 og 10 års forløb. ³⁹

Der havde i DLFs hovedstyrelse forud for udsendelsen af de to reso-

33. ib.

34. ib.

35. ib., p. 7, jvf. mine samtaler med Stinus Nielsen og Skotte Bych.

36. Off. ref. p. 1 (K. Helveg Petersen-arkiv).

37. ib.

38. ib., cf. off. ref. af mødet den 15/4 p. 15, hvor ministeren erklærede, at »man kunne overveje muligheden af at fastsætte, at klassekvotienten skal kunne nedsættes uden lovændring«, men dog også erklærede ikke at »tro, at det på nærværende tidspunkt ville være muligt at fastsætte et bestemt tidspunkt, fra hvilket klassekvotienten skal nedsættes«. (ib.)

39. Dvs. en indrømmelse til DLF, der gik ud over, hvad der den 15/4 var stillet foreningen i udsigt, cf. forrige note.

lutioner den 11/5 været tale om, hvorvidt man også skulle pege på spørgsmålet om klassekvotienten, som optog mange hovedstyrelsesmedlemmer, og hvor man ikke syntes at have mødt imødekommenhed nok. Man havde undladt det, men ministerens bemærkning måtte betyde, at han havde bemærket DLFs omtale i foreningens rekapitulation af 23/4 af forligsresultatet, og muligvis også, at spørgsmålet havde været rejst under inofficielle samtaler mellem ministeren (evt. statskonsulenten) på den ene side og formanden for DLF (og/eller andre repræsentanter for foreningen), formentlig engang efter 11/5 (de to resolutioner) eller 14/5 (andenbehandlingen), altså møder i lighed med dem, der gik forud for mødet den 15/4.⁴⁰

Ministeren betonedede endelig, at mødets formål var at få klarhed over, om DLFs tilslutning af 15/4 stod ved magt, og om DLF mente, at de af ministeren og ordførerne ved 2. behandling givne tilsagn var »tilstrækkelige«.⁴¹

M.h.t. spørgsmålet om klassekvotient svarede Stinus Nielsen på DLFs vegne, at man ved mødet den 15/4 havde fået »det indtryk, at der fra alle sider var blevet givet udtryk for, at klassekvotienten skulle kunne nedsættes administrativt«. Han erklærede, at man ikke fandt de nuværende maksimumsbestemmelser (altså i selve loven) »betryggende«.⁴²

M.h.t. de under andenbehandlingen givne tilsagn osv. erklærede Stinus Nielsen, at det var DLF-repræsentanternes »bestemte indtryk ved mødet den 15/4«, at både minister og ordførere var »velvillige« overfor DLFs synspunkter, og man havde også ment, erklærede han, »at dette ville give sig udtryk i loven«. Og man anerkendte, at ministeren og nogle af ordførerne havde fremsat velvillige udtalelser m.h.t. de ønsker, som DLF ikke anså for imødekommet i folketingsudvalgets betænkning, men, hed det, »man kunne ikke anse dette for at være tilstrækkeligt, og man var derfor efter meget indgående drøftelser kommet til det resultat, at man ikke kunne give tilslutning til loven«.⁴³

Forinden havde Stinus Nielsen gjort opmærksom på, at der »(siden) mødet«, dvs. siden d. 15/4, var kommet »to nye spørgsmål frem, som DLF først havde kunnet se af folketingsudvalgets betænkning«, som man, forklarede Stinus Nielsen, først havde fået ca. den 3. maj.⁴⁴

40. Uds. 58, nr. 21, p. 4.

41. Off. ref. pp. 1–2.

42. ib. p. 3.

43. ib.

44. ib. p. 2.

Det ene af de to spørgsmål var Ollerup-paragraffen, som man fra DLFs side så »alvorligt« på – »også ud fra andre synspunkter end rent fagforeningsmæssige«, bedyrede Stinus Nielsen.⁴⁵

Det andet var den i betænkningen foreslåede ændrede affattelse af lovens § 2, stk. 4, der drejede sig om skoleleder- og lærerlønninger og vilkår på landet, og som efter DLFs mening indebar en forringelse af den ligestilling med byskolen, som DLF ønskede for landsbyskolen. Stinus Nielsen mente, at det ikke ville være urimeligt ved en lovbestemmelse at fastsætte, at store skoler på landet skulle have vilkår og lønninger som købstadskolen.⁴⁶

Ligesom spørgsmålet om klassekvotient var dette spørgsmål nyt i forhold til resolutionen af 11/5. Og det har tilsyneladende heller ikke i modsætning til kvotient-spørgsmålet været overvejet forud for de to resolutioner, måske fordi det simpelthen er blevet overset.⁴⁷

Interessant er påberåbelsen af ikke-fagforeningsmæssige, men altså mere ideelt betonedede motiver. Det er lidt af den samme respekt for parlamentarisk decorum, der lå bag ved ministerens ulyst til at ændre selve lovteksten under indtryk af pres fra en fagforening.

Interessant var også, at det 5-årige gymnasium ligesålidt som den 15/4 blev nævnt.

Interessen manglede ikke, men spørgsmålet har ikke kunnet diskuteres frit, og en eventuel forståelse på dette punkt måtte ligeledes i henhold til parlamentarisk decorum være stiltiende.

Foreløbig var nu formelt set kun de initiale standpunkter, som var velkendte, trukket op, men kunne man komme videre?

M.h.t. Ollerup-lærerne syntes ministeren ubøjelig og indskrænkede sig i sit gensvar til at påpege, at kravene i henhold til lovforslaget ville blive skærpet for Ollerup-lærerne i sammenligning med den gældende dispensationsordning (der jo ikke forudsatte nogensomhelst prøve).⁴⁸

M.h.t. § 2, stk. 4 ville ministeren, erklærede han, »være villig til at drøfte med folketingsudvalget, om der var mulighed for saglige ændringer«. ⁴⁹

M.h.t. de forskellige punkter, der var fremført af DLF i resolutionen lod ministeren skimte en villighed til indrømmelse på et enkelt punkt,

45. ib.

46. ib.

47. Cf. Uds. 58, nr. 21, pkt. 2, pp. 2–4.

48. Off. ref. p. 3.

49. ib.

nl. m.h.t. spørgsmålet om målsætningen i 6. og 7. skoleår. Han havde, erklærede han, givet sin tilslutning i folketinget, og efter hans mening måtte dette nok kunne fastsættes i et cirkulære, men, hed det videre, »det kunne måske også formuleres i selve loven«. ⁵⁰

M.h.t. de andre punkter henviste ministeren fortsat til cirkulærer osv. og til de udtalelser, der var faldet i folketinget under anden behandling. Og han sluttede med at erklære, at formålet med mødet måtte være at få afklaret, om enigheden fra mødet den 15/4 stod ved magt. Hvis DLF ikke mente det, ville han og folketinget »stå frit i relation til DLFs ønsker«. Imidlertid var det ikke dette han ønskede som resultat af dagens møde, erklærede ministeren, men tværtimod, at det kunne slås fast, at enigheden stod ved magt, »eventuelt således, at resterende tvivlsspørgsmål omtales i folketingsudvalgets betænkning til 3. behandling og i øvrigt ordnes administrativt«. ⁵¹

Stinus Nielsen erklærede, at DLF ikke kunne gå med til dette. Det ville give for stor »usikkerhed«, erklærede han, »når ordningen m.h.t. de pågældende spørgsmål ikke var fastsat i loven«. ⁵²

Der var jo imidlertid tegn på glidning hos ministeren, og han replicerede da også, at han nu ville tage en drøftelse alene med de politiske repræsentanter, for om muligt at blive i stand til at give »et mere fast svar«, som DLF så eventuelt kunne drøfte og tage stilling til. ⁵³

Da DLF-repræsentanterne, der havde forladt lokalet, påny kom til stede, erklærede ministeren, at han ville mene, »at de tilstedeværende partirepræsentanter stort set ville kunne acceptere, at der blev optaget bestemmelser i loven i stedet for bemærkninger i betænkningen til 3. behandling m.h.t. 1) målsætningen i 6. og 7. skoleår og 2) ensartetheden af prøverne i 5. skoleår«. ⁵⁴

M.h.t. klassekvotienten erklærede ministeren sig villig til at stille et ændringsforslag om, at særklasser (altså klasser med lille børnetal) ikke skulle indgå i beregningen af gennemsnitstallet i en skoles klasser for 1.–5. årgang. Og derudover, sagde han, ville man i betænkningen til 3. behandling anføre, at man var »opmærksom på ønskeligheden af yderligere nedættelse af klassekvotienten«. ⁵⁵

50. ib. p. 4.

51. ib.

52. ib.

53. ib.

54. ib. p. 5.

55. ib.

M.h.t. de øvrige punkter, der var blevet drøftet, fastholdtes, at de måtte klares i cirkulærer, og at dette ville blive præciseret i tillægsbetænkningen.⁵⁶

Derudover udbad ministeren sig oplysninger om, hvad der lå i punkt 7 i DLFs skrivelse af 20/4, hvor det hed, at »ved alle skoler med tilstrækkeligt børnetal (14 klasser og derved, skal der efter 5. skoleår være mindst 2 afdelinger, af hvilke den ene skal være en eksamensafdeling i 6.–7. skoleår.«⁵⁷

Stinus Nielsen svarede til det sidste, at meningen med udtrykket eksamensafdeling var dels de 6. og 7. klasser, der pegede frem mod realafdelingen og dels selve realafdelingen. Kravet indebar, at der ved alle tilstrækkeligt store skoler skulle være såvel en almindelig folkeskoleafdeling som en realafdeling og – pointeredes det – dette kunne indebære, at usædvanligt store melemskoleafdelinger i forbindelse med kommunale gymnasier vanskeligt ville kunne opretholdes.⁵⁸

Kravet var m.a.o. også udtryk for den almindelige tilbøjelighed i folkeskolelærerkredse til at anse realafdelingen for folkeskolens naturlige område, og som derfor ikke burde henhøre under gymnasiet.⁵⁹

Ministeren erklærede, at praktiske forhold kunne gøre det vanskeligt at overholde en sådan bestemmelse.⁶⁰

Stinus Nielsen replicerede, at han forstod dette, men heller ikke ville have noget imod, at der blev givet dispensationsmuligheder.⁶¹

Ministeren svarede hertil, at man godt i betænkningen kunne anføre, at en gymnasieskole foruden gymnasieafdelingen »normalt kun kan omfatte et vist antal realklasser«. ⁶²

Han erklærede i øvrigt, at han nu ville sørge for, at de omtalte punkter snarest blev udformet nærmere, således at de kunne drøftes senere på dagen.⁶³

Efter hans og ordførernes opfattelse ville hermed alle de ønsker, erklæ-

56. ib.

57. ib.

58. ib.

59. Se f.eks. skoleinspektør J. Bachs bemærkning, Uds. 58, nr. 27, p. 6, om, at han ikke var så ængstelig for det 5-årige gymnasium, »hvis til gengæld al real-eksamen gik til folkeskolen«.

60. Off. ref. p. 5.

61. ib. p. 6.

62. ib.

63. ib.

rede han, »der var blevet drøftet ved mødet den 15/4 være opfyldt«, og han kunne, sagde han, herudover ikke se, at der var mere.⁶⁴

Stinus Nielsen replicerede, at han gerne ville forelægge de af ministeren nævnte punkter for DLFs hovedstyrelse, men bemærkede, at ministeren ikke havde udtalt sig om Ollerupspørgsmålet.⁶⁵

Ministerens svar herpå var, »at der ikke i loven kunne ske nogen ændring på dette punkt«, og mødet udsattes derefter til kl. 19.15.⁶⁶

DLF-repræsentanterne drog tilbage til det af hjemrejserne reducerede plenum og oplyste, at det havde vist sig at gå »helt anderledes end ventet, idet«, hed det, »der fra ministeren blev givet betryggende tilsagn om forskellige ændringer«. ⁶⁷

Om de videre drøftelser foreligger i referatet ikke andet end at formanden oplyste, hvad der nu var muligt at opnå, og at udvalget – »(omend) der stadig var nogen usikkerhed m.h.t. hovedstyrelsens stilling« – påny gik til forhandling med minister og folketingsudvalg ca. kl. 19.00.⁶⁸

Herudover oplystes, at »endelig stilling ikke ønskedes taget, før der forelå skriftlige referater for hovedstyrelsen om det på møderne i ministeriet opnåede.⁶⁹

8.5 Hårdt optrukne standpunkter

På mødet, der begyndte kl. 19.15, oplyste ministeren indledningsvis, at han nu »ville tro, at man kunne imødekomme DLFs ønsker« på en række punkter, som han derefter specificerede.⁷⁰

Det første punkt var, at der til § 14 (om undervisningens indhold) tilføjes et nyt stk. 6 lydende således:

»Det må ved undervisningsplanernes udformning med den foran angivne fagkreds sikres, at der tilrettelægges en sammenhængende, fortløbende undervisning – hvorved der tages hensyn til den forskellige målsætning – for såvel de klasser, der sigter mod realafdelingen, som for de klasser, der peger mod den fortsatte undervisning i hovedsko-

64. ib.

65. ib.

66. ib.

67. Uds. 58, nr. 27, p. 6.

68. ib. p. 7.

69. ib.

70. Off. ref. p. 6.

lens 8. klasse og i 9. klasse, dog uden at det må hindre elevernes overgang fra den ene afdeling til den anden«. ⁷¹

Altså en imødekommelse af DLFs krav om den forskellige målsætning, men samtidig en understregning af de af forligspartierne stedse fremførte synspunkter, at der skulle være overgangsmuligheder mellem afdelingerne i den delte byskole.

Det andet punkt drejede sig om de vejledende prøver, der skulle holdes i løbet af 5. skoleår i forbindelse med delingen af eleverne, og som DLF krævede ens indenfor kommunen. Dette ønske opfyldtes gennem en tilføjelse til, ligeledes til § 14, der lød: »Disse prøver bør være ens inden for samme kommune (skoleforbund)«. ⁷²

Den tredje ændring imødekom DLFs kritik af den postulerede diskrimination mod lærere og ledere på landet, idet § 2, stk. 4, ændredes. ⁷³

Den lød oprindelig iflg. betænkningen af 23/4 således:

»De for købstadskolen gældende regler m.h.t. skolens ledelse og lærerlønninger kan af undervisningsministeren forlanges indført for folkeskoler på landet med 2 eller flere klasser pr. årgang i 1.–7. skoleår og med realafdeling og kan efter indstilling fra de stedlige skolemyndigheder ved bestemmelse på skoleplanen indføres for andre folkeskoler på landet«. ⁷⁴

I dette lovstykke ville ordene »2 eller flere klasser« blive ændret til »mindst en klasse«. ⁷⁵

Det fjerde punkt bestod i et løfte fra ministeren om, at der i tillægsbetænkningen ville blive optaget bemærkninger om, at man var »opmærksom på ønskeligheden af, at nedsættelse af klassekvotienten ud over de i lovforslaget foreslåede nedsættelser finder sted, hvor og når forholdene gør det muligt«. Ligeledes ville der blive optaget en bemærkning om, »at det bør tilstræbes, at der er realafdelinger ved alle kommunale skoler med 14 klasser og derved, og at realafdelingerne ved statens og de kommunale gymnasieskoler, hvor de praktiske forhold ikke taler derimod, kun bør omfatte 2 klasser på hvert klassetrin«. ⁷⁶

Det femte punkt drejede sig om dispensationsmulighederne i forbin-

71. ib.

72. Off. ref. p. 6.

73. ib.

74. Ft. 57/58, B, sp. 687 og 689.

75. Off. ref. p. 6.

76. ib. p. 7.

delse med den obligatoriske milde deling i byskolen, hvor DLF havde krævet, at al udelt undervisning kom ind under forsøgsloven. Her lovede ministeren at udfærdige et cirkulære, der fastslog, at arbejdet i sådanne klasser skulle foregå »i kontakt med forsøgsudvalget«. ⁷⁷

Ministeren tilføjede, at dette var hvad han ville foreslå folketingsudvalget under forudsætning af, at den tidligere opnåede enighed opretholdtes. ⁷⁸

Han konstaterede, at man »tidligere« havde drøftet spørgsmålet om tilsynet med realafdelingen, og erklærede, at han gik ud fra, at det havde sit forblivende ved det allerede aftalte. ⁷⁹

Og han henstillede, at DLF drøftede det foreliggende, og at man fredag formiddag (den 23. maj) fik besked om DLFs stilling. ⁸⁰

Stinus Nielsen svarede, at medlemmerne af DLFs hovedstyrelse nu var rejst hjem, og at DLF derfor ikke kunne give besked om sin stilling allerede om fredagen. ⁸¹

Kaj Andresen, folketingsudvalgets formand, oplyste, at udvalget helst skulle afgive betænkning onsdag den 28/5. ⁸²

Ministeren anmodede DLF om »snarest muligt« at meddele sin stilling. Var den positiv, erklærede han, ville der være tid nok, men var den negativ, måtte han have nogle dage til at overveje andre muligheder. ⁸³

Stinus Nielsen bemærkede til slut, at spørgsmålet om Ollerup-lærerne var »meget væsentligt« for DLF. Han indrømmede, sagde han, at dette spørgsmål ikke havde noget med strukturen at gøre, men, hed det, det ville have mildnet luften, hvis der havde været noget om dette. Når det ikke var tilfældet, skulle det så opfattes som et definitivt nej? spurgte han. ⁸⁴

Ministeren bemærkede, at det måtte han mene, men at han ikke havde drøftet det med nogen. ⁸⁵

En af DLFs købstadrepræsentanter, overlærer N. C. Thomsen Nielsen ønskede at vide, om ikke tilføjelsen af et nyt stk. 6 i § 14 (om

77. ib.

78. ib.

79. ib.

80. ib.

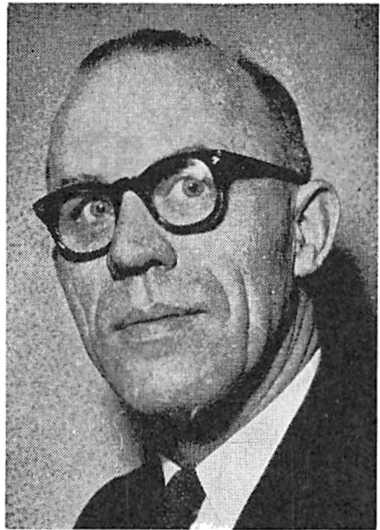
81. ib.

82. ib.

83. ib.

84. ib. pp. 7–8.

85. ib. p. 8.

Skotte Bych (1908–). Lærereksamen (Blågård) 1930. Ansættelse ved Københavns kommunale skolevæsen 1933. Medlem af bestyrelsen for KK 1948, formand 1954–60. Skoleinspektør i København 1960. Skotte Bych deltog i 8-mandsudvalgets forhandlinger som fællesrepræsentant for KK og KKL. I DLFs styrelse stod han sammen med N. C. Thomsen Nielsen og sin københavnske kollega, formanden for KKL Esther Jensen som repræsentant for den hårde købstadlinie, der stærkt gik ind for bevarelsen af en delt skole under en eller anden form. Gennem sit spørgsmål til undervisningsminister Jørgen Jørgensen under mødet i ministeriet den 22/5 1958 om et 5-årigt gymnasium tvang han ministeren til eksplicit at fraskrive sig dette som en politisk mulighed.

forskellig målsætning) måtte medføre, at bestemmelsen i stk. 3 om afrunding af undervisningen i det 7. skoleår (da undervisningspligten ophørte) måtte udgå. Han begrundede sit spørgsmål med, at DLF ønskede et ubrudt skoleløb for den boglige linie. Man forstod nok, erklærede han, at der måtte være en afrunding i 7. skoleår i de klasser, der ikke peger mod realafdelingen, men fandt en sådan afrunding upædagogisk for de klasser, der sigtede mod real- eller studentereksamen.⁸⁶

Ministeren svarede hertil, at han mente at måtte fastholde denne bestemmelse. Og statskonsulenten, K. Helveg Petersen supplerede ved at oplyse, at der efter bestemmelsens ordlyd kun var tale om afrunding for de

86. ib.

fag, i hvilke det måtte anses for ønskeligt. F.eks. at alle elever burde have nogen undervisning i samfundslære, inden de forlod skolen. Man behøvede ikke at frygte, erklærede han, at bestemmelsen skulle genere skoleløbet i de klasser, der pegede mod realadelingen.⁸⁷

Skotte Bych, formanden for KK, erklærede sig for enig med N. C. Thomsen Nielsen. Han fandt en modstrid mellem ønskerne om et ubrudt skoleløb fra 6. skoleår til realeksamen og bestemmelsen om afrunding i 7. skoleår. Han erklærede, at når der i det eventuelle nye stykke 6 i § 14 dels taltes om en sammenhængende fortløbende undervisning i alle 6. og 7. klasser, og dels om, at dette ikke måtte hindre elevernes overgang fra den ene afdeling til den anden, ville dette efter hans mening betyde, at der ikke var gjort noget for de børn, der i dag gik i den eksamensfri mellem-skole. Det havde skuffet ham stærkt, erklærede han, at der ikke efter mødet den 15/4 1958 var blevet foretaget en ændring af § 14, stk. 3 (om afrunding).⁸⁸

Skotte Bych ønskede i øvrigt at vide, erklærede han til sidst, om tanken om et 5-årigt gymnasium var skrinlagt.⁸⁹

Ministerens svar til Skotte Bych gik ud på, at han mente, at reglerne om de af Skotte Bych og Thomsen Nielsen omtalte spørgsmål kunne gives i et cirkulære.⁹⁰

M.h.t. det 5-årige gymnasium bemærkede ministeren, »at så vidt han kunne se, ville denne mulighed ikke blive aktuel, hvis nærværende møde førte til enighed«.⁹¹

Poul Hartling bemærkede, at han ligesom ved mødet den 15/4 betragtede sig som tilhører. De spørgsmål, som var blevet drøftet, måtte han forelægge sin gruppe, erklærede han, og han ønskede ikke selv at gå ind i drøftelserne, men ville gerne, for at kunne forelægge spørgsmålene korrekt for sin gruppe, vide om han havde forstået det rigtigt, når han opfattede det sådan, at DLFs stilling til lovforslaget var afhængig af, hvilken stilling der tages i spørgsmålet om Olleruplærerne.⁹²

Stinus Nielsen svarede, at sådan havde han ikke sagt, men spørgsmålet havde vejet »tungt« i DLFs overvejelser, og DLF protesterede kraftigt

87. ib.

88. ib.

89. ib.

90. ib. p. 9.

91. ib.

92. ib.

imod den påtænkte nye bestemmelse, men var klar over, at denne bestemmelse og strukturen var »to forskellige spørgsmål«. ⁹³

Ministeren afsluttede mødet med en bemærkning om, at man var klar over stillingen og bad om svar hurtigst muligt fra DLF om, hvorvidt man mente, at de forudsætninger var opfyldt, som »vi blev enige om ved mødet den 15/4«. Ministeren henstillede, at man over for offentligheden indskrænkede sig til at sige, at forhandlingerne ikke var afsluttede. ⁹⁴

Ingen af parterne, hverken forligspolitikere eller DLFs repræsentanter, havde endnu givet håndslag.

Hartling havde været »tilhører« og skulle referere til sin gruppe, der ville tage endelig stilling.

DLF-repræsentanterne skulle have plenums samtykke.

Men DLF havde indenfor rammerne af det nederlag som tilnærmelsen mellem de tre forligspartier i sig selv betød, især naturligvis for købstadfløjen, presset citronen så hårdt de kunne og udnyttet den reelt forening af Venstre givne vetoret til det yderste.

Forhandlingerne betegnede en sej, men sikker vigen for forligspolitikernes vedkommende, men DLF var dog tydeligvis stødt på grænser.

Latent i luften hang truslen fra forligspolitikernes side om at handle trods DLF og på grundlag af egen fortolkning af forliget 15/4. De tilbudte indrømmelser var udtrykkeligt betinget af DLFs vedståen sig forliget af 15/4.

Truslen var med frontlinien i Venstre in mente næppe reel. Forligspolitikernes korthus ville være ramlet, hvis DLF ikke gik med. Derfor den forligspolitiske tålmodighed overfor DLFs stadige afpresningsforsøg.

Fra forligspolitisk side var det allerede under andenbehandlingen blevet antydnet, at Ollerup-spørgsmålet for DLF var sagens kerne, og at de andre ting var påskud til at springe fra forliget på.

Hartlings udspørgen på mødet måtte bekræfte, at Ollerupspørgsmålet kunne blive af afgørende betydning for DLFs hovedstyrelses endelige stillingtagen, selv om mødeforløbet i øvrigt næppe kunne lade tvivl råde, om at også de andre ting var alvor for DLF.

På denne baggrund kan man spørge om ikke forligspolitikernes/ministerens afvisning om ændringer m.h.t. Ollerup-paragraffen var højt spil. Turde man virkelig lade DLF tage stilling til accept eller ej uden nogen form for indrømmelse m.h.t. Olleruplærerne?

93. ib.

94. ib.

8.6 Indrømmelser i Ollerupspørgsmålet

Svaret var nej. Det turde man ikke. Parlamentarisk decorum havde nøddet ministeren til ikke officielt at give efter for organisations-pres på et fagforeningsmæssigt område som Ollerup-spørgsmålet. Muligvis også usikkerhed m.h.t. Venstres stilling.

Hvilke forhandlinger der er foregået mellem Hartling og ministeren om spørgsmålet efter mødet er ikke klart. End ikke om der er foregået forhandlinger, selv om dette dog må anses for sandsynligt på baggrund af det følgende.

Dagen efter forhandlingernes afslutning, endnu før hovedstyrelsen var samlet påny, forelå der et brev fra statskonsulenten til DLFs formand.⁹⁵

Brevet var dateret den 23/5 og fremsendtes angiveligt i henhold til telefonisk aftale »med den tilføjelse«, hed det, »ministeren er villig til at forelægge folketsudvalget, dersom DLF bekræfter forliget«.⁹⁶

Tilføjelsen gik ud på en skærpelse af den prøve Olleruplærerne skulle underkaste sig for at få adgang til at undervise i folkeskolen på lige fod med de seminarieuddannede lærere.

I den oprindelige bemærkning (af 23/4) til Ollerupparagraffen (§ 20) forudsås der prøver i skriftlig dansk, sproglig dansk, regning og et fremmedsprog eller matematik og naturlære.⁹⁷

Ministeren ville iflg. det fremsendte udkast være sindet ved udformningen af reglerne for prøvens afholdelse, at lade denne omfatte geografi og naturhistorie foruden de nævnte fag. Desuden slettedes ordet »eller« mellem fremmedsprog og matematik og erstattedes med ordet »og«. Reelt gik ministerens tilbud således ud på en udvidelse af prøvens omfang med 3 fag. Alt i alt en betragtelig skærpelse.⁹⁸

I øvrigt var der endnu et tilbud i skrivelsen. Også i form af en bemærkning i tillægsbetænkningen.

Det drejede sig om § 14, stk. 3 (om afrunding af undervisningen i 7. klasse), som de to købstadsrepræsentanter Skotte Bych, København, og N. C. Thomsen Nielsen, Nørresundby, havde rejst på falderebet under mødet den 22/5.⁹⁹

95. K. Helveg Petersen-arkiv.

96. ib.

97. Ft. 57/58, B, sp. 706.

98. K. Helveg Petersen-arkiv. Se også tillægsbetænkning af 28/5 58, Ft. 57/58, B, sp. 1236.

99. K. Helveg Petersen-arkiv og off. ref. af mødet 22/5, p. 8.

K. Helveg Petersen (1909–). Lærereksamen (Skårup) 1931, skoleinspektør i Nykøbing S. 1953, stadsskoleinspektør 1957, statskonsulent for undervisningsministeriet i sager vedr. folkeskolen og seminarierne 1957, formand for læseplansudvalget af 1958, folketingskandidat for Det radikale Venstre 1938–57. K. Helveg Petersen spillede i den allersidste fase af skolelovs kampen i forbindelse med Ollerup-spørgsmålet en vigtig rolle som forbindelsesmand mellem undervisningsminister Jørgen Jørgensen og formanden for DLF, overlærer Stinus Nielsen. Som statskonsulent og formand for læseplansudvalget var han med til at trække i retning af den udelte skole og således fuldkommengøre den sejr for politikerne, der lå i skoleforliget.

Det oplystes (hed det i bilaget til brevet fra statskonsulenten, der reelt var et »udkast« til tilføjelse til tillægsbetænkningen) at ministeren »i overensstemmelse med sine udtalelser i folketinget med hensyn til § 14, stk. 3 (har) gjort opmærksom på, at det er en forudsætning, at den afrunding af undervisningen, der tilstræbes i de fag, hvori det anses for ønskeligt af hensyn til elever, der går ud af skolen ved undervisningspligtens ophør, ikke må være en hindring for, at sammenhængende planer kan tilrettelægges«. ¹⁰⁰ Forliget skulle ikke strande heller på dette punkt, hvis det stod til ministeren og forligspolitikkerne!

Skolelovsforslagets skæbne afhang nu af den stilling hovedstyrelsen ville indtage, når den atter samledes lørdag den 24/5.

100. K. Helveg Petersen-arkiv og Ft. 57/58, B, sp. 1235.

8.7 DLFs endelige accept

Man var her klar over sagens alvor, og markerede det bl.a. ved – »da sagen er så vigtig« – at have to referenter.¹⁰¹

Mødet indledtes med, at formanden oplæste skrivelsen fra statskonsulenten og oplyste – som sandt var – at man nu »måtte tage stilling og enten sige ja eller nej«. ¹⁰²

På mødet kom de samme skillelinier frem som så ofte før.

Overfor de to københavnske repræsentanter, formændene for henh. KK og KKL, overlærerne Skotte Bych og Esther Jensen, der begge »beklagede det meget«, hvis § 20 (om Olleruplærerne) ikke ændredes,¹⁰³ stod et moderat købstadsynspunkt (overlærer V. Blicher, Virum), der fandt, at man »vanskeligt« kunne springe fra nu, da man faktisk fik det man fik løfte om den 15/4.¹⁰⁴ Han beklagede også § 20, men mente ikke, at man kunne løbe fra forliget på grund af den.¹⁰⁵ Fra anden købstads side (overlærer P. Nygård, Århus) erklæredes det, at kravene – med undtagelse af § 20 – var opfyldt, »så nær, som det kan ventes« og at man selvfølgelig måtte protestere mod § 20, men »anstændigvis« ikke kunne sige nej nu.¹⁰⁶

Både Esther Jensen og Skotte Bych ville imidlertid sige nej. Og førstnævnte spurgte retorisk: »Havde vi kendt § 20 den 15. april, var forliget aldrig blevet sluttet. Hvorfor så nu?«¹⁰⁷

N. C. Thomsen Nielsen erklærede, at det var kedeligt, at man ikke havde noget skriftligt fra ministeren, men mente dog, at hvis man havde det, måtte man gå med.¹⁰⁸

Fra anden side (kommunelærer P. Vedde, Esbjerg) udtryktes der frygt m.h.t. det 5-årige gymnasium, hvor man »let (risikerede) en overraskelse«. ¹⁰⁹

Formanden foreslog, at man nedsatte et udvalg til at redigere en svarskrivelse »så sagligt som muligt«. ¹¹⁰

101. Uds. 58, nr. 27, p. 7.

102. ib.

103. ib.

104. ib.

105. ib.

106. ib.

107. ib.

108. ib. p. 8.

109. ib.

110. ib.

Skotte Bych fremførte påny ønske om svar, altså skriftligt svar m.h.t. Ollerup-paragraffen, forinden DLF afgav sit svar.¹¹¹

Det oplystes (af førstelærer Carl Madsen, Viby, Mesinge) at man havde søgt kontakt med statskonsulenten, men forgæves. Man havde i stedet talt med departementschef Alb. Michelsen, der havde udtrykt forbavelse over, at man ikke havde tillid til en skrivelse underskrevet af en ministeriel embedsmand.¹¹²

Departementschefen havde imidlertid iflg. Carl Madsen bekræftet, at det var ministerens mening, at Olleruplærerne skulle til prøve hos de samme censorer, som censurerede ved lærereksamen. »Dette må vi kunne gå med til«, erklærede Carl Madsen.¹¹³

Den almindelige stemning på mødet var tydeligvis for et forlig, og der nedsattes et udvalg til at redigere en skrivelse med foreningens accept. Det kom til at bestå af to købstadrepræsentanter N. C. Thomsen Nielsen og Skotte Bych, en landsbyrepræsentant, Carl Madsen, og af *Folkeskolens* redaktør (kommunelærer Albert Johansen, Århus).¹¹⁴

Samtidig med at skrивelsen accepterede forliget, blev den også et udtryk for den ængstelse og skepsis og mistro, som også var kommet til udtryk på mødet, og som karakteriserede holdningen hos mange købstadrepræsentanter, og afspejlede det utvivlsomt ægte chok, man havde fået efter den 15/4. Denne gang skulle ministeren holdes fast.

Det hed i skrивelsen, at hovedstyrelsen havde vedtaget at give sin tilslutning til skoleforslaget med de af undervisningsministeren på mødet den 22/5 foreslåede ændringer til forslaget og tilføjelser til forslagets bemærkninger i henhold til mødereferatet.¹¹⁵

Man protesterede mod § 20, men erklærede at kunne tiltræde forslaget »med de af ministeren i skrивelsen af 23/5 nævnte bemærkninger til § 20«. ¹¹⁶

111. ib.

112. ib.

113. ib. I tillægsbetænkningen af 28/5 58, Ft. 57/58, B, sp. 1236, hed det: »Ministeren har endvidere meddelt udvalget, at det hele tiden har været meningen, at denne prøve skal foregå med bistand af censorer ved lærereksamen«.

114. Uds. ib.

115. Uds. 58, cf. Fsk. 58, p. 1356 (Fsk. af 23/10 58), gengivet i sin helhed i formandsberetningen på repræsentantskabsmødet 21/10 58. Dette var første gang, den kom offentligt frem. Når den ikke tidligere var blevet offentliggjort, var det formodentligt på grund af bemærkningen om det 5-årige gymnasium, cf. Uds. 58, nr. 27, p. 9.

116. ib.

M.h.t. købstadskolen havde det, hed det, ikke vist sig muligt at opnå de af foreningen ønskede reformer, men man skulle dog, hed det videre, »af hensyn til helheden« give sin tilslutning til lovforslaget.¹¹⁷

I et selvstændigt afsnit hed det: »DLF udtrykker sin tilfredshed over ministerens tilsagn om, at der ikke gennemføres noget 5-årigt gymnasium«!¹¹⁸

I skrivelsen henstilledes til slut, at der indføjedes en løfteparagraf, der muliggjorde, at en yderligere nedsættelse af klassekvotienten kunne gennemføres administrativt, når forholdene derfor var til stede, og – »høfligst« – at ministeren overvejede, at lovens ikrafttræden under hensyn til udarbejdelsen af læseplaner m.m. fastsættes til skoleårets begyndelse 1960.¹¹⁹

Skrivelsen af 24/5 1958 med DLFs accept overrakte ministeren personligt på hans bopæl i Lejre af formanden, overlærer Stinus Nielsen.¹²⁰

117. ib.

118. ib.

119. ib.

120. Forfatterens interview med Stinus Nielsen. Dette faldt en del medlemmer for brystet. Den skulle have været sendt med posten!

9.0 Tredje behandling den 30.5.1958

Skrivelsen betegnede ret beset skolelovskampens endelige afgørelse. Tilbage stod spilfægteri i forbindelse med tredje behandling og specielt gymnasielærernes nu tragi-ironiske kamp for det 5-årige gymnasium.

Mellem anden og tredje behandling havde GL kontaktet to radikale folketingsmedlemmer Kirsten Gloerfelt-Tarp og Else Zeuthen (formodentlig gennem styrelsesmedlemmernes adjunkt, dr. phil. Erik Rasmussen og adjunkt Edele Kruchow) og opnået tilsagn om, at de ville stille ændringsforslag ved tredje behandling om et 5-årigt gymnasium.¹

Den 29/5 1958, dagen før 3. behandling i folketinget af skolelovsforslaget, førtes der på et radikalt gruppemøde en hård diskussion – efter »en del diskussion«, hedder det i den ellers så magre radikale gruppeprotokol – hvorunder det lykkedes ministeren at tale de to folketingsmænd fra deres beslutning.²

De måtte derfor hos GL bede sig frigjort fra deres løfte, som, hvis det var blevet opfyldt, kunne have sat ministeren i en kedelig taktisk position, bundet som han var af sit tilsagn til DLF.³

GL-formanden, rektor Karl Olsens parallelle bestræbelser i den konservative gruppe endte som allerede nævnt også resultatløse. DLF var »gået i båsen«, sagde man her, og tankegangen var, at Det konservative Folkeparti blot ville svække sit uplettede, kompromisløse standpunkt ved selv at tage et initiativ m.h.t. det 5-årige gymnasium uden udsigt til indrømmelser.⁴

Så sent som den 28/5, to dage før 3. behandling, havde en GL-deputation foretræde for folketingsudvalget, der stod for at skulle afslutte sit arbejde. GL-repræsentanterne prøvede en sidste fortvivlet appel overfor udvalget, tilsyneladende af en vis effekt.⁵

Den radikale ordfører Helge Larsen sagde bagefter, da GL-repræsen-

1. SM 58, nr. 12, p. 31.

2. Radikal prot. 29/5 58, cf. min samtale med rektor Ole Rindung.

3. Min samtale med Ole Rindung.

4. SM 58, nr. 12, p. 31 og kons. prot. 28/5 58.

5. Kons. prot. 28/5 58.

tanterne var gået, at han altid havde været tilhænger af et 5-årigt gymnasium, og han forespurgte, om det ville være muligt at indarbejde et 5-årigt gymnasium i forslaget, idet han dog – og jo med god grund! – betonedede, at han talte på egne vegne.⁶

Da det kom til stykket ville imidlertid ingen af forligspolitikerne – trods sympatitilkendegivelser stille et egentligt forslag eller blot indkalde ministeren til samråd, som den konservative repræsentant i udvalget Poul Sørensen hjælpsomt foreslog, at man kunne gøre.⁷

Medens andenbehandlingen i kraft af de to DLF-resolutioner af 11/5 havde stået i denne forenings tegn, kom tredjebehandlingen til at stå i GLs og det 5-årige gymnasiums tegn.⁸

Fra forligspolitisk side beklagede man, at gymnasielærerne ikke havde kunnet tilslutte sig skolelovsforslaget, men betonedede, at forskellen mellem et 5-årigt gymnasium og lovforslagets 2+3-ordning mere var af formel end reel karakter, idet alle erkendte, hævdedes det, at der måtte være indgangsmuligheder for udefrakommende elever til 3. gymnasieklasse i et 5-årigt gymnasium.⁹

På egne og partifællen K. Gloerfelt-Tarps vegne erklærede den radikale Else Zeuthen heroverfor:

»Det er mig . . . uforståeligt, at de samme kredse, der er gået så stærkt ind for betydningen af den sammenhængende børneskole, ikke også har kunnet indse betydningen af et sluttet løb på skolens sidste trin og har kunnet gå med til at det 5-årige gymnasium, der ønskes og anbefales af nogle og halvfems procent af alle gymnasielærere og af samtlige rektorer ved gymnasieskolerne. Man har ønsket at støtte sig til den pædagogiske sagkundskab på et punkt, men ikke på et andet, og det finder jeg meget beklageligt. Jeg forstår ikke den inkonsekvens og må tage afstand fra den, så sandt som den hindrer os i at få den bedst mulige ordning for den undervisning her i landet, der skal forberede til universiteterne og de højere læreanstalter.«¹⁰

Den konservative ordfører Fl. Hvidberg fremdrog ministerens tilsagn til DLFs repræsentanter under mødet den 22/5 m.h.t. det 5-årige gymnasium og omtalte ligeledes DLFs skrivelse af 24/5, og han erklærede, at

6. ib.

7. ib.

8. Ft. 57/58, sp. 4998–5026, 5037–5059.

9. Se f.eks. Helge Larsen, ib. sp. 5024.

10. ib. sp. 5038.

Helge Larsen (1915–). Cand. mag. 1942, redaktør af *Radikal Ungdom* 1936–41 og 1943–45 og af *Tidens Tanker* 1945–50, sekretær for Det radikale Venstre 1943–46, adjunkt i Nykøbing F. 1949, medlem af folketinget og tingssekretær 1956–64. Helge Larsen afløste Jørgen Jørgensen som de radikales skolepolitiske ordfører, da denne blev undervisningsminister i 1957. Helge Larsen støttede loyalt Jørgen Jørgensens linie, men havde principielt gerne – ligesom ministeren selv – set et 5-årigt gymnasium virkeliggjort.

han ikke troede, man ville kunne nægte, at der siden anden behandling den 14/5 blandt udvalgsflertallets medlemmer, »ganske særlig ved det møde, der holdtes onsdag den 28. [dvs. da GL-deputationen havde foretræde]«, havde vist sig »en temmelig åbenbar usikkerhed, ængstelse og tvivl med hensyn til vigtige punkter«. ¹¹

Poul Sørensen fremdrog også mødet om onsdagen, og erklærede at gymnasielærerdeputationen »sagligt og meget indtrængende« fremførte betænkeligheder og kritik, og at det gjorde »et (så) stærkt indtryk på udvalgets medlemmer, at det ærede medlem hr. Helge Larsen, da gymnasieskolens folk forlod mødet, spurgte om man nu kunne optage forhandlinger og foretage ændringer således, at man kunne imødekomme gymnasielærernes sekundære krav om at få et 5-årigt gymnasium«. ¹²

11. ib. sp. 5019.

12. ib. sp. 5043.

Og ligesom Hvidberg drog Poul Sørensen den slutning, at der herskede usikkerhed og tvivl, også langt ind i forligspolitiske kredse.¹³

Poul Hartling vægrede sig mod den påstand, at den radikale ordfører på udvalgsrådet den 28/5 skulle have foreslået et 5-årigt gymnasium, og at han (Hartling) skulle have »kvalt« det.¹⁴ Om episoden i udvalget forklarede Hartling:

»... at den radikale ordfører sagde, at han altid havde været tilhænger af et 5-årigt gymnasium, og at han derfor gerne ville spørge, om der var mulighed derfor. På henvendelsen til mig spurgte jeg, om det var et forslag, for hvis det var det, ville vi naturligvis drøfte det. Jeg sagde udtrykkeligt, at hvis dette forslag blev stillet, ville jeg ikke være den der stak kniven i det og slagtede det; det var jo bl.a. værd at drøfte, hvor åben eller lukket man tænkte sig et sådant gymnasium. Men der blev svaret, at det var ikke et forslag, kun et privat spørgsmål, og derved blev det«.¹⁵

»Vi måtte fra vor side mene«, fortsatte Hartling, »at der er et åbent gymnasium i loven, og vi var betænkelige ved at gå længere«. Og »... det (kunne) næppe være vor sag at stille ændringsforslag, kun at være beredt til at drøfte dem, der eventuelt måtte fremkomme fra anden side. Men der kom intet«.¹⁶

Forliget af 22/5 ønskedes fra forligspolitisk side opfattet som en mere eller mindre rutinemæssig berigtigelse af visse simple misforståelser, nærmest en slags tydeliggørelse af det allerede indgåede forlig af 15/4.

Den socialdemokratiske ordfører, udvalgsformanden Sv. Horn erklærede, at han under andenbehandlingen havde sagt, at han måtte gå ud fra, at det beroede på en misforståelse, hvis der ikke var enighed om de hovedlinier, som ministeren og DLF den 15. april havde »talt sig til rette« om.¹⁷ Og, hed det:

»(det) har under de senere forhandlinger vist sig, at denne betragtning holdt stik, og ved senere forhandling parterne imellem er man nået frem til at stille nogle ændringsforslag som tydeliggør de synspunkter, parterne havde«.¹⁸

13. ib. sp. 5043–44.

14. ib. sp. 5009.

15. ib.

16. ib. sp. 5009–10.

17. ib. sp. 4998.

18. ib.

Poul Hartling ønskede, erklærede han, at rette »den misforståelse som åbenbart er ret almindelig, at Venstre skulle have gjort sin stilling til skolelovsforslagene afhængig af lærernes stilling. Sådan forholder det sig ikke – sådan sagde jeg heller ikke ved anden behandling«. ¹⁹ Og:

»Jeg siger altså: Venstres stilling til skolelovgivningen var ikke afhængig af nogen organisation. Vor stilling havde vi klart givet udtryk for allerede i 1955; men vi gjorde vor stilling til de ændringsforslag, DLF havde ønsket, afhængig af, om den stod ved sine ønsker. Vi ville vide, om der var nogen misforståelse mellem DLF og den højtærede undervisningsminister.

Efter den tydeliggørelse, som tillægsbetænkningen er udtryk for, forstår vi, at der ingen misforståelser er, og Venstres medlemmer i skoleudvalget står da ved den aftale, som vi har truffet«. ²⁰

I debattens sidste minutter fremsatte den konservative Poul Sørensen en tanke om folkeafstemning, som ministeren imidlertid afviste. ²¹ Ministeren kunne ikke se, »at der er anledning til på særlig måde at bringe denne sag ud til befolkningen for at høre dens mening«. ²² Ministeren følte sig ligeså sikker som Poul Sørensen m.h.t. befolkningens stilling, omend deres opfattelser var diamentralt modsatte. »Det ærede medlem tog fejl i 1937 m.h.t. bedømmelsen af befolkningens stilling«, erklærede ministeren, »og jeg føler mig aldeles sikker på, at det ærede medlem tager fejl igen«. ²³

Forslagene vedtoges efter navneopråb. ²⁴

For folkeskoleloven var der 113 stemmer, imod 31 stemmer, medens 8 undlod at stemme. ²⁵

For gymnasielovens vedkommende var de tilsvarende tal 110 stemmer for, 31 imod og 9 blanke. ²⁶

19. ib. sp. 5006.

20. ib. sp. 5007.

21. ib. sp. 5055–57.

22. ib. sp. 5056.

23. ib.

24. ib. sp. 5057–59.

25. ib. sp. 5057.

26. ib. sp. 5059.

3 venstremænd stemte imod,²⁷ lidt flere undlod at stemme,²⁸ men langt de fleste, deriblandt både Hartling og fhv. statsminister Erik Eriksen, stemte for.²⁹

- 27. Landsretssagfører Henry Gideon, snedkermester O. Kryger og økonomiinspektør C. F. Ladefoged, ib. sp. 5058–59.
- 28. Gårdejer Anders Andersen, gårdejer Søren Andersen, gårdejer Henry Hansen, grosserer Henry L. W. Jensen, skolepsykolog I. Skov Jørgensen, ib. sp. 5059.
- 29. ib. sp. 5058.

10.0 Sammenfatning og konklusion

10.1 Skolelovskampens hovedsynspunkter

Gennem alle lovgivningsprocessens faser var der 3 hovedsynspunkter, der gik igen.

Det ene var et konservativt synspunkt, et ønske om at bevare den delte struktur, og essentielt udtryk for en akademisk, elite-orienteret tankegang. Danmarks intelligens måtte ikke – til skade for landet – hæmmes i sin udvikling.¹

Det andet var et socialt udligningssynspunkt. Grundtanken var, at der burde ske en ændring, der fremmede en social udligning i byen, på landet og imellem land og by.²

Det tredje synspunkt var præget af grundtvigske højskoletanker. Også tilhængerne af dette synspunkt mente, at der burde ske en ændring bort fra det akademiske, eliteorienterede skolesystem i retning af et større menneskeligt fællesskab indenfor en udelte skoles rammer. Den udelte barneskole var en positiv værdi i sig selv.³

Lærerorganisationerne og Det konservative Folkeparti repræsenterede det første hovedsynspunkt.

Socialdemokratiet det andet. Illustrativ var den socialdemokratiske undervisningsminister Jul. Bomholts holdning.

Bomholt havde i 1930'erne i sin bog »Den danske Folkeskole« skitseret reformer, der byggede på det delte princip, og havde kun i forbigående nævnt ønskeligheden af eksamensmellemskolens afskaffelse.⁴

I slutningen af 1940'erne kastede han sig derimod ivrigt ind i skole Diskussionen, men nu som helhjetet enhedsskoletilhænger og modstander af eksamenssystemet og eksamensmellemskolen.⁵

Som minister søgte han at forene de to stridende parter om sin egen

1. Sml. Aksel H. Nellesmann: Den danske skoles historie, 1966, pp. 138 og 157.

2. ib.

3. ib.

4. Jul. Bomholt: Den danske Folkeskole, 1938, pp. 96 og 101 f.

5. Se f.eks. Fsk. 49, 645–46.

midterlinie, der indebar en forbedring af skolen indenfor en delt strukturs rammer, men dog også et skridt i retning af en fjernelse af det akademiske præg på skolen.

Han fik følgeskab af lærerorganisationerne, men hans »realpolitiske skovtur«⁶ mislykkedes på grund af modstand fra de grundtvigsk prægede højskolekredse, bl.a. repræsenteret ved den radikale fhv. undervisningsminister Jørgen Jørgensen.

Jul. Bomholt søgte derefter tilnærmelse til Det radikale Venstre, der i folketinget i kraft af Jørgen Jørgensens stærke position i partiet, stod tilsyneladende ubrødeligt bag den udelte skole.⁷

Jul. Bomholts realpolitisk bestemte kursændring gav anledning til mange hib og spydigheder mod ham fra hans modstanderes side. Man talte her om hans zig-zag kurs, hans ønske om »for enhver pris« at kunne få lov at sætte sit navn under en skolelov osv.⁸

Beskyldningerne var ikke retfærdige. Der var en fast linie i Bomholts skolepolitik, trods tilsyneladende selvmodsigelser.

Den røde tråd var just bestræbelserne på at skabe større social retfærdighed, lighed eller – med hans yndlingsudtryk – balance. Dette kunne logisk set ske både under en delt og en udelte struktur.

Som repræsentant for det tredje hovedsynspunkt er allerede nævnt den radikale politiker Jørgen Jørgensen. Men Det radikale Venstre fulgte ham i hans skolepolitiske kurs, dog som nævnt ikke uden en vis modstand, som imidlertid ikke fik synlige resultater.

Det er til overflod godtgjort, at der også dybt ind i partiet Venstre var sympati for dette skolesyn. Den specialpolitiske fløj i Venstre er netop karakteriseret gennem denne sympati, men også dybt ind i den universalpolitiske fløj har der utvivlsomt rådet en vis mere eller mindre vag sympati for idealet som blot ikke har fået lov at veje over de universalpolitiske synspunkter.

Også langt ind i Socialdemokratiet var der tilhængere af den udelte skole.

Jul. Bomholt var det selv f.eks. Men man var her villig til at følge Bom-

6. *Information*, cit. DdR 56, 169.

7. Under 1. beh. af midterlinieforslaget erkendte J.J. dog, at der var »enkelte medlemmer i mit parti, der ikke delte de synspunkter, jeg har fremført«, Ft. 55/56, sp. 643, jvf. også 9.0.

8. Dette kom stærkt til udtryk i lærerorganisationspressen og den konservative presse i den første tid efter 1/3 1956, da det åbenbares, at min. påtænkte at forlade midterlinieforslaget og nærme sig Venstre. Se f.eks. Fsk. 56, 283 og 329.

holt i hans realpolitiske bestræbelser, som i hvert fald syntes at skulle bringe idealet, den sociale balance, et stykke nærmere.⁹

Blandt underskriverne på Askov-adressen om den udelte skole var der så kendte socialdemokratiske navne som den senere skolelovsordfører Sv. Horn og højskoleforstander, senere undervisningsminister K. B. Andersen.¹⁰

Det var tilhængerne af disse 3 hovedsynspunkter, der under lovgivningsprocessens forløb udvekslede synspunkter, truede hinanden, lokkede hinanden, forhandlede, polemiserede, intrigerede, propaganderede, lavede splittelsesforsøg, handlede, købslog, osv.

10.2 Synspunkternes institutionalisering

Til forskellige tidspunkter og under forskellig grad af politisering var det imidlertid forskellige personer og grupper, der gav synspunkterne mæle.

I en første fase, omfattende perioden 1937–45, der i det store og hele var præget af almindelig tilfredshed, var der enkeltpersoner, der forsøgte at rejse en debat.¹¹

Disse enkeltrøster var snarere at se som et ekko af den skolediskussion der var foregået i årene før 1937, end som forbud om den diskussion, der skulle blusse op ved krigsafslutningen.

I partier, organisationer og fag- og dagspresse mødte de ingen støtte. Det lykkedes dem ikke at genopvække en skoledebat.

I en anden fase, dækkende perioden 1945–50, skiftede billedet totalt.

Begyndende i de sidste måneder af besættelsen og fortsættende efter befrielsen kom der en meget livlig debat om skolen i gang.¹²

Det synspunkt, der dominerede, var det sociale lighedssynspunkt. Det konservative synspunkt måtte forsvare sig, medens højskolesynspunktet stod usikkert overfor reformkravene.¹³

Fra de større organisationer, der senere kom i skolekampens centrum, iagttog man en forsigtig holdning.

Den offensive krigsførelse var overladt enkeltpersoner og ad hoc-

9 F.eks. var Sv. Horn både medunderskriver på Askovadressen og Socialdemokratiets skolelovsordfører.

10. »Hjem og Skole«, 2. hæfte, 1954, p. 45.

11. Se f.eks. Holger Kjær: Kampen om skolen, 1941.

12. Se f.eks. Fsk. 45, pp. 51–52 og 81 og Fsk. 50, 2.

13. Se den forsigtige lederartikel i Højsk.bl. 49, 453–55.

grupper, især den såkaldte Frit Danmark lærergruppe, som DLF betragtede med den største modvilje.¹⁴

Medens diskussionen i begyndelsen havde været diffus, blev den efterhånden mere målrettet. Krav til regering og folketing blev mere eksplicitte. Fra Frit Danmarks lærergruppe stilledes der forslag om etablering af et grandios forsøgsinstitut (Emdrupplanen).¹⁵

Fra dens socialdemokratiske undervisningsminister Hartvig Frischs side og senere også fra hans efterfølger Jul. Bomholts side udtaltes der sympati for reformkravene i almindelighed. Sympatien var dog holdt på det generelle, uforpligtende plan, og ingen af de to ministre tog afgørende skridt.¹⁶

Under indflydelse af hele dette røre traf DLF modforholdsregler, tydeligvis ikke med stor lyst, og i et passende langsomt tempo.¹⁷

Med ad hoc-gruppen Frit Danmarks lærergruppe som katalysator indledtes et samarbejde mellem lærerorganisationerne,¹⁸ der resulterede i tre fællesforslag, nl. forsøgsplanen af 1947 og fællesbetænkningerne af 1949 og 1952.¹⁹

Fællesbetænkningerne betød, at lærerorganisationerne gik i offensiven og trængte de tidligere offensive, men uorganiserede eller ad hoc-prægede interesse-grupper i baggrunden.

En tredje fase, perioden 1950–54, stod i disse fællesbetænkningers tegn.²⁰

14. Se f.eks. Fsk. 45, 258.

15. Jvf. afsnit 2.2.

16. Se afsnit 2.2.

17. Så tidligt som i jan. 1945 nedsatte DLFs hovedstyrelse et specielt udvalg vedr. eksamensmellemskolen (Fsk. 45, 46). Hovedstyrelsen havde oprindeligt tænkt sig at sætte spørgsmålet om den udelte skole under debat på repræsentantskabsmødet samme år, men tanken opgaves, og det understregedes af formanden, at »det (ville) koste mange og omhyggelige overvejelser og undersøgelser, inden det (ville) være muligt at løse dette spørgsmål« (Fsk. 45, pp. 46, 163 og 335). Regeringsskiftet i oktober, hvor Knud Kristensen dannede regering med M. Hartling som undervisningsminister har formodentligt virket beroligende på sindene, cf. *Folkeskolens* velkomst til M. Hartling, Fsk. 45, 398.

18. Frit Danmarks lærergruppe rettede en henvendelse om samarbejde om en forsøgsskoleplan til lærerorganisationernes samarbejdsudvalg, der var nedsat under krigen med nationalt sigte. Henvendelsen blev udgangspunkt for et initiativ fra DLFs side overfor de andre lærerorganisationer og videre forhandlinger mellem lærerorganisationerne indbyrdes, se Fsk. 46, 274–75, 469 og 600.

19. Se afsnit 2.2.

20. og 21. Se afsnit 2.4.

Regering og partier forholdt sig endnu neutrale eller udtalte sig uforpligtende, som jo også Hartvig Frisch og Jul. Bomholt havde gjort det.²¹

Men med stedse større årvågenhed fulgtes regeringens gøren og laden.²²

Lærerorganisationerne appellerede indtrængende til den konservative undervisningsminister i VK-regeringen, Fl. Hvidberg om at tage et initiativ med udgangspunkt i fællesbetænkningerne.²³

Spørgsmålet, der ville kunne have skabt vanskeligheder mellem de to regeringspartier, blev bevidst forhalet.²⁴ Da endelig et initiativ (nedsættelsen af mellemskoleudvalget) kom, var det så sent, at et resultat kunne forudses ikke at ville foreligge i VK-regeringens levetid.²⁵

For så vidt angår den anden fællesbetænkning nåede Fl. Hvidberg kun at erklære det som sin agt at tage et initiativ også ud fra den, men nåede ikke at realisere sin hensigt.²⁶

Forventningerne fra lærerorganisationernes side var rettet mod den siddende regering, der var sympatisk indstillet eller i hvert fald gennem undervisningsministeren gav udtryk for sympati. Men bag ved lærerorganisationernes forventning og utålmodighed lå også forventninger af en anden art, nemlig negative forventninger til en kommende socialdemokratisk undervisningsminister, der efter al sandsynlighed ville blive Jul. Bomholt.²⁷

Fra organisationen Dansk Forening for Hjem og Skoles side fulgte man med andre følelser vagtsomt udviklingen.

Foreningen hørte hjemme på den grundtvigsk-prægede højskolefløj og syntes besluttet på ikke at lade lærerorganisationerne og en eventuel socialdemokratisk regering køre løbet alene.

Man holdt sig afventende i VK-regeringens tid, men stod rustet til hurtig udrykning, hvis konjunkturerne skulle skifte.

Dette skete i slutningen af 1953, da der dannedes en socialdemokratisk regering med Jul. Bomholt som undervisningsminister.²⁸

Perioden 1954–56, en fjerde fase, var præget af skolelovsstridens oprykning på det parlamentariske plan. Både lærerorganisationerne og

22. Jvf. Askovudvalget, afsnit 2.3.

23., 24., 25. og 26. Se afsnit 2.4.

27. Se f.eks. Fsk. 51, 535 og 668.

28. Jvf. afsnit 2.3. Karakteristisk var en enquete »Vil det være forsvarligt at ophæve mellemskolen og gå over til udelt skole?« der bragtes »(i) anledning af ministerskiftet og undervisningsminister Bomholts tidligere udtalelser om fordelene ved en udelt folkeskole«, Hjem og Skole, 1953, 2. hæfte, p. 28.

den lille forening Dansk Forening for Hjem og Skole var med i starten, men snart gled Dansk Forening for Hjem og Skole ganske i baggrunden, stærkere kræfter tog ledelsen, og de politiske partier og lærerorganisationerne dansede kvadrille alene.²⁹

Også de følgende faser, en femte fase, 1956–57, den bomholtske forligsfase, og en sjette fase, marts 1957–april 1958, da trekantregeringen havde afløst den socialdemokratiske mindretalsregering, var præget af lærerorganisationernes og de politiske partiers indbyrdes taktiske manøvrer.

I den sidste fase, april 1958–maj 1958, da hovedspørgsmålet var afgjort, begyndte på ny mindre organisationer og ikke-organiserede interesser at gøre sig gældende.

GL, der var gledet ud af løbet i sjette fase, meldte sig med specialkrav og fik støtte bl.a. fra universiteterne og sympati fra offentligheden i almindelighed dog uden at opnå noget konkret.

Olleruplærerne, der kun havde marginal betydning i den store kamp, kom til at præge den allersidste del af skolestriden. Deres interesser forfægtedes af forligspartierne, medens DLF stod stejlt imod. De andre lærerorganisationer og Det konservative Folkeparti var indifferente.

Hovedlinien var én parallelt med stigende *politisering* stedse stigende *institutionalisering* af kampen. Enkeltpersoner og ad hoc-grupper søgte at rejse sagen som et politisk spørgsmål, først forgæves, men senere med held. Men mere og mere rykkede etablerede organisationer og politiske partier ind i billedet og overtog kampens førelse. De havde ikke ønsket den, men blev af begivenhederne tvunget til stillingtagen og afværgeforanstaltninger.

10.3 *Det personlige elements betydning*

Overfladisk set i modsætning til denne institutionalisering er én af de mest frapperende konklusioner den store, ofte næsten dominerende rolle personer til forskel for partigrupper og organisationsledelser kunne spille i det taktiske spil. Allermest frapperende er dette for ministerens vedkommende.

At ministeren på regeringens vegne officielt fremsætter forslag i folketinget og dér forsvaret dem mod angreb er en velkendt sag.

Ligeledes, at han som administrationens øverste chef skal godkende administrative initiativer og naturligvis selv kan stå som initiator.

29. Jvf. 3.0.

Hans rolle rækker imidlertid langt videre.

Allerede på et tidligt tidspunkt, i anden fase, perioden 1945–50, tegnede den socialdemokratiske undervisningsminister en stærk personlig profil.³⁰ Der kan næppe være tvivl om, at hans (Frischs) ytringer af uforpligtende art, men med tydelig sympati for reformkravene, har været medvirkende til dels at skærpe disse og dels til at skærpe DLFs og de andre organisationers årvågenhed.³¹

Den betydning man fra lærerorganisationernes side tillagde den sidende undervisningsminister skinnede også tydeligt igennem i de forhåndstaler af kommenterende art, som f.eks. *Folkeskolen* normalt bragte ved en ny ministers tiltrædelse.³²

Midterlinieforslaget og den taktik dette forslag var udtryk for synes helt at have været Jul. Bomholts egen.

Han har selv mundtligt overfor mig givet udtryk for, at han havde aldeles frie hænder m.h.t. taktik og strategi, og intet har kunnet afkræfte, at det skulle forholde sig sådan.³³

De splittelsesforsøg overfor lærerorganisationerne, som han senere personligt stod for, havde i midterliniefasen sit modstykke i et personligt besøg han aflagde hos den konservative folketingsmand, baron Axel Reedtz-Thott, Gavnø, i et forsøg på ad den vej at påvirke den konservative politik til gunst for midterlinieforslaget.³⁴

Der kan næppe heller være tvivl om, at det var Jul. Bomholts personlige beslutning at bryde overtvært m.h.t. sonderingerne hos de konservative og søge tilnærmelse til Venstre og Det radikale Venstre.

De private forhandlinger mellem ministeren, Poul Hartling og Jørgen Jørgensen, der resulterede i forligsforslaget, er også illustrerende i så henseende.³⁵

30. Jvf. afsnit 2.2. Se også den vagtsomme artikel, hvormed *Folkeskolen* modtog Hartv. Frisch som undervisningsminister, Fsk. 47, 706.

31. Jvf. Fsk. 49, 532 og Fsk. 50, 2.

32. Fsk. 47, 706.

33. Mine samtaler med Jul. Bomholt.

34. At J. Bomholt har aflagt dette besøg er meddelt mig af rektor W. F. Hellner og bekræftet af baron Axel Reedtz-Thott, Gaunø. Det nøjagtige tidspunkt har jeg ikke kunnet skaffe oplyst, men det må logisk have været i perioden mellem 1. beh., efteråret 1955, og tilnærmelsesforsøget til Venstre, marts 1956. At henvendelsen gik via Reedtz-Thott skyldtes formodentlig dennes tilknytning til Herlufsholm, hvor O. Friis-Hansen var rektor.

35. Jvf. afsnit 3.4.

Det overraskende besøg ministeren aflagde i DLFs hovedstyrelse i et – forgæves – forsøg på at vinde foreningens forståelse for forligsforslaget viser ham ligeledes fremme i det politiske spils forreste linie.³⁶

Også splittelsesforsøgene i den kølige fase i perioden 1956–57, både interviewet med Magnus Kirk, formanden for DLFs landsbyfløj, og det såkaldte rektorforslag om et 5-årigt gymnasium, viser ministeren personligt trækkende i trådene.³⁷

Billedet blev ikke anderledes under flertalsregeringen, da Jørgen Jørgensen havde afløst Jul. Bomholt på undervisningsministerposten.³⁸

Det var Jørgen Jørgensen, der personligt mødte frem på lærerorganisationernes årsmøder, og benyttede disse som forum for den taktisk bestemte trussel om at benytte flertallet.³⁹

Utallige var tilsyneladende de samtaler han havde med organisationsfolk fra alle lejre.⁴⁰

Der kunne være tale om korte, overvejende informative samtaler, men også om langvarige egentlige forhandlingsrunder.

Et eksempel på det sidste er de møder mellem ministeren og DLFs formand, overlærer Stinus Nielsen, som ministeren tog initiativ til, og som efterhånden ledte frem til det formelle forlig den 15/4 1958.⁴¹

Just samtidig med disse møder deltog ministeren med iver og lyst i møder landet over med landsbylærere, og understregede – som på Casino-mødet i Ringsted – ofte dramatisk DLFs fundamentale svaghed.⁴²

I de afgørende møder mellem DLFs repræsentanter og forligspolitikere var det ministeren personligt, der stod som mellemmand mellem udvalgsfolkene (og deres partier) og lærerne. Det samme var også tydeligvis tilfældet i maj, da forliget søgtes reableret.⁴³

Gang på gang var der også tydelige vidnesbyrd om, at ministeren på afgørende måde greb ind i forhandlingerne i folketingsudvalget. Mest slående måske på en række møder i marts, da ministeren (Jul. Bomholt) skiftede taktik, forlod sit midterlinieforslag og indledte en tilnærmelse til

36. Jvf. afsnit 3.5.

37. ib.

38. Jvf. afsnit 4.2.

39. Jvf. afsnit 4.4.

40. Jvf. f.eks. afsnit 6.4.

41. 5.0.

42. Afsnit 5.3, noter.

43. 8.0.

Venstre. Teknisk var der tale om samråd med ministeren fra udvalgets side.⁴⁴

I de underhåndsforhandlinger, der gik forud for det andet forligsmøde i maj 1958, var det også ministeren der spillede første violin, og som med statskonsulenten for folkeskolen og seminarierne, K. Helveg Petersen, som mellemmand gav de måske afgørende indrømmelser.⁴⁵

Ligesom Jul. Bomholt kæmpede også Jørgen Jørgensen som undervisningsminister med i den politiske nærkamp, men også ved fastsættelsen af de større strategiske mål synes Jørgen Jørgensen som også Jul. Bomholt at have givet tonen an i regering og parti.

Jørgen Jørgensens forslag af november 1957 byggede på forligsforslaget af marts 1957 (dvs. fra før valget), som igen betegnede en tilnærmelse til hans Askovsynspunkter.

Askovudvalget var splittet m.h.t. det obligatoriske 8. skoleår, men Jørgen Jørgensens tanke om uforandret undervisningspligt sejrede der, som også i forligsforslaget af 1957 og trekantregeringens af novbr. 1957.

Hensynet til Venstre, som han selv insisterede på skulle med i et forlig, og som var med til at tilføre skolelovskampen meget af dens dramatik, dikterede måske dette, men var givetvis også udtryk for hans egen overbevisning.

Den modstand, der var i Det radikale Venstre, og som især i den allersidste fase truede med at skabe taktiske problemer nedkæmpede ministeren personligt i et partimøde.⁴⁶

Tilfældet Jørgen Jørgensen og tilfældet Jul. Bomholt eksemplificerer ministerens ofte dybtgående både strategiske og taktiske engagement på

44. Sml. afsnit 3.4. Oplysningerne om begivenhederne i udvalget omkring den 1/3 1956 blev givet under polemiske dueller under 1. beh. d. 16/11 1956. Deltagerne i duellen var den socialdemokratiske ordfører Sv. Horn, den konservative ordfører Fl. Hvidberg, fhv. minister Poul Sørensen og ministeren selv, Ft. 56/57, sp. 1023 ff., ib. sp. 1101, ib. sp. 1099. Se også kons. prot. 24/2 1956 hvor Fl. Hvidberg oplyste, at »i dag« (altså 24/2) havde Bomholt henvendt sig til ham 2 gange og sagt: »Jeg er meget tvivlrådig, hvad skal jeg gøre. Skal jeg følge Venstres [resten mangler]« (!) Da ministeren måtte konstatere, at der forelå »en ny situation«, gik han til sin gruppe, der »pålagde sine udvalgsmedlemmer at prøve på, om der skulle være andre muligheder for samarbejde« (Ft. 57/58, sp. 1099). *Berlingske Tidende* 2/3 1956 så formodentligt rigtigt, når det erklærede, at min. reelt havde droppet det 8. skoleår, og blot ønskede »at konstatere«, at der ingen politisk rygdækning var for dette skoleår, for derefter at kunne møde med et nyt forslag.

45. Se afsnit 8.1.

46. Se kap. 9.

alle fronter, men tillige også det personlige elements store betydning i al almindelighed i dansk politik.

Jørgen Jørgensen og Jul. Bomholt, også før de blev ministre, og i Venstre Poul Hartling og Erik Eriksen og i Det konservative Folkeparti Poul Sørensen er de skikkelser, der rager højt op i kampen, og som taktisk og strategisk gav den dens præg. Deres penderter i organisationerne var disses formænd, først og fremmest Stinus Nielsen og Karl Olsen i de senere faser, og Niels Nielsen, DLF, og W. F. Hellner, GL, i de tidlige faser.

Den baggrund de imidlertid alle stedse spillede på var de 3 gennemløbende skolepolitiske synspunkter.

Lærerorganisationerne stod for det konservative synspunkt, den delte skoles bevarelse. Lærerformændene kunne trække deres organisationsledelser og medlemmer et langt stykke, omend ofte med besvær, men jo længere de gik fra udgangspunktet desto sværere blev det, desto mere taktisk dygtighed krævedes der af dem og af de udenforstående, der søgte at opnå indrømmelserne.

Specielt speget blev situationen, hvor som i Venstre og DLF to fløje af stor jævnbyrdighed stod overfor hinanden med hvert sit hovedsynspunkt. I Venstres tilfælde forplumredes billedet desuden af taktiske divergencer.

10.4 Parternes tab og gevinst

Ud fra lærerorganisationernes egen målsætning kan der ikke være tvivl om, at det var dem, der var kampens tabere. De havde ønsket den bestående skole bevaret, eller alternativt essensen af denne, det delte princip.

Ganske vist syntes resultatet af forhandlingerne mellem undervisningsminister Jørgen Jørgensen og repræsentanter for DLF at være en sikring af den delte byskole. Denne skulle jo være hovedreglen, medens udelte byskole var en mulighed indenfor forsøgslovgivningens rammer og som en undtagelse.

Begivenhederne viste imidlertid, at den udelte byskole sejrede med overraskende hurtighed.⁴⁷ Sejren skete ad administrativ vej, og base-

47. Se interview m. J.J. i Fsk. 68, 1095–96. I »Statistik. Folkeskolen 1967–68«, udg. af undervisningsministeriet, angives elevtallene i fuldt årgangsdelte og ikke fuldt årgangsdelte skoler i skoleåret 1967/68 således:

redes på udstrakt sympati hos forældre og kommunale skolemyndigheder.

Forligspartiernes sejr bestod således i de muligheder der lå i den ny lovgivning for at kunne lade denne sympati slå igennem. Uden en sådan sympati ville den udelte skole næppe kunne have sejret. For så vidt var forliget i april 1958 mellem undervisningsminister og lærerforening en konsolidering af den delte skole. Men sympatien var der imidlertid som en kendsgerning. Folkeskolelærerne har også selv fornemmet det, just derfor den store betænkelighed hos købstadfløjen.

For Socialdemokratiet og Det radikale Venstre blev resultatet derfor en opfyldelse af et mangeårigt ideelt mål.⁴⁸

Politisk lykkedes det trekantregeringen på dette punkt at slå en breche i det nære samarbejde mellem de to oppositionspartier Venstre og Det konservative Folkeparti.⁴⁹ Dette havde ikke altid været uden lyde,⁵⁰ og i dette tilfælde revnede det totalt.

Et væsentligt moment for Erik Eriksen og de øvrige universalpolitiske kræfter i Venstre var netop hensynet til samarbejdet med de konservative.⁵¹ Imidlertid havde disse kræfter gjort det vanskeligt for sig selv ved at tillade Venstres eget skoleudvalg, der var sympatisk indstillet over-

6. klasse (årgang), delt, ikke-boglig:	5.481
6. klasse (årgang), delt, boglig:	4.700
6. klasse (årgang), udelte:	62.331
7. klasse (årgang), delt, ikke-boglig:	8.077
7. klasse (årgang), delt, boglig:	7.986
7. klasse (årgang), udelte:	55.469

Det hedder sammesteds (p. 31): »Medens 85.9% af eleverne i hele landet i 1967/68 gik i udelte klasser (6.c samt 6. årgang i ikke-fuldt årgangsdelte skoler) var denne procent kun 61 i 1964/65. Udviklingen imod udelte klasser har følgelig været meget stærk i den nævnte periode. Det bør i denne forbindelse nævnes, at udviklingen er gået specielt hurtigt i købstæderne, hvor i 1967/68 78.4% af eleverne går i udelte klasser mod kun 38.5% i 1964/65. Det er af speciel interesse at konstatere denne kraftige udvikling imod udelte klasser i byerne, fordi man netop i de relativt store byskoler har mulighed for deling«.

48. Se f.eks. Jul. Bomholt: Den danske Folkeskole, 1938, p. 96.

49. Om dette samarbejde, se T. Kaarsted, Regeringskrisen 1957, p. 24, cf. H. Westergaard Andersen: Dansk Politik i går og i dag, 1966, p. 158.

50. Se f.eks. Aksel Møllers bitre bemærkninger om samarbejdsvanskeligheder og Erik Eriksen, der var »meget upålidelig i samarbejdet«, og som ville sætte sig ud over »rammerne [for en evt. aftalt samarbejdspolitik] hver gang det passede ham«, kons. prot. 18/10 1956.

51. Se afsnit 3.3.

for den udelte skole, at udarbejde Venstres eget skoleforslag.⁵² Dette gav først Jul. Bomholt og siden Jørgen Jørgensen mulighed for at opbygge en forhandlingstråd med Venstre, og til sidst hjulpet af de specialpolitiske kræfter med Poul Hartling i spidsen at bjerge et forlig i land.

I Venstre var der en udbredt ægte sympati for den udelte skole. Denne sympati var den specialpolitiske fløjs egentlige base. I Det konservative Folkeparti var der i langt mindre omfang en sådan sympati. Flertallet i gruppen hældede vel nærmest af sympati i retning af den gamle akademiske, elite-orienterede skole, som også lærerorganisationerne kæmpede for. For Det konservative Folkeparti var det derfor meget lettere at bekæmpe regeringen også på dette punkt. Partiet havde i højere grad hjertet med i sin opposition end Venstre.

Blandt lærerorganisationerne var det utvivlsomt gymnasielærerne der løjte sig hårdest ramt. De havde ensidigt satset på bevarelsen af den gamle struktur, og måtte nu se deres 7-årige løb beskåret til et 5-årigt.⁵³

Spørgsmålet er om gymnasielærerne kunne have opnået et andet resultat. Mulighederne for det 5-årige gymnasium har allerede været drøftet, og må som nævnt betragtes som havende været minimale.

Under forligsforhandlingerne i februar-marts 1957, altså før valget der bragte trekantregeringen til magten, var der muligheder for bevarelse af det 7-årige løb. Forudsætningen havde imidlertid været, at også DLF på det tidspunkt havde accepteret et forlig, og med den stride kamp i foråret 1958 in mente synes dette ikke tænkeligt.⁵⁴

For realskolelærerne og ikke mindst de private realskoler kunne det umiddelbart se sort ud. Deres 4+1-årige løb var savet over, og spørgsmålet var om de private realskoler overhovedet ville kunne overleve. Dette har imidlertid vist sig at være tilfældet, bl.a. i kraft af en række nye økonomiske muligheder, der især på grund af Venstres initiativ blev indsat i loven.⁵⁵

Når man skal vurdere DLFs situation efter kampen, må man erindre, at nok led man nederlag, men hele landsbylærerguppen var stort set tilfreds

52. ib. cf. Poul Sørensen i et kons. gruppemøde 17/4 1958: »Når man ser på det i de 3 år, som er gået, har Venstre, som de selv beklager, begået den fejl, at de har forelagt det forslag, som de hellere skulle have undgået«, kons. prot. 17/4 1958.

53. Mange gymnasielærere bebrejdede utvivlsomt sig selv og deres forening, at man så ensidigt havde forfulgt det 7-årige løb og afvist, hvad man nu følte var gode muligheder for i hvert fald et 5-årigt gymnasium.

54. Jul. Bomholt i *Politiken* 19/3 1957, cit. Gsk. 57, 206–07.

55. Ft. 57/58, B, sp. 679.

med lovens vedtagelse, og havde kun støttet købstadfløjen så længe af loyalitet overfor organisationen. Den bitre pille, som forliget var for købstadfløjen, blev indsuget på forskellig vis. Dels kunne man teoretisk ikke vide noget om den videre udvikling efter lovens vedtagelse. Formelt var den udelte skole i byen undtagelsen, og man kunne således klamre sig til et håb om, at det nok ikke ville gå så galt. Dels fik man en række – politisk set ligegyldige – kompensationer.

Set i et større samfundsmæssigt perspektiv kan man sige, at skolelovs-kampen var en strid mellem akademisk konservatisme og folkelighed.⁵⁶ Den sidste sejrede – dengang som så ofte før og siden.

56. Sml. Aksel H. Nellemann, op. cit. pp. 157–58.

11.0 Summary

(Translated by Thomas Pettitt, M.A.)

11.1 Introduction

The subject of the investigation is the struggle over the Education Acts of May 1958, which were passed after a political controversy lasting many years. The aim is partly to analyse this struggle, but in a wider sense to determine something generally valid about the role of interest organizations in the political system. The chronological starting point is the year 1937, when Jørgen Jørgensen's Education Act was passed. The period 1937–58 was characterized by an ever increasing *politicization*. This concept is discussed and defined as something gradual, in that an attempt is made to characterize the concept starting from the use of the word in everyday language. The subject is further delimited in another way. The whole law-making process is conceived of as a process of communication, in which various elements—individuals, *ad hoc* groups, interest organizations, political parties, etc.—*talk* together. What do they say? How do they say it? Why? With what effect? These are the questions which lie behind the study. The approach leaves out of the picture the question of what might be termed more fundamental determinants or factors: economic, social, geographic, demographic, etc. The source material on which the analysis is based consists of printed parliamentary material (bills, reports, shorthand accounts of debates in parliament). In addition the journals of the teachers' unions and other organizations have been utilized in the investigation. Apart from printed, publically available material, the author has had access to important unprinted material. In particular the minute books of the parliamentary groups of the political parties and the accounts of meetings of the executive committees of the teachers' unions were of value. It has been attempted to supplement all this material by a series of interviews with leading politicians and people involved with the organizations from the time of the Education Act struggle. The value of these interviews lies in the help they give to the interpretation of the contemporary material, rather than in the concrete information they provide.

11.2 The Old School System. Criticism and Proposals for Reform

The outer framework of the Danish school system (see fig. 2) was established in the State Secondary School Act of 1903 and the Folkschool Act of 1937. Typical for the Town School was the 4-year Examination Middle School, which was conceived of by the fathers of the State Secondary School Act as an elite school for an academically gifted minority. In the course of the years, however, it had become usual in many places for one half or more of all children to enter this type of school. This was damaging both for the Examination Middle School and the ordinary Folkschool. In 1937 it was attempted to create a parallel to the Examination Middle School: the Non-Examination Middle School. It was hoped to create a popular form of school which could relieve the pressure on the Examination Middle School. This by no means succeeded.

In the country there were problems of a different kind. The Rural Schools were numerous and small. They often lacked sanitary facilities, rooms equipped for special subjects, etc. In addition it was usually necessary to teach several forms together in one class. There were thus one-class schools, two-class schools, three-class schools, etc. Many parents who could afford it, and who appreciated the matter, were liable to take their children out of the local Rural School at an early stage and send them to the city. The 1937 act had brought improvements in various ways into prospect, but the war, among other things, had come in the way to hinder things.

After the war strong criticism of the school system erupted. It was accused of being authoritarian, and the division of children at the age of 12 was particularly criticised. The teachers' unions sought to meet the criticism (which was also echoed among the Social Democrats) by preparing quite comprehensive plans for reform, which nonetheless preserved the divided school structure.

The little Grundtvigian imbued association The Danish Association for Home and School (in which the former Radical Minister of Education Jørgen Jørgensen played a dominant role) put forward its ideas for an undivided child school until the age of 14; the so-called Askov Proposal (see fig. 3), which Jørgen Jørgensen's party, the Radical *Venstre*, later made its own.

Under the Conservative-*Venstre* coalition government of Erik Eriksen (1950–53), in which the Conservative Fl. Hvidberg was Minister of

Education, the teachers' unions pressed strongly for their defensive plans to be carried through, but (to their surprise) in vain. It must be presumed that the question might have created difficulties for cooperation within the government between *Venstre* and the Conservative Party. In reality there was within *Venstre*, as would be shown later, much sympathy for the undivided school system.

11.3 Jul. Bomholt and the Teachers' Unions

When the Social Democrat Jul. Bomholt became Minister of Education in 1953 the Education Act struggle was elevated to the parliamentary level.

Jul. Bomholt (who in his heart favoured the undivided school system) wished to be pragmatic, and attempted to achieve a compromise between the two extremes in the debate, the Askov Proposal and the divided school system of the teachers' union.

At a round table conference in November 1954 it looked as if he would succeed. But the subsequent negotiations showed that the teachers' unions and Jørgen Jørgensen stood too far from each other, and in that situation Jul. Bomholt chose to side with the teachers' unions.

The so-called Middle Way Proposal, which was the result of the negotiations (see fig. 4) abolished the much debated Examination Middle School, but preserved the principle of division.

When Parliament discussed the Middle Way Proposal in November 1955 it was also accompanied by the Askov Proposal and something new, a proposal from the party *Venstre* (see fig. 5). In appearance *Venstre's* proposal looked like a compromise between the divided and undivided school system, but in reality it was strongly influenced by the Askov Proposal. The party *Venstre* was, however, in a dilemma. There was in the party a predominating sympathy for the undivided school system, but this led politically in the direction of cooperation with the Social Democrats and Radical *Venstre*, who were otherwise bitter opponents, and away from the Conservative Party, the traditional partner in cooperation.

One wing in the party, the *narrow* political wing, nonetheless favoured solving the school question through negotiations with the two parties mentioned. Another wing, the *broad* political wing under the leadership of former Prime Minister Erik Eriksen, gave cooperation with the Conservatives the highest priority.

Jul. Bomholt hoped for a time for a collaboration with the Conservative Party. Both the backing of the teachers' unions and the obligatory 8th school year, which was also in the Middle Way Proposal, must have been able to appeal to that party. In the Conservative Party, however, the views of former minister Poul Sørensen, which were along "broad political" lines, predominated. The party would not negotiate with the government, but simply (without admitting it) played for time. At a certain time the minister realized this and instead attempted to move closer to Radical *Venstre* and *Venstre*.

A series of secret, private negotiations was carried out in the course of summer 1956 with Poul Hartling as *Venstre*'s negotiator (personally strongly engaged on the "narrow political" side). The result was the so-called Compromise Proposal (see fig. 6), which included elements of the Middle Way Proposal, the Askov Proposal, and *Venstre*'s proposal.

Venstre's "broad political" wing did not allow the party to bind itself formally to the result, and on the teachers' unions' side the proposal was met with the strongest opposition.

11.4 Negotiation. Majority Government. Fight

The teachers' unions had conducted their campaign against the compromise proposal with a demand for the setting up of a commission representing all sides as the main point. As a result of *Venstre*'s intervention the minister was obliged to satisfy the demand, and the result was a series of negotiations between the minister, representatives of the parties and representatives of the teachers' unions in February and March 1957.

The negotiations proceeded in the shadow of the approaching parliamentary election, and it was fairly obvious that no decision could be reached before the election. In the meantime the negotiations signified a simplification of the problematics of educational politics.

The representatives of the three parties to the compromise moved closer to each other around a strongly Askov-influenced proposal (see fig. 7b).

The teachers' unions abandoned the Middle Way Proposal and the associated obligatory 8th school year, but yet took up a standpoint similar to the Middle Way Proposal (see fig. 7a).

The election resulted in the formation of a majority government with

Jørgen Jørgensen as Minister of Education, and with *Venstre* and the Conservative Party in opposition.

Jørgen Jørgensen introduced into Parliament a proposal (see fig. 8) which resembled the result of the negotiations of the parties to the compromise before the election. There had, however, occurred a hardening against the teachers' unions. The obligatory but "mild" division which had been offered to the teachers' unions before the election was replaced in the proposal by an arrangement which was optional for the local authorities. They could divide, if they wanted to, but they were not obliged to.

The internal discussions in *Venstre*'s parliamentary group showed that the rift between the "broad political" and "narrow political" viewpoints remained, but also that *Venstre* would not be able to maintain its opposition if "the teachers", i.e. the folkschool teachers, accepted. It is possible to speak of a *de facto* compromise in *Venstre*'s group on this basis.

11.5 Negotiations and Compromise

In the months following the introduction of the government's proposal on 21.11 1957, the city wing of DLF (Danish Union of Teachers), in logical consequence of the *de facto* compromise, became the centre of a propaganda offensive. From both sides it was tried to influence the city wing in the "right" direction.

The weaknesses in DLF's armour were the rural wing, which was impatient for the struggle to be called off, and the other teachers' unions, in particular GL (Union of School Masters), whose interest in a 5-year *Gymnasium* was feared in DLF. In addition a general exhaustion and longing for peace made themselves felt after the long struggle. Would not the government also ultimately dare to use its majority against the teachers' unions and against *Venstre*? One could not know for certain in DLF.

In the middle of the propaganda war and in all secrecy a meeting was arranged on the minister's initiative between himself and DLF's chairman, Stinus Nielsen, who was not personally unamenable to a compromise. The meeting resulted in further (secret) negotiations, which brought the parties closer to each other. The most important concession on the minister's part consisted of an offer to abandon the voluntary principle with regard to the division of children in the Town School, and to return to

obligatory, but “mild”, division in accordance with the offer of the parties to the compromise before the election.

In the executive committee it was hesitatingly agreed that the negotiations should continue. Decisive for the final result would be the secondary concessions DLF could obtain, possibly at the cost of the other teachers' unions.

At DLF's executive committee's meeting on the 13th–14th of April 1958, a compromise offer from the minister, drawn up in writing, was considered. Despite uncertainty (caused, among other things, by a series of provisions for exceptions with regard to the obligatory division, which the minister wished to have introduced into the act) it was agreed to attend a meeting in the ministry the 15th of April 1958, in which the political spokesmen would also participate.

At this meeting the compromise was accepted in accordance with the previously produced written offer. DLF's representatives gave expression to a series of views and wishes which had also been considered at the previous executive committee meeting, and the minister promised his “good will”, and that he would “look into” the matters, etc. Everything indicated that the Education Act struggle could be called off.

11.6 The Losers of the Game

For the other parties in the Education Act struggle, the other teachers' unions, the Conservative Party and the broad political wing in *Venstre*, the compromise came as a surprise.

In the Conservative parliamentary group the school question had been discussed throughout the winter. They were particularly occupied with the position of *Venstre*, about which only incomplete information was available. It seems as if former minister Poul Sørensen appreciated better than the Conservative Education Act spokesman Fl. Hvidberg where it was leading or where it might lead.

The compromise had an almost paralysing effect on the two other teachers' unions, particularly perhaps on GL, whose chairman had to ask himself if, by following another policy (as many in the executive committee had advised), he might have obtained better terms for the *Gymnasium*.

Bitter comments were heard from both unions on DLF and the union's wily chairman, senior teacher Stinus Nielsen. The bitterness is psychologically understandable. It had been hoped to the last that DLF would

resist. But at any rate as far as GL is concerned it is not completely reasonable.

In GL the possibility of proceeding with the demand for a 5-year *Gymnasium* had been considered. Fully prepared plans were ready.

An open demand would have led to a rupture with DLF, and probably have hastened the end of the Education Act struggle, but scarcely on GL's terms. It is pretty certain that the *Venstre* Party would never have gone along with a 5-year *Gymnasium*, and certainly not in the shape wanted by GL. Had *Venstre* done so, the 5-year *Gymnasium* would have been open to entry from outside and would have come very much to resemble the 2+3 structure the *Gymnasium* in fact acquired. *Venstre's* hesitation was based on the consideration that many children living in the country were obliged for a number of years to travel backwards and forwards between their homes and the school in the town. For such a clientel the 3-year *Gymnasium* would be a lesser evil than a 5-year one.

GL's reticence was probably due rather to a knowledge of this consideration than to loyalty towards cooperation with the other teachers' unions.

GL's tactic was to wait, watch and hope for DLF's steadfastness, and to stand ready with the 5-year *Gymnasium*, if DLF failed. The possibility had to be tried. DR was obliged to follow the same waiting policy as GL. Unlike GL, moreover, DR had no alternative political possibility.

When the compromise became a fact, GL did not hesitate, but put a campaign into action and pulled all the political strings they could get hold of.

11.7 New Unrest

In the month of May 1958 the compromise, so laboriously established, seemed to falter. The political crisis was heralded by a leading article in *Folkeskolen* under the heading "A breach of trust".

The background to this sharply protesting article was an amendment to the bill in the report which the parliamentary committee had submitted 23.4 1958, when the compromise with DLF was gathered in.

The amendment gave general access to permanent employment at folkschools to the so-called Ollerup teachers, who hitherto had been obliged in each individual instance to have ministerial dispensation. It was an old wish in free-school circles which was hereby being fulfilled. It concerned a small group of teachers who had received their education at

“The Free Teachers’ College in Ollerup”, but for DLF it was a question of principle with great significance.

A further development of the crisis came with DLF’s two resolutions of 11.5 1958. One of them protested against the Ollerup paragraph, and the other (aimed at the public in general) declared that the compromise of 15.4 1958 had been broken by the minister.

In the press there was a tendency to give the incident the interpretation that the Ollerup paragraph, which had obviously come as a surprise to DLF, was the real cause of DLF’s threat about the breaking of the compromise, but that they had looked high and low for more idealistic-sounding points to use as a springboard.

DLF’s internal discussions at the executive committee meeting on the 9th and 10th of May 1958 indicate that three factors were equally decisive for DLF. There was partly the Ollerup question, partly the breach of the compromise asserted by DLF, and finally the campaign of the *Gymnasium* teachers for the 5-year *Gymnasium*.

Against the background of these events there was a good deal of tension about parliament’s second reading on the 15.5, not least with respect to the attitude of *Venstre*.

The second reading took place in the shadow of the two DLF resolutions. The minister and the spokesmen for the Social Democrats and Radical *Venstre* denied that the compromise had been broken, and defended the Ollerup paragraph.

In *Venstre* the dispute between the “broad political” and “narrow political” wings had blown up again and found expression at the party meeting on the 13.5 1958.

Poul Hartling’s speech as spokesman for *Venstre* the 14.5 was an echo of this. After the speech there could be no doubt that the *de facto* compromise which had been reached some months earlier remained in being. The minister would have to get DLF to go along, if *Venstre* was to agree.

A pronounced feature of the debate was the astonishing “good will” shown by the minister and the spokesmen for the Social Democrats and Radical *Venstre* towards the demand of the *Gymnasium* teachers for a 5-year *Gymnasium*. The good will, however, was intended predominantly to be tactical. DLF, by this means among others, was to be driven back into the compromise fold!

11.8 The Compromise Re-established

Contact between the minister and DLF went in the first instance through the State Inspector for Folkschools and Teacher Training Colleges, the minister's party colleague, K. Helveg Petersen.

On the compromise politicians' side DLF's chairman Stinus Nielsen was obviously (and rightly) considered as an ally against DLF's recalcitrant city wing. He was provided with ammunition: concerning the 5-year *Gymnasium* it was stated in a letter from the State Inspector that, "it will be a blessing for all sides if it . . . could be carried out"!

DLF held an executive committee meeting in the period 21st–24th of May. The long drawn out meeting was due in part to lengthy internal discussions and in part to parallel negotiations with, among others, the minister and the spokesmen on educational politics.

A provisional direct contact between the minister, Stinus Nielsen and DLF's vice-chairman, chairman of the city wing N. C. Thomsen Nielsen, left the impression that the minister was quite unmovable on all points. Later events indicated that this was a matter of a tactical opening position, but in DLF's executive committee the belief that the negotiations had broken down spread.

During the compromise meeting itself, which brought together the same participants as the meeting in April, it became apparent that the minister was willing to make concessions. He nonetheless seemed unmovable with respect to the Ollerup question.

After a break the meeting reconvened in the evening. The minister was now in a position to present in writing the amendments he was willing to accept. There then ensued a poker-like dialogue between the representatives of the teachers, the minister, and the politicians.

Nothing had thus as yet been said about the 5-year *Gymnasium*. Indeed, this was not the Folkschool's field. The representatives of the Copenhagen teachers, senior teacher Skotte Bygh, wished to know if the minister had shelved the idea. The minister replied, "that as far as he could see, that possibility would not become topical, if the present meeting reached agreement".

In the meantime the representatives of DLF would discuss their acceptance or rejection with their colleagues in the executive committee. With regard to Ollerup they brought nothing back, but, one must ask, would the compromise politicians really have dared to let the whole matter stand or fall on this? It was soon shown that they would not. Apart from

the decisive meeting of DLF's executive committee on the 24.5, there was another contact with the minister. The State Inspector revealed in a letter that the minister would be willing to stiffen the test to which the Ollerup teachers would have to submit themselves if they wished to have permanent employment at a Folkschool.

This was of enormous psychological value to the teachers, and it was clear that the general feeling in the executive committee meeting was now in favour of acceptance. Great distrust concerning the minister was still expressed. Written confirmation of the Ollerup offer was lacking, and in the letter which was sent in confirmation of DLF's acceptance the opportunity was not missed to express "satisfaction with the minister's indication that no 5-year *Gymnasium* would be carried through". So one had that in a kind of written form as well!

11.9 The Third Reading on the 30th of May 1958

Parliament's third reading on the 30.5 1958 was a pretence. The real decision had already been made. GL still pressed with all its force to have its demand for a 5-year *Gymnasium* met if possible. Two members of the Radical parliamentary group, Else Zeuthen and K. Gloerfelt Tarp, who did not share the views of their party colleague, the minister, had promised GL that they would propose an amendment concerning a 5-year *Gymnasium*. At a meeting of the Radical parliamentary group a discussion was held on the timeliness of this, and the minister managed to dissuade the two members of parliament from their enterprise. An amendment proposal of that kind could have placed the minister in an awkward tactical position. The Askov Proposal, which he and Radical *Venstre* had made their own, contained such a thing, but the minister was bound by his undertaking to DLF.

11.10 Summary and Conclusions

In the whole course of the Education Act struggle three main views confronted each other.

One was influenced by an academic, elite-oriented mentality. It was conservative, and its supporters wished to preserve the divided school system in one form or another.

The second was a socially egalitarian view. A social levelling ought to take place, and the school should be the means. The social differences in the town, in the country, and between country and town ought to be levelled, also in the educational sector. There was not necessarily within this view a demand for an undivided school system. A levelling could (at any rate theoretically) be thought of as occurring within a divided structure.

A third view was influenced by Grundtvigian, highschool inspired ideas. A more human community was desired, and the undivided school was considered of positive value in itself.

A main feature of the law-making process sketched out is the advancing *institutionalization*, along with the growing politicization. At various times and at various stages of politicization, it was various individuals or groups who gave expression to opinions. Afterwards the individuals and *ad hoc* groups were replaced by better, more closely organized units, the teachers' unions and the political parties.

Another noticeable feature of the law-making process is the large role played by *individuals* as against executive committees, parliamentary groups, etc. Particularly striking is the very active role played by the minister, both strategically and tactically. Jørgen Jørgensen and Jul. Bomholt (also before they became ministers), and in *Venstre* Poul Hartling and Erik Eriksen, and in the Conservative Party Poul Sørensen, are the figures which tower up in the struggle, and which both tactically and strategically gave it its character. Their counterparts in the organizations were the chairman of the latter, first and foremost Stinus Nielsen and Karl Olsen in the later stages and Niels Nielsen of DLF and W. F. Hellner of GL in the earlier stages. The background against which they all performed consisted of the three persistent views on educational politics. The further one moved from one's opening position, the harder it became, and the more the tactical skill required.

It was the teachers' unions who came off worst in the struggle. This becomes especially clear when one considers the stride that was taken towards the undivided school in the years immediately following. It could be formally asserted the compromise preserved the divided Town School in principle. The undivided school was formally an exception in relation to the Act. Nonetheless the undivided Town School existed in the Act as a possibility, and in the years that followed the local education authorities and the sympathy or apathy of the parents led more and more in the direction of the undivided school.

Seen in a larger social perspective the Education Act struggle was a conflict between academic conservatism and the feeling of the common man. The latter triumphed, and the teachers' unions, attempting to stem the tide, succeeded only in delaying a development.

12.0 Den i tekst og noter nævnte litteratur

1. H. Westergård Andersen: Dansk Politik i Går og i Dag, 1966.
2. Jul. Bomholt: Balance i Skolebilledet, 1955.
3. Jul. Bomholt: Den danske Folkeskole, 1938.
4. Jul. Bomholt: Folkeskolens struktur (Mennesket i Centrum, 1953).
5. A. C. Højberg Christensen m.fl. (red.): Leksikon for opdragere I–II, 1953.
6. Willis Dixon: Education in Denmark, 1958.
7. Stig Hadenius: Partiers beslutsprocess och tjänstepensionsfrågan, Statsvetenskaplig tidskrift, 1965, IV.
8. Jørgen Jørgensen: Erindringer, 1970.
9. Holger Kjær: Kampen om skolen, 1941.
10. H. Kyrre: Vor skole, dens liv og love, 1960.
11. Tage Kaarsted: Dansk politik i 1960'erne, 1969.
12. Tage Kaarsted: Regeringskrisen 1957, 1964.
13. Ronald A. Manzer: Teachers and Politics, 1970.
14. Charled McClelland: Theory and the International System, 1966.
15. Björn Molin: Tjänstepensionsfrågan, 1965.
16. Ernest Nagel: The Structure of Science, 1968.
17. Aksel H. Nellemann: Den danske skoles historie, 1966.
18. Inger Merete Nordentoft og Aa. Svendstorp (red.): Og hverdagen skiftede – 1946.
19. Inger Merete Nordentoft: Opdragelse til demokrati, 1944.
20. Henning Poulsen: Om samtidshistorisk intervjuing, Scandia, 1968.
21. Erik Rasmussen: Komparativ Politik I–II, 1968.
22. Erik Rasmussen: Statslånskrisen 1919, 1957.
23. Gunnar Sjöblom: Party Strategies in a Multiparty System, 1968.
24. »Statistik. Folkeskolen 1967–68«, udg. af undervisningsministeriet, 1968.

13.0 Forkortelser

Bal., bal.	Jul. Bomholt: Balance i Skolebilledet, København 1955.
Betænk., betænk.	Folketingsudvalgets betænkning.
cf.	jævnfør.
cit.	citeret efter, citeret i.
DdR	»Den danske Realskole« (DdR 58, 201 = »Den danske Realskole«, årgang 1958, side 201).
DLF	Danmarks Lærerforening.
DR	Danmarks Realskoleforening.
E. Kruchow-arkiv, E.K.-arkiv	arkivalier stillet til rådighed af rektor Edele Kruchow, Holte.
f., ff.	og følgende side (sider).
Fsk.	»Folkeskolen« (Fsk. 54, 918 = »Folkeskolen«, årgang 1954, side 918)
Ft.	Folketingstidende
Ft. årbog	Folketingsårbogen (Ft. årbog 55/56, p. 118 = Folketingsårbogen, årgang 1955/56, side 118).
GL	Gymnasieskolernes Lærerforening.
Gsk.	»Gymnasieskolen« (Gsk. 58, 707 = »Gymnasieskolen«, årgang 1958, side 707).
K. Helveg Petersen-arkiv	arkivalier stillet til rådighed af fhv. kulturminister K. Helveg Petersen.
Højsk.bl.	»Højskolebladet« (Højsk.bl. 54, 461 = »Højskolebladet«, årgang 1954, side 461).
ib.	sammesteds.
J.J., JJ.	Jørgen Jørgensen.
Jvf., jvf.	jævnfør.
KK	Københavns Kommunalærerforening.
KKL	Københavns Kommunalærerindeforening.
Kons. prot., kons. prot.	den konservative folketingsgruppes forhandlingsprotokol.
min.	ministeren.
off. ref.	officielt ministerielt referat.
op. cit.	tidligere citerede arbejde.
pag., p., pp.	side (siderne)
<i>passim</i>	flere steder.
P. Hartling-arkiv	arkivalier stillet til rådighed af fhv. udenrigsminister Poul Hartling.
Rd.	Rigsdagstidende.

Rd.årbog	Rigsdagsårbogen (Rd. 46/47, p. 2 = Rigsdagsårbogen, årgang 1946/47, side 2).
ref.	referat, refereret.
R. Lachmann-arkiv	arkivalier stillet til rådighed af lektor Ruth Lachmann, Roskilde.
SM	»Styrelsesmeddelelser« (SM 57, nr. 3, p. 4 = »Styrelsesmeddelelser«, årgang 1957, nummer 3, side 4).
sml.	sammenlign.
Soc.Dem., Soc.-D.	Social-Demokraten.
sp.	spalte.
Uds.	»Udsendelser«, (Uds. 55, nr. 1, p. 6 = »Udsendelser«, årgang 1955, nummer 1, side 6).
V. prot., v. prot.	Venstres folketingsgruppes forhandlingsprotokol.
Venstres prot.	

14.0 Liste over illustrationer

<i>Fig. 1</i> (Kommunikation)	10
<i>Fig. 2</i> (Den købstadordnede skole)	23
K. A. Kristensen	24
Hartvig Frisch	28
H. Bahne Jensen	31
Niels Nielsen	34
Jørgen Jørgensen	37
<i>Fig. 3</i> (Askovforslaget)	41
Fl. Hvidberg	44
W. Dupont	47
Jul. Bomholt	48
W. F. Hellner	50
<i>Fig. 4</i> (Midterlinieforslaget)	52
W. Stenberdt	53
Sv. Horn	54
<i>Fig. 5</i> (Venstres forslag)	56
Poul Hartling	62
<i>Fig. 6</i> (Forligsforslaget)	66
M. Kirk	69
<i>Fig. 7a</i> (Lærerorganisationernes strukturstandpunkt, 1957)	80
<i>Fig. 7b</i> (Forligspartiernes strukturstandpunkt, 1957)	87
<i>Fig. 8</i> (Jørgen Jørgensens forslag)	84
Erik Eriksen	89
M. Buhl	92
N. C. Thomsen Nielsen	98
Stinus Nielsen	125
Poul Sørensen	131
Karl Olsen	143
Erik Rasmussen	147
Skotte Bych	191
K. Helveg Petersen	195
Helge Larsen	201

15.0 Index

- Andersen, Anders 204
Andersen, H. Westergaard se under W.
Andersen, K. B. 132, 151, 207
Andersen, P. A. 124
Andersen, P. 94
Andersen, Søren 204
Andreassen, Alfred 17, 38, 39
Andresen, Kaj 155, 190
Arnfred, J. Th. 38, 39
Arnth-Jensen, N. 64
- Bach, J. 181, 187
Bahne Jensen, H. 28, 31
Basse, J. K. 182
Bjerregaard, Anna 124, 165
Blicher, V. 196
Borgbjerg, F. J. 25, 26
Bomholt, Jul. 8, 11, 13, 16, 17, 19, 29, 34, 37, 44, 46, 47, 48, 50, 53, 54, 55, 59, 60, 62, 69, 86, 89, 125, 131, 157, 205, 206, 208, 209, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 220, 221, 228
Bredsdorff, M. 38, 39
Buhl, Marius 19, 62, 63, 71, 72, 83, 88, 89, 90, 92, 132
Buhl, V. 27, 37, 89
Bych, Skotte 19, 49, 94, 117, 124, 163, 166, 179, 180, 181, 183, 191, 192, 194, 196, 197, 226
Bøgh, A. 130
- Christensen, Henry 19
Christensen, I. C. 22, 71
Clausen, H. P. 60
- Dirch Petersen, Leo 23
Dixon, Willis 7
Dupont, W. 38, 39, 47, 49, 51
- Eeg, J. Skibelund 182
Eriksen, Erik 19, 44, 58, 61, 62, 64, 88, 89, 92, 100, 102, 131, 134, 135, 137, 142, 167, 168, 169, 204, 214, 215, 219, 220, 228
- Fibiger, V. 55
Friis-Hansen, O. 211
Frisch, Hartvig 28, 29, 208, 209, 211
- Gideon, Henry 203
Gloerfelt-Tarp, K. 109, 199, 200, 227
Gottschalck-Hansen, N. 61, 62
Gregersen, P. 181
- Hadenius, Stig 7
Hansen, A. M. 27
Hansen, H. C. 37, 48, 83, 133
Hansen, Hans I. 17, 43, 49, 54
Hansen, Henry 204
Hartling, M. 29, 62, 208
Hartling, Poul 17, 19, 57, 58, 60, 61, 62, 63, 64, 69, 70, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 112, 114, 132, 133, 134, 136, 138, 144, 149, 151, 152, 157, 167, 168, 169, 172, 173, 176, 192, 193, 194, 202, 203, 204, 211, 214, 216, 221, 225, 228
Hedtoft, Hans 28, 29, 46, 48
Hellner, W. F. 19, 49, 50, 73, 74, 122, 123, 143, 211, 214, 228
Helveg Petersen, K. 17, 19, 37, 115, 118, 153, 154, 159, 175, 176, 177, 178, 179, 183, 191, 194, 195, 213, 226
Horn, Svend 19, 54, 59, 60, 70, 71, 72, 105, 158, 160, 169, 170, 171, 172, 173, 202, 207, 213
Hvidberg, Flemming 13, 42, 43, 44,

- 55, 60, 105, 106, 126, 129, 132, 135,
136, 137, 138, 140, 141, 148, 156,
200, 202, 209, 213, 219, 223
- Hækkerup, Per 132
- Højberg-Christensen, A. C. 19, 25
- Højby, Sigurd 19, 38, 39, 55, 75
- Jarlov, E. 151
- Jensen, Anna 165, 179
- Jensen, Esther 94, 165, 180, 181, 191,
196
- Jensen, H. Bahne se under B.
- Jensen, Henry L. W. 204
- Jensen, Otto 38, 39, 47, 51
- Jeppesen, Kirsten 180
- Johansen, Alb. 19, 197
- Juul, Kr. 64, 76, 90, 157
- Jørgensen, I. Skov se under S.
- Jørgensen, Jørgen 7, 8, 13, 17, 18, 19,
22, 25, 26, 27, 37, 38, 39, 40, 42,
44, 47, 49, 51, 54, 60, 61, 65, 67, 69,
71, 83, 93, 95, 96, 97, 100, 102, 109,
113, 114, 119, 125, 130, 133, 135,
137, 142, 144, 157, 158, 159, 168,
180, 191, 195, 201, 206, 211, 212, 213,
214, 216, 218, 219, 220, 222, 228
- Jørgensen, Svend 38
- Kirk, M. 69, 72, 73, 74, 112, 117, 123,
163, 166, 180, 182, 212
- Kjær, Holger 38, 60, 207
- Knudsen, P. B. Thisted se under T.
- Kraft, Ole Bjørn 130, 133
- Krarup, Per 151
- Kristensen, Axel 19, 90
- Kristensen, K. A. 24, 27
- Kristensen, Knud 29, 62, 89, 208
- Krogh, Jørgen 52, 90
- Kruchow, Edele 17, 19, 74, 147, 153,
199
- Kryger, O. 203
- Kyrre, H. 7, 22, 24
- Kaarsted, Tage 11, 76, 82, 83, 215
- Lachmann, Ruth 17, 19, 49, 53, 54, 73,
74
- Ladefoged, C. F. 203
- Larsen, Helge 19, 170, 172, 173, 180,
199, 200, 201
- Lorentzen, K. M. 64
- Madsen, Carl 112, 117, 123, 197
- Manzer, Ronald A. 12
- McClelland, Charles 9, 11
- Michelsen, Alb. 115, 140, 197
- Molin, Björn 7
- Munck-Hansen, J. 18, 19, 20, 51, 175
- Munch, P. 25
- Munkholm Petersen 53
- Møller, Aksel 215
- Møller, Poul 61, 130
- Nagel, Ernest 10
- Nellmann, Aksel H. 205, 217
- Nielsen, Chr. 63
- Nielsen, Harald 64
- Nielsen, N. C. Thomsen se under T.
- Nielsen, Niels 28, 29, 30, 33, 34, 49,
53, 214, 228
- Nielsen, Stinus 19, 60, 68, 69, 87, 93,
96, 97, 110, 111, 114, 123, 125, 126,
137, 139, 140, 141, 148, 150, 159,
175, 176, 177, 178, 180, 183, 184,
185, 186, 187, 188, 190, 192, 195,
198, 212, 214, 223, 226, 228
- Nordentoft, Inger Merete 27
- Nygård, Johs. 38
- Nygård, P. 179, 196
- Olsen, Karl 13, 17, 19, 55, 59, 74, 76,
112, 122, 123, 124, 131, 139, 143,
145, 146, 147, 148, 149, 150, 151,
152, 153, 156, 165, 167, 178, 199,
214, 228
- Petersen, K. Helveg se under H.
- Petersen, Leo Dirch se under D.
- Petersen, Munkholm se under M.
- Pedersen, Jacob 130
- Pihl, Mogens 75
- Poulsen, Ellen 64
- Poulsen, Hans 123
- Poulsen, Henning 20

Rasmussen, Erik	12, 17, 19, 74, 143, 147, 151, 152, 155, 156, 199	Sørensen, Poul	19, 44, 61, 63, 106, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 142, 149, 156, 166, 167, 200, 201, 202, 203, 213, 214, 216, 221, 223, 228
Reedtz-Thott, Axel	211		
Rindung, Ole	19, 199		
Rosenstand, Tage	38, 39		
Sikjær, S.	75	Thisted Knudsen, P. B.	90
Sjöblom, Gunnar	9	Thomsen Nielsen, N. C.	49, 60, 94, 98, 109, 110, 112, 116, 117, 124, 180, 182, 190, 191, 192, 194, 196, 197, 226
Skov Jørgensen, I.	90, 108, 109, 204	Vedde, P.	196
Skriver, M.	38	Vestergaard, V.	151
Sneum, Axel	143	Westergaard Andersen, H.	215
Stauning, Th.	25, 37		
Sternberdt, W.	49, 53, 139	Zeuthen, Else	40, 108, 199, 200, 227
Svendstorp, Aa.	27		
Sønderup, Jens	134, 135		
Sørensen, Magnus	19		

Indhold

1.0	<i>Indledning</i>	7
1.1	Afgrænsning af emnet	7
1.2	Kildemateriale	12
2.0	<i>Den gamle skoleordning. Kritik og reformforslag</i>	22
2.1	1937-loven	22
2.2	Kritik af skolen. Lærerorganisationernes reformplaner	27
2.3	Askovforslaget	36
2.4	VK-regeringen og lærerorganisationerne	42
3.0	<i>Jul. Bomholt og lærerorganisationerne</i>	46
3.1	Rundbordskonferencen af 8–9/11 1954	46
3.2	Midterlinieforslaget	51
3.3	Venstres forslag	55
3.4	Tilnærmelse mellem Socialdemokratiet, Det radikale Venstre og Venstre	59
3.5	Lærerorganisationernes blokadepolitik	65
4.0	<i>Forhandling. Flertalsregering. Kamp</i>	78
4.1	Kommissionsforhandlingerne februar–marts 1957	78
4.2	Trekantregeringens forslag	83
4.3	Venstre og »lærerne«	88
4.4	Brydning i DLF	93
5.0	<i>Forhandlinger og forlig</i>	104
5.1	Propagandaoffensiv mod købstadfløjen i DLF	104
5.2	Kontakt mellem ministeren og formanden for DLF..	113
5.3	Overvejelser i DLFs hovedstyrelse	120
5.4	Mødet i undervisningsministeriet den 15/4 1958	123
6.0	<i>Spilleets tabere</i>	129

6.1	Forliget og de konservative	129
6.2	Reaktionen i DR og GL	139
6.3	Venstre og det 5-årige gymnasium	141
6.4	DRs og GLs taktik	142
6.5	Gymnasielærernes kampagne	153
7.0	<i>Ny uro</i>	157
7.1	»Et tillidsbrud«	157
7.2	DLFs resolutioner af 11/5 1958	160
7.3	Anden behandling den 14/5 1958	166
8.0	<i>Forliget genoprettes</i>	175
8.1	Ny kontakt mellem ministeren og formanden for DLF .	175
8.2	DLFs overvejelser	177
8.3	Ministerens holdning	182
8.4	Forligsforhandlingernes genoptagelse	183
8.5	Hårdt optrukne standpunkter	188
8.6	Indrømmelser i Ollerupspørgsmålet	194
8.7	DLFs endelige accept	196
9.0	<i>Tredje behandling den 30/5 1958</i>	199
10.0	<i>Sammenfatning og konklusion</i>	205
10.1	Skolelovskampens hovedsynspunkter	205
10.2	Synspunkternes institutionalisering	207
10.3	Det personlige elements betydning	210
10.4	Parternes tab og gevinst	214
11.0	<i>Summary</i>	218
11.1	Introduction	218
11.2	The Old School System	219
11.3	Jul. Bomholt and the Teachers' Unions	220
11.4	Negotiation. Majority Government. Fight	221
11.5	Negotiations and Compromise	222
11.6	The Losers of the Game	223
11.7	New Unrest	224
11.8	The Compromise Re-established	226
11.9	The Third Reading on the 30th of May 1958	227
11.10	Summary and Conclusions	227

12.0	Den i tekst og noter nævnte litteratur	230
13.0	Forkortelser	231
14.0	Illustrationer	233
15.0	Index	234

Kampen om skolelovene af 1958

En studie i interesseorganisationers politiske aktivitet

På to dramatiske møder i undervisningsministeriet i april og maj 1958 blev repræsentanter for folkeskolelærerne med Danmarks Lærerforenings formand, overlærer Stinus Nielsen i spidsen, enige med undervisningsminister Jørgen Jørgensen om vilkårene for et forlig, der besejlede eksamensmellemskolens skæbne og banede vej for den udelte skole i Danmark.

Forfatteren har haft adgang til de politiske partiers forhandlingsprotokoller og utrykt organisationsmateriale og skildrer på grundlag af interviews med politikere og organisationsfolk den mangeårige strid om skolestrukturen. Til det allersidste havde lærerorganisationerne stået samlet om eksamensmellemskolen. Hvorfor brød folkeskolelærerne pludselig med realskolelærerne og gymnasielærerne? Hvilken rolle spillede landsbylærerne og landsbyskolens forhold? Var der et modsætningsforhold i Venstre mellem Erik Eriksen og Poul Hartling? Af hvad art var forbindelsen mellem Venstre og folkeskolelærerne? Hvad var hensigten med Det konservative Folkepartis skoleforslag? Forspildte gymnasielærerne selv chancen for et 5-årigt gymnasium? Dette er nogle af de spørgsmål, forfatteren, der er knyttet til Odense Universitet som lektor og afdelingsleder under Institut for Historie og Samfundsvidenskab, søger at besvare.

Foruden at afdække et spændende kapitel i Danmarks nyeste politiske historie er bogen oplæg til en generel vurdering af interesseorganisationers rolle i dansk politik.

ODENSE UNIVERSITETSFORLAG 1971